Benito Pérez Galdós

DEZMOȘTENITA

Dacia

BENITO PÉREZ GALDÓS

DEZMOŞTENITA

COPERTA DE CALIN STEGEREAN

BENITO PÉREZ GALDÓS
LA DESHEREDADA
Alianza Editorial S.A.
Madrid

BENITO PÉREZ GALDÓS

DEZMOȘTENITA

În românește de: DOINA LINCU
și
ALEXANDRU LINCU

EDITURA DACIA
CLUJ 1990

ISBN 973-35-0135-2

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul 1

SFÎRŞITUL UNUI ALT ROMAN

1.

— S-au adunat toţi miniştrii?... Poate să înceapă Consiliul?... Trăsura, trăsura, că altfel întîrzii la Senat!... Viaţa asta e de nesuportat... Şi ţara, acest monstru binecuvîntat, care are cruzimea drept cap şi nerecunoştinţa drept coadă, nu ştie să aprecieze abnegaţia noastră, ne răsplăteşte sacrificiile cu insulte şi se bucură să ne vadă umiliţi! Dar o să te aranjez eu, ţară de maimuţoi. Cum te cheamă? Te cheamă *Invidiopolis*, oraşul fără culmi. Şi cum eşti doar pămînt îţi place tot ce cade... Cît valorezi? Zece milioane, douăzeci şi patru de milioane, o sută şaizeci şi şapte de milioane două sute treizeci şi trei de mii patru sute douăsprăzece pesetas şi şaptezeci şi cinci de centime..., asta valorezi. N-o să mă uiţi, ticăloaso; te-am prins acum, n-o să-mi mai scapi, oh, valoare instabilă, alunecoasă, greu accesibilă ca o picătură de mercur! Te am aici în pumn şi ca să nu mai fugi, să te ascunzi în haosul uitării, te pun în acest sertar al creierului unde scrie: *Subvenţie personală*... Să-mi permită domnia voastră să-mi exprim admiraţia faţă de indiferenţa cu care domnia voastră şi prietenii domniei voastre recunoaşteţi că aţi încălcat Constituţia... Nu mă interesează clevetirile. Voi da ordin să fie golite tribunele... La vot, la vot! Mă votaţi pe mine? Vreţi să ştiţi cu cu ce puteri guvernez? Iată-le: cu ele se încarcă puşca. Iată-mi voturile: mi le-a fabricat Krupp. Dar ce zgomot se aude?... Cine se zbenguie în creierul meu? Ah! Cine-mi umblă prin cap... Da, da, este picătura de mercur care a ieşit din sertar...

Cel care vorbeşte astfel - dacă merită numele de limbaj această exprimare stîlcită şi incoerentă în care crîmpeiele de discurs corespund înspăimîntătoarelor fracţionări de idei - este unul dintre acei oameni care au ajuns să-şi piardă

fizionomia obişnuită şi odată cu ea pecetea aproximativă a vîrstei. Se află la mijlocul vieţii sau în mizerabila decrepitudine? Mobilitatea trăsăturilor şi scînteierea ochilor denotă o minte exaltată sau o dezolantă imbecilitate? Nu e uşor de spus, iar spectatorul auzindu-l şi văzîndu-l nu se poate decide între compasiune sau rîs. Are capul aproape lipsit de păr, barbă rară, căruntă şi barbierită prost, ca o păşune cosită pe jumătate. Buza de sus e mare şi-i atîrnă, pare că i-a crescut şi i s-a înmuiat recent, şi nu încetează să se agite, tremurînd nervos, dînd gurii o oarecare asemănare cu botul delicat al iepurelui cînd roade varză. Faţa lui e palidă, pielea pergamentoasă, picioarele slabe, statura mică, cu spatele uşor curbat. Vocea-i sonoră ar încînta auzul dacă vorbele sale n-ar fi un amestec asurzitor de toate modurile posibile de a rîde, de toate felurile posibile de a dojeni cu asprime, de tonuri de emfatic discurs şi de predică plîngăcioasă.

De el se apropie un domn serios şi binevoitor, îi pune mîna pe umăr cu blîndeţe şi afecţiune, îi ia pulsul, examinează rapid fizionomia lui dezorientată, pupilele sale negre, buza căzută şi, adresîndu-se unui tînăr care îl însoţeşte, îi spune acestuia:

- Bromură de potasiu, doză dublă.

Medicul trece mai departe şi pacientul îşi reia discursul încercînd să convingă un pom, căci scena se petrece într-o mare curte interioară, dreptunghiulară, împrejmuită de ziduri înalte, netede, fără proeminenţe care să poată înlesni evadarea. Copaci nu prea înalţi, plantaţi în şir, trişti, deşi cu multe păsărele, şi nu prea viguroşi, lasă rotocoale uniforme de umbră pe nisipul de pe jos, fără o frunză, fără o piatră, neted şi drept ca un covor de praf. Vreo treizeci de indivizi hoinăresc prin acel spaţiu trist; unii lenţi şi rigizi, ca spectrele; alţii grăbiţi, gîfîind. Unul se învîrteşte în jurul a doi copaci descriind opturi nesfîrşite, mişcîndu-şi întruna braţele, mîinile şi degetele, extenuat, dar fără să transpire, şi bolborosind fără să spună nimic, încruntat, fugind cu o spaimă teribilă de un urmăritor imaginar. Altul, trîntit la pămînt, cu urechea în praf, pentru a-i auzi pe cei de la capătul celălalt al pămîntului, şi mutra lui de idiot tăvălită pe jos seamănă cu un pepene galben care rîde. Un al treilea cîntă în gura mare arătînd o hîrtie sau lista sinoptică a armatelor europene, împărţite pe arme, cu respectivii comandanţi, toate acestea trebuind să fie puse pe muzică.

Doctorul trece de la unul la altul punînd întrebări, le intră în voie glumind cu maniile lor, dar făcînd şi

observaţii directe fiecăruia. Cînd se opreşte să discute cu acela cu o figură tîmpă, care poartă o mulţime de decoraţii pe piept, scapulari şi amulete; cînd vorbeşte în treacăt cu un bătrinel rebegit şi surîzător care plimbîndu-se singur şi liniştit pe lîngă zid cu un *Kempis* slinos în mînă, pare filosof anahoret sau Diogene al creştinismului, prin neglijenţa hainelor şi faţa mieroasă plină de bunătate. Este un preot care a avut o minte luminată. Acum se gîndeşte la scrisoarea pe care trebuie s-o adreseze papei, astăzi, continuînd un obicei care se repetă fără greş în 365 de zile ale fiecărui an, avînd deja douăzeci de ani de cînd e închis. Strînge cu multă afecţiune mîna doctorului, îi aruncă vreo cîteva latinisme foarte bine plasate în conversaţie şi la sfîrşit întreabă dacă a fost pusă la poştă scrisoarea sa din ziua anterioară, la care medicul răspunde afirmativ şi că, forţat de împrejurări, Sanctitatea Sa e foarte ocupat la Roma de vreme ce nu răspunde unor persoane atît de importante.

Medicul se întoarce spre cel pe care l-am descris în primele rînduri, dar înainte de a ajunge la el, spune internului:

— Nefericitul ăsta de Rufete o să treacă la *Săraci,* căci familia sa încă de acum trei luni n-a plătit pensiunea. El nu-şi va da seama de schimbare. Şi dacă în seara asta i se accentuează criza va fi nevoie să-l închidem.

Punîndu-i mîna pe umăr doctorul îi spune lui Rufete:

— Gata, termină cu violenţa. Am stabilit că sîntem prieteni atîta timp cît dumneata nu întreci măsura . . . Ţara îţi va face dreptate . . . Calmează-te, fii liniştit! Dacă dumneata ai putea să renunţi la Putere pentru cîteva luni, ce bine am duce-o amîndoi! Ne-am ocupa de vindecarea totală a acestei răceli . . .

— Nu e răceală — replică Rufete prompt, rotindu-şi capul. E o picătură de mercur . . . Se învîrteşte şi alunecă . . . Acum e aici, în tîmpla dreaptă . . . Acum aleargă şi trece în cea stîngă . . . Sînt 167 milioane, 200 . . .

— Da, da ştiu . . . Aş vrea să nu te mai ocupi de suma asta odată ce este la loc sigur.

— Nu, nu e în siguranţă — spune Rufete cu groază. Dumneata nu ştii ce zile fripte îmi fac ticăloşii ăştia. Nu mă pot vedea în ochi. Dar eu profit de mîrşăviile lor. Cînd un adevărat geniu se obligă să obţină gloria, invidia îi facilitează ascensiunea. Dă-mi dumneata o invidie mare cît un munte şi îţi obţin o reputaţie mai mare decît lumea . . . Adio. Mă duc la Congres. Dumneata nu ştii că s-au răsculat funcţionarii? . . . Cu bine, la revedere.

Doctorul face spre însoţitorul său un gest ce semnifică *irecuperabil* şi trece mai departe.

2.

Nu are importanţă dacă l-au mutat pe săracul Rufete în prima sau a doua zi din compartimentul pensiune în cel al săracilor. În primul avusese anumite avantaje alimentare, confort, lumină, recreere; în al doilea se bucura de o curte insalubră şi strîmtă, de un pat prost, de un blid cu mîncare proastă. Dacă oricare dintre nebuni s-ar vindeca subit şi s-ar trezi în compartimentul săracilor, în gloata jalnică de fiinţe cărora numai chipul le mai este omenesc, şi s-ar vedea în curtea potrivită mai degrabă pentru găini decît pentru bolnavi, ar înnebuni din nou, crezîndu-se animal dăunător. În acele localе primitive de care administraţia reformistă se ocupă prea puţin, pe coridorul lung format de şirul nesfîrşit al cuştilor, în curtea nepavată unde se tăvălesc imbecilii şi fac piruete exaltaţii, acolo se vede toată grozăvia acestei secţiuni înfricoşătoare a Filantropiei, în care se contopesc mila creştinească cu apărarea socială stabilind o lugubră fortăreaţă numită balamuc, care, în acelaşi timp, este şi spital şi închisoare. Acolo omul sănătos simte că-i îngheaţă sîngele în vine şi că-şi pierde minţile, văzînd acea parte a omenirii închisă din motive de boală, observînd cum nebunii îşi rafinează nebunia prin exemplu reciproc, cum îşi perfecţionează maniile, cum se antrenează în acea artă oribilă de a face exact contrariul a ceea ce bunul simţ ne porunceşte!

Dacă la unii afazia exclude orice fel de durere, la alţii tulburările prezintă chinuri indescriptibile ... Şi să consideri că acea tristă colonie nu reprezintă altceva decît exagerarea sau latura extremă supărătoare a multiplelor noastre particularităţi morale sau intelectuale ..., că toţi, mai mult sau mai puţin, avem inspiraţia, fantezia nebunilor şi dacă nu ne îngrijim puţin intrăm complet în domeniile sumbre ale psihiatriei! Căci deosebirile nu sînt atît de mari. Ideile acestor nefericiţi sînt ideile noastre, dar deslînate, disparate, scoase din misteriosul filon şi pe care le împrăştie cu dărnicie. Aceşti sărmani nebuni sîntem chiar noi care seara ne adormim gîndirea în varietatea strălucitoare a tuturor ideilor posibile şi dimineaţa ne-o deşteptăm în sterilitatea uneia singure. Oh, Leganés! Dacă ar dori cineva să te reprezinte într-un oraş teoretic, asemănător celor de odinioară

presentate de filosofi, sfinţi şi pictori, pentru a exprima un plan moral sau religios, nu ar exista arhitecţi, nici fiziologi care să îndrăznească să traseze cu mînă sigură pereţii tăi de spital. „Există mulţi înţelepţi care sînt nebuni raţionali". Această maximă îi aparţine lui Rufete, cel care nu şi-a dat seama de căderea bruscă de la avantajele din pensiune la umilinţa din azil. Curtea e strîmtă. Bolnavii vorbesc prea mult unii cu alţii, simulînd cîteodată existenţa unui binecuvîntat sentiment care este întîlnit foarte rar în casele de nebuni: prietenia. Aceasta seamănă uneori cu o Bursă de contractat manii. Există cerere şi ofertă de sminteli. Se privesc fără să se vadă. Fiecare este destul de ocupat de persoana lui pentru a se mai îngriji şi de ceilalţi. Egoismul atinge aici apogeul. Imbecilii zac pe jos. Parcă pasc. Cîţiva exaltaţi cîntă într-un colţ. Există grupuri care se adună şi se dezmembrează, căci, dacă nu există prietenie, există acolo misterioase simpatii sau antipatii care într-o clipă se nasc sau mor.

Doi paznici gravi, vînjoşi, plictisiţi de munca lor, se plimbă atenţi ca poliţiştii care spionează criminalul. Sînt inchizitorii nebuniei. Nu există compasiune pe feţele lor, nici blîndeţe în gesturi, nici milă în suflet. Din cîţi funcţionari a putut inventa statul nici unul nu e atît de antipatic ca îmblînzitorul de nebuni. Paznicul-infirmier e o maşină cu muşchi care trebuie să strîngă în braţele sale de fier pe răzvrătit şi pe furios; îi tutuieşte pe bolnavi, le dă să mănînce fără afecţiune, îi loveşte la nevoie, trăieşte mereu cu ochii-n patru să nu fie atacat, îi cară în spate pe imbecili ca pe nişte saci, îi îmbracă pe neputincioşi; ar fi un sfînt dacă n-ar fi o brută. Ziua în care legea va face să dispară călăul, va fi o zi mare dacă în acelaşi timp mila va face să dispară paznicul de nebuni.

Rufete fugea automat de paznici ca şi cum i-ar fi urît. Funcţionarii reprezentau pentru el opoziţia, minoritatea, Presa; reprezentau, de asemenea, ţara care îl supraveghea, care îi cerea socoteală, îl întreba despre scăderea comerţului, despre industria de dantele, despre agricultura sărăcăcioasă şi de rutină, despre creditul mort. Dar o să-i vină el de hac doamnei ţări reprezentată de acei doi domni voinici, care doreau să se bage în toate, care doreau să ştie de toate, ca şi cum el, eminentul Rufete, s-ar afla pe o poziţie atît de înaltă numai pentru a face pe plac unor astfel de sperietori. Îl priveau atenţi şi, cu ochii lor cercetători, îi spuneau: „Noi sîntem invidia care te sapă ca să te înalţe şi care te smulge ca să te propulseze tot mai sus."

Toţi locuitorii „ţarcului" au locul lor preferat. Această atracţie pentru o bucată de perete, pentru un colţ, pentru o pată de umbră reprezintă un rest de simpatie locală pe care acei nefericiţi îl duc pe tărîmul întunericului în care trăieşte spiritul lor. Rufete se agita tot timpul într-un colţ al curţii, tribuna discursurilor sale, tronul puterii. Peretele imita picturile murale egiptene, căci, avînd tencuiala căzută şi pete de la ploaie, părea o frescă cu mii de chipuri de faraoni.

Cînd Rufete obosea se aşeza. Avea multe de făcut, să rezolve o mie de afaceri, să asculte o turmă de secretari, generali, arhiepiscopi, mari industriaşi şi după aceea... ah! după aceea trebuie să dea mii de semnături, milioane, bilioane, catralioane de semnături. Se aşeza pe jos, îşi încrucişa braţele pe genunchi, îşi ascundea faţa în mîini şi aşa îşi petrecea cîteva ore ascultînd surda, necontenita aluneeare a mercurului din capul său. În acea poziţie nefericitul număra 167 milioane de pesetas. Dar era uşor, da, foarte uşor, dar îngrozitoare era fracţia acelei sume. De ce scăpau cifrele fugind şi dispărînd în mici particule de metal lichid prin interstiţiile fileului minţii? Era nevoie să gîndeşti profund şi să îndeseşti fileul pentru a culege acele 233.412 pesetas cu drăgălaşii săi pui de 75 centime.

Îmbrăcămintea acestui tip bătut de soartă era pur teoretică. Avea pe mizerabilele şi uscatele lui membre cîteva bucăţi de pînză care corespundeau, în principiu, ideii de cămaşă, redingotă, pantalon; dar aceasta era sugerată mai ales prin bucăţile care lipseau decît prin cele care rămăseseră. De mult timp familia sa nu-i mai adusese îmbrăcăminte... Ultima oară îi dăduse o bluză albastră. Dar într-o dimineaţă o mîncă jumătate. Era cel mai nesupus şi mai needucat dintre toţi locuitorii compartimentului. Totuşi, peste acele zdrenţe îşi punea în fiecare zi o cravată deloc urîtă, legîndu-şi-o cu artă şi rafinament în faţa peretelui transformat în oglindă printr-un puseu de imaginaţie. Zgarda aceea neagră pe pielea goală a gîtului lung îl incomoda uneori, suporta însă cu stoicism disconfortul de dragul de a arăta bine.

Cînd se însera sau vremea era urîtă, Rufete era ultimul care pleca din curte. De obicei paznicii se vedeau puşi în situaţia de a-l lua cu forţa. Dormea într-o cameră joasă, umedă, cu ferestre care dădeau spre grădină. Din paturile sărăcăcioase se vedea hăţişul copacilor, dar prin zăbrelele duble bucuria verdelui intens ajungea la ochii nebunilor diminuată sau aproape ştearsă, avînd efectul unui peisaj brodat pe canava. În dormitor, cîntecele şi ţipetele nu încetau

nici chiar la ore înaintate. Întunericul era pentru majoritatea dintre ei la fel ca lumina zilei. Cîțiva dormeau cu ochii deschiși. Din cameră se auzea cleveteala unei fîntîni care cu atîta perseverență stimula auzul încît Rufete petrecea ore întregi discutînd cu apa gurală cam în acești termeni: „În tot ce mi-ai spus, domnule Șuvoi, există mult adevăr dar și multe lucruri cu care nu pot fi de acord. Am preluat Puterea împins de țara care mă chemase, care avea nevoie de mine. Am ajuns pe prima treaptă datorită meritului meu, pe a doua datorită îndrăznelii mele, pe a treia datorită lingușirii, pe a patra datorită invidiei... Dar ce-mi tot spui de convenții secrete, de pacte mîrșave? Taci, fii bun și taci; te rog, îți cer să taci."

Și furios se năpustea în zăbrele, asculta, dădea din cap aprobînd sau negînd, strîngea drugii de fier. Elocvența curgătoare a șuvoiului nu se termina niciodată. Era ca unul dintre acei oratori neobosiți care vorbesc întruna despre ei înșiși. Zorii îl găseau adîncit în aceeași problemă, iar pe Rufete spunînd cu o jovialitate înspăimîntătoare: „Nu mă convingi, nu mă convingi, domnia ta."

Dimineața! E veselă chiar și într-o casă de nebuni; chiar și acolo zorii sînt surîzători și încîntătoare e prima imagine pe care ți-o oferă cerul și pămîntul, copacii și casele, munții și văile. Acolo păsările dimineții ciripesc la fel ca pe aleile lui Cupidon deasupra perechilor de îndrăgostiți; soarele, izvorul tuturor frumuseților, împrăștie aceleași minuni de forme și culori, ca și în sate și orașe, și aceeași plăcută adiere care înfioară copacii, răsărește cîmpul și îi stimulează pe oameni la muncă și poartă peste tot bucuria, dorința, belșugul și sănătatea; își împrăștie, de asemenea, prin toate colțurile așezării suflul său dătător de viață. Florile se deschid, muștele bîzîie, porumbeii își încep călătoriile în înaltul cerului; în cer și pe pămînt toți cedează, cedează impulsului excitant după firea fiecăruia. Nebunii ies din dormitoare cu instinctele lor sălbatice puternic stimulate. La ora cînd toată lumea se trezește fac și mai multe nerozii, vorbesc mai tare, rîd mai puternic, se îmbrîncesc și se lovesc mai îndîrjit; unii se roagă, alții se miră că soarele a răsărit noaptea, unul răspunde cîntecului îndepărtat al cocoșului, altul îl salută pe paznic foarte respectuos; cineva cere hîrtie și cerneală ca să-și scrie scrisoarea, nelipsita scrisoare a zilei!; altcineva o rupe la fugă să scape de un urmăritor care apare zilnic și toată acea lume carnavalescă își începe cu hotărîre extraordinara sa existență.

Numeroși servitori fac curățenie și zgomotul măturilor aleargă prin săli și coridoare contopindu-se cu scuturatul

lenjeriei, cu tîrîtul mobilierului. Clopotul capelei cheamă la slujbă, directorul administrativ iese din birou să inspecteze munca servitorilor, iar maicile surori, sufletul și sprijinul azilului, ocupîndu-se de treburile casei, se află într-un du-te-vino continuu ca niște adevărate mame. Fustele lor albastre, peste care atîrnă șiraguri enorme de mătănii; albele lor bonete cu aripi, respectabile și respectate, ca însemne ale păcii, se văd peste tot, prin verdele grădinii, printre rafturile farmaciei, în enorma bucătărie, ale cărei plite de fier varsă foc; în cămara plină de alimente; la spălătorie, unde țîșnesc deja șuvoaiele de apă; în podul de rufe care domină grădina și în curtea rezervată nebunelor, sectorul cu munca cea mai istovitoare și cu cele mai mari dificultăți.

Nebunele! Ne aflăm în locul cel mai înfiorător al acelui Limb izolat de lume. Bărbații inspiră milă și groază; fiicele Evei inspiră sentimente greu de definit. Nebunia lor este, în general, mai pașnică decît a noastră, exceptînd anumite cazuri patologice proprii exclusiv sexului lor. Curtea lor, protejată în partea de soare cu rogojini, este o poiată unde cotcodăcesc vreo douăzeci, treizeci de femei șușotind despre cochetărie și gelozie, flecăreală frivolă și discordantă care nu are nici cap nici coadă, nici cuvinte clare, nici pauză. Se aude din depărtare cîte o ceartă de coțofane în singurătatea pădurii. Există însă unele cu scaun la cap. Cîteva cliente ale pensiunii, tratate cu grijă, stau liniștite și tăcute în camere luminoase și curate cosînd sub supravegherea și îndrumarea a două surori de caritate. Altele se împodobesc cu ghirlande de zdrențe, flori uscate sau pene de găină. Surîd tîmp sau își pironesc privirile rătăcite în vreun vizitator.

De asemenea, *frumoasa jumătate* are cușca cu zăbrele duble. N-ar fi femeie dacă n-ar fi nevoie să stea cîteodată sub cheie. Vezi de multe ori două mîini slabe și nervoase strîngînd gratiile și auzi vocea răgușită a vreunei nefericite care cere să i se înapoieze fii pe care nu i-a avut niciodată. Există una care aleargă pe coridoare și prin săli căutîndu-și *propria persoană*.

Să ne întoarcem în curtea bărbaților, la săraci. În acea zi Rufete lipsea. Se credea că avusese o criză. La puțin timp după răsăritul soarelui se adresă paznicului spunîndu-i:

— Azi nu sînt aici pentru nimeni, absolut pentru nimeni.

Apoi căzu într-un marasm profund. Amuți. Apa fîntînii întreba de el, dar nici unul dintre nebunii acolo prezenți nu știa să-i răspundă.

Îl duseră la infirmerie. Medicul porunci să i se facă un duș și fu dus pe brațe la Inchiziția apei, o mică baie inteli-

gent construită unde există diferite instrumente de tortură. Aici se dau lovituri de lance în coaste, bice pe spate, găuri cu burghiul în cap, toate cu tuburi și țevi de apă. Aceasta are o presiune formidabilă și loviturile și atacurile ei sînt într-adevăr feroce. Jeturile ascuțite ca niște lame, sau divizate în firicele pătrunzătoare ca acele de gheață, atacă înverșunate cu scîrțîitul aspru al oțelului. Rufete, care cunoștea deja locul și procedeele, se apără cu un instinct sălbatic. Îl luară în brațe și îl strînseră într-un puternic inel de fier fixat în perete și acolo, fără posibilitate de apărare, gol, își primi tratamentul. Puțin după aceea zăcea în letargie pe un pat dînd semne vizibile de revenire. În sfîrșit, adormi profund.

3.

La aceeași oră la care se petreceau aceste lucruri, o tînără sosi la ușa clădirii. Dorea să-l vadă pe domnul director, pe domnul doctor, pe un bolnav, pe tatăl ei, un oarecare don Tomás Rufete; dorea să intre chiar dacă era interzis; dorea să vorbească cu domnul capelan, cu surorile, cu nebunii; dorea să vadă instituția; dorea să dea ceva; dorea să spună altceva . . .

Aceste multiple dorințe, care se închideau într-una singură, au fost exprimate pe nerăsuflate și în dezordine de fată, care era frumoasă cu mult peste limita obișnuită, nu foarte bine îmbrăcată și nici cu mare eleganță încălțată. Tremura cînd își formula întrebările și punea mare înflăcărare în exprimarea dorinței sale. Ochii ei expresivi plînseseră și încă mai plîngeau. Mîinile cam grosolane, fără îndoială din cauza muncii, strîngeau o boccea cu lucruri uzate, prost înfășurate într-o basma roșie. Roșie era și basmaua de pe capul ei, legată neglijent sub barbă, în stilul madrilen. Cu ce haină era îmbrăcată? Sutană, manta, pardesiu bărbătesc? Nu; era o haină hibrid, o combinație între stilul rus și spaniol, o haină nu foarte conformă cu moda. Cert e că basmaua ei roșie, lacrimile tocmai zvîntate, pardesiul ei uzat și foarte greu de calificat drept îmbrăcăminte, figura ei plăcută, aerul ei de resemnare, cizmele mai mari decît picioarele și foarte uzate, inspirau milă.

Nu i-a fost greu să găsească biroul domnului director. Văzîndu-l și prezentîndu-se, cînd întrebă de domnul Rufete o podidiră lacrimile și i se puse un nod în gît încît a fost nevoită să tacă. Directorul, om milos, o invită să ia loc, rugînd-o să se liniștească.

— De trei luni nu s-a plătit pensiunea — spuse ea, în sfîrşit, ducîndu-şi mîna într-un loc al ciudatei sale îmbrăcăminţi.

Căci pardesiul avea un buzunar adînc. Croitoreasa fusese risipitoare în acest sens, presupunînd că va avea multe de băgat acolo. Din acel puţ de stofă scoase un pachet de hîrtie care părea să conţină bani.

— După aceea, o să vedem după aceea — spuse directorul. Ah! Aţi adus şi lucruri? Văd că nu-l neglijaţi ... E bine, bine. Bietul don Tomás, are mare nevoie ... Lăsaţi-o aici. După aceea ... Staţi şi odihniţi-vă.

— Dar n-o să-l văd acum? — întrebă ea cu nerăbdare.

— Nu e uşor deloc. Dumneata ştii ce iritabil e cînd vede vreun membru al familiei. Mai precis, bietul domn Rufete suferă acum o criză destul de periculoasă.

Cea în palton lung îşi încrucişă braţele şi privi spre tavan.

— Domnul doctor e acum la vizită ... O să-i vorbim, să vedem ce spune. Dacă e de acord ... Dar nu va fi. Nu e bine ca dumneata să-ţi vezi acum tatăl. Mai tîrziu ... Ia loc, linişteşte-te. Da, da, îmi amintesc cînd ai venit cu el mai demult. Te numeşti ...

— Isidora, cu voia dumneavoastră ... Sărmanul tata! Dacă nu mă lasă să-l văd, spune-i dumneata că sînt aici, că e aici Isidorita lui, că a venit să-l sărute, că mîine îl voi aduce pe Mariano, frăţiorul meu... Ah Doamne, Dumnezeule! Dar el n-o să înţeleagă, n-o să înţeleagă nimic. Bietul om! Şi nu sînt speranţe să-şi revină?

Directorul clătină din cap, dezamăgit. Părea însărcinat să răpească toată speranţa. Isidora, doborîtă de oboseală, se aşeză pe o banchetă. După ce i-a recomandat cu fraze convenţionale, chiar dacă generoase, resemnarea şi liniştea de care nici nu putea fi vorba, directorul ieşi.

Tînăra nu rămase singură în încăpere. Într-un colţ se afla un birou. La el, cu spatele la perete, scria un bărbat, cu privirea aţintită pe hîrtie, desenînd cu mînă sigură acele frumoase caractere rotunde şi clare ale caligrafiei spaniole. Biroul era plin de hîrtii care păreau liste de nume, socoteli cu nesfîrşite numere. O etajeră înaltă, arhiplină cu hîrtii şi registre liniate, arăta că bunul domn cu pană şi mînecute îl ajuta pe director, al cărui birou nu se deosebea prea mult, în greaua administrare a instituţiei. Era tipul de vechi funcţionar mărunt, deja dispărut, păstrat acolo ca mostră de metodic, rutinier şi foarte onorabil personal al primitivei noastre birocraţii. Era înaintat în vîrstă, mic, zbîrcit, destul de

oacheş şi bine ras. Avea capul acoperit cu o bonețică rotundă, nici foarte nouă, nici foarte veche, contemporană cu mînecuțele verzi prinse de coate. Scria cu trăsături atît de sigure, de uniforme şi de ordonate, încît părea scris de maşină. Fără să-şi ridice ochii de pe hîrtie, îşi întindea din cînd în cînd toată pielea din jurul gurii, își arăta dinții albi, fini şi strălucitori şi prin golurile dintre ei sorbea o mare cantitate de aer. Isidora, fiind preocupată de durerea ei, nu-l băga în seamă pe bătrînul copist dar acesta nu înceta să arunce ocheade tinerei, căutînd un motiv pentru a intra cu ea în vorbă. În final, pofta de discuție înfrîngîndu-i timiditatea rupse tăcerea:

— Domnişoară, vă oboseşte aşteptarea?... Cum o vrea Dumnezeu. Nu există altă soluție decît să te conformezi cu voința divină.

Isidorei — de ce să ascundem? — îi plăcu că i se adresase cu domnişoară. Dar cum starea ei de spirt nu era înclinată spre vanități, își fixă toată atenția pe vorbele de consolare pe care le auzise, răspunzînd cu o privire și un suspin adînc.

— Această casă — adăugă funcționarul, dînd la iveală mai bine glasul melodios şi dulce care-ți mergea la suflet, nu e o casă de distracții; este un azil trist şi funebru, domnişoară. Particip, da, domnişoară, la durerea dumneavoastră...

Și-și umplu corpul, aspirînd printre dinți o altă mare cantitate de aer. Se juca grațios cu pana şi, înmuind-o și scuturînd-o cu lovituri mici și metodice, continuă astfel:

— Dar nu trebuie să te aştepți de la şarlatana asta de lume la altceva decît la supărări şi, vai!... la supărări şi amărăciuni. Dumneata eşti tînără, o copilă şi încă ... încă nu cunoști mai mult decît florile care împodobesc la început marginea drumului, dar cînd vei merge mai departe, mai departe...

Isidora suspină iar. Mare consolare îi insuflau cuvintele sincere și filosofice ale acelui om bun pe care de atunci l-a avut ca duhovnic.

— Dumneata... eşti, din întîmplare, preot? — îl întrebă timidă.

— Nu, domnişoară — răspunse celălalt, mai scriind puțin. Sînt mirean. De treizeci şi doi de ani muncesc în acest birou. Dar, revenind la problemă, lumea, domnişoară, e o vale a plîngerii. Să te obişnuieşti cu această idee. Din nefericire, ne-am născut și trăim în sînul religiei adevărate și știm că există o lume de apoi, ştim că în acea lume, domnişoară,

ne așteaptă răsplata trudei noastre; știm că-i vom revedea pe cei din pe care i-am pierdut.

Bătrînul se emoționă puțin, dar Isidora se emoționă într-atît încît o podidiră lacrimile. Ducîndu-și la ochi colțul baticului roșu, exclamă:

— Bietul meu bolnav!

— Ah! ... Ce frumoasă e durerea unei fiice! - spune „băutorul" de aer, scoțînd hotărît pana. Ce meritoriu în ochii celui care le vede pe toate, care le cîntărește pe toate care dă fiecăruia ce i se cuvine! ... Plîngi, plîngi; n-o să fiu eu cel care va încerca să-ți alunge durerea cu simple consolări. Singurul lucru pe care ți-l voi spune e că religia și timpul te vor vindeca de această durere: religia, înălțîndu-ți spiritul și făcîndu-l să vadă o a doua viață de recompensă și odihnă unde cei care au plîns vor fi mîngîiați, unde cei care au suferit de foame și sete, de dreptate vor fi săturați; timpul trecîndu-și mîna sa blîndă peste rănile noastre și vindecîndu-le încet, încet. Dumneata ești foarte tînără încă. Se poate ca Domnul să-ți rezerve aici, pe Pămînt, ceva pe care neavînd alt cuvînt, o numim fericire; dumneata vei fi soția vreunui om onorabil, mamă, bunică demnă...

Termină de făcut o țigară și cu multă delicatețe spuse:

— Te deranjează fumul?

— Oh! Nu, nu, domnule.

— O să stai mai comod pe fotoliu decît pe banca aceea. De ce nu te așezi dumneata acolo?

— Nu, domnule. Vă foarte mulțumesc. Stau bine aici.

Isidora era foarte încîntată. Înțeleapta cuvîntare a acelui domn binevoitor, nuanțată de timbrul unei voci foarte blînde, modul său civilizat și plăcut de a fi, un nu știu ce de blîndețe, părintesc și simpatic ce i se citea pe chip, o captivau pe îndurerata fată, inspirîndu-i atît admirație, cît și recunoștință. Bătrînelul o privea ca pentru a o inunda, ca să spunem așa, cu valuri de bunătate ce curgeau din ochii lui. Era în privirea sa atîta compasiune, un interes atît de curat și creștinesc, încît biata fată se felicita în sinea ei de acea prietenie pe care i-o trimitea Dumnezeu în momentele de tristețe. Gîndind astfel și mulțumind Domnului pentru un ajutor moral atît de prețios, se simți cuprinsă de dorința de a se confesa, de a-și deschide puțin inima pentru a-și exprima suferințele. Era firesc expansivă și împrejurările o puneau în situația de a fi și mai mult decît de obicei.

— Dumneavoastră îl cunoașteți pe tata?

— Da, fata mea, îl cunosc și mi-e foarte milă de el... S-au făcut destule aici pentru a-i alina suferințele și a-i combate nebunia... Dar Dumnezeu n-a vrut. Împotriva

voinței lui nu se poate nimic. Să ne consolăm cu toții gîndindu-ne că marea armonie a lumii constă în îndeplinirea voinței supreme.

Această sentință o afectă pe fata lui Rufete, făcînd-o să se gîndească la cît de scump o costa numai pe ea armonia tuturor. Ștergîndu-și din nou lacrimile, spuse:

— Și dacă ai fi văzut dumneata cît de bun a fost întotdeauna! Cît ne iubea! Nu avea decît un defect: acela că niciodată nu se mulțumea cu soarta lui, pentru că aspira la mai mult, mai mult. Pentru că sărmanul avea talent era mereu nemulțumit și se certa și avea discuții cu mama, și cum era cavaler și posibilitățile lui nu-i permiteau să se poarte ca un cavaler, suferea groaznic. Și nu pentru că n-ar fi muncit... Mergea la serviciu aproape în fiecare zi și-și petrecea acolo cel puțin două ore. A fost secretarul a trei guverne de provincie, dar n-a ajuns Guvernator datorită intrigilor celor din Partid. Mama îi spunea: „Ah! ți-ar fi prins mai bine să înveți o meserie în care să nu trăiești agățat de pulpana miniștrilor: cînd sus, cînd jos..." Ei aș! El cunoștea problemele de serviciu mai mult decît *Gaceta* și cînd vorbea de rente, de buget și de chestiile astea de guvernare, toți cei care le auzeau erau înspăimîntați. Tatăl lui, bunicul, fusese și el în această slujbă. Sărmanul, a avut o moarte urîtă. L-ați cunoscut?...

— Nu. Fetițo. Continuă, că mă interesează...

— A fost, nu știu în ce perioadă, în Miliția Națională, a făcut baricade, vorbea mult și pentru el toți cei care guvernau erau hoți. Cînd eram mică mă jucam cu chivăra bunicului... Ce chestie!... Ziceți și dumneavoastră... Tatăl meu a fost mai deștept decît bunicul. Oh, da, era cavaler și avea talent. Îi știau de frică în partid. Cînd el spunea: „Eu trebuie să ajung acolo unde vreau, dacă nu o să înnebunesc..." Sărăcuțul! Cînd era concediat îl apuca disperarea. Se ducea la sesiunile Congresului și făcea mult zgomot în tribună aplaudînd opoziția. Pleca din Madrid cu misiuni secrete. Nu vorbea decît că o să se înarmeze, despre lucruri groaznice... Mă înțelegeți?

Bătrînul după ce aspirase jumătate din aerul din încăpere, încuviință arcuindu-și sprîncenele și surîzînd, ca un om care cunoaște debilitățile semenilor.

— Ultima oară cînd l-au concediat a fost atît de rău, încît nu credeam c-o să mai găsească de lucru. Eu munceam, mama s-a îmbolnăvit; tata a intrat corector într-o tipografie unde se făcea un ziar mare, foarte mare... Lucra în fiecare noapte lîngă o lampă cu gaz care-i lumina fruntea. Înghițea mii de discursuri, articole de tot felul, decrete și

cînd se făcea dimineață — căci munca dura toată noaptea — și se întorcea acasă, nu se odihnea, nu domnule. Ce credeți că făcea? Se așeza să scrie. În fiecare zi venea cu un top de hîrtie și-l umplea de la cap la coadă. Ce credeți că scria?

— Scrisori suveranului, Papei, ambasadorilor și miniștrilor. Aici cu asta încep mulți.

— Da de unde! Nu, domnule. Scria decrete, legi și ordine regale. Cu toate că-și închidea mereu camera după ce ieșea din ea, eu am reușit într-o noapte s-o deschid și am văzut totul. Mama și cu mine ne-am spus: „Poate copiază ca să ne aducă ceva de mîncare." Ce păcăleală am tras! Totul era o amestecătură: *„Articolul 1,* cutare și cutare; *Articolul 2,* cutare și cutare. Și apoi: *Mă însărcinez cu executarea prezentului decret.* Erau primele semne de nebunie. De îndată ce umplea foile, le ordona cu multă grijă și la fiecare dosar punea cîte un titlu ca: *Datorie Publică sau Clase Pasive, Vamă, Bancă, Prejudicii.* De asemenea, punea pe anumite dosare etichete pe care nu le înțelegeam, căci erau deja nebunie curată: *Ruine* sau *Fanatism, Barbarie, Urbanizarea Invidiopolis*-ului, *Geamuri sparte, Corupții, Subvenție Personală* și altele de genul acesta.
„Vai, Doamne Dumnezeule! — am spus mama și cu mine — nu mai avem soț, nu mai avem tată. Omul ăsta e nebun." Am plîns toată noaptea.

— Așa a vrut Dumnezeu, spuse emoționat bătrînul, văzind că Isidora s-a întrerupt ca să plîngă. Dar ce înseamnă asta, fata mea, în comparație cu ceea ce a suferit Cristos pentru noi?

— Mama a murit în acele zile, continuă Isidora aproape sufocată de plîns. În ziua aceea, oh, Doamne Dumnezeule, în ziua aceea tata a făcut cele mai atroce nerozii; n-a plîns, nu l-a afectat deloc. Cînd mama a murit în brațele mele, el s-a plimbat de cîteva ori prin cameră privindu-mă cu niște ochi... Doamne, ce ochi!... Și mi-a spus: „I se vor face onorurile unui general mort în campanie..." Nu-mi pot aminti aceste lucruri; mor de durere. Trebuia să-l aduc aici. O rudă destul de înstărită, pe care o aveam la Tomelloso, s-a îndurat de mine și s-a oferit să plătească pensiunea de categoria a II-a. Eu am fost cu el în La Mancha și frățiorul meu a rămas aici cu o mătușă a mamei. Trecînd ceva timp, unchiul meu, canonicul, a uitat să plătească pensiunea. E cel mai bun om, dar are niște ciudățenii...

— Cum o vrea Dumnezeu, spuse, răsucindu-și nervos altă țigară. Nobilă creatură, tinerețea dumitale a fost foarte tristă; te-ai născut într-o zodie...

— Şi toate cîte le-am pătimit au fost pe nedrept, adăugă ea promptă, sorbind, de asemenea, o porţie zdravănă de a[illegible] căci totul e contagios pe lume. Nu ştiu dacă voi fi destul d[illegible] explicită; vreau să spun că nu mi-ar fi plăcut să împart suferinţele şi mizeria lui Tomás Rufete, căci chiar dacă îi spun tată şi soţiei lui mamă, o fac pentru că ei m-au crescut şi nu pentru că sînt într-adevăr fiica lor. Eu sînt...

Se opri brusc de teamă ca sinceritatea şi expansiunea ei naturală să n-o ducă, fără să se gîndească, la o destăinuire nepotrivită. Funcţionarul, cu acea rapacitate a gîndirii care îi caracterizează pe oamenii perspicace, se agăţă de ideea abia schiţată şi spuse:

— Da, înţeleg, înţeleg, Dumneata, prin naştere, aparţii altei clase mai elevate; numai împrejurările, prea lungi pentru a fi povestite, v-au făcut să decădeţi... Cum a vrut Tatăl Nostru care e în ceruri! El ştie de ce a făcut-o. Ne supunem graţiei divine că, la urma urmei, întotdeauna este spre binele nostru. Dumneata, domnişoară — continuă după o scurtă pauză, scoţîndu-şi politicos fesul — nu vezi, nu poţi vedea în nefericitul Rufete mai mult decît un tată putativ, la fel cum Sfîntul Patriarh San José era pentru Domnul Nostru Isus Cristos.

Cît de evident era reflectat orgoliul pe chipul Isidorei auzind aceste cuvinte! Roşeaţa ei uşoară trecu repede. Buzele-i oscilară între surîsul vanităţii şi infirmarea impusă de convenienţe.

— Eu n-aş fi vrut să vorbesc despre asta, spuse, luîndu-şi un ton emfatic de linişte şi demnitate care nu concorda cu haina ei lălîie. Îl respect atît de mult pe cel căruia îi spun tată, îl iubesc atît de mult, el ne iubeşte la fel de mult pe mine şi pe frăţiorul meu... Am fost atît de răsfăţaţi în copilărie!... Ne făcea toate gusturile şi cum pe atunci era în fruntea partidului şi avea o situaţie bună — căci era funcţionar de stat — am trăit foarte bine. În acea perioadă, Rufete şi-a pus casa la punct, era un lux... Doamne, Dumnezeule! Cum el nu avea altă idee decît să pară bogat şi să fie o persoană remarcabilă...

— Fata mea — spuse, vioi, bătrînul — una dintre bolile sufletului, care pe mulţi îi aduce în această casă, este ambiţia, setea de mărire, invidia pe care cei mici o au pentru cei mari şi dorinţa de a urca călcînd peste cei care sînt mai sus nu pe scara valorilor şi a muncii, ci pe scara lesnicioasă a intrigii sau a violenţei, adică îmbrîncind, înghiontînd...

Venerabila persoană nici nu termină bine de făcut această substanţială observaţie, care dovedea atît judecată cît şi experienţă, că se şi îndreptă cu mersul său cumpănit şi nu

foarte lent spre colțul opus al biroului. Isidora reflectă la acele înțelepte cuvinte cu ochii fixați pe franjurile covorașului; dar durerea ei în situația în care se afla o aduseră la realitate și suspină iar și fu uimită că directorul întîrzie atît. Cînd ridică privirea, bătrînul trecea prin fața ei în direcția mesei de lucru; apoi trecu iar spre colțul camerei. Fără a bănui că bunul domn era foarte agitat, fără îndoială, pentru că se făcuse, cu generozitate, părtaș la necazurile pe care le auzise, Isidora se distra puțin căci oricît de mare ar fi fost o nenorocire și oricît de mult te-ar implica și te-ar sufoca, sînt momente în care se lasă liber spiritul să dea o raită sau să se plimbe în cîmpul amuzamentului și să se fortifice înainte de a se întoarce la chinuri. O durere lungă, o mare perioadă de așteptare ajută acest fenomen al sufletului.

Cum în acel birou domnea tăcerea și calmul, cum acel du-te-vino al bătrînului scrib era ceva din oscilația pendulului, pe lîngă asta, din chiar interiorul Isidorei se răspîndea o somnolență dulce care-i amorțea durerea, tînăra se întreținu o clipă cu contemplarea încăperii. Ce frumoasă era harta Spaniei înțesată de linii despărțitoare și compartimente, de coloane de numere care urcau, de mici referiri statistice, care coborau, de cercuri și stegulețe reprezentînd tîrguri, orașe și sate! În porțiunea albastră, care reprezenta marea mulțime de bărcuțe, precedate de săgeți, marcau liniile de navigație și pe vinieta detaliată erau enumerate locomotive, vapoare, faruri și pe lîngă asta diguri pline de baloturi, coșuri de fabrică, roți dințate, toate prezidate de un leu pletos și furios și de o doamnă mai dezbrăcată decît o cere pudoarea... Ce tăcere profundă și suavă domnea în încăpere și cum se simțea atmosfera pură a cîmpului! Numai cînd se deschidea ușa pătrundea un ecou îndepărtat și înfiorător de rîsete și țipete care parcă nu erau de pe lumea asta. Și ce multe și frumoase cărți erau închise în dulapul de mahon pe care trona un bust de gips! Acel domn alb fără lumina ochilor, cu umerii goi ca o damă decoltată, trebuie să fi fost vreunul dintre nenumărații înțelepți care au existat în timpurile trecute și în el, în raftul cu cărți, și în harta graficostatistică se aduna toată înțelepciunea de secole.

Cu această recunoaștere a locului își irosi Isidora mai puțin de un minut. Deodată privi spre bătrînul care continua să-i treacă prin față cu o rapiditate crescîndă și fu uluită văzînd agitația mîinilor lui, tremurul buzelor și vioiciunea ochilor, apariții total diferite față de chipul său blajin și simpatic dinainte. Oprindu-se în fața Isidorei, exclamă stîngaci și foarte emoționat:

— Doamnă, niciodată n-aş fi crezut asta la o persoană ca dumneata.

— Eu! murmură Isidora înspăimîntată.

— Da! spuse ridicînd vocea. Dumneata m-ai insultat, m-ai insultat.

Judecata incoerentă, vocea alterată a bătrînului, agitaţia lui crescîndă au fost ca o rază de lumină pentru Isidora. Se ridică, uitîndu-se după uşă; alergă pînă la ea, înfricoşată. Groaza îi da aripi. Între timp bătrînul striga:

— M-a insultat, da, fără să-mi respecte părul alb, suferinţele de tată... Oh, Doamne! Iart-o, Doamne, că nu ştie ce spune.

Isidora ieşi pe coridor tocmai cînd sosi directorul, care înţelese pe loc cauza spaimei ei. Surîzînd, o luă de mînă ca s-o determine să intre.

— Bietul Canencia... spuse. Ciudat lucru. Mult timp a fost liniştit... Dar e un înger, e incapabil de cel mai mic rău.

Îi priviră amîndoi. Figura bătrînului nu exprima furie, ci emoţie şi două lacrimi i se rostogoliră pe obraji.

— Şi dumneata mă jigneşti, domnule director, spuse apărîndu-şi pieptul, cu intonaţia şi gesturile unui comic mediocru. Nu mai pot, nu mai pot... Adio, adio, ingraţilor!

Şi ieşi ca din puşcă.

— Îi trece repede, o lămuri directorul pe Isidora, care nu-şi revenise încă din spaimă. E un sfînt; de treizeci şi doi de ani e aici şi trec lungi perioade, cîteodată doi şi trei ani fără nici o criză. Accesele lui nu depăşesc ceea ce ai văzut dumneata. Începe prin a spune că are două maşini electrice în cap şi apoi zice că-l insult. O ia la fugă, se plimbă prin grădină şi după o vreme e iar liniştit. Lucrează bine, mă ajută mult şi, după cum ai văzut, dacă îl asculţi îi place să dea sfaturi. Pare un sfînt şi un filosof. Îl iubesc pe sărmanul Canencia. A venit aici datorită certurilor cu fiii lui... O poveste lungă şi tristă care nu-şi are rostul acum. Să revenim la povestea dumneavoastră, care nici ea nu e veselă şi azi mai mult ca niciodată.

Directorul oftă adînc, expresie oficială a sentimentelor sale de compasiune, dar Isidora rămase impasibilă, aşteptînd veşti cumplite. Cum îl mai privea pe bunul domn descifrîndu-i chipul şi ce bine îi spunea acesta să nu se aştepte la nimic bun!

— Eu aş vrea să-l văd... murmură Isidora.

— Imposibil. Să-l vezi! De ce?... Se simte rău, foarte rău se simte bietul Rufete, afirmă directorul, clătinînd capul. Înarmaţi-vă cu răbdare căci, într-adevăr, dacă această

boală e incurabilă, dacă nu încetează să-l tulbure pe cel care o suferă, mai bine să se odihnească în pace... Eu, îți spun sincer, dacă aș avea pe cineva din familie în stadiul ăsta, aș dori...

Mult a costat-o pe Isidora să admită funestul adevăr, pe care dorea să i-l spună cu precauții caritabile directorul și, înghițindu-și saliva pentru a i se duce nodul din gît, vorbi cu voce scăzută:

— Cine știe... Poate... Dar eu vreau să-l văd.

— Ei, nu se poate... Gata...

Bunul domn era impacientat. Trebuia să treacă și peste asta.

— Ia loc, murmură, trăgînd un scaun. Vrei un pahar cu apă?

Isidora nu spuse nimic. Ochii ei înspăimîntați se pironiră pe bustul de gips. Îl examină în amănunțime, prostită, percepîndu-l cu claritate datorită acelei atracții ciudate pe care, în momentul primirii unei vești proaste, o exercită asupra simțurilor un obiect material oarecare ce rămîne apoi pentru un anumit timp asociat cu însăși vestea...

4.

În același timp în care Isidora își povestea nenorocirile mult prea nevinovatului Canencia, nu departe de acolo se petrecea un fapt care, deși foarte trist, nu afecta prea mult pe cei care asistau la el. Aceștia erau directorul adjunct, administratorul, un practicant, student la medicină, preotul și un infirmier. Muribundul, căci de moartea unui om era vorba, era Rufete. Criza era puternică, dar liniștită, cu desfășurare ușoară și pe perioadă determinată. Bolnavul abia de mai avea viață în el; nu suferea deloc; mergea pe un povîrniș neted și rapid, fără lovituri, fără bătăi, fără convulsii, fără apărare.

— Moare ușor, spuse cu voce scăzută medicul.

Pacientul suspină adînc, deschise ochii, îi privi pe toți pe rînd dar nu cu furie, nu cu spasme de nebun, nici cu incriminări furibunde, ci cu vocea stinsă, cu sentimentul liniștit că mai mult ca orice avea o milă cumplită de el însuși, și pronunță aceste cuvinte:

— Domnilor, e adevărat ceea ce îmi trece prin minte?... E adevărat că sînt în Leganés?

Doctorul vru să-l consoleze cu vorbe prietenoase.

— Omule, nu fi prost... ești acasă... O să te faci bine.

Bolnavul clătină trist din cap. Rămase multă vreme mut.

Apoi luă mîna preotului, o sărută... Vru să vorbească, nu putu, se vedea că luptă cu vorbele. În sfîrşit, după un efort disperat de voinţă reuşi să spună cu voce stinsă:

— Copiii mei... marchiza...

Şi amuţi pentru totdeauna. Medicul şi asistentul observară cu atenţia şi răceala ştiinţei acel caz de tranziţie şi apoi plecară să întocmească certificatul. De ei se apropie directorul semnalîndu-le cu mai multă durere decît îngrijorare prezenţa în stabiliment a fiicei mortului. Asistentul vru imediat să o cunoască şi bucurîndu-se că era acolo dori să participe la momentul dificil cînd i se va da vestea, s-o consoleze şi să-i dea vreun ajutor, dacă ar fi avut nevoie.

Directorul se duse în birou în căutarea Isidorei şi acolo s-a întîmplat ceea ce am povestit mai înainte. Nenorocita femeie în palton lung începuse deja să înţeleagă certitudinea nefericirii sale, cînd în birou intră un băiat de vreo douăzeci şi patru de ani, care, apropiindu-se de ea cu familiaritate, îi spuse:

— Cu ce ocazie pe aici, Isidora?... Şi în ce momente triste!... Nu mă mai recunoşti? Ai o memorie atît de slabă, Isidora? Nu-ţi aminteşti de don Pedro Miquis, cel din Toboso, care venea deseori la Tomelloso, la unchiul dumitale, canonicul, pentru a pleca împreună de acasă? Păi eu sînt fiul lui Pedro Miquis. Nu-ţi mai aduci aminte nici de fratele meu, Alejandro? Nu-ţi aminteşti că, uneori, în vacanţe, veneam cu tata?... De cinci ani sînt student la medicină. Ce mai face unchiul tău? Ai plecat de mult din celebrul Tomelloso?...

Isidora îl privea printr-o crăpătură făcută în negura durerii sale; îl privea şi-l recunoştea. Da, memoria i se limpezise în faţa fizionomiei care era de neconfundat. Acel chip palid şi negricios, atît de palid şi atît de negricios încît părea o imensă măslină; acel nas scurt în contrast cu mărimea dizgraţioasă a gurii ai cărei dinţi foarte albi erau mereu la vedere; acele sprîncene groase atît de negre şi dese încît păreau un cordon de catifea şi acei ochi albaştri în care se cuibăreau trădătoare toate răutăţile şi toată ironia lumii; acea urîţenie simpatică, acea dezinvoltură a manierelor, acea neglijenţă în vestimentaţie şi, în sfîrşit, acel degajat mod de a se insinua dădeau în vileag, fără a lăsa loc la îndoieli, pe Augustito Miquis, fiul lui don Pedro Miquis, din Tomelloso. Dintr-o dată năvăliră în mintea Isidorei mii de amintiri dintr-o perioadă în care copilăria se confunda cu adolescenţa, perioadă plină de nerozii, de spaime, de nevinovate intimităţi şi întîmplări a căror amintire nu e întotdeauna plăcută. Nu reuşi să răspundă decît cu jumătate de gură. Miquis,

dîndu-și seama de situație, și devenind cît putea de serios, lucru dificil pentru el, spuse pe un ton grotesc îndurerat:

— Mai întîi trebuie să ieși din această casă... Ah, ce casă... Ah, ce casă!... N-ai nimic de făcut aici. Dacă te duci la Madrid voi fi bucuros să te însoțesc. Isidora își manifestă dorința de a pleca imediat. Vru să lase banii pe care îi adusese pentru a plăti din urmă pensiunea lui Rufete, dar directorul nu consimți. În ceea ce privește lucrurile aduse, insistă atît pe lîngă bunul domn pentru a le primi, încît acesta a trebuit să accepte, mulțumind în numele celorlalți bolnavi săraci care aveau atîta nevoie de ele.

Isidora și Augusto ieșiră din sălașul nebuniei și se îndepărtară în liniște de tristul loc în care aproape toate casele adăpostesc dementi. Isidora nu vorbea și limbutul Miquis, respectîndu-i durerea, spuse doar atît:

— În Carabanchel vom găsi trăsuri. Se zice că vor băga și tramvaie.

Ajungînd la rînul Butarque, Miquis consideră oportun să-i distragă atenția tovarășei sale de drum, pentru că, într-adevăr, la ce ajuta plînsul acela continuu dacă nu se mai putea face nimic? Era nevoie să faci față durerii, dușman crud care se cuibărește în persoanele sensibile; trebuia să se stăpînească, să-și dea seama că... După aceste consolări, care au avut ca de obicei un efect complet nul, Miquis îi vorbi despre frumusețea zilei de primăvară — era o zi minunată de aprilie — pe malul înalt al rîului Butarque, pe care îl numi oază și, în sfîrșit, o invită pe Isidora să se odihnească la umbra unui ulm des și verde, căci soarele ardea și ziua va fi puțin mai lungă.

Așezați unul lîngă altul, tăcură mult timp: el contemplativ, ea îndurerată. Miquis fredona printre dinți. Isidora avea grijă să-și ascundă picioarele pentru ca Miquis să nu vadă cît de prost era încălțată.

— Isidora...

— Poftim.

— Nu-mi aduc bine aminte de ceva. Ajută-mă. E adevărat sau nu că în Tomelloso ne tutuiam?

Capitolul 2

DOFTOROAIA

La casa rudei şi naşului său, don José de Relimpio — despre care se va vorbi cînd va fi cazul - Isidora îşi petrecu noaptea acelei zile de aprilie, aşteptînd cu nerăbdare dimineaţa următoare pentru a-şi vizita mătuşa, Encarnación, şi frăţiorul, care locuiau într-unul din cartierele cele mai excentrice ale Madridului. Cea pe care o vom numi din respect pentru tradiţie fata lui Rufete, avea obiceiul de a-şi reprezenta în imaginaţie, într-o manieră foarte vioaie, întîmplările înainte ea acestea să se petreacă efectiv. Dacă aştepta la o oră fixă o întîmplare oarecare care o interesa, o vizită, o întîlnire, o distracţie, de la amiaza sau miezul nopţii anterioare întîmplarea lua în mintea ei forme de un relief şi o culoare extraordinare, desfăşurîndu-se pe tablouri, locuri, perspective, persoane, figuri, atitudini şi limbaj. Astfel, cu mult înainte de învierea zorilor, Isidora, trează şi nervoasă, se închipuia în casa mătuşii şi a fratelui ei; îi vedea ca şi cum i-ar fi avut în faţa ochilor; vorbea cu ei întrebînd şi răspunzînd cînd în glumă, cînd în serios, şi percepea inflexiunile vocii fiecăruia.

Era ora opt cînd plecă să transforme în realitate ceea ce îşi imaginase; dar cum trebuia să meargă din strada Hernán Cortés în Moratines, în cartierul Peñuelas, oprindu-se să întrebe, căci nu cunoştea prea bine Madridul, bătea de zece cînd a intrat în cunoscutul şi giganticul pasaj Embajadores. Nu i-a fost greu de acolo să ajungă la locuinţa mătuşii sale. Pe dreapta era o alee care se termina într-un oribil maidan, o văgăună, o groapă pentru lături sau o hazna pe marginile rupte şi ştirbite ale zonei urbane. Înainte de a intra pe acest drum, Isidora examină la iuţeală locul unde se afla şi care nu prea era pe placul ei. Avea, împreună cu darul puternic al imaginaţiei, şi calitatea de a-şi exagera impresiile, încărcîndu-le cîteodată pînă la extrem şi astfel, ceea ce simţurile sale declarau ca fiind mare, mintea îl schimba pe dată în ceva colosal, micul devenea minuscul, iar urîtul sau frumosul oribil sau divin.

Văzînd deci sărăcăcioasele prăvălii, faţadele prăpădite şi coşcovite, firmele mizere, scrise cu litere strîmbe, felinarele ameninţînd să cadă; văzînd, de asemenea, ce mulţime de copii aproape goi se jucau în noroi, frămîntîndu-l pentru a-şi face mingi şi alte jucării; auzind zgomot de vase, răcnete

inteligibile, călcătura obosită a animalelor trăgînd căruțe împotmolite și murmurul trecătorilor, care la fiecare pas spuneau o grosolănie, crezu pentru o clipă că se află în caricatura unui oraș făcut din carton putred. Acela nu era sat, nici oraș, era o oază de castitate ca să nu corupă centrul.

Și continuînd în mania ei de a exagera lucrurile, cum curgeau pe drumul-șanț ape deloc limpezi ce reprezentau reziduurile diferitelor fabrici de coloranți, imediat i se păru că pe acolo se prăvăleau bulbuci de sînge, oțet și noroi, împreună cu o licoare verde care fără îndoială vor forma rîuri otrăvitoare. Își ridică curajoasă haina și înaintă învingîndu-și repulsia. N-a trebuit să meargă mult pentru a întîlni poarta pe care o căuta. Da, acolo era. Recunoaște bine firma care, cu ani în urmă, se afla pe strada Torrecilla și pe care scria clar cu litere albastre Prăvălie de străchini. Recunoscu, de asemenea, ca pe o prietenă veche, o altă firmă alburie unde cu hieroglife se anunța un negoț important. Cum își amintea Isidora că văzuse în copilăria ei acvariul pestriț în a cărei sferă apăreau înotînd niște șerpișori sau niște curbe negre de toate formele care foloseau drept firmă lui Encarnación Guillén, cunoscută în diferite cartiere sub numele de *Vînzătoarea de lipitori!*

Ușa avea un postament în partea de jos care părea că folosește ca tejghea, ca adăpost împotriva cîinilor și copiilor, și chiar ca balcon în caz că pe acolo, lucru foarte posibil, ar trece procesiuni civile sau religioase. Isidora și-a imaginat că mătușa ei — sau mai bine-zis mătușa presupusei sale mame — va fi la poartă; dar asta, ca multe alte lucruri dintre cele pe care și le închipuia, n-a fost conform cu realitatea. Intrînd în prăvălie își dădu seama dintr-o privire de situația precară, trăgînd concluzii puțin măgulitoare despre starea financiară a lui Encarnación Guillén. Cum coborîse nefericita din treaptă în treaptă, de la marele ei magazin de veselă și lipitori din vechea stradă Cofre, din vremuri necunoscute Isidorei, pînă la acel sărăcăcios interior cu hîrburi ordinare! Și lipitorile care constituiau scutul ei, unde erau? Oh! Nu puteau lipsi, le văzu acolo în sticle imense cu cleioasa lor gură sau ventuză lipită pe sticlă, încolăcite, plictisite, liniștite, ca și cum ar pîndi o victimă pe care o așteptau să intre pe ușă. Isidora admiră apoi ordinea și curățenia care domnea peste tot într-o prăvălie atît de puțin pretențioasă.

Oalele de Alcorcón, ulcioarele de Talavera și Andújar, vasele mari de lut și paharele de Cadalso, măturile, cutiile de nisip și pămînt pentru curățat metalele, dezvăluiau o mînă pe cît de harnică pe atît de pricepută. Și nu era lip-

sită de gust așezarea celor patru bibelouri pe patru policioare nu foarte egale. Dar ceea ce dezvăluia cel mai bine pasiunea pentru ordine a lui Encarnación era un raft care se afla cum intrai pe stînga și care conținea o diversitate de articole, tovarăși de nedespărțit ai comerțului cu oale. Într-un intrînd se aflau flori de nalbă; în altul din apropiere violete uscate; mai încolo gresie de curățat, mac de grădină, chibrite. Urma apoi boia de ardei pentru a colora mîncarea oamenilor din împrejurimi și semințele de cînepă cu care se hrănesc păsărelele din colivii. Levănțica făcea casă bună cu șervetele de bucătărie și nu lipseau nici cîteva topuri de hîrtie dantelată cu care gospodinele împodobesc blidarele. Printre atîtea fleacuri Isidora întîlni alt vechi cunoscut, altă prietenie din copilărie. Era un afiș pe care scria:

Fiți cu ochii-n patru!
Aici încrederea a murit
și creditul a murit și el,
și asta s-a întîmplat pentru că
răul platnic i-a sprijinit.

Isidora știa pe dinafară această compoziție epigramatică a mătușii sale care se termina astfel:

Dacă am încredere
risc ce-mi aparține.
Iar dacă dau pe datorie
cînd plătesc, debitorii cîrîie.
Deci, ca să scap de așa ceva
n-am încredere, și nu dau pe datorie la nimenea.

Aceste observații și amintiri durară cîteva secunde nu mai mult. Isidora strigă:

— Mătușă, mătușă!

Atunci apăru *Vînzătoarea de lipitori* și, mătușă și nepoată, se îmbrățișară și se sărutară. Tînăra tăcea și plîngea, bătrîna începu să sporovăiască din prima clipă, căci nu exista situație în care ea să poată păstra tăcere și mai bine ar fi murit decît să tacă.

— Oh, păpușico! ... iată-te, în sfîrșit! Te așteptam. Azi-noapte am aflat că Tomás a închis ochii ... Nu te necăji, porumbițo. Poate că-i mai bine așa ... La ce-ți folosesc regretele astea? Stai jos ... Așteaptă să dau la o parte ulcioarele astea ... Tomás nu mai trăiește, săracul! Bine am zis eu odată: „Asta o s-o sfîrșească în Leganés." Niciodată n-a fost zdravăn la cap, fetițo, și cu nebuniile lui i-a venit de hac

mamei tale care era o sfîntă, un înger, un juvaer de femele... Sărmana Francisca!

— Şi Mariano? întrebă Isidora, părîndu-i-se straniu că nu-l vedea acolo pe fratele ei.

— Lucrează... L-am pus la treabă. Fetiţo, îmi mînca şi urechile! E mai rău ca o droaie de copii la un loc. Nu pot să-mi văd de treabă cu el. E o podoabă... Eu îi zic *Pecado**, căci parcă a venit pe lume din voinţa diavolului. Mi-a mîncat sufletu. Ştii unde e? L-am dat la atelieru de frînghii, la ăia de le zice *Diente*, pricepi, şi-mi aduce cîte opşpe reali pe săptămînă...

— Şi nu merge la şcoală? întrebă Isidora, arătîndu-se neplăcut surprinsă.

— Şcoală!... Ce pretenţie!!... Şi cine să-l ţină la şcoală? E bun copilu! L-am dat la ăia, la *Herejes*, unde se spune rugăciunea seara şi se fac mătănii dimineaţa. Dădeau cîte o chiflă fiecărui băiat şi asta mă ajuta. Da stai să vezi: o zi da şi una nu, mi-a tras chiulu haimanaua. Apoi l-am dat la *Católicos* mai la vale de-aici, dar fugea să se bată cu pietre... E un drac împieliţat. Nu, nu, să muncească. Ce dracu! nu mai sînt vremuri de răsfăţ. Îmi merge foarte prost, fetiţo. Vezi în ce condiţii trăiesc. Îţi aduci aminte de magazinul meu de pe strada Torrecilla? Alea chiar că erau timpuri grozave! Dar divina ta familie m-a ruinat; tăticuţu tău care e acum la Dumnezeu m-a adus în mizeria asta, mii de draci! Iată-mă ce tinerică sînt: şaizeci şi opt de ani, fetiţo, şaizeci şi opt de miercuri de cenuşă am în spate. Toată viaţa am muncit de pomană fără să pot pune un ban deoparte. Ce cîştigam azi, pierdeam mîine. Totul se duce pe apa sîmbetii. Da să ştii, sînt tare ca o piatră şi aşa cum mă vezi tocmai i-am jucat un renghi morţii, căci anu trecut am avut o răguşeală, da ce răguşeală... Da nu-i nimic că Dumnezeu şi floarea de nalbă mi-au dres vocea şi iată-mă! Sînt aceeaşi *Doftoroaie* mai folositoare decît cimbru, mai puternică decît poarta Alcalá, totdeauna sprintenă la toate, mereu curată lună, mai fioroasă decît leul din Retiro, la nevoie resemnată cu soarta, fără să datorez ceva cuiva, şi mai guralivă decît toţi artiştii din Madrid.

Encarnación Guillén era bătrîna cea mai uscăţivă, mai vînoasă, mai agilă şi mai veselă din cîte se pot imagina. Datorită unui fenomen comun persoanelor cu sînge curat şi sănătate excelentă, îşi păstra aproape toată dentiţia pe care nu înceta să şi-o arate printre buzele uscate şi subţiri în timpul acelei pălăvrăgeli continue, fără odihnă. Nasul ei rotund,

* — Păcat.

mic, ridat şi tare ca o nucşoară nu stătea o clipă: atît îl mişcau muşchii feţei sale pergamentoase, lustruită de frecţia cu apă rece pe care şi-o făcea în fiecare dimineţă. Ochii ei care fuseseră mari şi frumoşi păstrau încă o scînteiere albastră ca flacăra ce dansează deasupra osuarului. Fruntea ei, brăzdată de riduri fine, curbe care se întindeau sau se contractau după cum îi ieşeau vorbele din gură, era împodobită de şuviţe albe. Cu aceste şuviţe se întreţesea cea mai graţioasă pieptănătură adusă pe lume de mumii, legată strîns şi desăvîrşită într-un fel de ghem căruia nu i se putea da, propriu-zis, numele de coc. Două fuse căptuşite prost, în prea multă piele, erau braţele care nu încetau să se mişte ameninţînd să bată toba pe faţa ascultătorului şi două palme scheletice, cu falangele atît de agile încît păreau dezarticulate, nu se opreau din învîrtirea lor fantastică în jurul frazei, ca un comentariu grafic al gîndurilor ei dezordonate. Purta o fustă din diverse bucăţi bine înnădite, dar şi mai bine cîrpite, arătînd o talie dreaptă, netedă, ca o scîndură care se bifurcă în două picioare. Avea atitudini de gropar şi pas de poştaş.

Era o femeie bună din fire, deşi cu un caracter agitat şi cam cicălitoare, încît nimeni nu putea trăi în linişte alături de ea. Nu avusese copii, nici nu fusese căsătorită. Crescuse o nepoată pe care o iubise în felul ei, cu o dragoste presărată cu chelfăneli şi nemulţumiri. Acea nepoată s-a căsătorit cu Rufete, rezultînd din această unire o familie nenorocită şi o ură violentă pe care *Vînzătoarea de lipitori* o purta tuturor celor proveniţi din familia Rufete. Acea căsătorie dintre o femeie bună, dar slabă de înger, şi un bărbat care avea creierul cel mai zdruncinat din lume cheltuise de multe ori economiile şi răbdarea lui Encarnación, care era muncitoare şi făcea negoţ şi avea cont deschis la Muntele de Pietate. „Ţi-a mîncat tot, nesocotitu ăsta de Rufete — spunea — trîntoru ăsta cu capu sec. Negoţu meu din strada Pez s-a prăpădit tot într-o noapte ca să-l scot pe el de la închisoare, cînd cu afacerea aia murdară cu biletele de loterie. Prăvălia de străchini din strada Torrecilla s-a ruinat după aia şi toate, bucată cu bucată, le-a înghiţit doctoru şi farmacistu cînd Francisca a căzut la pat de boala de care a şi murit. Am decăzut, am decăzut şi iată-mă la dracu! în chichineaţa asta din care nu mai pot ieşi. Cine s-a văzut în prăvăliile alea, cu rafturile alea şi cu tejgheaua aia unde era o casă de bani care răsunau plăcut ... să se vază acum în cuibu ăsta de coţofene, cu cîteva troace, cu clienţi puţini şi într-un cartier în care se trag clopotele cînd apare o pesetă ... la dracu! ..."

Francisca a murit; Rufete a fost înmormîntat în Leganés. Dintre cei doi copii, Encarnación îl luă pe cel mai mic, iar Isidora plecă la Tomelloso să trăiască din ajutorul unchiului său, canonicul. De restul cititorul mai știe cîte ceva, iar despre ce a rămas, care e mult și bun, va afla în continuare.

— Ai cam avea nevoie de multe spuse *Vînzătoarea de lipitori*, observînd îmbrăcămintea și cizmele Isidorei, lucruri care, într-adevăr, lăsau mult de dorit.

Isidora răspunse cu tristețe că unchiul ei, canonicul, nu era foarte larg la pungă. Apoi mătușa remarcă plină de maliție chipul și talia tinerei, spunîndu-i:

— În schimb ești frumoasă. N-ai fi zis ... cînd erai mică aveai o mutră ... Mi-aduc aminte că te-am văzut în casa aia ... ce casă! ... Era cușca leului ... umblai pe-acolo în picioruşele goale, cu o cămăruță prăpădită. Păreai Cristos în fustanelă. Ce slăbănătură! Ce paloare! Eu ziceam că te-a înțărcat cu oțet și te-a hrănit cu muște ... Haide, haide că te-ai îngrășat în La Mancha ... Ce carne tare! adăugă, ciupind-o de diferite părți ale corpului. Și ai un obraz de înger. Nici ochii nu sînt uriți. Ce dinți frumoși ai! Să vedem dacă o să te țină cît ai mei. Uită-te în oglinda asta.

Și îi arătă șirurile ei de dinți foarte bine păstrați pentru vîrsta sa. Isidora se întristă puțin. Privind mîhnită în stradă, întrebă:

— Unde lucrează Marino? Vreau să-l văd.

— Dacă vecina n-are nimic de făcut și vrea să-mi păzească prăvălia o să mergem acolo. Nici nu dai colțul; dar eu alerg mai rău ca un ogar ... Coană Agustina! ...

Strigă din ușă; dar cum vecina nu răspundea chemăril ei, ieși nerăbdătoare. Nu întîrzie nici cinci minute și se întoarse cu o femeie tînără și plăpîndă, ștearsă, cu ochii în lacrimi, îmbrăcată ca vai de lume, dar pieptănată cu multă eleganță. Acei oameni își au luxul lor, toaleta lor de capră rîioasă și cu coada în sus, și cu toate că se acoperă cu zdrențe nu le lipsește cocul înăclăit în briantină, nici cîrlionții lăsați pe frunte ca o ghirlandă de pene negre lipită cu clei. Acea femeie tîra un halat soios de lînă roșie cu carouri negre ce părea că a fost folosit drept covor într-un salon de bal.

— Ai grijă o clipă de prăvălie, îi spuse *Vînzătoarea de lipitori*, că mă duc cu nepoata mea într-o vizită ... N-ai cunoscut-o pe nepoată-mea? Vezi ce domnișoară e? ... Isidora, doamna aceasta e o prietenă ... stă ușă-n ușă cu mine. O cheamă doamna *Plîngăreața*, căci nu deschide gura decît să se lamenteze. Adevărul e că este bolnavă, bărbat-su e un

bețiv, taică-su orb și casa, la dracu! nu e căptușită cu bani...

Augustina scoase un suspin sfîșietor urmat de două expectorări. Prin acestea anunța o poveste foarte mișcătoare a nenorocirilor sale. Dar *Vînzătoarea de lipitori*, tăindu-i vorba, își puse un palton pe umeri și ieși cu nepoata spre strada Amazoanelor, unde ajunseră imediat.

Capitolul 3

„PECADO“

— Ticălosu ăsta de *Pecadillo*, zise *Vînzătoarea de lipitori* intrînd într-un gang întunecos, nu bănuiește că sora lui vine să-l vadă. Nici n-o să te recunoască. Era un țînc cînd ai plecat. Dar ce... nu vezi? Ține-te de mine că eu văd pe întuneric ca cucuveaua.

Străbătură un pasaj. Encarnación împinse o ușă. Se aflau într-un loc ciudat, cu tavanul atît de jos încît orice persoană de statură mijlocie îl putea atinge cu mîna fără dificultate. Prin stînga primea lumină dintr-un patio strîmt, foarte înalt, format din coridoare suprapuse, din care cobora o rumoare ca de stup, indicînd existența a numeroase locuințe mici, chichinețe pentru săraci. Puțina lumină care venea prin acea deschizătură ajungea atît de slabă jos încît era necesar să-ți obișnuiești ochii pentru a distinge obiectele și chiar după aceea nu se putea cuprinde toată încăperea, ci doar zona de lîngă ușă pentru că restul se pierdea în ignorate porțiuni de umbră. Era ca un mare tunel din care nu se distingea decît partea puțin luminată de la intrare. Cealaltă parte se pierdea în nedeterminata cavitate rece a unei fundături tenebroase. În partea luminoasă a acestui atît de ciudat local existau mari baloturi de cînepă, suluri de frînghii albe, materii prime și produse finite, resturi, fragmente, bucăți prost toarse și pe jos și în toate baloturile un puf aspru, mii de firicele care, după ce zboară prin aer, ca spectre ale insectelor sau suflete de fluturi morți, se duc să se așeze ici-colo pe haine, pe păr și în nasul oamenilor.

Pe axa acelui tunel, care începea în lumină și se pierdea în tenebre, exista o sfoară întinsă, albă, curată. Era munca zilei și a clipei. Cînepa se răsucea cu un geamăt aspru, în-

vîrtindu-se încet în jurul ei însăşi. Firele urcau unele peste altele, plîngîndu-se de torsiunea violentă şi în toată măreţia ei dreaptă avea o tresărire de lucru dureros şi martirizat care irita nervii celui ce asista ca şi cum, prin carne, conductorii sensibilităţii fuseseră supuşi unei torsiuni asemănătoare. Isidora o simţea astfel căci era foarte nervoasă şi obişnuia să vadă în formele şi mişcările obiective, acţiuni şi tresăriri ale propriei sale persoane.

Privea fără să înţeleagă de unde primea oribila sa răsucire sfoara lucrată. Acolo în fundul acelei cisterne orizontale trebuia să se afle forţa care impulsiona, inima atelierului. Isidora îşi încordă atenţia şi într-adevăr din fundul invizibil venea o rumoare înfundată, dar persistentă, ca zumzetul aripilor unui colosal tăun, zumzet asemănător celui din urechile noastre dacă în loc de ţeastă am avea un clopot metalic.

— E roata, zise *Vînzătoarea de lipitori* ghicind curiozitatea nepoatei sale şi vrînd s-o iniţieze în misterele acelei importante activităţi.

— Roata! Şi Mariano, unde e?

Se uita în toate părţile şi nu vedea nici ţipenie de om. Dar deodată apăru din întuneric un bărbat care mergea foarte încet de-a îndărătelea, cu pasul măsurat şi uniform ca o maşină. În jurul mijlocului său era înfăşurat un mare scul de cînepă din care, trecînd prin mîna lui dreaptă, şi manevrată cu cea stîngă, ieşea o fibră care se transforma instantaneu în frînghie de bucsău, toarsă de mecanismul invizibil. Acel bărbat cu pasul greoi, ghem însufleţit şi fus cu picioare, era principalul muncitor al atelierului şi pregătea firele pentru o nouă frînghie.

— Don Juan nu e? îl întrebă *Vînzătoarea de lipitori*, mirînduse că nu-l vede acolo pe stăpînul atelierului.

Fusul viu mişcă brusc capul în semn că nu, fără a catadicsi s-o facă în alt mod.

— Unde e fratele meu? întrebă Isidora neliniştită.

Bătrîna arătă spre întuneric, spunînd cu un înspăimîntător laconism:

— La roată.

Isidora se avîntă înăuntru, dîndu-i mîna mătuşii sale. Din cauza denivelărilor planşeului şi a întunericului, aveau nevoie să se ajute reciproc. Merseră o bucată bună, poticnindu-se. Oh! Frînghia era lungă, taverna părea interminabilă. În întuneric încă se vedea coarda albă gemînd singură, întinsă, vibrînd. După ce mai merseră puţin, cele două femei nu mai văzură frînghia, dar auziră mai tare huruitul roţii însoţit de un uşor scîrţîit. Se ghicea frecarea axului de cuzi-

neţi neunşi şi vibraţia transmisiilor de unde scripeţii obţineau rotirea cu ajutorul curelelor. Dar nu se putea vedea nimic.

— Mariano, frăţiorule! exclamă Isidora, căreia i se părea că e strînsă de gît cu acele oribile funii. Unde eşti? Tu manevrezi roata? N-ai obosit?

Nu se auzi nici un răspuns. Dar maşinăria îşi încetini ritmul. Scripeţii, curelele de transmisie, roata, zăboveau ca şi cum ar fi ascultat.

— *Pecado*, cum te simţi? strigă într-un mod caraghios *Vînzătoarea de lipitori*.

Şi adăugă, întorcîndu-se spre nepoata ei:

— E un puturos. Aşa o să-şi facă bătături în palme şi o să ştie ce e munca şi cît costă bucăţica de pîine care o duce la gură ... Ce crezi tu? E o slujbă bună ... N-ar fi ieşit altceva din prăpăditu ăsta. Toată ziua să se joace la rîu şi pe islaz. Măcar să cîştige pentru o pereche de încălţări. E mai răutăcios decît un trădător.

De la începutul acestui discurs s-a dublat brusc ritmul mecanismului şi zgomotul a crescut într-atît încît părea că s-au multiplicat curelele de transmisie, scripeţii şi axurile.

— Mariano! strigă Isidora, întinzînd braţele în întuneric. Opreşte, opreşte o clipă şi vino încoa! Vreau să te îmbrăţişez. Sînt sora ta, Isidora. Nu mă mai cunoşti?

Zgomotul încetă din nou iar maşinăria căpătă o încetineală languroasă.

— Nu poate opri lucru, spuse Encarnación.

Dar cum de fapt se oprise, se auzi strigătul fusului viu care spuse:

— Fă-i vînt! Fă-i vînt roţii!

Şi, într-adevăr, roata îşi reluă impulsul iniţial, mersul său normal. Cele două femei tăcură, tînăra consternată, bătrîna supărată. Cum trecuse destul timp de la venirea lor în fundul cavernei, ochii amîndurora începură să distingă confuz silueta marelui disc de lemn care trasa o figură asemănătoare straniilor aberaţii optice de pe retină cînd închidem ochii orbiţi de o lumină foarte puternică.

— Vezi scînteioarele acelea ce strălucesc lîngă roată? ... Sînt ochii lui *Pecado* ...

Isidora văzu într-adevăr două mici bucăţi de jar. Fratele ei o privea.

— În curînd se face doişpe, zise bătrîna. Să aşteptăm să întrerupă lucru şi-o să mergem toţi trei să mîncăm.

Pauza nu se lăsă aşteptată. Muncitorul lăsă cînepa, roata se opri şi cel care o punea în mişcare ieşi încet din fundul întunecat, închizînd ochii pe măsură ce înainta spre lumină.

Era un băiat frumos și robust de vreo treisprezece ani. Isidora îl îmbrățișă și îl sărută afectuos, mirîndu-se de dezvoltarea și zveltețea corpului, de forța brațelor și necăjindu-se mult observîndu-i oboseala, transpirația feței îmbujorate, asprimea mîinilor, respirația greoaie.

— E un nepricopsit, spuse Encarnación, examinîndu-i hainele cu atîta severitate de parcă era un judecător ce-l interoga pe criminal în fața corpului delict. Mi-a și rupt pantalonii... O să vezi tu, Holofernes, o să vezi tu.

Tulburat de prezența și mîngîierile surorii sale, pe care n-o cunoștea, Mariano nu deschise gura. O privea cu o atenție vecină cu prostația. În sfîrșit, spuse cu duritate, maimuțărind vorbirea sinceră și brutală a oamenilor din epoca de bronz:

— Fatăăă... nu mă mai pupa, că nu sînt sfînt.

— Acasă, spuse *Vînzătoarea de lipitori* sărind pe cînepă.

În acea zi Encarnación adăugă la mîncarea sa ceva extraordinar. Mîncară în camera din fundul prăvăliei, încăpere care mai degrabă era un coridor prin care prăvălia comunica cu un patio. În timpul festinului, care avu ca adaos piper și desert de stafide, n-a fost ușor de explicat cum cu o singură gură *Vînzătoarea de lipitori* putea să înghită pe jumătate și să vorbească mai mult decît paisprezece deputați la un loc. Isidora, tristă, încruntată, nici nu vorbea, nici nu făcea altceva decît să guste din mîncare. Observa din cînd în cînd, cu bucurie, lăcomia fratelui său.

— Acum vezi ce lup zdravăn mi-a dat Dumnezeu în casă, spuse Encarnación. E capabil să-mi mănînce și urechile. El mănîncă și eu mă satur, da, mă satur să muncesc pentru domnia sa. Ascultă, leule, o să spui vreodată: „Nu mai vreau?"

Pecado înfuleca cu pofta nestăvilită a unui animal legat la iesle după o zi de muncă istovitoare.

— Și tu, frumoasă obrăznicătură, nu mănînci? adăugă bătrîna. Sau ai devenit atît de mîndră și atît de mare doamnă încît nu-ți mai plac mîncărurile obișnuite? Lasă că mîine o să-ți dau limbi de canar... Se cunoaște că acolo în Tomelloso sînt la modă delicatesele.

Isidora nu răspunse. Părea că e chinuită de o idee. Cînd masa se termină și *Pecado* plecă să se joace puțin înainte de a se întoarce la muncă, Isidora, fără să se scoale și uitîndu-se la mătușa ei care, foarte grăbită, strîngea masa, îi spuse:

— Mătușă Encarnación, trebuie să vorbesc ceva cu dumneata.

— Chiar și mai multe.

Isidora își lăsă înfățișarea de blîndețe supusă și pe un ton hotărît pronunță aceste cuvinte:

— Nu vreau ca fratele meu să mai lucreze în acest atelier de frînghii; nu vreau și pace.

— Îi fixezi o rentă, replică bătrîna, ironică. Îi iei trăsură! Și pentru sărmanele mele oase n-ai niște perne?

— N-am chef de glumă. Fratele meu și cu mine sîntem niște persoane mai deosebite.

— Cred . . .

— E limpede.

— Ba e tulbure.

— Sîntem persoane mai deosebite.

— Și prinți de Asturias.

— Munca asta e pentru animale nu pentru copii. Eu vreau ca fratele meu să meargă la școală.

— Și la colegiu.

— Bineînțeles, la colegiu, replică Isidora, punctînd afirmațiile bătînd cu pumnul în masa șubredă. Așa vreau eu . . . și cu asta basta.

Ce tigroaică! Cum își umfla nările și ce greu răsufla și ce energică expresie de voință luase chipul ei! Toate acestea le-a putut observa *Vînzătoarea de lipitori* fără să-și părăsească îndeletnicirea. Înfuriindu-se, îi spuse:

— Știi că ești enervantă, nepoată, cu colegiile și ifosele tale? Ia să vedem, scoate aici tot ce ai în portofel. Crezi că oamenii își duc zilele cu semințe de cînepă? Crezi că există colegii care să te coste doi bani, ca gogoșile? La dracu! . . . Dă-mi bani și-o să vezi.

— N-am decît atît cît să nu cerșesc.

— Ți-a dat canonicul?

— Destul pentru a-l da pe Mariano la o școală și ca să mă îmbrac decent.

— Ah, procopsito . . . Tu o să plătești. Să vorbim limpede

Și se așeză pe un hîrdău spart, pe post de scaun, cu cotul pe măsuță și bărbia spijinită în palma slabă, așteptînd explicațiile nepoatei.

— Mătușă . . ., murmură aceasta, fiindu-i foarte greu să înceapă problema gravă pe care i-o va spune, dumneata știi că eu și Mariano . . . dumneata nu știi?

— Nu știu decît că sînteți doi amărîți, ca vai de voi. N-ar fi pierdut nimic lumea dacă ați fi rămas acolo . . . în Limbo. Sînteți ai lui Tomás Rufete și acum știu că din sămînță proastă nu pot ieși lăstari buni.

— Aici voiam să ajung, mătușă, aici voiam să ajung. Mai precis . . . Dumneata trebuie să știi, că eu . . . Mai precis că nici eu nici fratele meu nu sîntem ai lui Tomás Rufete.

— Așa e, așa e, Francisca mea, îngerul meu va făcut cu duhul sfînt sau cu diavolu.

— De ce să ne ascundem după deget? Nu sîntem copiii lui don Tomás Rufete, nici ai donei Francisca Guillén. Acești doi oameni, pe care eu îi iubesc mult, foarte mult, n-au fost părinții noștri adevărați. Ne-au crescut prefăcîndu-se că sînt părinții noștri și numindu-ne copiii lor pentru că lumea... cum e lumea asta!

Vînzătoarea de lipitori își schimbă brusc dispoziția și tonul. Nu păli, căci acest lucru era impropriu substanței neînsuflețite a pergamentului, dar deschise ochii larg și înșfăcînd brațul nepoatei îi lovi cotul de masă și-i spuse cu furie.

— De unde ai scos tertipurile astea? Cine ți-a băgat prostia asta în cap?

— Unchiul meu canonicul.

— Mi se pare mie că unchiul tău canonicul...

— El mi-a povestit tot, afirmă Isidora pe un ton de profundă convingere. Dumneata te faci că nu știi, mătușă, dumneata îmi ascunzi ce știi... Nu face pe proasta. E pentru prima oară cînd o doamnă din lumea bună are un copil, doi, trei și văzîndu-se în situația de a-i ascunde din motive familiale îi dă spre creștere unui sărac oarecare și ei cresc și trăiesc neștiutori de obîrșia lor nobilă pînă cînd dintr-o dată, într-o zi, ziua în care te aștepți cel mai puțin, se termină farsa și apar adevărații părinți?... Asta nu se întîmplă în fiecare zi?

— În șaizeci și opt de ani, eu n-am văzut niciodată... Mi se pare că ți-ai umplut mintea cu cărțuliile alea de le zice romane. Ce bine e să nu știi să citești! Uită-te la mine. Nu știu o literă și nici nu-mi trebuie. Pentru minciuni îmi intră destule pe urechi... Dar termină-mi povestea. Am ajuns acolo unde ziceai că sînteți copii de nobili, pe care o doamnă din înalta societate va dat de crescut și a dispărut.

— Dumneata știi, dumneata știi! exclamă tînăra, debordînd de bucurie.

— Nu știu decît că ai căzut de proastă. Ești mai credulă decît un țînc.

— Mama — declară Isidora, punîndu-și mîna pe inimă, pentru a-și reține, fără îndoială, o mișcare afectuoasă prea violentă — mama mea... a fost fata unei marchize.

Ca o petardă care explodează tot astfel răbufni *Vînzătoarea de lipitori* într-un rîs zgomotos, ținîndu-se de burtă și arătîndu-și două șiruri de dinți nu prea sănătoși. Se strică de rîs, apoi o podidi o tuse care o făcu să întrerupă dialogul pentru mai bine de un sfert de oră. Puțin confuză, Isi-

dora aştepta ca mătuşa ei să-şi vină în fire din acea sincopă burlescă pentru a continua să vorbească. În sfîrşit, îi spuse foarte indispusă:

— Ce bine te prefaci!

— Iertaţi-mă, Excelenţa Voastră, replică Encarnación pe tonul cel mai comic din lume. Iertaţi-mă, că nu v-am cunoscut... Dar Excelenţa Voastră trebuie să facă demersuri şi să caute acte.

— Am acte... şi încă ce acte!

— Excelenţa Voastră doreşte s-o împrumut cu doi reali?... Căci va trebui să-i ungă pe funcţionari.

— Nu cred că va fi nevoie, căci dreptul meu e dovedit.

— Majestatea Voastră serenisimă va avea moştenire, că fără moştenire totul ar fi de pomană, nu-i aşa, frumoaso?

— Mama mea nu mai trăieşte. Dar bunica mea da.

— Aa! Bunicuţa Excelenţei Voastre trăieşte? Şi cine e doamna cerşetoare?

— Nu-ţi bate joc, mătuşă. Asta e ceva foarte serios, zise Isidora, atinsă adînc în orgoliul său. Dumneata eşti cea mai crudă... şi eu care venisem să-mi dai amănunte şi un sfat.

— O să-ţi dau sfatul, scumpa mea, reluă *Vînzătoarea de lipitori*, ridicîndu-se. Tu ai vrut să-ţi dau amănunte... sărmane sufleţel...

În colţul coridorului se afla o trestie lungă care servea pentru a lua din cui oalele de lut. Encarnación îşi ridică privirea căutînd-o.

— Fără îndoială că a fost o ticăloşie să le ascunzi îngeraşilor ăştia că au ieşit din pîntecul unei marchize.

Şi luă trestia.

— Cine o fi balaurul care a vrut să-i sufle moştenirea?... Acestui ticălos i-aş scoate eu ochii!... Să înşele în halul ăsta pe copiii mei, făcîndu-i să treacă drept copiii lui Rufete... În lături, ticăloşilor, că fetiţa mea e ducesă şi băiatul meu e viconte... Mii de draci!

Onoarea şi cruzimea, simţul deosebit în aprecierea realităţii lucrurilor şi o rigoare exagerată şi brutală pentru a pedepsi lipsurile celor mici, fără a înceta pentru asta să iubească, formau cu o volubilitate nesfîrşită caracterul lui Encarnación, *Vînzătoarea de lipitori*. Mîna sa slabă, dar puternică, înşfăcă trestia şi izbi fără vreun anunţ prealabil în capul nepoatei sale, rupînd-o pe loc. Urlînd ca din gură de şarpe, victima ţipă:

— Mătuşă!...

Bătrîna culese şi uni cele două bucăţi de trestie cu care putea lovi mai pe placul său şi poc! începu o serie de lovituri atît de puternice, atît de bine plasate pe tot corpul Isi-

dorei încît aceasta, fără a se putea apăra, gesticula, se mișca, gemea, se lăsa să cadă pe jos, se tîra, își ascundea capul, se răsucea. Și, între timp, sălbatica bătrînă incitată să pedepsească prin brutalitate se aprindea și mai mult de furie la fiecare lovitură pe care o însoțea cu aceste cuvinte:

— Na, na, ține, ducesă, marchiză, pumni, ghionturi! Cap plin cu tărîțe... O să trăiești în minciună ca peștele în apă... Blestemații de Rufete, blestemat neam de țicniți... Ah, la dracu! Dacă eu te-aș lua pe seama mea, cu o mamă de bătaie ți-aș scoate gărgăunii din cap. Ține vanitate, na glorie.

Și fiecare cuvînt era o lovitură și fiecare lovitură un cardinal ușor (adică, subdiacon), o zgîrietură sau un ghiont. Isidora, incapabilă să-și dezarmeze călăul, deși încercase înfuriindu-se tot mai tare, a trebuit să se supună, în sfîrșit, și se predă zicînd cu un geamăt:

— Pentru Dumnezeu, mătușă, nu mă mai bate.

La cei douăzeci de ani ai săi, Isidora avea mai puțină putere decît sexagenara Encarnación. Fără vlagă, victima își strînse fustele scuturîndu-le de praf, pipăindu-se să vadă dacă îi curgea sînge, dacă avea fracturi sau contuzii grave, în timp ce *Vînzătoarea de lipitori*, respirînd ca niște foale în plină activitate, aruncă învingătoarele bucăți de trestii și întinse mîna ei generoasă spre nepoată ca s-o ajute să se ridice.

— Cum se cunoaște, spuse, în sfîrșit, nepoata pe un ton de viu dispreț, că dumneata nu ești de neam ales!

— Mai mult decît tine, marchiză de rahat! strigă bătrîna mișcîndu-și în așa fel mîinile încît Isidora văzu cele zece degete ale ei pe punctul de a-i intra în ochi.

— Dumneata nu ești mătușa mea. Dumneata nu ai sîngele meu.

— Nici nu-mi trebuie... E o mare onoare... Glorie și odihnă să-ți dea ducatul tău plin de sărăcie. Fii atentă, cum te întorci aici, știi ce-o să fac?

— Ce? întrebă Isidora, simțindu-se mai în putere de a respinge un nou atac.

— Păi dacă te întorci aici, iau mătura... și te mătur. La dracu! te arunc pe stradă cum se aruncă gunoiul și cojile de fructe.

Isidora nu spuse nimic și ridicîndu-se se îndreptă spre ușă. Deschise cu mîna tremurîndă ușa, ieși și plecă în grabă în căutarea pieței Embajadores care trebuia s-o ducă spre civilizație. Îi era teamă că bătrîna va veni după ea s-o înjure și nu se înșelă. *Vînzătoarea de lipitori*, scoțînd capul pe ușă, se despărți de ea cu un hohot care produse sinistre ecouri de

rîs în toată strada. Apăreau capete curioase, frunţi împodobite cu cîrlionţi, guri cu dinţi galbeni dezveliţi pînă la gingie de uimire prostească, umeri înfăşuraţi în şaluri de diferite culori şi mai mult de patru puşti zdrenţăroşi săriră în spatele Isidorei pentru a o sărbători cu strigăte şi piruete.

Fără a se opri, tînăra aruncă din străfundul sufletului ei plin de durere şi scîrbă aceste cuvinte:

— Ce odios, ce mîrşav, ce respingător e poporul!

Capitolul 4

CELEBRUL MIQUIS

1.

Cu excepţia a cîteva uşoare dureri de cap, Isidora se bucura de o sănătate excelentă. Doar că era deranjată de frecvente şi sîcîitoare insomnii care uneori o făceau să-şi petreacă cîte o noapte albă. Cauza acestora se părea că este ca o sete a spiritului său care se alimenta, fără să se domolească, cu îndrăzneţe previziuni, cu o perpetuă imaginaţie a faptelor care se vor petrece, care trebuiau să se petreacă, care nu puteau să nu-şi ocupe locul în infailibila realitate. Era o a doua viaţă înăuntrul celei fiziologice care se desfăşura viguroasă, construită de imaginaţie, fără să lipsească vreun element, nici vreun deznodămînt sau vreun accesoriu.

În acea a doua viaţă, Isidora găsea totul complet, întîmplări şi persoane. Intervenea în primele, vorbea cu ultimele. Variatele funcţii ale vieţii se îndeplineau în amănunţime şi exista maternitate, prieteni, societate, călătorii, totul desfăşurîndu-se pe un fond de bunăstare, opulenţă şi lux. Să treacă de la această viaţă apocrifă la cea autentică îi era mai greu decît se pare. Era nevoie ca membrii din familia Relimpio, cu care locuia, să-i vorbească de lucruri obişnuite, că au avut foarte mult de muncă şi că a început de foarte devreme zgomotul maşinii de cusut, sau ca naşul ei, bunul don José de Relimpio, să-i povestească ceva din viaţa lui. Ca şi cum ar fi fost singură, Isidora se lăsa pradă mecanic, fără să-şi dea seama, fără să vrea, fără să se gîndească măcar la posibilitatea de a o evita, muncii bolnăvicioase a fabricării mentale a celei de-a doua ei vieţi.

La cinci zile după sosirea ei la Madrid și la patru după întîlnirea cu *Vînzătoarea de lipitori* Isidora se sculă mai tîrziu ca de obicei, pentru că adormise spre dimineață, și se îmbrăcă cu repeziciune. În ziua aceea se încălță cu niște cizme noi. Ce frumoase erau și ce bine îi veneau! La asta s-a gîndit ea cînd și le-a pus și bucurîndu-se de delicatețea și forma grațioasă a picioarelor sale își spuse orgolioasă: „Azi, cel puțin, n-o să mă văd cu oribilele încălțări pe care le-am adus de la Tomelloso." Rușinea pe care o simțea cînd privea cizmele vechi ce se aflau într-un colț, și ele moarte de rușine, nu se poate descrie. Jură să dea acele mizerabile vechituri primului sărac ce va veni la ușă.

Își puse rochița sa neagră pe care și-o făcuse în mare grabă în zilele acelea; își puse vălul pe cap și pe umeri, privindu-se în oglindă cu mișcări de pasăre și se hotărî să plece. Mai înainte deschise balconul și, privind în stradă, spuse: „E deja acolo. Ce punctual și ce elegant e!"

Ieși. Familia Relimpio o întrebă unde se ducea.

— Mă duc la mătușa mea, răspunse ea.

Și coborînd scara spuse în sinea ei: „A trebuit să mint. Cînd o să fiu pusă în drepturi, în adevăratele mele drepturi, nu voi mai rosti niciodată vreo minciună. Cît îmi repugnă tot ce nu e adevărat! ... Dar ce ar fi gîndit ei dacă le-aș fi spus că mă duc la plimbare cu Miquis? ... E duminică, azi n-are cursuri și aseară mi-a spus că ar vrea să-mi arate tot ce e frumos în Madrid: Muzeul, Parcul, Arena."

Și-și privi din nou cizmulițele. Documentele după care s-a alcătuit această istorie spun că erau din piele de vițel mătuită, cu carîmb de postav negru și cu multe tighele.

„M-au costat trei duros, gîndi Isidora pe ultimele trepte. Cu cei șapte de pe rochie fac zece; șase pe care i-am dat donei Laura pentru pensiune sînt șaisprezece. Mai îmi rămîn încă să-l îmbrac pe Mariano și să-l dau la școală. Apoi o să-mi mai trimită unchiul și după aceea ..."

Isidora locuia pe strada Hernán Cortés la numărul 23. Miquis se plimba de la lăptărie pînă la colțul străzii Hortaleza și purta o mantie căptușită cu roșu căci, deși ziua era senină și frumoasă, se simțea răcoare.

Se salutară și-și începură plimbarea spre Parc. Isidora, conform obiceiului ei de a anticipa ideile și intențiile celorlalți, gîndea astfel în timpul primilor pași: „Acum o să-mi spună că parcă sînt alta, că m-am schimbat de cînd sînt aici ..."

Se înșelă însă și de data asta ca de multe altele, căci Miquis îi vorbi de cu totul altceva.

— Mi se pare, spuse, că eu le cunosc pe fetele lui Re-

limpio. Le-am văzut în regiunile cerești. Nu înțelegi? În paradisul teatrului Regal.

— Da, se duc acolo cîteodată. Sînt două fete, Emilia și Leonor. Muncesc mult, cos la mașină: dar cîștigă atît de puțin... Mi-au cedat o cămăruță cu balcon la stradă. Înainte cred că era ocupată de un preot. Săracii trebuie să se ajute. Sînt foarte cumsecade. Nașul meu, don José, e tipul cel mai renumit din lume.

Isidora izbucni în rîs dar apoi fălindu-se cu unul din talentele sale cele mai strălucitoare, cel de a descrie pe cineva din cîteva trăsături, se explică astfel:

— Nu-l cunoști? Dacă l-ai vedea o dată nu l-ai mai uita. E un don juan bătrîn, cu fața îmbujorată. Are o mustăcioară blondă ca spicul griului și gura înconjurată de riduri... Ochii sînt siropoși sau cam așa ceva... Par două boabe de struguri prea coapte. Poartă un guler tivit cu auriu și e atît de fin, atît de manierat... A fost un crai, după cum se spune. Coase la mașină pentru a le ajuta pe fete; dar principala lui preocupare e ceea ce se cheamă partidă dublă. Trece toate cheltuielile într-un registru... Trebuie să ți-l prezint.

— Au nevoie de un doctor?

— Sigur că da. Dona Laura se plînge de o durere... nu știu unde.

— O să merg cu tine. O să-ți fac o vizită protocolară spunînd că m-a trimis unchiul tău din Tomelloso.

— O să vedem cum o să te introduc.

Continuară să vorbească despre altele și înaintau puțin cîte puțin în plimbarea lor, căci Isidora se oprea în fața vitrinelor pentru a admira varietatea și multitudinea mărfurilor. Motivul opririlor sale mai era și dorința ascunsă de a se privi în geamuri căci e obiceiul femeilor și chiar al bărbaților să arunce ocheade în vitrine pentru a vedea dacă sînt atît de bine cum presupun sau pretind.

La Muzeu impresiile acelei tinere neobișnuite au fost foarte ciudate și ideile ei luîndu-și zborul au ajuns în zone mult mai înalte decît cea pe unde umblau ei pentru a-și clăti privirea cu tot felul de nimicuri. Fără să-și însușească prin lecturi nici o noțiune despre arta adevărată și fără să vadă vreodată altceva decît pictură de gang înțelegea superioritatea a ceea ce se prezenta ochilor săi; și cu admirație tăcută privirea ei aluneca de la un tablou la altul găsindu-le pe toate sau aproape pe toate atît de desăvîrșite încît își făgădui să vină frecvent la El Prado pentru a savura mai mult acea plăcere inefabilă care pînă atunci i-a fost necunoscută. Îl întrebă pe Miquis dacă și în acel loc destinat adăpostirii

sublimului era lăsat să intre poporul; cum studentul îi răspunse afirmativ se necăji destul de mult.

Ajunseră, în sfîrşit, la Buen Retiro al cărui frumos nume degeaba au vrut să-l schimbe cu insipidul *Parcul din Madrid*. Acolo emoţiile Isidorei au fost o bucurie aproape copilărească, o dorinţă puternică de a alerga, de a se despleti, de a intra desculţă în bălţile de la rigolă, de a se urca în copaci după cuiburi de păsărele, de a culege flori, de a dormi la umbră, de a cînta. Acea frumoasă Natură, deşi slăbită prin intervenţia omului, deşteptă în spiritul său impresionabil instincte de independenţă şi candidă sălbăticie. Dar imediat înţelese că acolo era un parc de oraş, un oraş de copaci şi arbuşti. Existau străzi, pieţe şi chiar locuinţe din frunziş. Pe acolo mergeau dame şi cavaleri, nu cu mutre de păstori, nu neglijenţi, nici cu părul despletit, ci la fel cum mergeau pe stradă cu mănuşi, umbreluţă de soare, baston. Imediat îşi obişnui spiritul să considere parcul — pe care îl cunoştea numai din amintirile vagi ale copilăriei — ca pe o ingenioasă adaptare a Naturii la cultură; înţelese că omul care a domesticit animalele a ştiut, de asemenea, să civilizeze pădurea. Alungîndu-şi deci din suflet dorinţele acelea abia schiţate de a alerga şi de a se da în leagăn, gîndi cu gravitate astfel: „Data viitoare cînd voi veni o să-mi aduc şi eu mănuşile şi umbreluţa de soare."

După ce au admirat stratul aranjat de flori, s-au dus să dea o raită la eleşteu care este o mare de buzunar, cum spunea Miquis. Acesta o duse prin locuri ferite şi pe alei şi labirinte ce se aflau între heleşteu şi fîntîna chinezească. Miquis era vesel ca un copil căci şi în el, client constant al Parcului, se simţea influenţa vegetaţiei proaspete de primăvară, jocul razelor de soare printre ramuri, agitaţia frunzelor fremătînde şi acea atmosferă de răcoare şi moliciune care în acelaşi timp inundau corpul şi sufletul. Îi era cald cu pelerina. Şi-o scoase, aruncînd-o pe jos. Apoi făcu din ea o pernă şi se întinse pe pămînt. Isidora se aşeză în faţa lui.

— Auzi păsările? zise Miquis. Sînt privighetori.

Isidora auzise vorbindu-se despre privighetori ca de chintesenţa întregii poezii a Naturii; dar nu le ascultase. Aceste artiste nu veneau niciodată în La Mancha. Îşi încordă atenţia crezînd că aude ode şi cîntece şi chipul ei exprima un extaz melancolic, deşi, ca să spunem adevărul, ceea ce se auzea era o discuţie din mii de ciocuri, o galimatie parlamentară de pădure, unde muzica cea mai subtilă nu putea întîlni bocetele amoroase de care atît s-a abuzat în literatură. Miquis începu să rîdă şi, ca şi cum i-ar fi plăcut să depoetizeze în-

cîntătoarea atmosferă în care se aflau amîndoi, spuse pe nepusă masă:

— Isidora, ieri am lucrat în amfiteatru cu doctorul Martin Alonso de la două pînă le cinci. Eram trei studenţi. L-am ajutat să facă autopsia unui bătrîn care a murit de inimă. Dacă ai fi văzut, fetiţo! ...

Isidora îşi acoperi faţa cu mîinile într-un gest de groază.

— E munca cea mai frumoasă, adăugă Miquis. Broscuţo, de ce să nu vorbim despre asta? Dacă ştiinţa e realitate ... Ce ar fi viaţa dacă nu s-ar studia moartea? Nimic nu-mi place mai mult decît chirurgia, fetiţo. Ori devin un mare chirurg, ori nimic. O să vezi. Cînd doctorul nu era acolo am luat unul din braţele mortului şi poc! ne-am bătut cu el.

Isidora scoase un ţipăt.

— Eşti proastă ... Dacă ai vedea cît mă bucur cînd ridic un muşchi cu scapelul sau cînd scot un intestin ...

Isidora se ridică, o luă la fugă astupîndu-şi urechile.

— Aşteaptă, privighetoareo, n-o să mai vorbesc despre asta.

Apoi plecară în alt loc. Isidora aşezată lîngă un trunchi de copac medita, privind printre ramuri, albele îngrămădiri de nori care înaintau pe albastrul cerului cu suverană încetineală. Miquis culese o rămurică uscată şi, apropiindu-se încet prin spatele tinerei, o atinse pe faţă şi spuse cu voce lugubră: „Mîna mortului!“

Isidora scoase un ţipăt ascuţit; apoi rîseră amîndoi. Miquis cîntă fragmente din opere, după care alergară; el se ascundea în spatele arbuştilor deşi de aligustre* pentru ca ea să-l caute; se găseau cu uşurinţă; se luau de mînă; se aşezau din nou; pălăvrăgeau, atraşi de frumuseţea zilei şi a locului, unde totul părea recent născut, ca în acele prime zile ale facerii lumii.

2.

Augusto Miquis, despre care am aflat din amănuntele întîmplărilor anterioare, este astăzi un tînăr doctor de mare viitor. Pe atunci era un student sîrguincios, deşi neastîmpărat, la fel de fanatic pentru chirurgie cît şi pentru muzică, ce antiteză! două extreme care par că nu se ating niciodată şi totuşi se ating în regiunea imensă, eterogenă a creierului omenesc. Îşi amintea melodiile patetice, graţioasele *ritornellos* şi cadenţele sublime acolo în cavitatea taciturnă a amfi-

---

* -nume vulgar aplicat diferitelor plante din familia oleaceelor.

teatrului, printre resturile împrăştiate ale corpului semenilor noştri. El, în prezenţa lui Raoul şi a Valentinei, sau în faţa sublimei conjuraţii a lui Guillermo Tell sau în sala de concerte, se gîndea la aponevroza marelui învingător. El, aplecat asupra cărţilor ca o pasăre deasupra cuibului, visa la un monument colosal care să exprime eforturile genului uman în cucerirea idealului. Acel monument trebuia să se termine cu un grup sintetic: Beethoven îmbrăţişat cu Ambrosio Paré!

S-a născut într-un sat la fel de celebru ca Babilon sau Atena, deşi acolo nu s-a întîmplat niciodată nimic: în Toboso. Cerul i-a dăruit o inteligenţă superioară care la acea vîrstă era încă un dezordonat instinct de geniu. Sîrguinţa lui nu era constantă precum cea a mediocrilor, ci intermitentă şi capricioasă. Atît de repede devora cărţi, întreprindea studii anevoioase şi practica cu ardoare chirugia la fel cum abandona totul pentru a descifra partituri la pian, atingînd clapele cu cîteva degete şi cu şi mai puţine noţiuni de muzică. Dar în aceste alternanţe de muncă şi repaos a pus stăpînire puţin cîte puţin pe ştiinţă şi fiecare idee care ajungea să fie a sa dădea pe dată în mintea lui roade minunate.

Toate teoriile noi îl captivau, mai ales cînd erau inamicele tradiţiei. Transformismul în ştiinţele naturale şi federalismul în politică îl cîştigară în întregime. Avea mare uşurinţă în a memora. Asimila ca prin minune ideile din cărţi şi cele orale ale profesorilor, frazele, stilul şi chiar timbrul vocii lor. Glumea, imita toţi profesorii de la facultate şi cum poseda o extraordinară memorie era acelaşi lucru pentru el să repete un allegro dificil sau să rostească două sau trei discursuri despre medicină sau filosofie naturalistă.

Caracterul său optimist presărat cu maliţii se manifesta în o mie de împunsături, în glume uneori deloc superficiale, în apropouri şi în discuţii elocvente formate cînd din hiperbole, cînd din pedanterii batjocortoare care în mod cert nu arătau că el ar fi pedant, ci că pentru a glumi glumea chiar cu ştiinţa. Adoptînd un ton bombastic îi ieşeau de pe buze toate cuvintele sforăitoare, toate frazele obscure din terminologia ştiinţifică şi le intercala în paradoxuri din capul lui graţioase şi originale.

Nici azi, că e un bărbat cu solide cunoştinţe, Miquis n-a pierdut acel obicei şi ne distrează cu poznaşa lui flecăreală. Uneori pare că vrea să jignească ceea ce adoră dar, în realitate, nu face altceva decît să-şi bată joc de ceea ce este într-adevăr pedanterie. Atunci nu, glumele sale nu iertau nici chiar adevărul, nici ştiinţa mult iubită. În camera dezordonată în care locuia şi care era o cavernă de dispute, se au-

zea vocea lui declamativă spunînd aceste sau asemănătoare lucruri: „. . . de ce, domnilor, vedem mereu că unite într-o fatală dominare bolile diatezice determină debiliatarea generală, propagarea viciilor herpetic și tuberculos care sînt, domnilor, permiteți-mi să spun astfel, cancerul rasei umane, molia cu ajutorul căreia se pare că merge spre ruinarea sa . . ." Sau ridicîndu-se la teorie, striga: „Recunoscînd, domnilor, că revoluția pe care științele naturale și în special chimia au săvîrșit-o în domeniul medicinei moderne, nu trebuie să afirmăm că, domnilor, chimia formează un sistem medical prin ea însăși, pentru că înaintea legilor chimico-organice se află legile vitale. Întoarceți-vă privirea, domnilor, spre Paracelsus, Helmoncio și Agrícola și ce veți observa, domnilor? . . ."

Isidora văzu un păianjen care cădea de pe un fir de iarbă, o păsărică ducînd paie în cioc, o pereche de fluturi albi care se plimbau prin aer cu acea elegantă dezinvoltură care atît de frumos a inspirat poezia, și despre aceste întîmplări și despre altele spuse lucruri care îl făcură pe Miquis să rîdă. Tot vorbind într-una, Augusto ajunse să spună:

— Domnilor, evoluție după evoluție, nașterea și moartea înlănțuite, fiecare moarte e o viață, de unde rezultă armonia și admirabila organizare a cosmosului.

Cosmosul! Ce frumos ecou a avut acest cuvînt în mintea Isidorei! Cît n-ar fi dat să afle ce este Cosmosul! . . . căci ea într-adevăr dorea și avea nevoie să se instruiască.

— Vrei să știi ce înseamnă asta, prostuțo? o întrebă Miquis. Haide, văd că ești un munte de prostie.

— Nu știu decît să scriu și să citesc; vreau să învăț mai mult, pentru că ar fi foarte trist pentru mine să mă trezesc peste mai multă vreme la fel de neștiutoare ca acum. Învață-mă tu. Mă gîndesc ce o însemna moartea. Și nașterea la fel.

— De asemenea, asta nu e un lucru ușor de făcut, adăugă Augusto pe un ton emfatic, deoarece, domnilor, trebuie să începem prin a declara că toată lumea se compune din aceleași substanțe necreate, indestructibile și se susține prin aceleași forțe nepieritoare care acționează după aceleași legi, de la atomul invizibil pînă la imensa mulțime de corpuri cerești, păstrîndu-se neschimbate în ansamblu efectul lor . . . Ai înțeles?

— Am înțeles pe dracu . . . Ce vorbăraie!

— Ce ochi frumoși ai!

— Prostule . . . Hai să vedem animalele.

— N-am chef. Ce fiară e mai ceva ca tine?

— Leul.

— Leuți ca mine! . . . Aceste două gropițe pe care Natura ți le-a lăsat între mușchiul maseter și cel orbicular mă scot din minți . . . Nu-ți lua aerul ăsta serios că-ți dispar gropițele.

— Să plecăm de aici, zise Isidora, supărată.

— Ne aflăm în locul cel mai izolat din laboratorul Naturii. Domnilor, am fost admiși să fim martori la muncile sale misterioase. Intrăm în pădurea deasă și vom surprinde prima palpitare a noilor vieți. Vedeți, domnilor, cum din infinitele oușoare mîngîiate de soare ies ființe nenumărate care învață prin crengi primii lor pași și primul zumzăit. N-auziți cum debutează cu trompețelele acești copii înaripați care vor trăi o zi și într-o zi vor tulbura vecinătatea acestui ulm? În regnul vegetal, domnilor, noua generație se anunță ca o puternică emanație de arome amețitoare dintre care unele ne afectează ca și cum esența vieți ar consta în miros. Valurile de fecunditate aleargă dintr-o parte în alta, căci atmosfera este mijlocitoare a nevăzute amoruri. Va fi afectat de aceste emanații cel mai intim colțișor al ființei noastre. Priviți acești gingași lăstari; priviți cum la influența acestei forțe misterioase minuscule flori își fac apariția, cum se gătesc margaretele privindu-se în oglinda acelui pîrîu, cum se dichisesc . . .

— Taci . . . N-ai stofă de profesor . . .

— Pentru profesor-poet care este o calamitate a amfiteatrelor. Uite: în ziua în care eu voi fi medic o să înființez o catedră pentru a explica . . .

— Ce?

— Armonia Naturii, spuse Miquis, privind-o în ochi, și să explic aceste raze de aur care se nasc în pupilele tale și care se extind în iris . . . Lasă-mă să le privesc de aproape . . .

— Ce plictisitor! Lasă-mă în pace . . . Arată-mi animalele.

— Hai, femeie, soția mea, să vedem aceste lighioane, spuse Augusto pe un ton răbdător. De cînd m-am căsătorit cu tine mă ții sub papuc. Erai atît de amabilă înainte iar acum, căsătorită, atît de cîrtitoare și de pretențioasă . . . Haide, haide că am să-ți arăt cîți tigri dorești . . . și mai ce? Dacă ai chef și o girafă. Isidora, Isidorilla!

Amîndoi se opriră privindu-se printre rîsete.

— Dacă nu mă săruți intru în cușca leului . . . Vreau să mă mănînce. Ori dragostea ta, ori moartea.

— Parcă ai fi nebun.

— Sinuciderea este deplina ta posesiune, căci aruncîndu-se bărbatul în brațele drăgăstoase ale neantului . . . dar hai să vedem pe aceste doamne mamifere.

— Ce înseamnă mamifere? întrebă Isidora, hotărîtă în intenţia sa de a se instrui.

— Mamiferele sînt nişte verze. Sufleţel, nu încerca să te instruieşti. Cel mai mare farmec al unei femei este ignoranţa. Spune-mi că soarele este un hîrdău plin cu lumină; spune-mi că lumea e o piaţă mare şi o să te iubesc mai mult. Fiecare prostie te va urca cu un grad pe scara frumuseţii. Susţinînd că doi plus trei fac opt o vei întrece pe Venus.

— Eu nu vreau să fiu deşteaptă, ci să ştiu ce e nevoie, ceea ce ştiu toate persoanele din lumea bună, puţin, o idee din toate . . ., pricepi?

— Ştii să coşi?

— Da.

— Ştii să calci?

— Potrivit.

— Ştii să cîrpeşti?

— Mă descurc.

— Dar cu gătitul cum stai?

— Aşa şi aşa.

— Îmi placi, fetiţo. Gata, gata ţi-am spus că-mi placi şi nu mai avem ce vorbi.

— Dar tu nu-mi placi.

— *Boa constrictor!*

— Ce e asta?

— Tu.

— E ceva din medicină?

— E un şarpe.

— O să-l vedem aici? . . . Să intrăm. Asta e casa fiarelor?

— Vrei să vezi ursul? Iată-mă.

— Chiar că eşti, spuse Isidora rîzînd din inimă.

Şi intrară. Puţin plictisit de rolul său de ghid, Miquis îi va arăta Isidorei cuşcă după cuşcă, lupi cenuşii, neliniştitele şi ferocele hiene, vulturul pleşuv, leoparzii pictaţi, maimuţele acrobate şi leul monomaniac şi foarte supărat, slăbit, mîncat de paraziţi, care pare un suveran detronat şi părăsit. Văzură şi gazelele, rivalele vîntului la alergare, nepoliticoasele lame, care scuipă vizitatorii, şi cangurii cu picioarele lungi ce-şi poartă puii în buzunar. Odată satisfăcută curiozitatea Isidorei, amărîta de colecţie zoologică nu i-a produs o impresie prea puternică. În loc de admiraţie nefericitele lighioane private de libertate i-au produs milă şi repulsie.

— Asta e un spectacol pentru vulg, spuse cu dispreţ. Să plecăm de aici.

— Deşi sînt îndrăgostit, zise Miquis la ieşire, sînt mort de foame. Divinul nu înlocuieşte omenescul. Să ne iubim şi să mîncăm.

3.

Şi Isidora era istovită. Discutară puţin dacă să termine plimbarea acolo ducîndu-se fiecare la casa lui; dar la sfîrşit Miquis făcu să triumfe propunerea lui de a lua masa într-unul din birturile din apropierea Cîmpiilor Elisee. Nu era chiar ceea ce s-ar numi un model de eleganţă, nici de confort, cum Isidora a avut ocazia să observe luînd loc la o masă şchioapă, pe un scaun dărăpănat şi văzînd feţele de masă ordinare şi aspectul grosolan al femeii soioase care veni să-i servească.

Apăru pe masă o omletă fleşcăită care, după culoare, avea mai mult ceapă decît ouă, şi Miquis o împărţi pe dată. Vinul care sosi ca un valet al omletei era negru cu drojdie la fund, ca o josnică amestecătură de piper şi cerneală de scris. Al doilea fel, care urmă omletei, şi care era compus din carne tare ca farfuria nu-i plăcu Isidorei mai mult decît localul, vinul şi ospătăriţa. Cu un dispreţ amestecat cu repulsie, observă peretele birtului care părea un grajd prost întreţinut, interiorul prăvăliei sau tavernei, picturile grosolane cu becaţe, pămîntul de pe jos, mesele, tot mobilierul, hîrdaiele verzi cu lemn cîinesc, ale cărui frunze aveau o fructă de praf vechi, aspectul clienţilor cu pelerine şi mantale care încet, încet ocupau mesele vecine, chicotelile josnice, vederea dezagreabilă a butoaielor cu carne la saramură, care bolborosea întruna...

— Ce ordinar e localul ăsta! exclamă fără să se poată abţine. Mă duci în nişte localuri...

— Ei aş!... Nu-ţi place să cunoşti obiceiurile populare? Pe mine mă încîntă contactul cu vulgul... Data viitoare, marchiză, vom merge la unul dintre cele mai bune restaurante din Madrid... Iartă-mă pentru azi... Aveai o mutrişoară atît de înfometată!

— Aici nu-i de mine, spuse Isidora, alintîndu-se.

— Impertinenţă, numele tău e femeie! exclamă studentul rîzînd şi mestecînd în acelaşi timp. Mofturoasa, pretenţioasă! De unde fandoselile astea? Sîntem oameni din popor, ne-am născut la sînul nobilului popor, mîini bătătorite ne-au legănat în coşurile de răchită, am crescut fără îngrijiri, mucoşi, desculţi; şi în ceea ce mă priveşte nu mă ruşinez că mi-am făcut siesta pe o brazdă reavănă, lîngă burta unui porc. Dumneata, doamnă ducesă, ai, desigur, origine aleasă şi ai mers de-a buşilea pe covoare şi ai stricat jucărelele de argint; dar ţi-ai supt degetul ca şi mine şi acum sîntem egali şi ne aflăm amîndoi într-un birt, printre onorabile veste şi şi mai onorabile mantale. Omenirea e ca apa; mereu

își caută nivelul. Rîurile mai orgolioase se vor vărsa în mare, care este poporul; și din această mare imensă, din acest popor ies ploile care la rîndul lor formează rîurile. Din toate acestea se deduce, marchiză, că te iubesc ca pe lumina ochilor.

— Hai să mergem, spuse Isidora supărată.

— Să mergem la Porto Rico, replică Miquis după ce plăti nota. Să mergem încetișor spre Castellana, ca să te saturi de trăsuri și de aristocrați, lipitoarea poporului... Și cînd zic că trebuie să-ți tai capul...

Cu ce inocentă încredere și nepăsare mergeau cei doi ca o pereche obișnuită pe aleile întortocheate care duc din șoseaua Aragón spre Pajarillos! Coborau pante semănate cu plante mici, urcau movilele de pămînt unde încet, încet, după ce căruțele municipiului vor căra pămîntul, se vor schița viitoarele străzi; treceau pe lîngă colibele săracilor făcute din scînduri, cu ușile rupte sau înlocuite cu rogojini și blindate cu tabla de la bidoanele de gaz; apoi se opreau să vadă copii și găini scurmînd în paie; dădeau tîrcoale țiglăriilor, se opreau, se așezau, mai mergeau puțin fără grabă, fără oboseală.

Din cînd în cînd Miquis făcea descrieri hazlii ale peisajului.

— Acolo, spunea, piramidele Egiptului pe care le numim olane; aici știrbitul amfiteatru de chirpici. Ce vegetație! Privește acești scaieți seculari care umbresc soarele cu ramurile lor; aceste nalbe virgine în a căror impenetrabilă desime se ascunde formidabila șopîrlă. Privește aceste edificii: San Marcos din Veneția, Sfînta Sofia, El Escorial... Ah! Isidora, eu te iubesc, te divinizez. Ce frumoasă e lumea! Ce frumoasă e înserarea! Cum luminează soarele! Ce frumoasă ești și eu cît sînt de fericit!

Treceau alte perechi ca și ei; treceau cîini, cîte un soldat din garda civilă însoțit de cîte o servitoare decentă; păstori cu capre; treceau de asemenea furnici și, din cînd în cînd, trecea rapid pe pămînt umbra vreunei păsări care zbura deasupra capetelor lor. Și ei trăncăneau întruna. Miquis începu să-i povestească viața lui de student, toate peripețiile hazlii. Fratele lui mai mare, Alejandro Miquis, care studia dreptul, murise mai demult de o boală cumplită. De mic copil Augusto era hotărît să urmeze medicina și niciodată nu și-a pus problema alegerii meseriei. Tatăl său îi trimitea treizeci și cinci de duros pe lună și el știa să se descurce. Avusese șaptesprezece gazde! Primea banii de la un bărbat de condiție umilă, dar cu principii sănătoase, destul de bătrîn, prieten și întrucîtva rudă cu familia Miquis din Toboso

care avea pe lîngă asta și sarcina de a-l supraveghea și ai da sfaturi. Acest destoinic bărbat din la Mancha se numea Matías Alonso și era portar la casa Aransis.

Auzind acest nume Isidora păli, inima îi tresălta în piept. În mod spontan vru să spună ceva dar se stăpîni, speriată de indiscrețiile pe care ar fi putut să le comită. Apoi reveniră la subiectul obișnuit plimbărilor în doi. Vorbiră despre aspirații, despre viitor, despre ceea ce fiecare spera să devină. Miquis vorbi serios, fără să-și piardă tonul ironic, căci ironia mai mult decît tonul era însăși chipul său. El spera să devină un medic renumit și un chirurg priceput. Va da un sens fiecărei operații și va trăi în lux fără a-l uita pe bunul și onorabilul său tată, agricultor cu o avere mijlocie, care făcuse atîtea sacrificii ca el să învețe o meserie. După terminarea facultății bunul Miquis se gîndea să dea examen pentru un post la spital.

În spital, spunea, în acel loc dureros, acolo se învață. Acolo găsești teoria împletită cu practica prin intermediul durerii. Spitalul este un muzeu de simptome, un bogat atlas de cazuri, totul palpitant, totul viu. Ceea ce îi lipsește unui bolnav găsești din plin la altul și de la toți se formează o doctrină unitară. Acolo se studiază mii de specii de viață amenințată și mii de categorii de morți. Nesfîrșitele feluri de a suferi dezvăluie infinitele moduri de boli și acestea infinite categorii de leziuni care chinuiesc organismul omenesc; de unde rezultă că binele suprem, Știința, se hrănește din toate bolile și se naște din ele așa cum planta cu flori frumoase și parfumate este pur și simplu o transformare a substanțelor obișnuite sau respingătoare conținute în pămînt și bălegar.

Miquis se gîndea să muncească și să învețe multe fără a disprețui însă spectacolul trist, nici durerea respingătoare, nici agonia cumplită, căci din toate aceste mizerii trebuia să se hrănească știința sa. Apoi vor veni vizitele bine remunerate, consultațiile frecvente.

El se va dedica unei specialități. Își va completa, în sfîrșit, satisfacțiile abonîndu-se la operă pentru ca spiritul său, obosit de contactul excesiv cu omenescul, să se refacă în adierea proaspătă a unei arte divine.

Apoi veni rîndul Isidorei să-și expună aspiritțiile. Dar îi era atît de greu s-o facă! ... Idealurile ei erau confuze și poziția ei deosebită, delicatețea ei nu-i permiteau să vorbească mult despre ele. Oh! Dacă ar fi putut să spună tot ce ar fi dorit, Miquis ar fi rămas uluit, ar fi înmărmurit. Dar nu, nu se putea explica limpede! Situația e gravă. Poate între prezentul trist și viitorul strălucitor vor trebui să mijlo-

cească neplăcerile vreunui proces, chestiuni de familie, scandaluri, dezvăluiri, declarații de fapte pînă atunci secrete și care ar umple de uimire societatea aleasă, aleasa societate, să fie bine înțeles, a Madridului. Totuși, se putea spune numai că ea nu era ceea ce părea, că ea nu era Isidora Rufete, doar Isidora... Se vor coace strugurii la timpul lor; la vremea cuvenită se va afla numele, casa, titlul de noblețe... Om trăi și om vedea. Aceste lucruri nu se întîmplă în fiecare zi, dar cîteodată... Trecu un vînzător de portocale.

— Au coaja subțire? întrebă Miquis, cumpărînd patru portocale. Ia, mănîncă asta ca să ți se răcorească sîngele. Fluiditatea sîngelui limpezește mintea, dă claritate ideilor...

— Așa e, continuă Isidora cu o oarecare infatuare prost disimulată, dacă mă întrebi lucruri care nu au legătură cu ce se întîmplă acum, poate n-o să-ți pot răspunde. Ce știu eu ce se va alege de mine? Voi reuși să obțin ce doresc, ceea ce mi se cuvine? E atîta ticăloșie pe lume!

— Într-adevăr așa este, spuse Augusto pe tonul cel mai emfatic zeflemitor posibil. Lumea e o hazna, o cloacă de vicii, unde nu găsești altceva decît durere și prefăcătorie. Rea e lumea, rea, rea, rea. E greu să trăiești pe lume! În schimb, noi sîntem foarte buni, sîntem îngeri. Toată vina o poartă ticăloasa de lume, haimanaua asta. Escroaca, fetițo, escroaca, autoarea tuturor ticăloșiilor care se petrec în Cosmos. Ah, lume vicleană, dacă te-aș prinde!... Dar spune, scumpete, presupunînd că o să faci un salt atît de spectaculos pe scara socială... spune-mi, acolo, în acel Olimp, îți vei aminti de bietul Miquis?

— Și n-o să trebuiască să-mi amintesc? Vei fi atunci un medic renumit.

— Atît de renumit!... Să revenim la ce ne interesează. Și te vei mulțumi să fii doar nevasta unui medic?

— A unui ce?... A unei notabilități?... Oh, nu! Nu prea mă pricep la lucrurile astea, dar mi se pare că doctorii renumiți se pot căsători cu...

— Cu regine, cu împărătese.

— Dar mai ales, băiete, adăugă Isidora, trebuie să-mi fie de vreun folos că ne-am cunoscut acum. În ceea ce mă privește...

Cîtă drăgălășenie străluci în ochii ei care îl priveau pe Miquis ce o devora cu ai săi!

— În ceea ce mă privește... nu-mi vor impune un soț care să nu fie pe gustul meu chiar dacă ar fi mai frumos decît soarele.

— Binecuvîntate să-ți fie cuvintele! exclamă Augusto, luîndu-i mîinile. Ah, odorule, ce reci îți sînt mîinile!

— Şi ale tale, ce calde!

Isidora se gîndi iar că niciodată nu va mai pleca fără mănuşi.

— Îl vei iubi mereu pe sărmanul Miquis care te iubeşte din ce în ce mai mult? ... De cînd te-am văzut în Leganés îmi vine să mor, nu ştiu ce e cu mine, nu învăţ, nu dorm, nu-mi ies din minte aceşti ochi, acest profil divin şi tot ce-ţi aparţine.

Ea începu să mănînce altă portocală şi el o privea îmbătat de dragoste. Niciodată nu i se păruse mai frumoasă ca atunci. Buzele ei umezite de sucul fructului erau de un roşu aprins, într-atît încît puteau fi adevărate rubine cîntate în versuri şi de care atît au abuzat poeţii. Dinţii ei albi, perfect egali şi cu un smalţ foarte fin, muşcau coaja dulce ca Eva mărul căci de atunci încoace lumea nu s-a schimbat în ceea ce priveşte modul de mîncare al fructelor. Savurînd portocala, Isidora îşi punea în mişcare cele două gropiţe din obraji care, cînd se adînceau, cînd dispăreau jucîndu-se pe piele. Nasul era drept. Ochii limpezi, senini şi ca voalaţi erau, după cum spunea Miquis, din aceeaşi substanţă din care Dumnezeu făcuse amurgul.

Miquis încercă s-a îmbrăţişeze. Isidora desfăcuse o bucăţică de portocală. Schimbîndu-şi gîndul, văzînd trăsăturile prietenului său atît de aproape de ea, întinse puţin mîna şi puse bucăţica de portocală între buzele lui Miquis. El mîncă fructul şi reţinu o clipă, între buze, buricul acelor degete înroşite de frig.

Isidora se ridică brusc şi porni să alerge pe alee.

Alergară, alergară ...

— Te-am prins! exclamă Augusto, extenuat şi de-abia trăgîndu-şi sufletul, îmbrăţişînd-o. Perlă a mărilor, înainte de a te culege cineva se sufocă.

— Formalisme, formalisme, domnule doctoraş, spuse Isidora devenind foarte serioasă.

— Dragostea nu-i formalism! Dragostea e viaţă, sînge, tinereţe, în acelaşi timp idee şi distracţie. Nu e tabla de logaritmi, nici tribunal, nici legile vamale.

— Judecată, multă judecată, domnule Miquis.

— Judecata mi-e clară, domnişoară. Eu ştiu ce spun. Ascultă-mă bine. Pe tatăl meu, care este fiinţa pe care o iubesc cel mai mult, jur că mă însor cu tine.

— Vai, cîtă grabă! ...

— Am zis.

— Uită-te la el!

— Un Miquis nu dă înapoi; *un re non mente;* cuvîntul unui Miquis e sfînt.

— Ei aş!
— Sînt din Toboso, din acest neam ilustru între neamurile ilustre. Un tobosin nu poate fi mincinos.
— Dar poate fi panglicar.
— Nu rîde; e un lucru serios. Discutăm despre lucrul cel mai grav, cel mai transcedental.
Şi într-adevăr era serios.
— Să nu ne oprim aici, spuse Isidora, văzînd că studentul căuta un loc să se aşeze. E răcoare.
— Să mergem. În altă parte vom vorbi mai în tihnă.
— Unde vrei să mă duci? Nu merg decît la mine acasă.
— Deocamdată coborîm la Castellana ca să vezi ceva frumos.
— Da, da, la Castellana. Unchiul meu, canonicul, îmi spunea că e ceva neasemuit Castellana.
— O să-i scriu mîine unchiului tău, canonicul.
— De ce?
— Ca să te cer. Ia-mă de braţ. Să mergem repede... Cînd zic că mă căsătoresc... Da, şi student şi... Tata o să urle ca un apucat; dar cînd te va cunoaşte, cînd va vedea acest giuvaier... desprins din coroana Atotputernicului...
Rîsetele Isidorei se auzeau de departe. Ajungînd în cartierul Salamanca, păstrară mai multă decenţă şi nu se mai ţinură de mînă. Coborau pe strada Ese cînd Isidora se opri speriată de un zgomot continuu care venea din vale.

4

— E vreun torent pe aici? îl întrebă pe Miquis.
— Da, există un torent... de vanitate.
— Ah! Trăsuri!...
— Da, trăsuri... Mult lux, mult fast... Asta e o glorie nenorocită.
Isidora nu-şi revenea din uluială. Era momentul în care aglomeraţia trăsurilor ajungea la limită neputîndu-se circula. Întreruperea plimbării neliniştea pe birjari, dînd astfel puţin răgaz cailor. Miquis vedea ceea ce vedea toată lumea; multe trăsuri, unele foarte luxoase, altele afişînd limpede acel *vreau dar nu pot* prin slăbiciunea cailor, vechimea harnaşamentelor şi prin tristeţea deosebită care se ghicea pe feţele birjarilor oamenilor săraci; vedea elegantele doamne, domnii leneşi tolăniţi în moliciunea berlinei, tineri veseli conducînd faetoane şi multe surîsuri, strălucitor amestec de culori şi linii. Dar Isidora pentru care acel spectacol, pe lîngă că era nou cu desăvîrşire, prezenta o seducţie ne-

obișnuită, văzu mai mult decît vedeau ceilalţi. Era realizarea subită a unui presentiment. Atîta grandoare nu îi era necunoscută. Visase, o văzuse, cum văd misticii cerul înainte de a muri. Astfel, realitatea devenise fantezie în ochii săi fermecaţi, luînd dimensiuni și forme proprii frigurilor și delirului. Frumusețea cailor și pasul lor grav și mișcarea elegantă a capului erau în ochii ei ca în cei ai artiștilor, neverosimila figură a cailor înaripați. Bustul damelor apărînd prin defilarea birjarilor ţepeni și printre atîtea capete de cai, variatele nuanţe ale umbreluţelor, livrelele, blănurile produceau în ochii ei un efect egal cu cel pe care l-ar produce în ochii oricăruia dintre noi contemplarea unei minunate fresce a apoteozei cu nimfe, pegași, nori, care triumfale și eșarfe fluturînde.

Ce oameni fericiţi! Ce lucru de invidiat acel du-te-vino de trăsuri cu oamenii care se văd, se salută și discută! Părea o mare recepţie într-un salon cu copaci sau un fel de dans pe roţi. Ce plăcută ameţeală cea produsă de două șiruri care se întîlnesc și încrucișarea de profiluri ce merg în direcții diferite! Călăreţii și amazoanele înveseleau cu scurta lor apariţie frumosul tumult, dar din cînd în cînd prezenţa unei ridicole birje o descompunea.

— Ar fi trebuit să interzică, spuse Isidora din tot sufletul, să treacă pe aici aceste oribile trăsuri.

— Lasă-le... În ele sînt poate niște creditori care vin să se bucure de feţele mohorîte ale debitorilor, cei din berline. Birja de azi este trăsura de mîine... Asta e ca o roată hidraulică: cînd o cupă se golește alta se umple.

Apăru o trăsură foarte luxoasă, cu lacheul și birjarul îmbrăcaţi în roșu.

— Regele Amadeo, spuse Miquis. Regele. Uită-te, uită-te, Isidora... N-o să-mi scot eu pălăria ca proștii ăștia.

— Dar abia îl salută..., observă Isidora cu părere de rău. Cînd o să treacă iar o să-i fac o mare plecăciune. Unchiul meu canonicul zice că e excomunicat acest bun domn; dar regele e rege.

Trecîndu-i extazul, Isidora începu să privească cu ochi de femeie, oprindu-se la amănuntele rochiilor, pălăriilor, podoabelor.

— Ce de pălării? Uite-o pe asta, și pe aia, Miquis!... Uite ce rochiță! Și tu de ce nu mergi călare ca să semeni cu tînărul acela?...

— E un filfizon.

— Și tu un veterinar... Ce frumoase sînt șalurile de dantelă! E o nouă modă, vreau să spun o modă veche pe care au dezgropat-o acum... Cred că asta ţine de politică...

— Fă-mi hatîrul și nu-l mai pomeni pe unchiul tău canonicul, vreau să zic pe iubitul tău unchi... Șalurile astea albe sînt o demonstrație, un protest împotriva regelui străin.

— Ce spiritual! Dacă aș avea un șal alb mi l-aș pune și eu.

— Iar eu te-aş sugruma cu el.

— Grosolanule!

— Proasto.

— Lumea asta, afirmă Isidora cu multă dîrzenie, ştie ce face. E lumea cea mai importantă din ţară, lumea fină, aleasă, bogată; cea care are, cea care poate, cea care ştie.

— Înşelăciune, fanatism, ignoranţă, înfumurare.

— Dar tu? ... Grosolan, sălbatic, tipicar.

— Isidora, vezi că eşti nevasta mea.

— Eu, nevasta unui felcer? ...

— Isidora, vezi că te bat ... și nici unchiul tău canonicul nu te mai scoate din mîinile mele.

— Gata cu glumele. Îți permiți cam multe ... Gusturile noastre sînt diferite.

— Gustul dumneavoastră, doamnă, se va modela după gustul meu. Asta vă va învăța secretarul meu, care este un ciomag de frasin.

— Asta-i bună! exclamă ea cu graţie, oprindu-se și privindu-l.

— Nu face caz... Te iubesc ca pe medicină... Fă cu mine ce vrei ..

— Asta e altceva ...

— Cînd ne vom căsători, cum eu voi cîștiga atîția bani, vei avea trei trăsuri, paisprezece pălării și o mulţime de costume ...

— Dar eu nu mă căsătoresc cu tine! ... declară tînăra într-un moment de spontaneitate.

Era în expresia ei o nuanţă de milă impertinentă care vroia să spună mai mult sau mai puţin astfel: „Eu nu sînt de nasul tău!“

— N-am știut. Te vei căsători cu forța. Te voi obliga. Nu mă cunoști. Sînt un tiran, un monstru, un Han de Islanda; îți voi bea sîngele.

— Ce înseamnă Han de Islanda? întrebă ea într-o dorinţă aprinsă de a se remarca.

— Han de Islanda înseamnă vinete. Lasă-te de erudiție. Să coşi, să calci şi să iei spuma la ciorbă.

— N-o să gătesc eu pentru tine, ţopîrlanule.

— Marchiză de trei lulele!

— Infirmierule!

Amîndoi se puseră pe rîs.

— Nu te iubesc, murmură Isidora.

— Mă faci să plîng.

— Nu te iubesc nici un pic.

— În schimb eu te ador. Cu cît mă dispreţuieşti mai mult cu atît îmi placi mai mult. Cînd mă gîndesc că în curînd va veni vremea despărţirii, nu ştiu ce-mi vine... Îmi vine să te fur.

— Şi cîtă lume merge pe jos! exclamă ea fără să ţină seamă de glumele lui Augusto.

— Aici, în zilele de sărbătoare, vei vedea toate clasele sociale. Vin să se observe, să se măsoare şi să vadă respectivele distanţe care există între ele pentru a se ataca. Important e să urci imediat treapta. Vei vedea multe familii elegante care nu au ce să mănînce. Vei vedea lumea de duminică, lume care este crema fină a prostului gust, străduindu-se să pară altceva. Vei vedea, de asemenea, nonconformişti care se îmbracă după moda de acum cincisprezece ani. Vei vedea chiar şi jupînese deghizate în cucoane şi croitorese vrînd să fie luate drept domnişoare din lumea bună. Toţi vorbesc de la egal la egal şi se tolerează reciproc căci domneşte egalitatea. Nu mai există invidia pentru oamenii iluştri, ci pentru profituri. Cum fiecare doreşte cu înverşunare să atingă o poziţie superioară, începe prin a o simula. Improvizaţiile stimulează pofta. Cer ceea ce n-au şi nu există un singur număr unu care să nu vrea să se ridice la categoria de doi. Doiul vrea să fie luat drept trei; treiul te face să crezi că e patru, patru zice: „Eu sînt cinci" şi aşa mai departe.

— Pleacă deja trăsurile, spuse Isidora, care de-abia auzise ceea ce perorase prietenul ei.

Era tîrziu. Venise momentul în care, parcă supuse unui consemn, trăsurile rupeau rîndurile şi se îndreptau spre El Prado. Este atît de reglementată plimbarea încît toţi vin şi pleacă la aceeaşi oră. Isidora observă confuzia defilării la galop, întrecîndu-se unul pe altul, cei mai îndrăzneţi strecurînduse prin tumult; şi auzi cu plăcere plescăitul biciului, plici-ul!... birjarilor şi acel profund duruit al atîtor şi atîtor roţi, brăzdînd pămîntul jilav în scrîşnetul pietrişului. Şi ea ar fi dorit să alerge. Inima, gîndul îi plecau cu acea tălăzuire. Acolo, departe, străluceau acum destule lumini de gaz în praful din El Prado. Ceaţa aceea care se for-

mează din răsuflarea oamenilor, evaporarea stropitului și măturatul continuu (care se face cu trenele rochiilor in chip de mături) începeau să se lumineze pînă cînd formau o limpezime fantastică, ca o iradiere strălucitoare a pămîntului însuși. Văzînd cum trăsurile se pierdeau pe acel fond, Isidora grăbi pasul.

— Să mergem pe aici, spuse Miquis, deviind-o de la drumul principal pentru a urca spre Saladero și a scurta distanța.

— Doamne! Mereu mă duci pe unde e mai urît, pe unde nu intîlnești decît bătrîni. Sînt și pe aici birturi?

— Vrei să mîncăm împreună? Să mergem la un restaurant.

— Nu, nu, nu. Gata cu plimbările. Asta nu e bine... Ce-or să zică despre mine! Gata cu nesăbuința.

— Blestemat să fie ceasul în care m-am născut! mormăi studentul. Să te las acum, să ne despărțim?... Te duci la tine acasă?

— Da, băiete. Ce-or să zică!

— Oh, da, ce-or să zică marchizii de Relimpio!

— Nu sînt marchizi, dar sînt persoane onorabile.

— Vrei să mergi diseară la teatrul Regal?

Teatrul Regal! Altă tentație a vrajei în inima și în mintea nepoatei canonicului.

— Dar acolo unde zici că e paradisul se duc și oameni...?

— Din lumea bună?.. Cea mai bună din Madrid, crema orașului.

Cum nu se făcea să iasă singură cu Miquis seara, stabiliră ca el să le invite și pe surorile Relimpio. Pentru aceasta, era nevoie, în prealabil, de prezentarea oficială a lui Augusto în casa donei Laura, fapt pentru care căzură de acord după scurte șovăieli, asupra unei minciuni convenționale. Isidora va spune că, întorcîndu-se acasă de la mătușa ei îl intîlnise pe tînăr, prieten apropiat, rudă mai de departe cu domnul canonic. Era, nu student, ci medic adevărat și putea îndeplini servicii folositoare și gratuite pentru o familie care nu se bucura de o sănătate perfectă.

Se despărțiră cu puternice strîngeri de mînă, dar care lui Miquis nu i se părură destul de puternice. Isidora urca foarte obosită. Familia Relimpio îi spuse că venise s-o viziteze un tînăr ce arăta foarte bine. Fata intră în camera ei unde o aștepta o surpriză imensă. Pe comodă se afla o carte de vizită cu colțul îndoit.

Capitolul 5

O CARTE DE VIZITĂ

Inima parcă vroia să-i sară din piept la vederea frumoaselor caractere care spuneau: *Marchizul văduv de Saldeoro.* Rămase mult timp perplexă, cu cartonașul în mînă, fără să-și dezlipească ochii de vraja pe care, fără îndoială, o conțineau literele negre ale numelui și cele mici ale adresei: *Jorge Juan, nr. 13.* Emoțiile variate prin care trecuse succesiv Isidora, gîndurile ce i-au sfredelit rapid mintea nu se pot descrie. Toate se rezumau la bucuria din care se trăgea, ca dintr-un izvor abundent, mulțimea de sentimente expansive, adică o profundă recunoștință pentru distinsul cavaler care o vizitase și o dorință arzătoare să vină repede, foarte repede, cît se poate de repede ziua următoare.

Bunul său unchi scrisese unor domni de vază din Madrid, tată și fiu, ca s-o sprijine, s-o apere și s-o sfătuiască în chestiunea serioasă a revendicării poziției și moștenirii. Lucru ciudat și demn de recunoștință! Una dintre persoanele căreia îi fusese recomandată, fiul, marchizul de Saldeoro, despre ale cărui eleganță și isprăvi galante i se dusese vestea pînă la Tomelloso, n-a așteptat să fie vizitat de ea, ci mai mult, dînd încă o dovadă a respectului ce-l purta sexului frumos, se grăbise el s-o viziteze într-o locuință atît de umilă . . .

Și cum tînăra ușor impresionabilă, cînd se amăgea să privească lucrurile prin latura lor bună și să facă combinații fericite ajungea la limite incalculabile, începu să vadă neted și deschis drumul care înainte i se păruse foarte dificil, se gîndi că i s-au deschis de la sine porțile pe care le crezuse închise și că totul va merge bine, cît se poate de bine. Folosindu-se atunci de acea calitate a ei pe care acum o cunoaștem, îl plăsmui în mintea sa pe marchizul de Saldeoro, favoritul femeilor, după cum spuneau mii de guri; îl avu înaintea ochilor, plină de recunoștință îl auzi vorbind, îl întrebă îmbujorată; imagină, dacă se poate spune astfel, pe bază de presupuneri și elemente fantastice, vizita pe care personal trebuia să i-o facă a doua zi și care era iminentă.

Consecințele imediate ale acestei coexistențe febrile cu un personaj pe care îl presupunea înzestrat cu calități seducătoare au fost un puternic dispreț pentru bietul Miquis și o rușine de neînfrînt față de întîmplările din acea zi. Plimbarea cu studentul, scena din birt, omleta proastă și plină de

ceapă, portocalele mîncate pe stradă, confidențele, hîrjonelile se reproduseră în imaginația sa cu un gust amar și nesănătos, făcînd-o să roșească. Acele mici aventuri fuseseră atît de contrarii demnității și poziției sale viitoare încît ar fi dat orice ca să nu se fi întîmplat.

Atît de cufundată era în această rușine și în acele bucurii încît de-abia mîncă. Cum la masă își aminti că trebuie să vorbească ceva despre Augusto pentru a-i pregăti prezentarea, spuse că era un student sărac, un băiat bun, fiu de țăran, puțin sărit de pe fix, mai mult muzician decît medic și mai mult medic decît distins. Cînd veni Augusto, Isidora refuză să meargă la teatru căci o apucase migrena. Nici Emilia și Leonor n-au vrut să meargă și bunul student se văzu într-o situație îngrozitoare. Dar cum era atît de isteț, încît reușea să se descurce oricînd, și chiar să domine situațiile cele mai dificile, captivă imediat familia cu calitățile sale. Doña Laura propuse să joace cărți; don José aduse din camera sa o pereche de cărți slinoase și în sufragerie, sub flacăra mică a gazului pestilențial, formară cel mai vesel grup pe care l-au văzut vreodată casele de oaspeți.

Fugind de atîta vulgaritate, Isidora se retrase în camera sa unde se încuie.

— Bietul Miquis, spunea, e băiat bun, dar atît de necioplit... Sărmanul de el! mi se face și milă; dar ce pot să fac? Pot să fac eu ca lucrurile să fie altfel decît a vrut Dumnezeu?... E ca făcut pentru Emilia sau Leonor. Mă bucur mult că o să fie un om folositor. Va avea nevoie de protecția persoanelor bogate și în ceea ce mă privește...

Se întinse pe pat nu pentru a dormi, ci pentru a continua să dea viață fictivă, în cuptorul mereu aprins al imaginației sale, zilei de mîine și consecințelor vizitei. Marchizul de Saldeoro intra; ea îl primea aproape moartă de emoție și îi vorbea tremurînd, el îi răspundea foarte elegant. Și ce bine îl vedea! Ea căuta cuvintele cele mai potrivite, avînd grijă să nu spună vreo prostie cu care s-ar fi dat de gol că tocmai sosise dintr-un sat din Mancha. El era cel mai desăvîrșit cavaler de pe lume... Ea se arătă foarte recunoscătoare... El își lăsă pălăria pe un fotoliu... Ea avea grijă ca nu cumva să fie vreun scaun șubred, că altfel vizita s-ar fi transformat într-o catastrofă... El trebuia să-i adreseze vreo galanterie discretă... Ea trebuia să prevadă toate frazele lui pentru a se pregăti cu răspunsuri inteligente... Cerule! Și mai era încă o noapte lungă și o jumătate de zi foarte lungă pentru ca acea nălucire să devină realitate...

Trebuia să aranjeze camera cît mai frumos posibil... Ce ar gîndi cavalerul văzînd acele troace mizerabile!... Isidora

nu putea să privească, fără să nu sufere, cele trei stampe care împodobeau pereții tapetați din camera ei. Ici, o veche stampă sentimentală o înfățișa pe prințesa Poniantowsky în momentul cînd primea știrea morții soțului ei, colo tabloul Foametei; în față doi îndrăgostiți palizi, vlăguiți, de condiție destul te modestă, el în bluză, ea cu o pălărie cît toate zilele, își jurau credință lîngă un rîu ... Dacă doña Laura nu s-ar supăra, Isidora ar arunca în stradă cele trei porcării ... Dar comoda acoperită cu mușamaua ei pătată? Mai bine să n-o vezi ... Dar ea se va scula devreme și va freca bine comoda, lavaboul cu trei picioare și va face minuni de ordine și curățenie ... Apoi va cumpăra un șervet frumos ... O va ruga pe doña Laura să aducă din salon două scaune de damasc cu perne de percal ... În sfîrșit ... Nemulțumită de cum gîndise că se va întîmpla a doua zi, trecu la evenimentele zilei următoare și apoi la celelalte și la cele din luna viitoare și din anul viitor și din ceilalți trei, patru ani care vor veni.

S-o lăsăm nedormită, îmbrățișîndu-se în orele înaintate ale nopții cînd toate zgomotele din casă încetează. Aceea era fericire sau chin? Zice Miquis, și poate zice bine, că n-ar exista nici măcar numele fericirii dacă nu i-ar fi dat omului, cum se dă copilului jucăria, să se consoleze cu speranța de a fi fericit.

Capitolul 6

OAMENI!

1.

Acea femeie cumsecade, care locuia ușă în ușă cu *Vînzătoarea de lipitori*, avea drept consort un rico* negustor american. Să se înțeleagă bine, i se spunea rico pentru că așa îl chema (se numea Modesto Rico) americanul, pentru că avea o dugheană, dar nu în America, care se află de partea cealaltă a oceanului, ci într-o zonă mai puțin mănoasă și îndepărtată, care se întinde pe malul numit Rivera de Curtidores, trece furtunosul drum prin Toledo și se pierde între gunoaie, dărîmături și reziduuri de căr-

* — bogat.

bune în Las Pampas de la Arganzuela, lîngă care, prin murdare guri, Madridul scuipă în El Manzanares ceea ce n-are nevoie.

Modesto Rico avea o magazie cu cuie vechi, pinteni rupți, catarame, broaște ruginite, colivii de papagal rupte, plase de sîrmă și călimări de aramă. Era, pe lîngă asta, reparator de vase și repara bine. Cîștiga puțin și acest puțin îl cheltuia cu pasiunea sa pentru rachiu.

Alt animal mai demn de milă și dispreț nu s-a văzut și nici nu se va vedea vreodată. De multe ori, în cursul săptămînii și mai ales duminica și lunea, își încheia socotelile pe spinarea prăpădită a nevestei sale cu un băț de mălin sălbatic sau pur și simplu cu pumnul mai greu decît granitul.

Din această legătură se născuse un copil frumos, cel mai drăgălaș, cel mai zvelt, cel mai neastîmpărat și hazliu din mahala. Avea zece ani dar părea de doisprezece după cum era băiatul de răsărit și de îndemînatic. Chipul lui era delicat și îmbujorat, forma capului perfectă; ochii luceferi, gura de înger; ștrengărească; obrajii doi trandafiri cu rouă iar fruntea senină, înaltă și luminoasă, înconjurată de cîrlionți grațioși te îmbia să depozitezi mii de sărutări pe ea. Pentru aceste daruri, pentru agilitatea mîinilor și picioarelor și pentru grația corpului său înalt și delicat, mama sa era atît de mîndră de el de parcă ar fi făcut un prinț. Folosea limbajul vîrstei sale, cu drăgălașe solecisme, mîncînd pe jumătate cuvintele și recompunînd cealaltă jumătate. Dacă în Cer există vreo limbă sau dialect, auzindu-l cum îl stîlcesc îngerii, va fi cea mai mare bucurie și distracție pentru Atotputernic.

Angustias, căreia i se mai spunea și *Paloconojos**, făcea mari eforturi ca să pună pe carnea aceea fragedă haine potrivite cu chipul drăgălaș și corpul frumos al fiului său. Sărăcia nu-i permitea luxul rîvnit de inima ei. Dar Dumnezeu o consola și cu boarfele de la hala de vechituri și cu altele făcute de ea reușea să-l îmbrace după gustul ei, se recreea în el, se uita în acea oglindă care era viața și dragostea ei; se umplea de satisfacție auzind laudele pe care vecinele i le aduceau băiatului. Duminica purta un pantalon albastru mai bine spus tăiat decît scurt, niște ghete uzate, luate la a doua mînă sau mai bine-zis la a doua pereche de picioare și o cămașă pe care mama lui avea grijă s-o calce sîmbăta. Dar cea mai frumoasă era hăinuța de pluș roșu, pe cît de uzată pe atît de strîmtă, peste care Angustias lega un brîu

* Băț cu ochi.

din două, trei panglici colorate cusute perfect între ele cu care băiatul părea mai mult decît un soare, decît un principe, ceva supranatural în frumusețe și purtări, ca Isus copil îmbrăcat în toreador. Cînd apăru pentru prima oară pe strada Moratines îl porecliră *Majito*[*] și așa se numi toată viața. Vecinii spuneau că toate acele haine de gală fuseseră ale copiilor morți și ale cadavrelor rudelor apropiate și scoase, Dumnezeu știe cum, din marginea întunecată a mormîntului. Nu ne interesează să lămurim acest lucru și dacă or avea sau nu dreptate bîrfitorii, cert e că *Majito* era superb cu acele lucruri.

Ceea ce vom povesti s-au întîmplat într-o duminică. *Majito* ieși sărind din casa lui pentru a face o tură prin cele ale vecinilor. *Paloconojos* îl privi bucuroasă cum pleacă; dar nu era ușor ca bucuria să i se aștearnă pe față pentru că era acoperită aproape în întregime cu o basma, din cauza durerii de măsele și a abcesului de care suferea în acea zi. Dar chiar astfel, nu lipseau de pe fruntea ei cîrlionții lipiți cu adragant, nici coșulețul și pieptănul. Era masca cea mai grotescă din cîte se pot imagina, căci una din părțile capului părea un bostan și era atît de mare durerea încît nu-și lua mîna din acea parte.

Majito intră dintr-un salt în prăvălia *Vînzătoarei de lipitori*. Aceasta obișnuia să-l alinte și-l cadorisea cîteodată cu semințe de coconar, altădată cu palme.

— Bună, zvîrlugă, ai și venit?... Nu da prăvălia peste cap că o iei pe coajă.

— Unde e *Pecado?*

— La atelier... De-ar da Dumnezeu să nu plece...

În ziua aceea, deși era sărbătoare, frînghierul avea de lucru pînă la 12. Marian n-ar fi vrut să se ducă; dar severa lui mătușă îl luase de-o ureche și... Strașnic puturos!

— Și *Pecado?* întrebă din nou *Majito*.

— Ți-am spus că e la muncă... Nu te urca pe ulcior. Dacă o să-l spargi e vai de tine. Eh, eh! Nu te cocoța, sau pleci de aici mai repede ca gîndul.

— Unde e *Pecado?*

Cine întreabă? Înțelepții și copiii. *Vînzătoarea de lipitori*, obosită să tot răspundă la aceeași întrebare, îl prinse de amîndoi obrajii și îl strînse astfel încît gura lui *Majito* semăna cu o cireașă. Îl sărută, spunîndu-i:

— Cît de obositor ești... Dar și ce frumușel!

— Lasă-mă, babo! exclamă Rafael, ștergîndu-se la gură.

— Așa e, freacă-te, prostule... că m-ai umplut de bale.

---

[*] Majito — prințișor.

— Și *Pecado?*
— Na *Pecado!*
Și îi trase două la fund. *Majito* sări ca un sticlete și dintr-un salt era pe coridor, iar din altul în patio. Din al treilea salt ajunse în camera unde locuia Encarnación, încăpere ce nu excela nici prin confort, nici prin luminozitate. Cu greu se putea distinge, dacă nu aveai obiceiul să umbli printr-un așa labirint, ceea ce se afla acolo; dar *Majito*, care cunoștea încăperea ca un șoarece care cunoștea intrările și ieșirile casei în care locuiește, urcă pe ridicăturile ce păreau paturi; coborî în negre abisuri, care păreau lădoaie deschise, se cățără pe scările tocite ale unei etajere vechi; se tîrî pe suprafețe prăfuite; își băgă brațul prin întortocheate spații formate de baloturi informe rezemate de perete. Fără îndoială căuta ceva. Trupușorul lui flexibil se strecura și aluneca în tăcere din gaură în gaură pînă cînd, în sfîrșit, sprijinindu-se de un cufăr se întoarse, agitîndu-și picioru-șele în aer și se scufundă ca înotătorul în căutarea perlei.

Într-un colț întunecat, prăfuit, plin de troace, mai degrabă apreciabil cu pipăitul decît cu văzul, obiecte de carton, din piele, din metal, ceva ca o raniță, baionete, cartușiere, rămășițe de accesorii militare aruncate ca nefolositoare la lichidarea unui bazar de jucării. *Majito* privi și rămase liniștit, atent. Ochii lui de șoricel vedeau în întuneric acel morman de lucruri. Era un tablou din adîncul mării, cu un scafandru nerăbdător și cu splendoarea scoicilor în verdele palid al apei. Păianjenii se plimbau peste obiecte, dar Rafael nu se temea de ei. Gîndacii intrau și ieșeau prin crăpături, fugind, speriați de zgomot, dar lui *Majito* nici de ei nu-i era frică.

Stătu un timp la pîndă, bănuitor, privind și cîntărind. Îi era foarte greu să se decidă ce lucruri să ia. În sfîrșit, hotărît trase de un strălucitor mîner și scoase o sabie. Apoi mai răscoli puțin și zări o strălucire seducătoare de fireturi. Inima de hoț îi tresări și luă ceea ce strălucea. Era o pălărie care părea o strachină, un chipiu de carton turtit, rupt, dar cu trei benzi de hîrtie aurită lipite în jur. *Majito*, deși cunoștea atît de puține despre lume, știa că cele trei trese sînt însemnele unui general-căpitan și că ăsta e gradul cel mai înalt în Armată. Cine să mai înțeleagă unde învață dracii ăștia de copii asemenea lucruri!

Își puse chipiul și văzu că i se potrivește. Luă sabia. Era o lamă ascuțită legată de un mîner de metal care la originea lui părea că fusese toarta unui vas de aramă. Accesoriile militare erau fabricate grosolan, dar, în același timp, ingenios. Autorul și stăpînul acelor podoabe era, după cum

v-ați dat seama, faimosul *Pecado*, mare amator de obiecte de război și care, din fragedă copilărie, se arătase foarte priceput la meșterit. El șterpelea, nu se știe de unde, cu toate că e de presupus că din călătoriile sale prin Americi, resturi de jucării, bucăți de tablă, de lemn, de fier; și cu un cui vechi, un arc, un brici rupt și un enorm pietroi care îi servea drept ciocan și tocilă, făcea minuni.

În ceea ce privește chipiul, trebuie să menționăm că n-a ajuns în mîinile sale din furtișag, ci l-a găsit pe stradă, după ce căzuse de la un balcon, aruncat de niște copii. Arăta jalnic dar cum s-a mai transformat în mîinile lui abile! I-a pus cozoroc, căci nu avea, folosind o jumătate de talpă de pantof; la modelat și i-a dat forma pe care aproape și-o pierduse împodobindu-l cu o plăcuță arătoasă pe care o scosese de la un capac al unei cutii de cremă de ghete și, în sfîrșit, cu cîteva fîșii de hîrtie aurită, desfăcută cu grijă de la o cutie de marțipan, îi puse cele trei trese. Foarte bine! Așa se face treaba! Chipiul a avut la origine argint și aur, însemnele comandantului. *Pecado* îl făcu să cîștige dintr-un salt cea mai înaltă treaptă în ierarhia militară cu o promptitudine pe care ar fi invidiat-o însăși *Gaceta*... Ehei!

Să-l lăsăm pe *Majito* cu chipiul pe cap, cu sabia în mîna dreaptă, într-o atitudine atît de războinică încît dacă l-ar vedea sultanul marocanilor și-ar convoca oamenii la sfîntul război. Cu mîna stîngă scutură praful și păianjenii care nu vroiau să se desprindă de pe plușul hăinuței sale și apoi din două, trei salturi ajunse în stradă, strigînd cu toată puterea plămînilor săi de copil: „Sînt *Plim!*"

Să fii Plim! Speranța fiilor din popor, în primii zori ai ambiției, cînd instinctele de glorie izbucnesc în inimă, în stîngaciul bolborosit al limbii și repetarea aproape insensibilă a pasiunilor! Această iluzie, care era pe atunci comună în cetele de copii, în ciuda recentei morți tragice a eroului, se va stinge precum s-a stins acea energică figură. Dar azi încă mai persistă ceva dintr-o atît de frumoasă iluzie: încă se mai văd mucoși de cinci ani, cu un băț pe umăr și o beretă de hîrtie pe cap, care vor să fie Prim sau O'Donnell. Mare păcat ca asta să se sfîrșească și ca puștii, care se joacă de-a vitejii, să nu poată invoca alte nume decît sforăitoarele porecle ale toreadorilor!

— Te-ai gătit, spune Encarnación, văzîndu-l pe *Majito*. Ai șterpelit boarfele și cînd o să vină ălălalt o să ai de furcă dacă nu te grăbești.

Majito o luă în jos, cu pas grav, pe strada Moratines. Bătea un vînt rece și uscat, era o zi răcoroasă, fiică blestemată a și mai blestematei primăveri a Madridului. Pana

chipiului lui *Majito*, căci avea o pană de păun, se îndoia în bătaia vîntului. Cozile găinilor care mergeau pe drum se îndoiau și ele obligîndu-le să facă tumbe în noroi. Tot ceea ce atîrna de pereți: haine, cîrpe, sfori cădeau la pămînt; se legănau lighienașele de aramă agățate la ușa bărbierului, fustele femeilor se învolburau; geamurile se spărgeau; oamenii mergeau ținîndu-și cu mîna băștile și pălăriile; preoții de-abia puteau merge; tot ce plutea tindea să se lungească la pămînt și în mijlocul acestei dezolări relative, *Majito* înainta dîrz și mîndru ca un bărbat convins de importanța rangului său.

Pe strada Ercilla se afla acum o ceată de șase băieți; pe Labrador i se mai adaugă un grup de șaptesprezece fete și băieți din care primele, lucru ciudat! făceau cea mai mare gălăgie. Cei trei băieți ai șefului de echipă de la topitorie ieșiră bătînd tactul într-o placă de alamă și imediat li se alipiră, pentru a mări orchestra atît de simpatică, cei doi puști ai negustorului de mărunțișuri, acompaniind aceste delicate colinde de Crăciun cu lovituri ritmice într-un bidon de gaz. Aceștia erau dușmanii speței umane mititei și murdari. Purtau cizme nedefinite, căci nu se știa unde se termina pielea lor și unde începe căputa. Dacă gunoiul ar fi fost o decorație numele acelor mici cavaleri s-ar fi găsit în toate *ghidurile pentru străini*. Deja marea armată ieșind în Piața Peñuelas, centrul cartierului, i se adăugă o droaie de copii. Erau cei doi nepoți ai lui *Tia Gordita*, cei patru fii ai lui Ponce simigiul, fetele felcerului și mulți alții. Mare varietate de aspecte și de mutre în unitatea inocenței ștrengărești! Erau fețe livide și chipuri sinistre printre mulțimea de fețe vesele. Rahitismul moștenit marca cu pecetea lui galbenă mulțime de capete predestinate pentru crimă. Craniile turtite, pomeții acoperiți de coșuri și părul rar puneau o mască de antipatie pe interesantele trăsături ale copilăriei. Într-o clipă ceata se văzu aprovizionîndu-se cu cozi de mături, trestii, bețe, cu acea repeziciune pur spaniolă care nu e altceva decît instinctul de a se înarma, și fără să știm cum, se iviră coifuri de hîrtie cu boruri plutitoare care înfruntau vîntul, făcute după bunul plac al fiecăruia. Era o pagină din istoria contemporană căreia i se aducea osanale într-un uitat colț al capitalei. Dacă puștii ar fi fost bărbați iar străzile provincii, tabloul ar fi fost o pagină serioasă, prea serioasă. Și era demn de remarcat cum mica armată se coordona încet, încet, cum fără să se audă ordine se formau coloane; cum se eliminau fetele, deși cîte una era atît de băiețoasă încît își apăra cu pumnii poziția și ierarhia.

Zgomotul creştea, grupul se îngroşa. De unde ieşise toată lumea aceea? Era discordia viitorului, o mare parte a Spaniei viitoare, în aşa fel încît dacă nu-i vor omorî pojarul, variola, frigurile şi rahitismul, ne vor da o statistică considerabilă în cîţiva ani. Erau veselia şi obstacolul mahalalei, stimulentul şi sărăcia părinţilor lor, mai degrabă dezertori decît elevi, o rebeliune din care vor ieşi poate oameni folositori, dar, fără îndoială, vagabonzi şi criminali. De vîrsta lor afectivă nu se poate spune prea mult. Erau copii, şi aveau fizionomia comună tuturor copiilor care, ca cea a păsărilor, nu defineşte bine vîrsta. Varietatea de staturi indica mai degrabă gradele de robusteţe sau slăbiciune decît anii scurşi de cînd au venit pe lume. Mîncarea proastă şi îmbrăcămintea precară le imprimase tuturor o înfăţişare pricăjită. Cîţiva ţineau între buze în chip de ţigară, un ciubuc lung de zahăr, dintre cele care par cilindre de sticlă stacojie şi cu o mişcare uşoară de sugere îl făceau să intre sau să iasă din gură, repetînd această graţioasă mişcare cu o vioiciune de necrezut.

Mersul soldăţesc avea ca fanfară, pe lîngă zgomotul cutiilor de tablă, rîsul impetuos al cîrdului, piuitul amestecat cu vocile prematur guturale şi presărat cu acele glume de mahala care, fiind scuipate de gura unui copil, ne amintesc urîtul trîntor cînd iese bîzîind din caliciul unui crin. Existau printre ei mormoloci de doi coţi, cu picioarele strîmbe şi mucoşi care înjurau ca birjarii; avea, fiind la vîrsta cînd schimba dinţii, cine să facă pe grozavul; avea cine să ţină un chiştoc de ţigară după ureche şi o cutie de chibrituri într-un pliu şi nu în buzunarul hainei. Erau picioare albe goale care se iveau din rupturile pantalonilor făcuţi zdrenţe; erau picioare rahitice, mijloace subţiri strînse în cordoane murdare sau în şnururi nedefinite; haine largi care fuseseră ale bunicilor şi pantaloni pînă la genunchi care fuseseră mîneci, bluze care mai aminteau că au fost veste şi căciuli năpîrlite care fuseseră vai! manşoane pentru elegante doamne. Dar principala animaţie a acelui tablou o reprezenta o scînteiere de ochi şi o fulgerare de veselie foarte amuzante. Cu acel limbaj mut armata infantilă declara limpede: „Sîntem deja bărbaţi!“ Cîte pupile negre străluceau în puzderia cu licăriri de geniu şi scînteieri de iniţiative! În cîte atitudini nu se observau începuturile cruzimii! Aici invidia, dincolo generozitatea, nu departe porunca, mai încolo servilismul, peste tot evidenţi embrioni de egoism! În acel murmur se distingeau glasurile piţigăiate ce parcă spuneau: „Sîntem haimanale; încă nu sîntem Omenirea, dar o schiţă a ei da.

Spanie, sîntem bobocii tăi și obosiți să ne jucăm de-a luptele cu tauri, ne jucăm de-a războiul civil".

2.

Ajunseră la calea ferată de centură, care taie cartierul, fără obstacole, fără probleme. Mizeria se familiarizează cu pericolul, ca două rude. Au auzit locomotiva fluierînd și blestemații au început să danseze pe șine, sfidînd trenul mugitor care venea. Îl ațițau, își băteau joc de el pînă cînd la curbă apăru locomotiva și, văzînd-o aproape, se împrăștiară ca un stol de vrăbii. Trenul de marfă trecu, enorm, greoi, făcînd să se cutremure pămîntul și ei, de-o parte și de alta a căii ferate, îl salutau cu țipete îngrozitoare, îl amenințau cu bețe și cu pumnii, îl înjurau, imitau cu insolentă batjocură pufăitul locomotivei, mișcarea obositoare a bielelor și la sfîrșit puseră ca frînă un capac de tablă. Trenul îi băgă în seamă ca pe un nor de țînțari și dispăru lăsînd în urmă fum și zgomot.

Se întoarseră să-și regrupeze oștirea și continuară să meargă, cu *Majito* în frunte. Ah! Încă mai conducea. Bucură-te, bucură-te de strălucirea înaltei tale poziții, căci va veni timpul în care puterea se va umili și înaltele castele se vor dărîma. Înaintau pe suprafața plană care se întinde între spitalul Niño Jesús și dealurile aride care înconjoară o groapă. Acolo încă nu există case, adică nu există sărăcie. Cine credeți că a ieșit să-i primească? Un curcan care locuia pe maidanul cu gunoi din apropiere și care în fiecare dimineață se plimbă pe cîmp, cu gravitatea emfatică ce-l aseamănă cu anumite personaje, curcanul îl privi, îl priviră și ei și se opriră. El dădu roată și le ținu un logos, adică, după ce slobozi două sau trei „strănuturi", care reprezintă interjecția naturală a curcanului, dădu drumul la o cascadă de glu-glu-uri ce semănau cu un lătrat. Puștii începură să rîdă iar pasărea, după ce dădu iar roată le mai ținu un logos, spunîndu-le: „Iubiții mei compatrioți..." cu gîtul roșu ca esența de chinovar, cu moțul tare, ochii injectați ca la un orator bolnav de herpes. Cu cît țipau ei mai tare, cu atît se înfuria și el mai mult. La fiecare sunet răspundea cu „strănuturi" și glu-glu-uri. Păreau aclamații aduse patriei, urale la care se răspundea cu urale. Apoi se întoarse și plecă. Acesta era caricatura militară de odinioară care se numea tambur major. Vîntul îi respira penele și cînd își tîra aripile și „strănuta" era imaginea vie a vani-

tății. Nu le mai lipseau decît crucile, cuvîntul și vîrsta înaintată pentru a fi știu eu cine.

Sosise clipa în care ceata trebuia să facă ceva pentru a-și justifica existența. Ce să facă? O simplă defilare militară sau să se împartă în două cete pentru a se bate în toată regula? Murmurul și confuzia arătau că gloata își punea ei însăși acea întrebare. În scurt timp nu se mai înțelese nimic. Discordia destrămă rîndurile și peste tot își dădeau brînci, se loveau și țipau. Nu era unul care să nu dorească să fie Prim, chiar și mormolocul cu picioarele strîmbe. Păi cum, *Majito* nu comandase destul? Chiar și curcanul cu acel hohot care părea o vomitare a sunetelor exclama: „Hooo, *Majito!*"

— E rîndul meu, spuse unul din puștii cărbunarului, lovindu-l pe șef cu cotul, așa cum puii împing cu aripa. Zice că stau la coadă... Dacă nu taci, mucosule, îți dau una de vezi stele verzi.

— Lovește, bătrîne, lovește, chițăi Rafael, pregătindu-se să-l înfrunte, curajos, impunător, cu pumnii strînși și ținînd brațul îndoit ca pe un scut. Hai, bătrîne...

— Potoliți-vă, băieți, potoliți-vă, interveni, pe un ton conciliator, puștiul fierarului.

— Pleacă de aici, mișcă-te! strigă *Majito*. Mișcă-te! Dacă nu pleci, o să vezi tu...

— Și dacă n-am chef?...

— Arde-l, arde-l, ziseră cîțiva care doreau să-l vadă pe *Majito* bătîndu-se cu băiatul cărbunarului.

— Potoliți-vă, băieți, spuse din nou celălalt, fără a slobozi din gură acadeaua lungă și murdară.

— Arde-l, arde-l! cîrîiră mai mulți, bulucindu-se.

*Majito și Colilla**, căci așa se numea băiatul cărbunarului, schimbară primele lovituri.

— Dă!

— Lovește!

Îi trînti chipiul. Cît ai clipi din ochi îl luă Gaspar, cel cu picioarele crăcănate, și-l puse pe cap și o rupse la fugă în jos, spre Yeserías. Acolo îl opriră doi băieți ce veneau de la rîu; îi luară mult rîvnita podoabă și unul dintre ei și-o puse pe cap. Se privi într-o băltoacă verde și izbucni în rîs. În acest timp încăierarea încetase și *Majito*, suflînd din greu, cu ochii injectați, cu inima fierbînd de furie, se urcase pe o colină și din apropierea gropii și de acolo striga amenințînd în stînga și-n dreapta ca să-i dea înapoi chipiul.

* — Chiștoc.

Cei care urcau de la rîu erau cam de doisprezece ani, desculți, negricioși, îmbrăcați în zdrențe. Unul dintre ei ducea un coș cu nisip. Amîndoi aveau smocuri mari dintr-o plantă ce creștea prin acele locuri. Era o liliacee căreia unii îi zic mucarniță, iar alții zambilă sălbatică sau ceapa-ciorii. Are o tulpină sau o măduvă dulce care se suge.

— Mucarnițe! țipară mai mulți aruncîndu-și armele și alergînd să-i primească pe cei doi, cunoscuți în țara năzdrăvăniilor sub numele de *Zarapicos și Gonzalete*.

— Cum le dai? se auzi o voce.

— Cu cinci.

— Nici vorbă! ... Cu patru.

— Cu cinci! Ăla care nu dă cinci nu suge.

— Fir-ai al dracului cu mă-ta ... cu patru!

Și începu o tocmeală febrilă, o dispută comercială care întîrzia vînzarea. Dar ce se vindea și ce se cumpăra acolo? Mucarnițele, care în după-amiezele de primăvară prilejuiau un animat comerț infantil, se schimbau pe bani? Nu, pentru că lipsa banilor îl împiedica. Totuși, nu se poate spune că nu era metalic cel de al doilea termen al schimbului, căci mucarnițele se schimbau pe ace.

Zarapicos și Gonzalete erau negustori. Nu făceau un pas prin acele maidane locuite, nici măcar pe străzile Madridului, fără să scoată din el vreun profit. Ce bine-i de oamenii descurcăreți! Trăiau din munca lor; casa lor era capitala Spaniei, spațioasă și aerisită; patul lor, pragul unei uși sau orice colțișor unde se putea dormi, îmbrăcămintea lor o serie de găuri prinse unele de altele cu petice de pînză; pălăria lor aerul și soarele; pantofii lor, pietrele de pavaj și dalele de pe stradă. Nu erau frați, erau prieteni. Sosiseră la Madrid fiecare venind din altă parte: *Zarapicos* din Nord, *Gonzalete* din Sud. Aveau părinți, dar nu-și mai aduceau aminte de ei. Au venit cerînd de pomană. Apoi văzură că Madridul era un cîmp imens pentru activitatea omenească și la cerșetorie au adăugat alte vicleșuguri.

Zarapicos a fost o vreme însoțitorul unui orb; *Gonzalete* a slujit-o pe o femeie care, cerșind la ușa bisericii, îl dădea drept fiul ei. Și unul și celălalt obosiră să ducă o viață de mercenar, prea puțin independentă și, doritori de libertate, se apucară să lucreze pe cont propriu. Atunci s-au cunoscut și s-au împrietenit la cataramă. Amîndoi aspirau să vîndă *La Correspondencia* sau *El Imparcial;* dar vai! anumite poziții, cît de umile ar părea, nu se află la îndemîna tuturor. Erau încă prea amărîți, prea novice, prea săraci și nu aveau capital pentru început. Unul dintre ei reuși să vîndă lunea *El Cencerro*; celălalt fura contramărci pe la

ușile teatrelor. Erau doi milionari în lașă. *Zarapicos* îi spunea lui *Gonzalete:* „O să vezi c-o să ajungem cineva."

Înainte de a atinge înalte poziții comerciale, trebuiau să treacă printr-o umilitoare ucenicie și printr-un dificil noviciat. Să culegi mucuri de țigară! Iată o muncă destul de rentabilă. Dar un asemenea comerț necesită ceva efort și cere să străbați anumite străzi, să te instalezi la ușile cafenelelor, să te consacri comerțului cu o anumită seriozitate. Erau copii, aveau nevoie de joacă cum peștele are nevoie de apă, și de aceea după-amiezile se duceau la rîu să culeagă mucarnițe. Acolo apărea, pe neașteptate, cîte un prilej de amuzament, ceva ca tăiatul funiei unei capre care era legată de un gard pustiu și cîteodată și afaceri avantajoase. Se întîmpla frecvent să dea peste o potcoavă pe șoseaua sudului și, de cîte ori treceau pe lîngă fabrici, puteau aduna bucăți de tablă, cuie și alte mărunțișuri pe care le vindeau la grămadă în hala de vechituri! Cu aceste flecuștețe rezultă că atît *Zarapicos*, cît și *Gonzalete* puteau să-și atingă așa zisul pantalon pentru a simți ceva ce seamănă cu clinchetul monezilor. Erau bogați, dar nu cheltuiau un stanț pe mîncare. De două ori pe zi garnizoana Palatului oferea puștanilor ceea ce rămînea de la masă iar aceștia le spălau în schimb farfuriile de tablă. Supa aceea proastă, căreia golanii îi ziceau lături atrăgea mulți oameni de rînd în jurul corpului de gardă și și-o disputau cu violență.

După ce-și umpleau bine burdihanul, cei doi prieteni coborau la rîu. Dacă aveau chef să muncească le ajutau pe spălătorese să care rufele sus, dacă nu, se duceau spre Yeserías. În acea zi culeseseră atîtea mucarnițe încît de-abia le puteau duce. Datorită abundenței, *Zarapicos* fixă prețul la cinci ace duzina de mucarnițe. A fost o vreme cînd le ofereau la prețul de zece sau unsprezece ace, menținîndu-se acest preț o săptămînă întreagă.

Zarapicos, ca și *Gonzalete*, avea buzunarele deformatelor sale haine pline ochi cu ace de păr. Marginea grosolanei pînze părea țintuită ca o mobilă... Tranzacțiile începură imediat. Unii ofereau tulpinele, alții sugeau și plăteau. Mulți aveau plata asupra lor; alții alergau acasă, le găseau pe mamele lor pieptănîndu-se la soare, în poarta casei și le luau „moneda de schimb" sau o furau.

În acest timp, *Majito* pe un morman de moloz dojenea cu asprime mulțimea de copii de jos amenințîndu-i că-i va lua la șuturi pe toți dacă nu-i înapoiau chipiul. Ce rușine! *Zarapicos* îl avea pe cap și era atît de mulțumit de achiziția sa încît îl amenința pe *Majito* că se urcă la el și-l face praf dacă nu tace. Datorită vîntului și gălăgiei pe care o fă-

cea curcanul, de-abia se mai auzeau țipetele gîlcevitoare. *Majito*, obosit să parlamenteze fără nici un rezultat, aruncă o piatră în mijlocul cetei de comercianți. Rostogolindu-se, își învîrti brațul său elastic ce părea o giruetă și împins mai mult de vînt decît de curaj, *Gonzalete* primind piatra în umăr, strigă:

— Blestematule! Blestemat să-ți fie sîngele!

Atunci *Zarapicos* îl ochi pe *Majito*; piatra șuieră prin aer dar nu-l lovi pe băiat care, pe loc, aruncă o a doua piatră. Instantaneu, fără să se dea ordine și fără să se hotărască ceva, bătaia se generaliză. Mulți trecură de partea lui *Majito*, fără să-și dea seama de asta; alții rămaseră jos și toți aruncau, soldați viteji, ieșind în primele rînduri și sfidînd proiectilul care venea. Se aplecau, alegeau piatra, își lua avînt, aruncau. Acestea erau mișcările care se făceau cu o repeziciune de neînchipuit.

Pentru a nu-i vedea adulții cartierului, nici oamenii Ordinii Publice, alergară la groapa Ambasadorilor, loc tainic și lugubru. Nu se dădu nici un ordin pentru această mișcare abilă, născută, ca însăși bătălia, dintr-un instinct superior. *Majito* și ai lui ocupară partea de sus. *Zarapicos* și ceata sa partea de jos. Pietrele se succedau într-un du-te-vino continuu; apoi începură să apară nasuri sparte, fălci tumefiate și cucuie cît pumnul. Cu cît mai mare era vînătaia, cu atît mai mare era semeția: lovește-l! Arde-l! Dă-i! Ce înflăcărate strigăte de război! Nici muștele nu îndrăzneau să treacă prin spațiul în care se încrucișau pietrele zburătoare. Una dintre acestea ajunse o femeie și o opri din drumul ei, obligînd-o să se retragă cu mîna la ochi. Mulți pici se retraseră și ei zbierînd ca din gură de șarpe, căci durerea le stăvilea înflăcărarea venindu-le de hac, pe loc, cu tot curajul lor.

Groapa Ambasadorilor, care coboară din Salitre, este astăzi, la începutul ei, o stradă onorabilă. Traversează la Ronda și se transformă în groapă înconjurată de cocioabe, care par făcute din cenușă. Apoi nu se află altceva decît o succesiune de cocioabe, formă intermediară între locuință și hazna. Colibe, magazii, construcții care, imitînd împreună porumbarul și cocina, își au temelia pe coastă. Acolo se văd pereți făcuți din firmele unor prăvălii sau din tablele de scris de la școală; acoperișuri din cutii bătute în cuie, uși care au fost uși de autobuz și ferestre fără geamuri de la străvechi balcoane. Totul aici e vechi și putred; totul e pe punctul de a se dărîma. Este un oraș mișcător format din ruine. La marginea acestui cartier se află ceea ce a mai rămas din vechea Arganzuela: un teren denivelat

mărginit spre Madrid de „spălătorii“ iar spre cîmp de rîul propriu-zis. Acesta își repede apele sale tulburi printre movile de pămînt care par mormane de dărîmături și haznale.

Linia de centură traversează această solitudine. O parte din teren este un loc strategic, plin de gropi, dîmburi, ascunzători și refugii din care cauză se pretează pentru jocul copiilor și crimele oamenilor mari. Deși deschis pe toate părțile, este un loc ascuns. De pe el se văd înaltele coșuri și gazometrele pîntecoase ale fabricilor din apropiere, dar abia se vede Madridul. Există o cotitură nuanțată în verde prin două sau trei loturi de varză care face legătura între Piața Peñuelas și Arganzuela. La această cotitură călătorul crede că se găsește departe de orice locuință omenească. Aici se află însă o colibă păzită de un cîine, în care un țigan îngrijește de varză.

Prin această trecătoare, care se numește Casa Albă, curajoșii băieți alergară de la Peñuelas la Arganzuela, loc care nici făcut special n-ar fi fost mai bun pentru a se încăiera în bună voie.

Poc, poc! Se duceau și veneau pietrele din tabăra lui *Majito* în tabăra lui *Zarapicos* și invers. Primul ocupase, ca un abil căpitan, înălțimile sinuoase, iar durii cetei adverse se împrăștiaseră pe cîmp, pe marginea bălțoacelor verzi. Curcanul îi urmase și punîndu-se la loc sigur, de unde putea să domine perspectiva cîmpului de bătaie, îi însuflețea cu strigătele lui războinice. Cu cît era mai mare numărul celor care se retrăgeau loviți, cu atît cei rămași se atacau mai înfuriați. Erau îmbujorați. Brațele lor, pe cît se pare dislocate, elastice, flexibile ca o curea de piele, funcționau cu o îngrozitoare promptitudine. Nici *Zarapicos* nu-și mai amintea acum de mucarnițe, nici *Gonzalete* de acele de păr. Să mori omorînd era iluzia lor. Erau amețiți, și cei mai întreprizi rîdeau de cei fandosiți, lipsiți de curaj...

Pe neașteptate între combatanții celor două armate se produse o mișcare surprinzătoare. Se auzi o voce, două, douăzeci care strigau: „*Pecado!*“ și o sută de ochi se întoarseră spre groapă. Văzură venind, coborînd în salturi, un băiat vînjos, îndesat, tot atît de prost îmbrăcat ca și ceilalți, care la fiecare pas arunca cîte o interjecție și amenința cu pumnul. Era cocoșul cartierului, răzbunătorul cetei, căpitan de oști, cel mai mare „bandit“ al acelei șleahte de haimanale, bondoc respectat și temut pentru forța sa aproape bărbătească, pentru obrăznicia sa, pentru îndemînarea sa în arta războiului și a jocului. Astfel, nu exista în toată mahalaua unul singur care să nu tremure cînd îl auzea strigînd:

3.

Mîinile arzătoare care strîngeau pietrele se opriră și toți îl priviră. Superioritatea lui *Pecado* se întemeiase pe forță de unde venea dreptatea, adică obișnuia să pună capăt încăierărilor între copii, cîteodată cu cîte un pumn zdravăn, altădată cu oportune și politicoase motivații, deși totul te face să crezi că primul argument era cel de care uza mai mereu.

— De ce vă bateți? întrebă încruntat, fioros.

Majito îi ieși în întîmpinare. *Pecado* era pentru el mai mult decît un prieten, era un protector, un profesor iubit. Cînd îl văzu tot acel curaj homeric de care dăduse dovadă pe înălțimi se schimbă în plînsul deznădăjduit, lucrul firesc la copii, a căror furie se destramă în lacrimi, și sclifosindu-se, desfigurîndu-și drăgălășenia, exclamă:

— *Picos* ... pălăria mea ... *eu* sînt *Plim*.

În loc să plîngă, nerușinatul de *Zarapicos* începu să rîdă ca un satir. Cu ochii injectați, *Pecado* își văzu dragul său chipiu pe capul acelui monstru de rapacitate și punîndu-și mîinile în șold spuse:

— Știi ce? ... Dacă nu-mi dai chipiul te zvînt în bătaie.

— Hoțule! urlă *Majito*, simțindu-se iar foarte viteaz prin prezența lui Mariano.

Auzindu-se strigat cu un apelativ atît de imfam, *Zarapicos*, care era un băiat cinstit, deși sărac, nu-și putu stăpîni impetuozitatea furiei și, punînd mîna în gîtul obraznicului de *Majito*, îl trînti la pămînt, zicîndu-i:

— Figuerero! ... Mucosule! Te omor!

Dar *Majito* reuși să se scoale, să se scuture și odată aflat în picioare mîinile sale înhățară un pietroi.

— Dă-i drumu, îi spuse pe loc *Pecado*, cu prudență în gesturi și voce.

Majito aruncă piatra, bombănind amenințări feroce. Întorcîndu-se la nerușinații de negustori, *Pecado* le zise cu un gest imperios în care pusese atît forță cît și orgoliu:

— Potoliți-vă.

— N-avem chef.

— Potoliți-vă, și dați-mi chipiul.

— Nu vrei să taci? ... Chipiul e al meu.

Auzind *Pecado* o afirmație atît de împotriva sfintelor drepturi de proprietate, nu se mai putu abține. Generozitatea îi fugi din inimă, prudența din minte și se năpusti asu-

pra lui *Zarapicos* dîndu-i brînci încît acesta făcu cîțiva pași îndărăt și ar fi căzut dacă nu ar fi fost și el un băiețandru robust. Se luptară vai, cu cruzime bărbătească. Loviturile se succedau cu o viteză amețitoare, căzăturile la fel. După fiecare lovitură se umfla cite o falcă. În sfîrșit, încleștați, căzură rostogolindu-se. *Zarapicos* dedesubt, *Pecado* deasupra. *Pecado* îi era superior și-și bumbăcea victima cu ferocitate. Copilul furios îl întrece pe bărbatul aflat în aceeași situație în barbarie. Ați văzut vreodată încăierindu-se doi cocoși? Tigrul este un animal blînd în comparație cu ei.

Zarapicos era ciomăgit zdravăn cînd încercă să-l muște de deget pe *Pecado*. Oh! Cu ce inefabil deliciu strînse fălcile! Mariano scoase un strigăt strident și sări precum cocoșul rănit. Celălalt se ridică. Fața lui exprimă un amestec de durere, de rușine și era mînjită în întregime cu noroi și lacrimi. Rîdea și plîngea în același timp. *Pecado* orbise, nu mai vedea nimic; duse mîna la sfoara care îi ținea pantalonii. Ultimele înjurături pe care le schimbară au fost la adresa respectivelor lor mame. Cînd nimic urît nu le-a mai rămas să-și spună, își aruncară acel ultim scuipat de rușine, dezonoare și ticăloșie asupra celei care i-a născut.

— Mă-ta e o stricată.

— Mă-ta e o tîrfă.

Pecado nu mai spuse și nu mai auzi nimic; scoase de la brîu un brici, briceag sau ceva asemănător, o bucată de oțel care pînă atunci fusese o jucărie și cu ea îl atacă pe *Zarapicos*. Datorită loviturii nefericitul puști căzu mort pe loc.

Bărbați, ce mai!

O tăcere înspăimîntătoare. Toți copiii rămaseră neclintiți de frică. La început nu înțeleseră realitatea abominabilului fapt. Cînd au înțeles, unii o rupseră la fugă, mînați de o groază amestecată cu milă; alții izbucniră în plîns cu acea tînguire intensă, sonoră, dureroasă, care arăta în ei intuiția marilor nenorociri.

Acel fapt nu era o poznă; era ceva mai mult. Cu ceea ce era mînjit *Zarapicos* nu era vopsea roșie cu care se mîzgăleau cîteodată ca să se joace; era sînge, sînge! *Zarapicos* nu făcea pe mortul, nu gesticula pentru a-i face să rîdă pe tovarășii săi, nu spunea, cu voce îndurerată, „mamă!“ pentru a juca o comedie; murise de-adevăratelea ... Tremurînd, palid și sinistru, cu ochii goi, fără să aibă o idee clară despre ceea ce făcuse, *Pecado* aruncă arma care înainte fusese o jucărie. Instinctul îi cerea să fugă și fugi.

Într-o clipă se făcu zarvă în cartierul Peñuelas. Toate femeile ieșiră pe stradă, strigînd, unele chiar nepieptănate. Alergau și bărbații. Garda Civilă, care își are postul pe

strada Labrador se puse în mișcare; pînă și un domn consilier municipal și un funcționar de la Asistența publică, care trecea din întîmplare prin cartier, să aleagă un loc pentru amplasarea unei școli, alergară la locul atentatului. Groază și scandal!

Femeile implorau ridicîndu-și mîinile spre cer; bărbații bombăneau; chiar *Vînzătoarea de lipitori* ieși din prăvălie în mare grabă, pe jumătate moartă de groază și de rușine, iar peste tot nu se auzea decît: „*Pecado*, *Pecado*".

Arganzuela se umplu de lume. Unii alergau în căutarea judecătorului; alții spuneau că judecătorul nu-l va mai găsi în viață, cei mai mulți vorbeau să-l ducă la Casa de corecție și toți strigau: „*Pecado!*"

Veni în fugă farmacistul cu tinctură de arnică și pansamente spunînd, de asemenea; „*Pecado*"*!* Consilierul municipal, urmat de funcționarul de la Asistența publică —, care, fiind un om foarte gras, nu putea să meargă atît de repede —, făcea, urmînd mulțimea, considerații mai substanțiale asupra acestui fapt care, deși era foarte grav nu reprezenta ceva nou în analele criminalității din Madrid.

— Au fost șapte cazuri asemănătoare în zece ani, spuse funcționarul de la Asistența publică, sufocat, căci grăsimea nu era compatibilă cu sprinteneala pasului.

— Bărbatul criminal e înfiorător; dar copilul criminal ce nume merită?... Se zice că ăsta are treisprezece ani.

— Ce țară!

— Ce mai țară!

— În Málagu sînt frecvente asemenea cazuri.

— Și în Madrid se întîmplă la fel.

— Și noi ne ocupăm de școli! De închisori avem nevoie!

— Închisori școli, sau carcere școlare... e tema mea.

Cînd ajunseră la locul catastrofei, cei doi domni, foarte demni reprezentanți dintre cei mai meritorii și venerabili care există în localitățile moderne, își aruncară unul asupra celuilalt aceste dramatice exclamații:

— E îngrozitor!

— Îți frînge inima!

— Școli, domnule Lamagorza.

— Închisori, domnule Jacinto.

— Eu zic grădini, Froebel.

— Eu zic profesori de fier care să nu folosească nuiaua, ci puștile Remington.

— Dar ce, îl și iau?

— Nu e mort; dar pare grav rănit.

— O lovitură de maestru! murmură un derbedeu. Puștiul ăsta e dat naibii.

— Vai de mama care a făcut o asemenea pramatie! trînti una dintre femei.

— Asasinul, unde e asasinul? strigă consilierul municipal, dîndu-și mare importanță și căutînd prin mulțime cu ochi fioroși. Polițiști, căutați-l voi pe criminal . . . Ce țară! . . . Dar polițiștii de la Ordinea Publică unde sînt?

Dar Garda civilă își începuse investigațiile. Copiii, care în aceste situații sînt, de obicei, mai perspicace decît adulții, arătau pe unde a luat-o *Pecado* cînd a fugit. Părerile erau împărțite. Unii spuneau că se refugiase în Quinta de la Esperanza; alții că o luase înainte pe calea ferată. Un vînzător de portocale care, cu negoțul său ambulant de portocale, arahide și ciubuce de zahăr, se apropiase de locul bătăii, îi asigură că-l văzuse pe criminal sărind îngrăditura unei curți din apropierea grădinii de varză și sfeclă de zahăr care mărginește rîul. Fondată era declarația vînzătorului de portocale. Femei și bărbați se apropiară de curte; unii înălțîndu-se pe vîrful picioarelor, alții suindu-se pe cîte o piatră, priviră pe deasupra îngrăditurii și îl văzură pe teribilul puști încercînd să se ascundă într-un colț. *Pecado*, privi cu o groază bănuitoare șirul de capete care apăruse la marginea gardului și în fața acelei viziuni de coșmar se simți zdrobit, deși nu era fricos. Groaznicul cor de amenințări și injurii izbucni din această mulțime de guri și peste cincizeci de brațe se întinseră rigide pe deasupra gardului. Dar sufletul lui *Pecado* era format din orgolii și revoltă. Fapta sa rea era încă o formă specială a curajului puterii, a acelei aroganțe prostești care consta în dorința de a fi învingător. Starea aproape sălbatică în care acea aroganță crescuse l-a dus la o asemenea faptă. Astfel, un manechin abandonat instinctelor sale ajunge să dovedească licoarea amară a răutății și s-o savureze cu deliciu infernal. Pe *Pecado* îl cucereai ușor cu mîngîieri abile. Era atît de primitiv încît chiar *Majito* cu puțin răsfăț și încă puțin din acea lingușire pe care unii copii o mînuiesc ca nimeni altul îl putea atrage de partea lui. Dar cu nici un chip nu-l puteau cuceri prin forță.

Astfel, cînd văzu cercul acela de figuri fioroase, cînd se văzu amenințat de atîtea mîini și înjurat de atîtea guri, de la provocările femeiuștilor pînă la severa și politicoasa comportare a gărzii civile, cînd observă îndîrjirea cu care îl urmărea mulțimea, în care într-o manieră confuză întrevedea imaginea societății jignite, simți că mii de șerpi se nășteau în pieptul lui, se consideră mai puțin copil, mai bărbat și chiar ajunse să se bucure de fapta săvîrșită. Lucruri atît de groaznice și necunoscute de el pînă atunci, răz-

bunarea, protestul, revolta, încăpăţînarea de a nu recunoaşte că e vinovat îi pătrunseră în suflet. Pentru scurt timp puseră stăpînire pe el frica şi lacrimile fierbinţi care îi scăldau obrajii; dar imediat fu stăpînit în întregime de instinctul de apărare. Întrevăzu, ca un ideal glorios, posibilitatea de a-şi bate joc de toată lumea aceea fugind şi adăugînd la răul făcut înainte alte rele mai mari.

Aceasta era starea morală a lui *Pecado* cînd funcţionarul de la Asistenţa publică, purtat de un zel care niciodată nu va fi elogiat îndeajuns, se sui cum putu pe o piatră şi arătîndu-şi chipul şi umerii pe deasupra gardului îi adresă criminalului autorizatul şi, într-un anumit fel, paternul cuvînt, spunîndu-i:

— Secătură, ieşi repede de acolo, dacă nu vrei să ai de-a face cu mine.

Cît ar fi dat criminalul ca fiecare privire a sa să fie o săgeată! Ar fi vrut să răspîndească moarte cu ajutorul ochilor. Luă o cărămidă şi ţintind prea respectabilul cap al apostolului asistenţei publice, o aruncă cu o atît de funestă precizie încît bunul domn gras strigă: „Carástolis!“ şi fu pe punctul de a cădea ameţit. Martori demni de încredere spun că într-adevăr a căzut.

Victimă respectabilă, desigur!

Noi îndrăznim să spunem că agresiunea nedreaptă şi aproape sacrilegă al cărei obiect a fost domnul comisar a provocat cîteva surîsuri şi chiar rîsete printre acei oameni de rînd şi că a fost cineva care printre dinţi a spus că puştiul era foarte simpatizat? O spunem, da, pentru eterna insultă adusă clasei derbedeilor.

Zarapicos a fost dus în stare foarte gravă la spital, iar noua victimă lovea cu picioarele şi turba de furie, simţind durerea de la frunte şi ochi văzîndu-şi murdărită de sînge acea mînă benefică, mînă care numai pentru alintarea acelor nevoiaşi exista.

— Poliţia, poliţia, nimiciţi-l pe mizerabilul ăsta! ... E un monstru! ... Carástolis! Vai, vai! Domnule Lamagorza acest vagabond m-a omorît ... Ce ţară! Ce ţară!

Cineva susţinea pe acolo, pe aproape, aceste motive întemeiate cu altele la fel de energice care dezvăluiau o indignare fulminantă. Era curcanul care înainta făcînd roată şi tîrîndu-şi aripile spre funcţionarul rănit. În acest timp, *Pecado* iute ca gîndul se urcă pe şopron şi sări în rîu de la mai mult de cinci metri scăpînd de primejdia care îl păştea pe uscat. Gardienii dădură ocol pe partea cealaltă, împreună cu mulţimea, pentru a-l prinde; dar el o şterse pe malul

rîului, băgă picioarele în apă cînd pierdu teren și căută refugiu în gaura întunecată a canalului de scurgere.

— Acum o să-l prindă, spuse o femeie din mulțime care, după rana de la cap a funcționarului, simpatiza, Oh, ce nerușinare! cu criminalul.

— Să vină paznicul podului, exclamă consilierul municipal, plin de curaj.

Paza civilă și cei de la Ordinea Publică încercară să treacă rîul, dar acesta era foarte umflat. Își puneau în pericol lustrul cizmelor și chiar cizmele însăși.

— Cine îl pescuiește acum pe acest blestemat?

— Există un grătar care nu-l va lăsa să treacă. Trebuie să fie la vreo trei, patru metri de la gura canalului.

Se uitau toți dar nu-l vedeau. Un paznic riscînd să-și strice cizmele se apropie de gura canalului. Avea pușcă.

— E acolo, strigă. Îi văd ochii.

Paznicul distingea două luminițe în întuneric. De acolo *Pecado* îi pîndea pe urmăritori cu o anumită seninătate provocatoare.

— Ticălosule! strigă paznicul, ieși de acolo sau trag.

— Trage, trage! se auzi de departe vocea funcționarului pe care niște derbedei miloși îl pansau.

Pecado intrase hotărît să nu se oprească pînă cînd n-o să se vadă în siguranță, chiar dacă va trebui să intre în măruntaiele pămîntului. Dar întunericul și spaima de acel loc îi chinuiau inima lui încă nu destul de bărbătească pentru a se încumeta în anumite locuri. Se opri; se văzu între două feluri de moarte și ezită... Îl consola gîndul că polițaii nu puteau intra să-l prindă. Dar dacă trăgeau?... Atunci se chirci într-atît încît deveni iar copil și-i reveni groaza. Își îndreptă gîndul spre diferite idei confuze din frageda lui copilărie; dar acele idei erau atît de șterse, atît de îndepărtate încît n-a găsit în ele aproape nici o alinare. Din Dumnezeu nu mai rămăsese în el mai mult decît un nume. Era ca un afiș scris pe o arcă goală din care bucată cu bucată au scos bogate comori. Nu știa nimic; mătușa lui îi vorbise prea puțin despre Dumnezeu, iar învățătorul îi spusese despe același subiect o mie de lucruri bombastice pe care niciodată nu le-a putut înțelege bine. Spusele mătușii lui și vorbele învățătorului le uitase datorită muncii chinuite de la atelierul de frînghii și acelei vieți de pribeag, de pungășii și mizerii.

Fără să știe cum, aceste idei l-au făcut să-și recunoască vinovăția. Ceva scîncea în el ca s-o spună. Era criminal și urmăritorii săi aveau motive să-l urmărească și chiar să-l omoare legîndu-l de un par și ștrangulîndu-l. Acest lucru

îl făcu să se cutremure de groază pe el care văzuse cîteva execuţii la închisoarea poliţiei fără să se emoţioneze! ... Dar deşi îşi dădea seama că nu are scăpare, orgoliul său era acolo pentru a-l sfătui să nu se predea ... Fără teamă! ... Din nefericire pentru el, aceste gînduri temerare slăbeau odată cu epuizarea forţelor fizice. Era obosit; toată ziua nu mîncase decît o bucată de pîine uscată pe care i-o dăduse mătuşă-sa cînd plecase la lucru. Şi învîrtise de atîtea ori roata în încăperea întunecată a frînghierului! ... Şi alergase atît după aceea pentru a ajunge din strada Amazoanelor acasă la el! ... Şi-i era o foame atît de cumplită şi o sete! ... O sete chinuitoare. La aceste neplăceri de nesuportat se adăuga şi frigul ... Picioarele îi dispăruseră în apă şi din interiorul canalului venea un curent îngheţat care îl împingea în afară. Ce să facă?

Se născu atunci în el acel fenomen de observaţie retrospectivă care obişnuieşte să însoţească situaţiile limită. Spiritul tulburat părăseşte terenul îndoielii şi se refugiază în faptele care s-au petrecut imediat înaintea faptei îngrozitoare. Se înspăimînta că nu prevăzuse ceea ce i se întîmpla şi compara seninătatea dimineţii cu tristeţea şi tulburarea serii. Ce păcat că a trăit acea zi! ... Cît era de departe de a comite o asemenea barbarie! Nu se dusese cu plăcere la lucru pentru că era duminică. Niciodată nu se ducea cu plăcere, căci el învîrtea roata, iar mătuşa lui încasa banii. Dar, în sfîrşit, cu sau fără chef, acolo a fost liniştit, gîndindu-se că după-amiaza se va distra la Canal sau la Arganzuela. Aşteptase toată dimineaţa cu multă nerăbdare ora cînd va înceta lucru. Număra secundele prin rotirile odioasei roţi. Îşi crease un motor al misteriosului ceas al timpului. Tot învîrtind întruna, sosise în sfîrşit ceasul şi manivela, care pentru el era o parte din mîinile sale, rămase singură în atelier, liniştită şi tăcută.

Fără să-şi ia rămas bun de la maistru, căci maistrul nu-l saluta pe el niciodată, *Pecado* ieşise şi coborîse în salturi pe la Ribera de Curtidores.

Încă i se mai părea că-i vede pe văcari mînînd taurii şi mîinile care îi admonestau pe recalcitranţi. Era zi de coridă. Acele cartiere erau foarte însufleţite. Îşi aducea aminte totul cu precizie; vedea totul ca şi cum l-ar fi avut înaintea ochilor, retrăind acum în întunecimea ascunzătorii sale. Işi amintea că ajungînd la Ronda, îl oprise un leneş car cu două roţi tras de cinci catîri, din cele care nu se mai termină niciodată. Băiatul, nerăbdător şi îndrăzneţ, trecu pe sub burta unui catîr care după toate aparenţele era vînăt-rotat. Apoi văzu o înmormîntare; după aceea se întîlni cu două fete din mahala

care îi dădură o alună și el... el le administrase cîte o palmă la fund fiecăreia, căci erau foarte drăguțe... I se arătase apoi sosirea acasă; își amintea că mătușa lui, înainte să-i dea să mănînce, îi anunțase furtul chipiului și că el, fără să se poată abține, auzind o veste atît de cumplită, lăsă mîncarea și, urcînd o dată la Ronda, o porni spre „groapă" în căutarea bandei. Restul, pentru că era mai recent și mai neplăcut, și-l reprezenta în culori și mai vii. Corpul însîngerat al lui *Zarapicos* nu-i dispărea din fața ochilor... Orgoliul și instinctele lui rele scotoceau toate sofismele egoismului pentru a produce o reacție; dar pentru că acestea luau ceva timp pe loc o pierdeau. Sofismele făceau mari eforturi pentru a distruge frumoasa floare a remușcării; dar cu cît îi smulgeau mai multe petale, cu atît înmugurea mai repede.

— Predă-te, predă-te, ticălosule! strigă un polițist, sau te omor pe loc.

Pecado privi spre polițai. Nu, nu se va preda. Mai bine să moară decît să se predea. Faptul că-l făcuseră ticălos îl scotea din minți... Își închipuia închisoarea cum altădată în visele sale copilărești își închipuia cerul... Dar dacă foamea și setea îl devorau, ce putea să facă altceva decît să se predea? Și polițaiul acela era un bărbat pe care îl admira mult pentru curajul și înfățișarea sa simpatică. Se numea Mateo Gonzáles și lucra la postul de pe strada Labrador. *Pecado* îi imita mersul. În visele sale ambițioase nu i se întîmpla niciodată să fie general, nici episcop, nici bancher, nici comerciant faimos, ci Mateo Gonzáles.

Acesta fiind viclean, avu o idee salvatoare. *Pecado* îl văzu dispărînd și pentru o clipă tresări de bucurie. Dar polițaiul nu-i dădu timp să se bucure căci apăru din nou, mai jos pe rîu. În loc de pușcă în mîna dreaptă avea două portocale.

— Ei, Marianin! strigă, aplecîndu-se să-l vadă mai bine și să-i arate ce-i aduce, ieși, nu fi prost. N-o să-ți facem nimic... Vezi? Dacă ieși îți dau portocalele astea.

Pecado făcu un salt și se agăță de brațele polițaiului.

— Ah, pungașule!... spuse acesta vesel punîndu-i gheara în gît și lăsîndu-l să înșface portocalele.

4

Să ne amintim, cu considerație și regret, în ultima parte a acestei tragedii, de demnul funcționar al Asistenței publice, autor a atîtor frumoase dosare. El singur ar fi în stare,

dacă l-ar lăsa, să ridice în cîţiva ani la o înălţime incredibilă, în cadrul arhivelor naţionale, aceste grandioase monumente de hîrtie în care se cifrează succesul nostru. Ar trebui să ai inimă de stuc ca să nu te doară văzîndu-l rănit, cu mîna la frunte şi aceasta bandajată cu o batistă, alergînd în birjă spre spitalul din strada Ambasadorilor, unde noaptea bietul *Zarapicos* s-a îmbrăcat în lumina serafinilor.

La Correspondencia culese de la Procuratură o notiţă despre întîmplarea din acea zi şi o dădu cititorilor săi într-un scurt articol scris într-o manieră dură. Cînd au citit-o prietenii, care îl însoţeau pe domnul Lamagorza acasă la el, şi cînd acesta le relată amănuntele întîmplării, se auziră cele mai înflăcărate exclamaţii privitoare la stadiul moral şi intelectual al ţării; îşi amintiră alte fapte analoage petrecute înainte în Madrid, Valencia şi Málaga şi, în încheiere, se declară în unanimitate că era nevoie să se facă ceva, ceva, da! şi să se consacre mult timp şi destui bani vindecării corpului social. Cum presa se alarmase, se dezbătu cazul cîteva zile la rînd, se ţinură şedinţe, se numiră comisii care la rîndul lor creară diferite tipuri de subcomisii şi avură loc discursuri urmate de aplauze... iar oratorii s-au făcut remarcaţi; alţii care erau avizi de publicitate căpătară acea celebritate săptămînală care pe atîţia îi măguleşte.

Atîta activitate, atîta vorbărale, atîtea proiecte de şcoli, de penitenciare, de sisteme teoretice, practice, mixte, simple şi complexe, celulare şi pluricelulare, didactice şi corecţionale căzură în uitare ca jucăriile copilului, abandonate şi rupte în faţa speranţei noii jucării. Noua jucărie a acelor zile era un proiect urban mai practic şi pe lîngă asta profund lucrativ. Se ocupară de el comitete şi comisii, care lucrau atît de bine cu atîta spirit al realităţii încît în scurt timp se înălţă grandioasă, provocativ de frumoasă şi monumentală, toată roşie şi înspăimîntătoare, noua arenă pentru tauri.

Capitolul 7

PUNÎND STĂPÎNIRE PE MADRID

Vestea despre nenorocirea fratelui său a fost pentru Isidora o lovitură teribilă. Exact cînd află despre fapta neobişnuită se găsea în cea mai bună stare de spirit la care un

suflet tînăr poate rîvni. Toate ideile ei erau parcă aureolate; dincolo de ceea ce gîndea credea că observă o strălucire superbă care, prea puternică pentru a se opri în sufletul ei, ieșea prin simțuri afară și poleia cu ciudate străluciri toate obiectele. Nu vedea nimic de care să nu aibă nevoie, seducător, minunat sau interesant prin ceva și chiar un cortegiu funerar cu care se întîlni cînd plecă deacasă o impresionă mai mult prin somptuozitate decît prin nenorocirea propriu-zisă.

Plecase devreme să cumpere diverse mărunțișuri sau, dacă vreți, plecase ca să plece, să vadă acel Madrid, atît de zgomotos, atît de agitat, oglindă a atîtor bucurii, cu străzile sale pline de lumină, cu miile lui de magazine, fire liberă care e un du-te-vino ca într-o perpetuă plimbare. Duminica dimineață, dacă e în aprilie sau mai, farmecele Madridului se multiplică: crește animația și veselia; e o zarvă care nu zăpăcește și o mișcare care nu amețește. Multă lume se duce la misă și la fiecare pas pietonul întîlnește stoluri de frumoase puicuțe cu cordoane bine strînse și voalete, care ies de la biserică ținînd cartea de rugăciuni în mînă, cochetînd jovial.

Clopotele îi atraseră atenția Isidorei, care intră să asculte misa la San Luis, pe a cărei scară se înghesuia lumea. Înăuntru slujbele se țineau lanț iar credincioșii se împărțeau pe rînduri. Unii plecau cînd alții îngenuncheau. Acolo se închina un rînd întreg, aici se ridica altul în picioare iar clopotele anunțau diferitele faze ale misei răsunînd fără întrerupere.

„Ce bun e Domnul, gîndea Isidora în fața ostiei, că-mi netezește drumul și mă protejează de la primul pas pe care l-am făcut pentru a ajunge la locul meu adevărat! ... Nu se putea altfel, căci așa e drept și Dumnezeu nu poate să vrea lucruri nedrepte, iar dacă eu n-aș fi în fața lumii ceea ce trebuie să fiu sau mai bine-zis ceea ce sînt în fața mea, ar rezulta o nedreptate, o barbarie ..."

Și imediat cînd preotul se apropia de sfîrșitul slujbei:

„Binecuvîntat fie Domnul care mi-a hărăzit ajutorul marchizului de Saldeoro, acest cavaler fără seamăn, fin și atent cum nu e altul ... Și ce frumoși ochi are, ce frumos e și cu cîtă eleganță se îmbracă! Asta înseamnă să te îmbraci, ceilalți doar se acoperă. Ce frumos si cît se interesează de mine! Are dreptate cînd îmi spune: Oh! Stai dumneata liniștită, că dacă asta nu se termină cu bine, cum sper, atunci ... mai există și tribunalul. E o cauză cîștigată! Oh! Da, tribunalul. Ce frumoase sînt tribunalele! ... E chestie de cîteva luni. După aceea ..."

Prin mintea Isidorei trecea o imagine atît de splendidă încît singură și în prezența preotului, a băiatului care cîntă în cor și a credincioșilor, norocoasa surîdea.

„Nu e un caz neobișnuit și nici prea nou, spunea. Cărțile sînt pline cu astfel de cazuri. Eu mi-am citit propria poveste de atîtea ori! ... Și ce e mai frumos decît atunci cînd ni se prezintă o tînără săracă, foarte săracă, care trăiește într-o mansardă și muncește ca să se întrețină; și această tînără care este frumoasă ca un înger și, desigur, cinstită, mai cinstită decît îngerii, plînge mult și suferă căci niște șarlatani vor s-o defăimeze; și apoi, într-o anumită zi, o caleașcă superbă se oprește la poarta ei și din ea coboară o doamnă marchiză foarte frumoasă care se duce la tînără și vorbesc, și se destăinuie, și plîng mult amîndouă, descoperind că fata este fiica marchizei pe care a avut-o cu un oarecare conte aventurier? După care fata își schimbă dintr-o dată poziția socială și se mută într-un palat și se căsătorește cu un tînăr care o ceruse deja pe cînd era săracă și pe care ea îl iubea ... Dar misa s-a terminat. De ce îl iubesc?"

Și cu atîta grabă și cu o asemenea neglijență schiță semnul crucii pe frunte, pe față și pe piept și atît de repede bolborosi un tatăl nostru, la despărțirea de altarul sfînt, încît părea să spună: „Cu bine, Doamne."

La intrare, florăresele ațineau calea oamenilor și întindeau buchete de trandafiri și alte floricele strigînd: „Un buchețel cu miros de ..." „Vînd ieftin trandafirii" Isidora cumpără trandafiri pentru a fi însoțită de aroma lor delicată pe tot drumul pe care se gîndea să-l parcurgă. Imediat începu să privească vitrinele, atrasă de atîtea lucruri minunate, luxoase, somptuoase. Aceasta era cea mai mare plăcere a ei cînd ieșea pe stradă și izvorul unor pofte arzătoare care-i mișcau inima, dîndu-i în același timp o bucurie intensă și un chin sfîșietor. Fără să renunțe să-și contemple chipul în vitrină, ca să vadă cum arăta, devora cu ochii infinitele varietăți și forme ale luxului și modei.

Cîte invenții ale capriciului, cîte lucruri desăvîrșite într-adevăr sau fleacuri atractive! Ici, materialele fastuoase, atît de diferite și minunate încît Natura însăși n-ar oferi mai multă bogăție și varietate; colo bijuteriile care strălucesc, umbrite de propriul lor merit, în cutiuțele lor negre ...; dincolo superbele blănuri, nenumărate haine, cravate, fleacuri care subjugă privirea prin insolitul lor, obiecte în care se adună arta meșterului și dibăcia de maestru, punînd la contribuție aurul, argintul, nichelul, pielea, celuloidul, cornalina, jeul, chihlimbarul, alama, cauciucul,

coralul, oțelul, satinul, sticla, paietele, sideful, pielea șagrinată, porțelanul, chiar și cornul; apoi delicatesele, mistreț colțos, sitar și fazan fript acoperit chiar de penajul său, cu alte mii și mii de aperitive pe care Isidora nu le cunoștea și cea mai mare parte a trecătorilor de asemenea...; mai departe mobile rare, tapiserii deosebite, abanos încrustat cu fildeș, stejar sculptat în stil feudal, nuc dantelat, maiestuoasele paturi de nuntă, și, în sfîrșit, bronzurile, ceramica, ceasurile, amforele, candelabrele și alte minuni fără nume care păreau din vis după cît de rare și de frumoase erau.

Vraja pe care aceste strălucitoare apariții o exercitau în sufletul Isidorei era cu totul specială. Mai mult decît obiecte cu desăvîrșire noi pentru ea, le vedea ca și cum ar fi fost răscumpărate după un lung exil. Entuziasmul și speranța care îi umpleau sufletul îi îndemnau să privească totul ca și cum ar fi fost ale ei, cel puțin ca pe ceva creat pentru ea, spunînd:

— Cu aceste blănuri mă voi îmbrăca eu în trăsura mea; și în casa mea nu vor exista alte mobile decît acestea; voi călca pe aceste covoare; guvernantele copiilor mei vor purta acești corali, soțul meu..., căci trebuie să am un soț..., va folosi aceste genți, bastoane, birouri, chibritelnițe, ace de cravată, iar cînd cineva din casă se va îmbolnăvi va lua aceste medicamente atît de bune, păstrate în cutiuțe și sticluțe atît de frumușele.

Ca să privească tot se opri, de asemenea, să contemple gingiile cu care dentiștii își etalau meșteșugul, caricaturile politice din periodice atîrnate în vitrinele cafenelelor; cărțile, țigările, scobitorile, păsările împăiate, perucile, decorațiile, fotografiile, dulciurile, pînă cînd și vînzătorii ambulanți la care totul era minunat.

Trebuia să cumpere ceva, un fleac... Dar cu vremea..., cînd va ieși din exilul social, ce plăcere va fi să meargă dintr-o prăvălie în alta, să privească totul, să aleagă, asta iau, asta nu, să plătească, să poruncească să fie dus acasă obiectul cumpărat, să revină a doua zi...! Intră într-un magazin de umbrele să-și cumpere o umbreluță de soare. I se păru atît de ieftină...! Totul era ieftin. Apoi cumpără mănuși. Cum o să iasă fără mănuși cînd toată lumea purta? Doar cerșetorii își privau mîinile de onoarea șevro-ului. Isidora își propuse să le folosească mereu după care și datorită abstinenței de la orice muncă grea mîinile îi vor deveni catifelate pînă vor rivaliza chiar cu mătasea. După ce își procură un evantai, nu

putu rezista tentației să nu cumpere un ac de siguranță. Se convinse că-i trebuia atît de mult . . .! Incapabilă să calculeze ce pierderi suferise modestul ei buget, văzu la „Diamante americane“ niște cercei care puși vor părea născuți odată cu urechile. Îi cumpără dar nu întîrzie să se îndrăgostească de un portofel. Cum a putut să trăiască fără acel obiect folositor, atît de necesar cînd ai ceva bani? Nu era lucru mai rău, după ea, decît să porți bani mărunți în buzunar, în pericol să-i pierzi și să cadă în mîinile borfașilor. După ce puse comoara în strălucitorul portofel continuă să vadă lucruri și în fiecare clipă emigrau din el pesete și duros cînd pentru a cumpăra ceva de la parfumerie, cînd pentru a cumpăra agrafe de care avea atîta nevoie; cînd pentru un pieptene modest, cînd pentru hîrtie de scrisori cu elegantul său antet cu inițiale. Într-adevăr, nu se putea trăi fără hîrtie de scrisori, nici nu aveai la ce să folosești o hîrtie care nu avea antet . . .

„Mi-a mai rămas destul, își spuse la întoarcerea acasă, pentru a-l da pe Mariano la o școală și pentru a-i cumpăra ceva de îmbrăcat . . .“

Făcea socoteli în gînd; dar cifrele erau atît de rebele în mintea ei, încît nici nu-și amintea bine de ele, nici nu știa, dacă își amintea, să le acorde valoarea adevărată. Ca toți risipitorii — a căror organizare mentală pentru aritmetică îi face să formeze un grup aparte în specia umană — vedea mereu crescînd cifrele activului și cumplit de scăzute și nesemnificative cele ale pasivului. Acest grup al cheltuitorilor ar tîrî Omenirea în mari catastrofe, dacă nu ar avea contragreutate grupul avarilor, creat pentru legile echilibrului.

Isidora își lăsase mărunțișul în buzunar ca pe un lucru nedemn de a ocupa un loc în despărțiturile de satin ale portofelului și pe stradă dădu de pomană tuturor săracilor pe care îi intîlnea, care nu erau tocmai puțini. Asta da, inimă mai bună, nici care să se înduioșeze mai puțin de mila și nefericirea altora, n-a existat vreodată. Mîna sa constituia poate un viciu fiziologic și spunem viciu pentru că această nobilă parte a corpului nostru pare făcută pentru actul de aprehensiune sau pentru aprehensiunea formată — în privința asta există mari contradicții între doctori — a sa părea făcută pentru actul contrar și nu ar fi avut rațiunea de a fi dacă n-ar fi existat acțiunea de a da.

Ajunse acasă tîrziu, încărcată de cumpărături, căci adăugase la cele menționate mai sus și două cornete cu fructe uscate și biscuiți pentru a le face cadou lui don José Relim-

pio. Cu atîtea pachete în mîini i se ofiliră trandafirii. Îi puse într-un vas cu apă proaspătă, mîncă și scrise două scrisori consumînd cu ele, datorită stîngăciei sale caligrafice, opt foi de hîrtie cu antet și ar fi prăpădit mai multe dacă n-ar fi primit la vreme vestea despre crima fratelui ei. Lăsă totul și plecă agitată pentru a se interesa la tribunal, să-l viziteze la închisoare pe Mariano și să vadă ce e de făcut. Atunci își dădu seama că trebuie să cheltuie ceva bani și sigură că avea destui controlă despărțiturile roșii ale pormoneului, numără, revizui, trecu hîrtiile dintr-o parte în alta, dar oricît se învîrtea și oricîte manevre făcea îi ieșea mereu că mai avea doar douăzeci și patru de pesetas. Unde era restul? Fusese jefuită?

Pentru o clipă Isidora se crezu victimă a mulțimii de șarlatani care mișunau în Madrid, dar revizuind cumpărăturile și stabilind prin forța incontestabilă a aritmeticii, care cîteodată se impune celor mai mari dușmani ai săi, realitatea cifrelor, nici nu ajunse la sfîrșitul socotelilor că se și declară propriul ei hoț. Mereu via ei imaginație vedea monedele pe care le avusese, o jumătate de uncie, o hîrtie de un sfert, cei trei duros vechi și tocmai de aceea mai valoroși. Unde erau? Încet, încet, și-a amintit că prima rămăsese în cutare magazin, a doua în altul, și ca să ocupe locul ei veneau pesetele cheltuite și vreun duro strălucitor care părea de tablă. Cînd mînă spartă pierde monedele, îi rămîne în suflet, un fel de sfîrșit numismatic, o anumită credință de care nu a scăpat, și păstrează ideea sau imaginea lor, dar nu se convinge de eroarea lui, pînă cînd nevoia îl împinge să facă socoteala. Atunci intervin anostele cifre încărcate de logică și pun lucrurile la punct.

Nimic nu a realizat Isidora din graba acelei după-amieze, decît o nouă cheltuială pe trăsuri și tramvaie. O însoțise don José Relimpio care își exprimase dorința de a fuma atît de insistent încît Isidora, sensibilă la această necesitate, ca și la altele, îi dărui un pachet cu trabuce de o jumătate de real. Cînd se întoarseră: ea cu răsuflarea tăiată și mîhnită, el țeapăn și fumegînd, doña Laura îl primi pe demnul ei soț plină de draci și îi spuse:

— Aruncă-le, viciatule... Am aprins deja soba. Crezi că-mi convine! Tu dacă te privești în oglindă și tragi din blestematul ăsta de trabuc puturos, crezi că nu ne mai lipsește nimic. Mai bine ai pune mîna să muncești...

Capitolul 8

DON JOSÉ ȘI FAMILIA SA.

1.

Vine acum la rînd, reclamîndu-și locul, una dintre principalele figuri ale acestei povești adevărate. Veți recunoaște imediat originalul după tabloul exact schițat pe scurt cu atîta măiestrie de Isidora. Mustăcioara ca spicul grîului, aurie și mătăsoasă; ochii ca două boabe de struguri, blînzi și drăgăstoși; fața îmbujorată, proaspătă și surîzătoare, cu doi pomeți colorați în roz, cu privirea îndatoritoare, cu atitudine îndatoritoare și în întregime modelat din amabilitate (argilă omenească de care nu se mai folosește prea mult Creatorul), formau acel complex de inutilitate și blîndețe, un cornet de cofetărie care se numea José de Relimpio y Sastre, de fel din Muchamiel, provincia Alicante. Terminăm acest tablou cu două trăsături de penel. Era cel mai bun om din lume. Era un om care nu era bun de nimic.

Avea șaizeci de ani. Provenea dintr-o onorabilă și foarte decentă familie. În tinerețe fusese militar, dar pentru că n-a fost bun în miliție se văzu nevoit să lase povara și zgomotul armelor. A lucrat în Finanțe, dar s-a achitat atît de prost de obligații și lipsea atît de des de la serviciu încît l-au concediat. A fost contabil la un teatru care a dat faliment. A lucrat la un birou de accize, dar din cauza blestematei sale de amabilități cea mai mare parte a mărfurilor intrau fără a le taxa. A fost soțul doñei Laura și a cheltuit mica zestre a acesteia fiind amabil în stînga și-n dreapta.

Doña Laura, femeie cu un caracter aspru, acrită de bătrînețe și de oboseala acelei vieți de încercări chinuitoare și fără rezultat, îi zicea cu accent dramatic:

— Om de nimic, om de paie . . . în ziua în care m-am căsătorit cu tine mai bine mă lua Dumnezeu de pe acest pămînt. La ce ești bun în afară de a mînca?

— Sînt contabil, răspundea don José mulțumit de acest lucru care, după părerea lui, scuză toate celelalte defecte; și considera în sinea lui că mintea omului de rînd e foarte departe de acel prețios meșteșug sau știință în care era maestru. Fie că prin lunga sa experiență de birou, fie pentru că s-a dedicat cu hotărîre acestei îndeletniciri, cert era că don José cunoștea partida dublă cum cunoștea Newton matematicile și Columb legile navigației. Există afinități cu adevărat neobișnuite în spiritul uman și diferitele moduri de știință

și cel care prin structura sa pare a nu se îndrăgosti de lucrurile ideale și atrăgătoare găsește în ariditatea contabilității cele mai mari plăceri. Dominînd această știință, se ocupă de un tratat despre ea în momentele sale de răgaz, care erau cele mai numeroase din an, și dacă nu l-ar fi părăsit la jumătate ar fi fost un monument al științei omenești. Asupra fiecărei părți a contabilității scrisese tratate substanțiale și era de remarcat cu ce inspirată sagacitate explica el *Comisioanele bancare, Conturile de decontare, Încasările la vînzările cu ridicata, Garanții și avaluri, Depozite și Mărfuri.* Suspendă lucru cînd ajunse să se ocupe de prețioasa temă *Contul meu, Contul lui* și *Contul comun* și e păcat că l-a abandonat într-un punct atît de interesant.

Este ciudat că fiind don José posesorul celor mai ascunse secrete ale contabilității nu avea nimic de socotit. Mișcarea fondurilor sale și cheltuielile casei nu meritau să se folosească pentru ele nici măcar o picătură de cerneală; dar don José din dorința de a scrie cifre mergea mereu dincolo de necesități, avea în camera sa *Cartea mare, Registrul de cheltuieli zilnice, Registrul cu cheltuieli provizorii, Cartea mare pentru mărfuri, Registrul de casă, de conturi curente, de încasări, de facturi* și alte voluminoase registre în ale căror file scria mai multe cifre decît nisip are marea fără ca familia să știe la ce-i foloseau.

Dar ceea ce o înfuria mai mult pe doña Laura era faptul că deși era bătrîn și hodorog se uita atîta în oglindă. Într-adevăr: după ce că în camera lui, singur, își petrecea ore în șir privindu-se, nu intra în vreo încăpere unde să fie vreo oglinjoară fără, cînd pe furiș, cînd fățiș, să nu arunce o ocheadă pentru a-și examina înfățișarea și a-și aranja mustața sau fără să-și treacă degetele prin firele de păr numărate care, fragile și lipicioase, veneau de la ceafă să acopere țeasta pleșuvă ca o lună.

— Păi sigur, privește-te bine, îi spunea doña Laura, ca să nu-ți uiți mutra aia drăgălașă. Păcat că nu sînt pictor ca să-ți fac portretul figurii tale de vrăbioi ploat!

Don José rîdea de asta. Era atît de bun! ... Dacă pîinea caldă este superlativul bunătății, atunci don José era un cozonac mergător. Rîzînd, îi spunea scumpei sale consoarte:

— Nu toți avem norocul să ne păstrăm ca tine, care ești atît de frumoasă și proaspătă ca atunci cînd te-am cunoscut.

— Taci, Sardanapal.

— Adevărul înainte de toate. Totuși ... Cred că greșești.

— Taci, taci, îl implora doamna cu o expresie de scîrbă. Nu mă lua cu astea ...

Don José fusese un mare curtezan. Nu l-a putut schimba;

era în firea lui, în dubla sa condiție de contabil și june prim și astfel, căsătorit și bătrîn, nu întîlnea vreo femeie frumoasă pe stradă fără să n-o urmărească și chiar s-o ajungă și să-i facă vreun compliment. Între prieteni obișnuia să aducă discuția de la subiecte banale la cele de dragoste și aventuri și totul devenea siropos vorbind despre picioare mici, despre ce pulpă frumoasă văzuse urcîndu-se într-o trăsură, de o privire, de un gest. Aventurile nu depășeau, în general, acest stadiu și erau doar vorbe goale, căci timiditatea lui îl împiedica să treacă la lucruri mai grave.

Dar chiar acum, cînd era un bătrîn decăzut, cînd ieșea să se încălzească la soare, ascuns în mantia sa uzată, se ducea în locurile frecventate de fete frumoase. Dacă se întîlnea cu vreuna care ar fi fost singură se aventura s-o urmărească cu mersul său șovăitor, fără vreun gînd rău, numai datorită *rutinei, slujbei*, cum obișnuia să spună, și întotdeauna în ocazii și în locuri aglomerate ca parada militară sau procesiunea pentru joia-verde, cînd se afla în contact direct cu vreo frumusețe, sufletul îi era pe buze mieros și pus pe glumă pentru a-i zice:

— Cît de mult îmi plăceți, doamnă! ... Iată o adevărată femeie! ... Fericit muritorul care are parte de așa ceva.

Acest libertin platonic era unchiul Isidorei de gradul trei, fiind văr de-al doilea cu Tomás Rufete, și, pe lîngă asta, o și botezase. O văzuse născîndu-se și crescînd și din acele vremuri profețise, cu siguranța unui cunoscător profund al contabilității destinelor umane, că fetița va fi o femeie frumoasă, poate o elegantă și renumită doamnă. Cît de mult s-a bucurat cînd revăzut-o atît de mare și ce milă i-a fost de necazurile ei și cu cît dezinteres s-a oferit s-o ajute oriunde ar avea nevoie!

Familia Relimpio ducea un trai sărăcăcios, căci don José, deși atît de priceput la cifre, nu se alesese cu nimic de pe urma lor. Doña Laura mai avea o casă și o vie în Dolores care-i furnizau o mie de reali pe an. Fetele lucrau croitorie. Aveau mașină de cusut și lucrînd zi și noapte, veghind mult și rămînînd fără vedere, cîștigau între cinci și șapte reali pe zi. Melchor, băiatul, nu adusese pînă atunci nici un ban în casă, decît o cantitate imensă de iluzii și proiecte; dar familia își pusese mari speranțe în el. Melchor, recent ieșit din pîntecul mamei Universitate, pe cît de gol de știință pe atît de plin de înfumurare, avea să fie, în curînd, un personaj, o personalitate. Alții nu erau? Acesta era un punct incontestabil, axioma familiei, căci nu există familie care să nu aibă vreo axiomă.

Pentru a-şi uşura plata cheltuielilor casei, familia a trebuit să cedeze o cameră vreunui tînăr respectabil, preot sau doamnă văduvă fără copii. Camera a fost neocupată două luni pînă la venirea Isidoarei și, în acest timp, au dispărut cei patru reali zilnici şi, mai mult, cei opt pentru mîncare. Fără acest ajutor gospodăria lui Relimpio s-ar fi resimţit zdravăn.

Dar lucrurile se petrec după cum vrea Dumnezeu și nu după cum ne place sau ne convine nouă şi Dumnezeu a vrut ca Isidorei să i se termine banii, care i-au inspirat acea poftă nepotolită de cumpărături pe care am menţionat-o mai înainte. Știa el motivele acestui lucru. Doña Laura, căreia îi plăcea să se bage şi să descifreze gîndurile Celui care pune ordine în toate, spunea că acesta i-a hărăzit risipa pentru a-i pune răbdarea la încercare.

În fine, fata lui Rufete rămase fără un chior și unchiul ei canonicul se arăta foarte nepăsător cînd trebuia s-o finanţeze. Ah! Oamenii ăştia din provincie cred că o uncie reprezintă un milion. O lună trăise sărmana în mari lipsuri făcînd demersuri pentru fratele ei, care continua să fie închis, privată de toate, trecînd pe lîngă atîtea lucruri frumoase fără să le poată cumpăra . . . ! Venind scadenţa chiriei, nu numai că n-a putut să plătească banii pentru cameră şi cei opt reali pentru mîncare, dar, pe deasupra, a trebuit să se împrumute cu o anumită sumă la doña Laura. Aceasta i-o dădu fără nici o plăcere; dar speranţa primirii unei noi sume de bani de la canonic o consolă pentru toate. Delăsător era bunul domn și trecu o altă lună fără ca pe uşă să intre mult rîvnita eliberare. Aspră și bănuitoare, doña Laura o îndemnă pe Isidora, cu argumente bine alese, să muncească. N-avea mîini? Nu ştia să coasă? Nu munceau ca nişte sclave acele două domnișoare onorabile, Emilia și Leonor?

Leonor era foarte pricepută la croitorie dar nu știa să tragă la maşina de cusut. La așa ceva era maestră desăvîrșită Emilia, cea mai inteligentă și muncitoare dintre cele două surori. Ajunsese să iubească mașina de cusut așa cum iubești un animal drag; cunoștea secretele minunatului său meşteşug și-și făcuse din aceasta un sclav supus. Săptămînal o ungea cu duioșie, o verifica cu un interes fratern, ca să vadă dacă vreun mecanism avea nevoie de reparaţie și, în fiecare zi, trăgea la ea cu o vioiciune de necrezut. Cînd se odihnea, o acoperea bine să nu se umple de praf. Cele două croitorese, una de fier şi cealaltă din carne, realizau cele mai frumoase tighele late sau înguste, după cum era nevoie. Pe lîngă asta, Emilia, pe care o inspira fără îndoială spiritul aventuros al lui Elias Howe, domina două mecanisme auxi-

liare cu care făcea tivuri, băga elastic, dădea semne și surfila.

Don José cunoștea bine mașina, care era o *Canadiană* marca Raymond, și știa să coasă la ea, dar deși fetele și soția sa îl sîcîiau mereu ca să tragă la mașină, ca să le ajute, el nu se lăsa convins, fie că munca aceea i se părea nepotrivită pentru un bărbat, fie că socotea — și asta mai degrabă — că un cont bine ținut era mai de folos familiei decît toate cusăturile din lume. Lui să nu-i fi interzis să scrie numere, să citească *La Correspondencia*, să facă țigări și să pălăvrăgească. Restul erau ocupații denigrante. Într-o noapte de vară, totuși, cînd toată familia era adunată în sufragerie, ca de obicei, don José începu să tragă la mașină.

— Tăticle, îi spuse Emilia, dacă tot nu ne ajuți, măcar învaț-o pe Isidora să tragă la mașină.

Don José o iubea atît de mult pe fina lui și îi plăcea atît de mult să fie în preajma ei încît acceptă bucuros. Primele explicații n-au avut mare succes. Isidora nu putea înțelege acel blestemat du-te-vino al firului de deasupra pe care trebuie să-l treci prin atîtea orificii pînă cînd să-l prindă în vîrful său onorabilul ac și să înceapă, sub plăcuță, duelul rapid cu firul interior. Se atacă cu înverșunare, se încrucișează, se înlănțuie, se înnoadă și se retrag întinse pentru a se ataca apoi din nou într-o zecime de secundă.

Păcat că în acea seară Isidorei nu i-a fost mintea la înțeleptele sfaturi ale nașului ei. Era foarte supărată. Trecuseră trei luni fără ca situația sa să se schimbe simțitor. Canonicul îi trimisese bani; dar erau atît de puțini încît, după ce acoperise unele nevoi urgente, reveniră lipsurile și necazurile. Mariano se afla tot la închisoare și procesul continua. Interesul pe care publicul și presa îl arătaseră pentru acea faptă gravă îi răpise Isidorei toate speranțele de a rezolva în mod favorabil cazul său. La aceste motive de supărare se mai adăuga faptul că în atîtea zile nu intervenise nici o schimbare în principala și cea mai interesantă problemă din viața ei și multe alte necazuri despre care, pentru că ea le ținea în delicat secret, nu îndrăznim să spunem nici o vorbă. Era atît de distrată, în așa fel nu se mai gîndea să se dedea vicioasei ei manii de a reproduce scene și fapte trecute, prezente și viitoare, vorba și chipul diferitelor persoane, încît nu era atentă la lecții decît cu ochii și cu o muțenie respectuoasă pe care Relimpio o lua drept cea mai concentrată atenție.

Era vară. Sufrageria ce dădea spre apus era înfierbîntată ca un cuptor. Emilia și Leonor însăilau la masa descoperită, cînd tăcînd, cînd discutînd încet lucruri care le făceau să

ridă. Doña Laura deschisese fereastra care da spre un patio întunecat de unde se înălța aburul infect al unui grajd de cai de lux instalat în spate; și stînd într-un solid fotoliu pe care, ca o doamnă grasă ce era, îl folosea numai ea, adormi. La aceeași masă, dar de partea cealaltă, în fața mașinii de cusut, sta Relimpio cu eleva sa și deasupra acelui cerc intim, plin de încredere și hărnicie, o lampă ce atîrna din tavan își împrăștia lumina ei scăzută, atît de sărăcăcioasă și tristă încît cei care se foloseau de ea nu încetau s-o incrimineze dînd vina pentru lipsa ei de lumină pe lipsa de gaz și fitile sau mai degrabă pe fata care nu o reglase cum trebuie. Totul era să răsucească rotița ca să urce fitilul, cu care se afuma sticla, sau să-l coboare după care răspîndea o lumină uniformă. Dar fără a se intimida din cauza mirosului pestilențial al gazului, nici a penumbrei avarei sale flăcări, acele biete fete continuau să lucreze, supuse legii necesității, care te obligă să cumperi pîinea de azi cu ochii de mîine.

— Acum o să te învăț să pui ață pe mosorel, spuse don José. Vezi rotorul ăsta de oțel pe care îl scot din suveică? Trebuie să-l umpli cu ață și apoi să-l pui aici și tot cu roata mașinii să-l faci să se învîrtească și ...

Isidora se uita fix la mașină; dar cît de departe îi rătăcea gîndul! „Ce viață tristă! își spunea. Dezonoarea pe care Mariano a aruncat-o asupra mea mă împiedică deocamdată să-mi reclam drepturile ... Parcă ne-a părăsit Dumnezeu ... Un om mi-a arătat interes. De ce nu mai vine să mă vadă? Ce s-a întîmplat? Ce crede despre mine?“

— Acum, că avem mosorelul plin cu ață îl punem în suveică. Foarte bine. Fii atentă la felul în care trebuie să-l montezi. Clic, e gata. Acum vine partea cea mai delicată. De asta depinde dacă o să coși bine sau prost. Fii atentă, fetițo, fii numai ochi și urechi. Trebuie să treci vîrful aței prin aceste cîrlige, vezi?

„Va trebui să-i scriu. Nu m-a recomandat unchiul meu lui și tatălui său? ... Atunci o să-i scriu. Așa nu pot să mai trăiesc. Ce tristă e vara pe aceste meleaguri! Toată lumea bună pleacă și eu rămîn singură fără prieteni, fără ajutor ...“

— Prind vîrful aței, îl scot prin stînga mosorului, o bag cu multă grijă prin gaură și gata. Uite ... Acum domnul fir trebuie să intre prin a doua gaură. Foarte bine, și apoi să intre prin a treia. Apoi ... să nu uiți chestia asta ... firul trece pe sub picior și gata. Acum pun mosorelul la locul lui, agăț firul de jos cu cel de sus pentru care e de ajuns să învîrtești o dată de roată, și ... cu Dumnezeu înainte. Fetelor, materialul.

„Au trecut aproape douăzeci de zile de cînd nu a venit să mă vadă. S-o fi dus în vacanţă fără să-şi ia rămas bun de la mine?... O crede că sînt vreo impostoare? Ideea asta mă ucide..."

— Acum cobor piciorul, micşorez pasul învîrtind de buton... fii atentă, şi după ce slăbesc puţin firul de deasupra, încep. Hai, maşinuţo, porneşte la drum...

„Ce idee îmi trece prin minte! O să mă duc la el acasă... Nu, nu trebuie să fac asta... O să-i scriu sub un pretext oarecare... Poate n-o să fie nevoie... Inima-mi spune că mîine va veni... Oh! Doamne, Dumnezeule, dacă ar veni..."

2.

Doña Laura dădu din cap de cîteva ori şi, pe jumătate adormită, exclamă cu furie:

— Mereu te uiţi în oglindă.

— Auzi măi femeie, spuse rîzînd don José fără să-şi părăsească ocupaţia, nu mă uit în oglindă, cos...

Copilele surîseră. Puţin speriată, doña Laura se trezi de-a binelea şi zise:

— Nu, nu dormeam. Ştiu ce mi-a răspuns.

În sufragerie se afla un ceas de perete care era Matusalem al ceasurilor. Mecanismul lui scotea, cînd mergea, un sunet asemănător ciocnirii oaselor sau unui dans de schelete. Pendulul lui descoperit părea că nu are altă misiune decît să alunge muştele care se grăbeau să se aşeze pe greutăţile ceasului. Cadranul lui galben era împodobit cu o ghirlandă pictată cu pere şi mere. Deodată, pe cînd familia era foarte nepăsătoare, se auzi un zgomot ameninţător. Acolo înăuntru se petrecea ceva înspăimîntător. Dar tot tapajul roţilor învechite se reduse numai la a anunţa ora. Răsunară unsprezece lovituri de talangă.

Doña Laura se ridică iar fetele îşi lăsară lucrul. Servitoarea luă banii de cumpărături. Isidora dispăru, în timp ce Emilia punea maşina la loc. Don José avea obiceiul să se culce cu o oră mai tîrziu decît soţia şi fiicele sale şi această oră o folosea citind *La Correspondencia*, plăcere fără de care nu putea trăi, şi făcînd ţigarete folosindu-se de un aparat cunoscut, un cilindru de lemn în care se introduce foiţa care se umple cu tutun. Luă ziarul, citi cu atenţie mărită discursurile oamenilor politici, după care parcurse anunţurile mortuare şi celelalte anunţuri. Apoi, în timp ce închise maşina de ţigarete, medită asupra întîmplărilor zilei şi asupra

politicii în general. Nu ducea lipsă de convingeri împătimite in materie de guvernare a Regatului. Se declarase duşmanul tuturor partidelor; susţinea că spaniolii trebuiau să se unească spre binele patriei şi atunci se vor sfîrşi scandalurile şi revoluţiile. Pentru gloria ţării sale se simţea stăpînit de un entuziasm înflăcărat. Trei lucruri îl indignau. Primul: că englezii nu ne înapoiau Gibraltarul. Al doilea; că miniştrii aveau treizeci de mii de reali salariu. Al treilea; că nu se ridicase un monument în cinstea lui Méndez Núñez. Pe timpul acela repertoriul ideilor sale se îmbogăţise cu una mai deosebită care nu înceta să se manifeste în orice ocazie.

— Nu, nu, spunea, don Amadeo ăsta este un om cumsecade.

Cînd ceasul bătu ora doisprezece don José se retrase lăsînd *La Correspondencia* pe masă ca să-l citească Melchor, care apărea mereu pe la două noaptea. Relimpio rămase foarte surprins cînd, apropiindu-se de patul conjugal, îşi văzu jumătatea lui dragă încă trează.

— Stai de veghe, fetiţo? o întrebă scoţindu-şi fesul. Am citit ziarul . . . Cîte se mai petrec! Cum îl mai defăimează pe bietul domn! Eu rămîn la părerea mea: susţin că don Amadeo e un om cumsecade.

— Lasă-mă în pace. Am eu destule pe cap! Sînt neliniştită cînd mă gîndesc la asta . . . Mucoasa asta obraznică a picat pe capul nostru.

— Ei, lasă, femeie. E orfană.

— Casa mea e orfelinat? Asta o să ne ruineze . . . Dumnezeu să mă ierte dacă judec greşit; dar cred că va sfîrşi rău amărîta de fină-ta. Nu-i place să muncească, nu face altceva decît să se împopoţoneze, să scrie scrisori, să se plimbe şi să se spele . . . Asta da; ea consumă mai multă apă într-o zi decît noi toţi în trei luni.

— Da de unde! Las-o să se spele că munceşte şi ea. În seara asta a fost atît de atentă şi zeloasă la lecţia de croitorie, încît peste puţin timp va trage la maşină mai bine decît mine.

— Eşti nerod, Relimpio. Fata asta o s-o sfîrşească prost şi ce fumuri, sfinte Dumnezeule, ce pretenţii! Şi ce bosumflată e cîteodată, după ce că o întreţinem! O să trebuiască să-i cerem audienţă cîteva zile în şir ca să-i putem vorbi.

— E o orfană. Crezi tu că o va lăsa canonicul în voia soartei? Nu, eu nu cred.

— Încrede-te în canonic şi las-o să facă ce vrea! . . . Ce-i mai caraghios . . . nu ştiu cum de mai rîd, e că ea face spume la gură că nu poate cheltui pe fleacuri . . . Haida de, că dacă

asta ar avea bani ar purta un lux nebun şi ar avea lachei îmbrăcaţi în roşu ca acest rege . . .

— Care, adevărul înainte de toate, e omul cel mai cumsecade . . .

— Ah, Isidorita, Isidorita! Mi se pare că tu eşti o bună bucăţică şi cînd nici nu te gîndeşti o să te arunc în stradă.

— Laura! exclamă timid don José, care se culcase şi el.

— Haide, haide! Taci, vicleanule. N-o să ducem lipsă de chiriaşi. Nu vreau încurcături în casa mea.

— Încurcături . . .? Da de unde!

— Încurcături, da; că ce vrea să însemne vizitele marchizului Saldeoro? Ştii cine e şmecherul ăsta?

— Un om foarte cumsecade, un cavaler, un tînăr . . . murmură Relimpio, aproape adormit.

— Fie ce-o vrea, aceste vizite mă deranjează. Casa mea nu e pentru aşa ceva, domnişoară Isidora. Tu, Relimpio, cum eşti pîinea lui Dumnezeu, nu bagi de semă; eu da. Marchizelul ăsta sau ce-o fi a venit aici într-o zi şi a stat de vorbă cu ea un sfert de oră. A revenit săptămîna următoare şi au stat închişi şi mai mult, ştii? Apoi a continuat să vină la fiecare trei, patru zile. Ah, cum i se cunoaşte pe faţa acestei ticăloase, cînd îl aşteaptă, cînd întîrzie, cînd nu trebuie să vină! Tu eşti mai din topor şi nu observi nimic. Eu am stat după uşă şi i-am auzit că vorbesc foarte însufleţit, dar n-am putut să înţeleg nici măcar un cuvinţel. I-am auzit rîzînd, da, rîzînd mult, dar de ce . . . ? Aici se petrece ceva, Relimpio; se petrece ceva.

Don José, care era dacă nu pe deplin adormit atunci pe punctul de a adormi, murmură aceste cuvinte mîngîietoare care îi ieşiră de pe buze învăluite într-un surîs:

— Şi ce frumoasă e . . . !

— Fugi de-acolo, momîie, lasă-mă în pace cu prostiile tale!

— Mofturi, femeie; spuneam că don Amadeo e un om . . .

— Ei aş . . . !

— Da de unde . . . !

3.

Relaţiile Isidorei cu fetele naşului ei, dacă fuseseră cordiale la începutul vieţii în comun, se răciră încet, încet. Isidora nu-şi ascundea cum trebuie ideea inferiorităţii Emiliei şi a lui Leonor, ca poziţie socială, ca frumuseţe, bun gust şi maniera de a se prezenta. Se credea atît de deasupra verişoarelor sale în aceste privinţe, încît atunci cînd era vorba

de obiecte de îmbrăcăminte, de alegere a unei culori, flori sau vreunei podoabe oarecare, fata lui Rufete manifesta față de cele ale lui Relimpio un dispreț plin de compasiune. „Aceste biete țoape, își spunea, se screm să mă imite dar nu reușesc."

Ceva adevăr era în asta. Isidora avea un talent înnăscut și nu dobîndit pentru a se găti. Se născuse cu el așa cum se naște odată cu poetul și inspirația. Ochii ei aveau acea calitate de a vedea mereu ceea ce este mai frumos, de a surprinde ce este mai armonios și de a alege întotdeauna într-un mod magistral iar mîinile aveau acea îndemînare de a potrivi pe ea orice podoabă. Poseda foarte rara pasiune pentru simplitate, care în mod obișnuit nu se întîlnește la clasele medii ale societății și este o calitate specială a civilizației primitive sau a celei mai rafinate culturi. Fetele lui don José, recunoscîndu-i această superioritate, se foloseau de ea consultînd-o asupra tuturor îmbinărilor de materiale pe care le făceau. Sărăcia lor le interzicea în mod sigur luxul; dar cum e lege că toate clasele societății, cu excepția celei a muncitorilor, se îmbracă la fel și cum există un adevărat delir la cei umili de a imita modul de a se îmbrăca al celor sus-puși — de unde rezultă că fata unui funcționar de douăsprezece mii de reali de-abia se deosebește pe stradă de fata unui grangur — fiicele lui Relimpio se găteau atît de bine cu rămășițe de materiale, cu cîrpe și lucruri vechi modificate, încît de multe ori păcăleau pe cei mai puțin versați în fizionomii și tipuri madrilene.

Amîndouă erau agreabile și Emilia destul de frumoasă, aparținînd acelui gen fin, delicat și zvelt care se întîlnește atît de des în Madrid. Mult timp se îmbrăcară cu o singură rochie bună amîndouă, o pereche de ghete obișnuite și o șubă albă de iarnă, de unde rezultă că în fiecare zi îi venea rîndul numai unei fete să meargă la plimbare cu doña Laura. Dar datorită muncii lor, nopților albe și aproape neverosimilelor economii reușiră să se îmbrace și să se încalțe amîndouă la fel și chiar să aibă fiecare pălării la modă, cusute de ele sub îndrumarea Isidorei, din resturi și relicve de la alte pălării pe care le obținuseră pe degeaba dintr-un magazin pentru care lucrau. Ce femeie nu poartă pălărie în vremurile de azi? Doar cerșetoarele care cer de pomană se văd private de acea podoabă; dar va veni și ziua, după cum progresăm de repede, în care și ele să o poarte. Umanitatea va ajunge să fie, odată cu progresul industriei și cu ieftinirea confecțiilor, ori toată elegantă, ori toată țoapă.

Fiind tipuri perfecte ale sărăciei disimulate, fetele lui don José ar fi fost îngrozite dacă li s-ar fi propus să se căsă-

torească cu un mecanic priceput, cu un negustor bogat, sau cu un fermier. Chiar doña Laura, făcută să trăiască în mizerie, lustruită și cumpătată pentru a nu părea ceea ce este, nu se gîndea la alianțe înjositoare. Spera că Emilia se va căsători cu un medic din acei tineri învățați care termină acum, din care cauză nu privea cu ochi răi vizitele lui Miquis. În ceea ce o privește pe Leonor, pe care mama ei o presupunea dotată cu un talent ieșit din comun, i-ar fi picat bine un ofițer de stat major, de geniu sau ceva asemănător.

În paradisul teatrului Regal, unde se duceau de cîteva ori pe săptămînă, aceste două fete finuțe aveau cercul lor de tineri curtenitori și studioși și funcționari din acele infime categorii care reușeau să se remarce prin ceva. Ele își dădeau o importanță deosebită, simulînd, în special Leonor, ceea ce nici în vis nu ar putea să aibă; și cum erau plăcute la înfățișare și cu limba slobodă, mulți inocenți cădeau în laț și le priveau ca pe crema societății. Confundarea claselor în moneda falsă a egalității . . .

Să vorbim acum despre Melchor, onoarea și mîndria familiei, orgoliul mamei sale și speranța tuturor, căci mai degrabă s-ar îndoi de cele patru evanghelii decît de ascensiunea viitoare a tînărului Relimpio într-o poziție strălucitoare. Cum să nu, dacă Melchor era, după părerea doñei Laura, cel mai deosebit din urbe ca frumusețe, talent și sociabilitate? Și într-adevăr dacă figura și înfățișarea e scara pe care oamenii trebuie să urce spre glorie sau bogăție, Melchor trebuia să se înalțe mai mult ca oricine căci avea cea mai distinsă înfățișare din cîte și-ar putea dori un bărbat. Era primul fruct al căsătoriei lui don José cu doña Laura, dar gurile rele spuneau că ar fi fost din flori, lucru însă pe care nu ne interesează să-l cercetăm. N-avea mai mult de douăzeci și șase de ani. Avea barbă neagră, ochii și părul la fel; minte întunecată; dar semnalmentele lui erau greu de stabilit în ceea ce privește, mai ales, primul dintre aceste trăsături particulare, căii podoaba păroasă a feței sale varia foarte mult, astfel încît dacă luna aceasta îl vedeai cu o barbă ce îi acoperea în întregime fața, în cea următoare purta favoriți; anul viitor apărea numai cu mustață; apoi cu mustață și cioc, ca și cum ar fi vrut să înscrie pe chipul lui cu briciul capricioasa inconstanță a gîndurilor sale.

Fiind băiat și primul născut era copilul răsfățat al familiei. Toate sacrificiile păreau neînsemnate și-l obișnuiseră cu umilința părinților în fața măreției capriciilor lui. Don José și doña Laura îl priveau ca pe o ființă superioară, sfîntă, care din întîmplare sau dintr-un scop misterios al providenței se născuse din pîntecul acelei umile femei. În discuțiile

cu surorile sale. Melchor avea întotdeauna dreptate și fetele se puteau lipsi de ceea ce aveau mai multă nevoie pentru ca Melchor să se bucure de toate din belșug. Doña Laura mînca prost sau nu mînca deloc pentru ca fiul ei să fumeze cel mai fin tutun. Lui don José îi interziceau vinul la masă pentru ca Melchor să poată bea cafea și să nu se simtă prost printre prietenii lui. În familiile sărmane se obișnuiește să se îmbrace copiii cu lucrurile transformate ale părinților. La ei, dimpotrivă, lui don José îi făceau sacouri din pardesiile vechi ale lui Melchor și toate cravatele acestuia după ce se uzau treceau să împodobească gîtul patern.

Buzunarele lui don José erau întotdeauna gol-goluțe, căci era un bărbat atît de risipitor încît dacă strîngea vreun bănuț comitea fapta mîrșavă de a cumpăra castane și se așeza să le mănînce pe o bancă în parc. În schimb, în buzunarele lui Melchor mereu zornăia cîte ceva, fie chiar și cîteva pesete strînse de doña Laura, Dumnezeu știe cum, cu mii de sacrificii, cu nesănătoasele nopți albe ale fetelor și cu economia dusă la limite incredibile.

Melchor urmase Dreptul. Un băiat atît de deosebit, atît de extraordinar dotat de Dumnezeu cu talent și finețe, nu se putea degrada lucrînd ca muncitor cu unelte meschine. Oferirea unei cariere prea puțin elegante ar fi contrariat înaltul său destin. Doña Laura avea un frate care era un faimos ortoped în Madrid, un om care cîștigase o avere cu atelierul său. Acest laborios meseriaș imediat ce Melchor, al cărui naș era, împlini cincisprezece ani, vru să-l ia cu el și să-l învețe acea onorabilă meserie; dar atît doña Laura, cît și don José, considerară asta o insultă. Melchor ortoped, să îndrepte cocoașe, să corecteze hernii, să meșterească proteze și cîrje atît de urîte! ... Haida de, asta era monstruos. Doña Laura ascultă propunerile fratelui său nu numai cu indignare, ci și cu scîrbă. Însuși tînărul, după ce se mai luminase la Universitate și căpătase o spoială de cultură, rîsese de unchiul său ortopedul. Numai ideea de a merge să lucreze cu el în acea prăvălie odioasă și îl revolta. Cum s-ar fi putut înțelege el cu unchiul său, el, atît de deștept, atît de inteligent, chemat pentru un destin sublim, și unchiul lui, un om grosolan și necioplit care știa să facă doar suspensoare și proteze, un sălbatic care zice clauze în loc de capsule și care cînd s-a pus în funcțiune primul tramvai vorbea de stipulația vagoanelor în loc de trepidație?

Melchor termină Universitatea și ieși, după cum spunea Miquis, *un munte de prostie*. Între toate științele studiate nici una nu trebuia să se plîngă că fusese mai puțin favorizată; adică din nici una nu știa nimic.

A fost vorba atunci de *a-l lansa*. Era o frumoasă navă proaspăt construită și vopsită, căreia nu-i lipsea altceva decît s-o faci să plutească pe marea fără sfîrșit a ambițiilor. Deputatul de Monóvar îi obținuse o slujbă la Direcția Monopolului, slujbă la care Melchor se pricepea ca musca la făcut miere. Ce mai, călcase cu dreptul! Din nenorocire trecură cîțiva ani alternînd posturile mizere cu nefericite concedieri. Tînărul dispera văzînd marea disproporție între poziția sa reală și cea artificială care se crease prin prieteniile cu tineri bogați, cu nevoia de a se îmbrăca bine și cu veșnicile sale pretenții alimentate întruna de întreaga familie.

Nu-i plăcea să învețe, căci auzea spunîndu-se mereu că studiul îți folosește prea puțin. Dar contactul cu tineri deștepți îi furniza un debit mediocru de fraze gata făcute și de idei din care cauză nu era dintre cei mai tăcuți din cafenele. Întreținea dispute pe teme politice și chiar se băga pe sub pielea unora reușind să scrie la cîte un periodic de mîna a șaptea. Este de remarcat că întotdeauna o făcea pe un ton atît de indignat și arătînd atîta furie împotriva guvernului încît însăilările lui plăceau redactorilor și chiar îi aduseseră ceva bănuți.

Își găsise o slujbă și pentru scurtă vreme se dedicase spiritismului. Îl puteai vedea în adunări nocturne ale sectei care este antecamera levitației și ajunse să capete acele convingeri tenace care se întîlnesc numai la prozeliții sistemelor celor mai absurde. Multe ore din noapte și le petrecea acasă în discuții melancolice cu picioarele mesei sau scriind cu mîna tremurîndă ceea ce după el îi spunea vreun spirit sau altul; și deși asemenea aiureli nu-i erau pe plac doñei Laura, fiind o catolică convinsă, binecuvîntata doamnă nu-i zicea o vorbă, nici nu încerca să-i smulgă din minte fiului ei pînzele de păianjen ale acelei ridicole doctrine.

Dar vremea trecu și cu ea și spiritismul lui Melchor, lăsînd loc altor idealuri mai practice. Vedea scurgîndu-se anii fără ca mijloacele sale pecuniare să fie în armonie cu pretențiile sale, nici cu acel viitor strălucit pe care mama sa i-l prevestise. Nu era bogat, dar trebuia să pară astfel; adică să se îmbrace ca cei avuți, să aibă de-a face cu ei. E crud faptul că toți sîntem deosebiți prin avere și că trebuie să fim egali prin îmbrăcăminte. Inventatorul redingotei semănase disperarea în spița omenească.

Din această cauză Melchor suferea cumplit și în fiecare zi suporta o nouă umilință. Luxul celorlalți îi biciuia obrazul. Se plimba. De ce el avea parte de oboseală iar ceilalți de trăsură? De ce el iubea dar altul se bucura de iubită? Se ducea la teatru. De ce era a lui pasiunea pentru muzică iar

loja a altcuiva? Aceste întrebări izbucneau întruna în mintea lui ca scînteile în forjă. Suferința sa atingea apogeul cînd asculta povești despre îmbogățiri neașteptate. La cafenea, în toate cercurile, se istoriseau povești minunate ca în basme. Cînd un sărăntoc curajos își rotunjise o avere formidabilă în cîteva luni, cînd o idee fericită, generînd cea mai rentabilă afacere, îl făcuse puternic pe cel care cu numai un an în urmă fusese cerșetor. Mii de agenți mișunau prin Madrid realizînd, cu beneficii substanțiale, acele combinații obscure între bancă și cămătari, între servicii și moravuri, de unde decurgeau singurele minuni ale secolului al XIX-lea.

De cînd îl asaltaseră aceste gînduri, Melchor medita în fiecare săptămînă la un alt plan. Îl cocea în minte, îl comunica mamei transpus deja în cifre, doña Laura îl găsea minunat; el încerca să-l pună în aplicare și atunci, datorită greutăților, murea un plan și se năștea altul.

Prima oară fusese vorba de un lucru foarte simplu: „Este ceva garantat, mamă“, spunea el. Consta în a combina un sistem de anunțuri cu un sistem de cadouri oferite de prăvălii tuturor clienților acelora. Planul era măreț. Ar fi produs milioane cu condiția ca toți negustorii din Madrid să accepte propunerea și ca toți industriașii să faciliteze anunțurile. El se și înțelesese cu un litograf care urma să-i facă primele cartonașe.

Acestui „lucru garantat“ i-au urmat altele. Era vorba de o rețea de tramvaie aeriene. În ceea ce privește capitalul avea certitudinea că îl va găsi cînd bancherii îi vor cunoaște planul. Dar aceștia n-au știut să vadă imensitatea milioanelor pe care putea să le furnizeze afacerea și tramvaiele aeriene au rămas în aer. Apoi era vorba... tot despre un „lucru garantat“... de a obține de la guvern privilegiul de a vinde chibrituri, apoi de a deschide o agenție pentru plasarea forței de muncă și, succesiv, de alte nebunii și extravaganțe.

Între atîtea combinații nu-i trecuse prin minte tînărului Relimpio cea mai simplă dintre toate, adică să muncească indiferent ce și unde, de unde ar fi putut cîștiga, de la o pesetă în sus, orice sumă. Dar el, fanatizat de ceea ce auzise despre îmbogățiri rapide și colosale, dorea să facă avere imediat, nu cîștigată, nici cucerită prin muncă, ci obținută printr-un noroc asemănător cu al chilipirgiilor de la minele de aur sau cu al celor care descoperă comori de diamante. În zilele la care se referă povestea noastră, Melchor era cam descurajat și în mintea lui domnea o confuzie totală. În mintea sa neverosimilul lupta în umbră boxînd cu posibilul. Va ieși din această bătălie vreo idee măreață, vreun plan niciodată

visat de altcineva? Viziunile bogăției reale se războiau în el cu imaginile bunăstării altora, în zgomotul poftelor rebele, cu cît mai răzvrătite cu atît mai departe de a fi satisfăcut.

Se întorcea acasă în fiecare noapte între unu și două, obosit, trist, gînditor; își arunca haina, punea coatele pe masa din sufragerie, își sprijinea bărbia în palme și rămînea așa jumătate de oră sau mai mult în tihnită meditație. Dacă intra fumînd, așa cum se întîmpla mai mereu, își concentra atenția curățirii, înnegririi sau desfundării unei pipe din spumă de mare, ocupație care îi răpea multe ore din zi. Își continua îndeletnicirile cu atîta conștiinciozitate și răbdare, încît la cafenea i se aduceau elogii pentru perfecțiunea și consecvența sa. Există orgolii foarte ciudate. Cel manifestat de Melchor în legătură cu pipa sa era scuzabil căci pipa semăna cu abanosul cel mai curat și mai strălucitor iar artistul, după ce arunca uniform trombe de fum gros, o lustruia cu o cîrpă și se privea apoi în acea oglindă de jeu . . . Cînd termina de fumat, punea pipa în cutia ei și se ducea în pat de unde nu mai ieșea pînă la unu a doua zi.

Isidora nu-l simpatiza pe răsfățatul băiat al familiei Relimpio. Acea frumusețe atît de exagerată de doña Laura ei i se părea obișnuită iar manierele și modul de a se îmbrăca al tînărului afectate și de prost gust. În ceea ce privește înaltele calități morale și intelectuale, cu care, după părerea familiei, era înzestrat de Dumnezeu, Isidora nu înțelegea nimic. Îl socotea cel mai nerușinat leneș, cel mai sălbatic egoist din lume.

Capitolul 9.

BEETHOVEN

1.

Palatul Aransis, situat în zona parohiei San Pedro, este o clădire cu înfățișare comună, ca toate locuințele senioriale construite în secolul al XVII-lea, care par să răspundă ideii că Madridul ar fi o curte provizorie. Nobilii, siguri că mai devreme sau mai tîrziu regele se va stabili în altă parte, își făceau, în loc de case, enorme pavilioane sau corturi de campanie, folosind în loc de pînză și scînduri cărămidă și ipsos.

Importanța artistică a unor asemenea construcții e nulă; trăinicia precară, iar în ceea ce privește confortul interior se putea folosi numai ceea ce a fost modificat căci vechii seniori se pare că se obișnuiseră să trăiască fără lumină și fără acoperiș, cînd în largi incinte goale, cînd în întunecate cămăruțe.

Casa familiei Aransis este dintre cele modificate în secolul trecut. La exterior, în afară de poarta scoasă în relief, prin care ar fi intrat fără să se aplece los gigantones del Corpus[1], nu avea absolut nimic deosebit. În interior se păstrau destule opere de artă, precum covoare, mobile și tablouri, fără ca nici una dintre ele să iasă cu ceva în evidență, nici să fie extraordinară. Părăsirea în care stăpînii ei o lăsaseră se observă de la ușă pînă la acoperiș căci, deși totul e în ordine și bine apărat de paraziți, persistă acolo mirosul singurătății și presentimentul ruinei. Să zică ce-or vrea cei care se înverșunează să creadă că trebuie să fie bun numai ce e vechi, interesul artistic al saloanelor familiei Aransis nu trece de mediocru.

Din 1863 aici totul fusese închis; se deschidea numai în zilele de curățenie. Casa avea ca locuitori tăcerea, care se odihnea în dormitoare printre lungi draperii închise la culoare, și întunericul ce se răsfăța în spațioase încăperi. Prin cîteva crăpături lumina își vîra degetele sale trandafirii, zgîriind tapiseriile. Noaptea nici zgomotul, nici lumina, nici spiritul viu nu locuiau aici.

Într-o zi de toamnă a anului 1872 palatul se însufleți dintr-o dată; se deschiseră ușile și ferestrele; aerul și lumina intrară în torente și penele a șase servitori expulzară praful care dormea liniștit pe mobile. Apoi interveniră mutatul mobilei, spălatul geamurilor și pregătirea candelabrelor. În mijlocul acestei zarve se auzeau sunetele sprintene ale pianului chinuit de mîinile acordorului. A doua zi răsună zgomot de cufere descărcate, activitatea febrilă a lacheilor, scurgerea tumultoasă a trăsurilor pe drum și în imensul portal gol, pustiu. O doamnă cu părul aproape cărunt și cu o statură grațioasă, învăluită în blănuri, acoperită la gura ce tremura de frig, urcă scara oferind brațul unui domn melancolic și trecu din cameră în cameră, fără să se oprească, pînă nu ajunse în încăperea în care trebuia să se odihnească după călătorie. O însoțeau, pe lîngă domnul melancolic, un băiat de vreo paisprezece ani care ducea după el, legat de un lanț, un enorm cîine negru, alaiul fiind înche-

[1] Uriași de carton purtați în Spania la procesiuni religioase în Joia Verde.

iat de două servitoare tinere și drăguțe, care nu aveau mutre de spaniole.

Marchiza de Aransis, văduvă din 1854, trăia la Paris sau Londra o bună parte din an, o parte din vară într-un port din Bretania și cîteodată, iarna, obișnuia să vină în Spania pentru a-și îngriji sănătatea, nu foarte robustă, în clima Córdobei unde avea casa și pămînturile. La Madrid nu stătea decît patru sau cinci zile în trecere spre Córdoba sau Granada. În acel an își făcea călătoria la sfîrșitul lui septembrie și arătîndu-se, fără să se știe de ce, mai puțin drăgăstoasă ca altădată cu țara ei, spusese cînd intrase în casă: „De data asta nu voi rămîne decît trei zile". Era într-o luni.

Se odihni pînă la ora două, oră la care băiețelul care o însoțea se așeză la pian pentru a executa exerciții foarte grele și nu-l părăsi pînă la ora mesei. Apoi doamna primi multe vizite, luă masa cu domnul melancolic, cu micul pianist, cu marchiza de San Salomó, cu administratorul casei și cu încă două persoane, iar apoi se retrase în dormitorul ei, după ce se rugă mult.

Își folosi aproape toată ziua următoare întorcînd vizitele și se retrase la ora patru. Nu vroia să primească pe nimeni. Dorea să fie singură. Casa aceea îi repugna aruncînd asupra sufletului ei o umbră tristă și lugubră dar, în același timp, o atrăgea și o rețineau amintiri dragi. Seara se lăsă repede. Marchiza hotărîse să deschidă camera fiicei sale defuncte, care fusese închisă de la moartea acesteia, survenită cu nouă ani în urmă. În această lungă perioadă, mama nu permisese nimănui să deschidă funebrul dormitor; nu dorise să-l deschidă nici chiar ea, căci îl privea ca pe un mormînt și mormintele nu se deschid. Dar cu acel prilej se decisese să-și calce hotărîrea. Încă de la Paris îi încolțise ideea să realizeze acest act cumplit de trist. Dorința ei provenea dintr-o pietate afectuoasă, chiar din teamă, care uneori ne stimulează îndemnîndu-ne din curiozitate. „O să-l deschid în seara asta", se gîndi, suspinînd adînc și după cină se mută într-un frumos salon, cea mai bună și mai plăcută încăpere a casei. Pe un perete se afla marele pian Erard, la care cînta dimineața și după-amiaza tînărul care venise cu doamna; pe un altul, oglinda marelui șemineu reflecta cu misterioasă nehotărîre camera împodobită. În fața oglinzii deschiderea perdelelor trase cu greu lăsa să se vadă o ușă albă, simplă, ușă pe care simțea lipsa unui epitaf.

Pe pereți atîrnau tablouri moderne de un gust îndoielnic și cîteva portrete ale seniorilor de odinioară dintre aceia îmbrăcați în armură de ceremonie măiestrit lucrată, cu brațul țeapăn ținînd în mînă un sceptru, însemn al puterii.

Mobilele nu erau dintre cele mai moderne. Aparţineau vremurilor brocartului şi ale lemnului aurit, iar bronzurile proclamau cu afectata lor structură greacă dizolvarea Sfatului celor Cinci sute şi a *senatus consultus* al lui Bonaparte. Deşi nu era frig, umiditatea casei în părăsire era atît de mare încît a fost nevoie să se aprindă focul în şemineu.

Tînărul, mai bine-zis băieţaşul, intră jucîndu-se cu cîinele pe care îl chema Saúl.

— Nu face gălăgie, copile, îi atrase atenţia doamna, deranjată de zgomot. Lasă-l în pace pe Saúl.

Puţin după aceea, animalul se aşezase ca un rege în mijlocul salonului şi părea un leu de abanos. Frumosul său cap se distingea mîndru, inteligent, drăgăstos şi sălbatic în acelaşi timp, pe florile colorate ale covorului şi ochii lui întorceau în scîntei vii flăcările din cămin.

Marchiza încerca să deschidă uşa, dar o făcea cu o mînă atît de nesigură încît cheia bîjbîia în broască fără să reuşească s-o descuie. În sfîrşit, răsună clicul limbii metalice. Împinsă, uşa cedă cu un jalnic suspin de rugină şi lăsă să se vadă spaţiul întunecat de unde ieşea un miros de umezeală stătută hrănită din tenebre, din linişte, din singurătate.

Marchiza, care se oprise în prag, paralizată de groaza şi respectul pe care acel interior (nedeschis de nouă ani) i le inspira, se dădu înapoi; luă una dintre cele două lămpi care se aflau în salon şi hotărîtă, cu evlavie şi însufleţire, pătrunse în cameră.

— Scumpa mea fiică, te-am iertat, murmură ca pe o rugăciune, făcînd primii paşi.

În mijloc se afla o masă pe care doamna puse lampa. Se aşeză pe un scaun din faţa mesei şi împreunîndu-şi mîinile începu să plîngă şi să se roage scăldînd cu privirea toate obiectele din încăpere, mobilele şi perdelele şi fixîndu-şi-o pe cîteva cu îndîrjirea pe care uneori o foloseşte împotriva ei însuşi sufletul îndurerat. Setea de a vedea se hrănea din teama de a vedea, contopindu-se una în alta, frica şi dorinţa, pentru ca sufletul să nu ştie să deosebească bucuria de suferinţă. Atunci se auziră sunetele moderate ale pianului acordate de suav înfăţişînd un motiv lent şi simplu de slab interes muzical, dar care amintea de *a fost odată* al unei poveşti minunate.

Marchiza nu luă în seamă acea muzică pe care obosise să o tot audă. Nepotul ei era un pianist precoce, un monstru sacru, un fenomen de agilitate şi de bun gust. Fusese discipolul şi era deja emulul celor mai de seamă pianişti francezi. Orgolioasă de această aptitudine, marchiza îl obliga pe băiat să studieze zece ore pe zi. Fără să-i acorde vreo atenţie

în seara aceea, nici chiar să-și dea seama de ceea ce cînta copilul, ilustra doamnă, solicitată de alte gînduri și emoții mai crude și mai reale decît cele pe care le produce muzica, continuă să privească în jurul ei. Nu văzuse acele obiecte din ziua în care fiica ei nu mai era în viață. Moartea își pusese pecetea sa tristă pe toate. Lipsa de lumină dăduse stofei de mobilă tonuri decadente. Praful mătuise frumoasele lacuri și învăluise totul într-o ceață aspră și cenușie care nu putea fi atinsă fără ca nervii să nu se înfioare. Pe șemineu rămăsese un vas cu flori care fuseseră naturale și proaspete cu nouă ani în urmă.

Arătau ca o zdreanță vineție de nedescris care atinsă cădea în particule reci și foșnitoare, ca rămășițele pămîntești după o mie de ani. Dintre mobilele foarte delicate, de o construcție foarte capricioasă, cele aurite deveniseră negre. Un dulap de haine cu oglindă triplă avea ușile întredeschise și din pîntecul său de cedru se vedeau ieșind rochii în dezordine, atlazuri și grenadine, fai-uri și minunate mătăsuri, învechite și decolorate, toate atît de invadate de moarte încît păreau gata să cadă, dacă le atingeai, în particule minuscule ca florile de altădată. Miros de mucegai și de flori veștejite și de parfumuri putrezite și descompuse ieșea din acele rămășițe. Se vedeau, de asemenea, pe jos, lîngă dulap, pantofi și cizmulițe puțin folosite și un corset al cărui șnur ce atîrna descria arabescuri pe podea.

Privind acestea, marchiza își aminti cel mai trist amănunt din acea tristă zi. Cu puține ore înainte de a muri, fiicei ei, crezînd că se simte bine printr-una din acele rare halucinații ale temperamentului, care sînt cele mai cumplite ironii ale morții, îi venise chef să se gătească. Simțind în acele clipe o putere înșelătoare, se îmbrăcase cu o neliniște febrilă, zicînd că nu mai era bolnavă și că ea se va duce la teatru în seara aceea. Apoi simțise dintr-o dată un cuțit în inimă și căzu ca fulgerată. Îi scoaseră hainele de gală, o descălțară, îi smulseră una cîte una frumoasele podoabe, profanatoare ale mormîntului și, puțin după aceea, încetă să mai trăiască.

Această amintire, care întotdeauna o îngrozea, o făcu pe marchiză să contemple frumosul tablou agățat deasupra șemineului. Era un portret de femeie pe al cărei grațios chip surîsul buzelor proaspete contrasta cu melancolia ochilor cenușii, sub genele cele mai mătăsoase care s-au putut vedea vreodată. Rezulta o dublă expresie, îndrăgostită și batjocoritoare și acolo se întrevedea sentimentul adînc și puternic prost disimulat prin ipocrizia unui caracter superficial nestatornic.

Marchiza nu se sătura să privească portretul. Semăna atît de bine; parcă era de Madrazo, atît de fină, atît de conformă cu distincția, eleganța și grația originalului! Ce admirabilă era acea coafură a părului abundent ce-i împodobea chipul nu chiar foarte oval, mai degrabă tinzînd către o rotunjime voluptuoasă! Ce paloare încîntătoare! Ce armonie între paloarea bolii și seducția inexplicabilă! Și acea mînă albă ținînd mantia neagră, ce elegantă, ce vie în admirabila ei modelare! ... Mamei îi scăpară într-un murmur de durere aceste cuvinte:

— Biata mea fată! Sărmană păcătoasă!

Și spunînd acestea, se ridică de pe clapele pianului din apropiere un murmur însuflețit, care imediat deveni o tînguire, expresie a pasiunii furioase. Era elegia durerilor omenești care, uneori, printr-un capriciu misterios de stil, folosește limbajul sarcasmului. Apoi expresiile festive se schimbau în accente mai patetice care puteau reda chiar vocea disperării. O singură idee, pe cît de simplă pe atît de sfîșietoare, apărea în tumultul a mii de idei secundare și se pierdea apoi în cea mai capricioasă varietate de planuri pe care le poate zămisli fantezia pentru a reapărea pe loc transformată. Dacă în tonul minor era acea idee îmbrăcată în tenebre, acum, în cel major, se prezintă scăldată în lumină strălucitoare. Ziua urma nopții și lumina umbrelor în acea expresie a sentimentului prin intermediul instrumentului muzical, cu cît mai intens, cu atît mai confuz.

Din modulație în modulație, ideea unică se denatura fără să înceteze de a fi ea însăși, la fel ca un histrion care își schimbă costumul. Corpul se păstra, aspectul varia. Uneori purta în sunetele lui nuanța dură a constanței; alteori, în tremolourile sale, ezitarea și îndoiala. Cînd se prezenta profundă în octavele grave, ca sentimentul urmărit care se refugia în conștiință; cînd impetuos și războinic în înaltele octave duble, proclamîndu-se învingătoare și rebelă. Se simțea apoi hăituită de un năvalnic tumult de arpegii, scări cromatice și imitații, și se auzea coborînd cu pași gigantici, fugind, descompunîndu-și și făcîndu-se bucăți ... S-ar fi crezut că totul se va termina; dar un suflu de reacțiune străbătea întreaga clavitaură a pianului; fragmentele disparate se adunau, se recunoșteau așa cum se vor recunoaște și se vor aduna oasele aceluiași schelet la judecata de apoi, și ideea se prezenta din nou triumfătoare ca un lucru reînviat și izbăvit. Fără nici o îndoială o voce de pe altă lume se tînguia în armonioasa zarvă a clapelor: „Am fost pasiune, îndoială, luptă, păcat, dezonoare, dar am fost și remușcare, izbăvire, mîntuire, lumină și paradis."

2.

Marchiza, care nu încetase să privească portretul fiicei sale pînă cînd lacrimile nu așternuseră un văl pe ochii ei, se rugă din nou, și în timp ce rostea o rugăciune pentru sufletele morților gîndea astfel: „Dumnezeu te va ierta, biet suflet drag, cum te-am iertat și eu."

Și începu să-și cheme în amintire mii de întîmplări, unele triste ca o reflectare a dragostei rănite, altele sfîșietoare și groaznice ca imaginea durerii vătămate. Își aminti că dacă defectele fiicei sale fuseseră dintre acelea care în societate nu au scuză, severitatea mamei fusese implacabilă. Cu aceste amintiri dureroase, marchiza simți ceva care se putea numi remușcarea datoriei. Fusese crudă cu fiica ei? Descoperirea purtărilor ușuratice care imediat deveniseră publice, o adusese pe doamnă pe punctul de a muri de indignare și de rușine. Ce bine își amintea asta și cum îi revenea furia odată cu amintirile, înfierbîntîndu-i sîngele! Atunci ea o închise pe fiica ei cu toată rigoarea posibilă. O pusese la recluziune în acea cameră de unde nu ieșea niciodată, neavînd nici o cale de comunicare cu exteriorul. Trăi ca zidită șase luni. De ce a murit? Nu se știa bine. A murit pentru că a fost închisă și a fost victima inchiziției onoarei.

O rigoare exagerată! Marchiza era o femeie de pe alte timpuri. Era forjată pe nicovala cazanului cu ciocanul demnității sociale, de mîinile aspre ale religiei. Nu încăpeau în ea atitudini condescendente josnice care reprezintă fructul amar al uneia dintre manierele civilizației. În timp ce fata fusese prizonieră, îi dădea voie să se gătească, dar să nu iasă din cameră. Marchiza nu vorbea cu ea decît strictul necesar, fără a folosi niciodată cuvinte drăgăstoase, nici vorbe amabile. Buna doamnă își amintea, cum îți amintești de urma unei arsuri, aceste cuvinte de foc rostite de fiica ei, cu o zi înainte de a se îmbolnăvi: „Mamă, omoară-mă cu cuțitul, dar nu mă omorî cu privirile tale."

Dintr-o dată boala, care își făcuse lent incubația, izbucni, dezvoltîndu-se cu repeziciune în șase zile. Din prima zi se anunța un sfîrșit cumplit. Toată severitatea mamei cedă pe loc ca gheața care se topește. Ce bine își amintea după nouă ani expresia chipului medicului, doctoriile, micile pofte ale bolnavei, născute din cumplite tulburări nervoase! Cînd cerea flori, cînd înghețată pe care nu trebuia s-o mănînce. Brusc cerea toate libretele de operă care se puteau obține. Altădată ceru să fie adusă acasă o mare parte din magazinul de muzică al lui Romero. „Păsări, păsări..." Îi aduseră aproape toată piața Santa Ana. „Oh! Trebuie să răspund la

atîtea scrisori . . . !“ Şi se apuca de scris. Din aceste dorinţe nebune, care erau ca nişte zguduituri pe care i le dădea moartea pentru a o smulge mai repede din rădăcină, se alimenta febra ei galopantă.

„Ai murit ca o biată martiră, gîndi marchiza, rugîndu-se din nou. Ai murit împăcată cu Dumnezeu, făcînd rugăciuni şi sărutînd sfînta imagine a Mîntuitorului nostru.“

Se auzi din nou sunetul pianului cu trisa elocventă a psalmodiei. Fraza avea un al doilea membru. Se putea crede foarte bine că un suflet îndurerat întreba despre destinul său din groapa unui mormînt şi că o voce celestă îi răspundea din nori cu accente de pace şi speranţă. Motivul se odihnea în blînde acorduri şi acest fond armonic avea o anumită elasticitate care cîntărea suav fraza melodică. Acesteia îi urmau îngînări cînd palide, cînd pregnante, umbre diferite care vor proiecta ideea pe toate laturile în desfăşurarea sa gravă. Înţeleptele forme labirintice ale canonului urmară simplităţii suverane de unde rezultă că frumoasa idee se multiplica şi că din atîtea exemplare ale aceluiaşi lucru se forma o splendidă împletitură de un efect ciudat, căci se adresa mult sentimentului şi puţin raţiunii, îmbinînd farmecele misticii pure cu jocurile de cuvinte ale erudiţiei teologice. Deodată, o modulaţie asemănătoare unei lovituri de topor varia ca ton, ca număr, ca limbaj, înţeles. Strofa de dragoste, impregnată cu candoare pastorală, apăru imediat şi apoi festivul rondou plin de dificultate cu extravaganţe de scamator şi eforturi de gimnast. Costumîndu-se festiv, agita clopoţeii. Urca, cu gesturi vizibile, la cele mai acute note ale gamei cum urcă maimuţa pe o prăjină; cobora dintr-o săritură în fîntîna acordurilor grave unde simula bombăneli de moşneag şi grosolănii de călugăr. Se tîra bolnav pe la mijloc imitînd gemetele caraghioase de băieţel rănit şi sărea brusc proclamînd plăcerea, dansul, beţia şi uitarea chinurilor şi eforturilor.

Deschizînd pupitrul unui birou de abanos, marchiza răscolea hîrtii, scrisori, diverse obiecte. Ochii ei doreau şi se temeau să găsească anumite lucruri; se fixară pe un pachet de scrisori, străbătură cîteva unghere şi se îndepărtară cu groază ca de la un spectacol demn de oprobiu. „Toate acestea se vor arde“, spuse, punînd deoparte pachetul îngrozitor. Apoi găsi un plic în care se afla o scrisoare începută. Bolnava avusese nebunia de a scrie scrisori; dar numai începute le abandona. Pe cîteva se vedeau doar mîzgăleli fără rost, făcute din zgîriatul penei tremurătoare; pe altele literele clare exprimau idei dezlînate, cuvinte afectuoase grupate fără nici o noimă. Pe hîrtie melancolia repetase de

multe ori un același cuvînt, scriindu-l mai întîi cu majuscule, pentru ca apoi să descrească pînă cînd literele deveneau niște puncte. „Toate se vor arde“, spuse din nou marchiza, făcînd o grămadă din ceea ce destinase focului.

Răscolind iar dădu peste un portret. Doamna se schimbă la față cînd îi văzu. Îi provoca oroare; dar tocmai de aceea privi din nou imaginea odioasă, căci ura are, de asemenea, extazul său. Nu era de ajuns să ardă portretul. Era nevoie mai întîi să-l sfîșie pe vinovat. Marchiza rupse portretul în bucățele mici.

Cum mai rîdea atunci Beethoven! Veselia lui era ca a lui Mefisto transformat în student. Imediat intonă o grațioasă serenadă compusă din lacrimi de crocodil și cu uguit de porumbei. Dar marchiza nu dădea atenție și continua să răscolească „Ce-o fi asta?“, se gîndi, luînd un pachețel legat cu panglică roșie.

Desfăcu pachetul și văzu un colier de perle, cu un bilețel pe care scria: „Pentru fata mea. O rog să fie bună și să se roage pentru mine.“

Marchiza plînse din nou. Mîna sa găsi imediat un pachet mai mititel. Îl desfăcu. Înăuntru văzu un inel mic cu o hîrtiuță pe care scria: „Pentru fiul meu, care azi împlinește cinci ani. 12 aprilie 1863. Doresc să fie bun și să se gîndească la mine.“

Marchiza plîngea acum gemînd zgomotos. Cîinele cel negru veni în grabă și își puse frumosul său cap pe genunchii doamnei, privind-o țintă cu ochii lui negri și drăgăstoși, a căror blîndețe nu se putea compara cu nimic. Nu se mai auzi sunetul inefabil al pianului și Beethoven, cu lumea lui de sentimente și forme, dispăru în liniște ca o lumină vie atrasă de tenebre. Copilul muzician veni în grabă și speriindu-se cînd o văzu pe doamnă atît de mîhnită o întrebă cauza durerii sale. Marchiza îl sărută pe frunte, îi luă apoi mîna, îi căută un deget...

— Pentru mine e inelul ăsta? întrebă băiețelul.

— Pentru tine. Poate e prea mic... Dar, în degetul cel mic îți vine bine. Gata. Să nu-l pierzi.

— E cadou de la tine?

— Da.

Și puțin după aceea se închise din nou tristul dormitor și, retrăgîndu-se persoanele și luminile, totul rămase în tăcere și singurătate. A doua zi se făcu un foc bun în șemineu unde arseră cu trosnete, ce păreau un protest împotriva inchiziției, diverse hîrtii, amintiri, flori, șuvițe de păr, cartoane. Așezat maiestuos pe cele patru labe, dulăul cel negru asista cu solemnă atenție la acel act reflectînd în pupilele lui

galbene flacăra mișcătoare care înghițea cu nesaț filele dramei necunoscute. Cînd flacăra se stinse, lingînd ultima cenușă, Saúl căscă precum un suveran plictisit.

Și nu mai rămase nimic. Pianul răsună toată ziua aceea iar a doua zi doamna marchiză, însoțită de cavalerul melancolic, de copilul muzician și de cele două servitoare străine, plecă spre Córdoba; iar casa Aransis rămase din nou singură, rece, întunecată, mută ca o nesecată arcă de tristeți care, după ce fusese jefuită, păstra încă nenumărate tristeți.

Capitolul 10

TOT BEETHOVEN

Totuși palatul avea nota sa de veselie. Ca vocea greierului într-o crăpătură a mormîntului, așa era vocea portarului Alonso cîntînd peteneras[1] în camera sa de lîngă portal și în patio. Era un om aproape bătrîn, cu o fire bună, cinstit și cumpătat. Locuia acolo cu soția lui bolnavă de la care nu avea copii și jumătate din zi și-o petrecea lucrînd tîmplărie, din pură pasiune, cînd făcînd pervaze pentru care avea aptitudini deosebite, cînd reparînd mobile vechi pentru a le vinde amatorilor. Nu se știe ce funcție îndeplinise în casă în tinerețe. Credem că a fost vînător, căci întotdeauna îl însoțea pe marchizul de Aransis în incursiunile sale cinegetice. Cert e că într-una din acestea Alonso, din nenorocire, își pierduse un picior, de unde i se trăgea acea viață sedentară. Deși era un om avut — căci la salariul și la economiile sale adăugase o moștenire bunicică —, niciodată n-a vrut să părăsească postul de portar. De fel era din Toboso și era ceva rudă cu Miquis. Manevra micile capitaluri ale cîtorva persoane din La Mancha care doreau să își investească banii în fonduri publice. Și puteai vedea aici un bancher care își petrecea ore în șir curățind metale, ștergînd praful, reparînd acoperișuri și șeminee, cerînd, pentru că îl ajuta pe administrator, chitanțele de chirie de la nenumăratele case pe care marchizul de Aransis le avea în Madrid.

Într-o dimineață, acest om cumsecade se afla în patio

---

[1] Cîntece populare din Andaluzia.

cînd se deschise poarta și apărură trei persoane. Una dintre ele îl salută foarte afabil pe Alonso, care i se adresă astfel:

— Ce bine îmi pare că te văd, Augusto, zăpăcitule...! Ieri am primit o scrisoare de la taică-tu. Zice că îi scrii rar și că umbli cu capul în nori.

— Bietul bătrîn! ... Îi scriu în fiecare săptămînă ... Rafaela ce face? Cum se simte după tratament?

— Nu se simte rău. Azi, cum a fost o zi frumoasă, i-am spus: — „Hai, femeie, hai să iei puțin aer". Și într-adevăr a ieșit. După cum știi un frate de-al ei a venit să se stabilească la Madrid. O să facă bani, căci catalanii ăștia știu să-i cîștige. N-ai auzit de el? E Juan Bou, litograful. E văduv; are nevoie de cineva ca să-și pună casa la punct..., și, într-adevăr, Rafaela a fost acolo... Pe strada Juanelo. Și eu trebuia să mă duc, și într-adevăr...

— Într-adevăr, zise Miquis, repetînd ticul verbal al prietenului său, am venit... Mi se pare că ți-am vorbit despre asta săptămîna trecută. Acești doi prieteni, această domnișoară și acest cavaler doresc să vadă palatul Aransis. Se spune că e foarte frumos...

Alonso era amabil. Intră în locuința sa, scoase o legătură de chei și arătîndu-le scara, spuse plin de respect:

— Pe aici, domnilor. Veți vedea despre ce e vorba.

Miquis, prezentîndu-i pe cei care îl însoțeau, nu-și putu stăpîni instinctele sale de maliție zeflemitoare și vorbi în felul următor, cu afectată eleganță:

— Domnul don José de Relimpio y Sastre, consilier de Stat.

Don José se înclină tulburat, fără să îndrăznească să răspundă.

— Și nepoata sa, domnișoara Rufete, care tocmai a sosit de la Paris.

Isidora îi aruncă lui Miquis o privire atît de indignată încît studentul nu îndrăzni să continue. Portarul trase cu ochiul la vechea redingotă a lui don José și la îmbrăcămintea modestă a Isidorei, fără a afla o armonie deplină între haine și persoanele respective. Sau poate obișnuit cu glumele lui Miquis, n-a vrut să-și continue investigațiile. Urcară.

— Aceasta este în stil Ludovic al XV-lea, spuse cu ifose de ghid instruit, arătîndu-le prima sală. Stăpînul a aranjat-o. Aici sînt numai antichități.

Cum în epoca noastră modernă, atît de repede prea infatuată ca și nemulțumită de ea însăși, s-a convenit ca numai ceea ce este antic să fie de valoare, Miquis, care știa magistral să joace teatru, începu să manifeste acea admira-

ție nătîngă a turistului entuziasmat și să lanseze exclamații și să-și sucească gîtul pentru a privi tavanul rămînînd o bună bucată de vreme cu gura deschisă.

— Asta e minunat, spuse. Se potrivește cu picioarele consolelor... Ce curbe elegante! Și aceste perdele cu amorași și ghirlande? Și cît de înalt e tavanul...! Doamne, Dumnezeule! Eu aș sta toată viața și aș privi aceste păstorițe care zburdă și acești copii care călăresc pe o lebădă. Trebuie să fii de acord cu mine, don José, că în ziua de azi nu se mai fac decît porcării. Iată un salon pe care dumneata ar trebui să-l iei ca model pentru palatul pe care ți-l construiești în Castellana. E adevărat că nu ai acolo o cameră atît de mare; dar încă se mai poate face ceva cerînd să fie dărîmat un perete.

Don José îi dădea pe furiș coate ca să înceteze cu glumele. Și Relimpio credea de datoria sa să onoreze casa pe care o vizitau arătîndu-se plin de admirație și aruncînd interjecții ori de dîte ori bunul Alonso îi arăta o oglindă, un tablou sau paravanul cu cinci plăci, atît de plin de păstori că nici chiar Mesta nu l-ar fi egalat.

— Și tu, Isidora, ce zici de minunățiile astea? continuă Augusto cînd trecură în altă sală. Probabil că nu ți-au atras foarte mult atenția căci tu vii chiar din mijlocul eleganței și luxului al acelui Paris... Uite, uite aceste portrete de cavaleri și doamne din secolele XVI și XVII... Ce fizionomii nobile! Acel care ține în mînă un sceptru, asemănător cu al acelor ofițeri din armată, trebuie să fie vreun luptător ilustru. Iată și niște copilași! Acea doamnă cu părul pudrat ce frumoasă e și ce bine îi stă în rochia sa scurtă! Și călugărița aceea?

— E portretul călugăriței Teodora de Aransis, explică Alonso cu respect, maica superioară de la mănăstirea San Salomó, unde a și murit foarte bătrînă, în acel lăcaș sfînt, acum zece ani.

— Frumoasă călugăriță! Ce zici, don José?

Don José îi spuse la ureche lui Miquis:

— Parcă ar clipi!...

Trecură din sală în sală, tot mai uluiți: Miquis, emfatic și grandilocvent; don José, repetînd ca un ecou exclamațiile prietenului său; Isidora mută, preocupată, împovărată de sentimente străine emoțiilor provocate de artă; privi totul cu o anumită neliniște amestecată cu respect, care părea mai degrabă devotatul extaz ce-l inspiră relicvele sfinte.

Ajunseră în camera unde se afla pianul. Lăsîndu-i să treacă înainte pe Alonso și Isidora, don José se apropie de Miquis și îi spuse în șoaptă:

— Uite ce cred eu, dragă don Augusto; așa e lumea!... Unii să aibă foarte mult, iar alții deloc!... E o jignire adusă umanității existența acestor palate atît de bogate și faptul că atîția săraci trebuie să doarmă pe stradă... Să știi, ți-o spun limpede, că trebuie să izbucnească o mare revoluție, cumplită.

— Asta o spun și eu, don José. De ce toate acestea nu trebuie să fie ale noastre? Ia să vedem, care sînt motivele? Ce păcate am săvîrșit dumneata și cu mine pentru a nu trăi aici?

— Chiar așa. Asta mă roade și pe mine.

— Trebuie să spunem lucrurilor pe nume.

— Să vină această revoluție, să vină odată. Sîntem egali, da sau nu?

— Da, afirmă Miquis cu accentul lui Mirabeau.

— Asta nu înțeleg eu...

Mintea lui don José cădea într-o mare de confuzii, afundîndu-se mai mult pe măsură ce vedea tot mai multe obiecte de lux sau de confort. Continua să emită judecăți foarte filozofice asupra acelei apropiate revoluții cînd Miquis reuși să vadă pianul și, văzîndu-l să alerge la el, să-l deschidă, să frunzărească partiturile și să execute cu mîna sa greoaie un acord, în octava centrală, totul nedurînd decît o clipă.

Beethoven se afla în acea carte enormă, care prin măreție, prin tulburare, prin întunecime, avea ceva din mare: acolo se afla turbulentul său geniu ascuns sub mii de linii, puncte, semne, tilde și bastonașe care păreau să oscileze, crispîndu-se și confundîndu-se cu creșterea ritmică a valurilor. Pe suprafața agitată a unei partituri cu sonate dificile, îi este dat să navigheze numai muzicianului expert. Se afla acolo și nava, admirabilă construcție a lui Erard. Nu lipsea decît pilotul, muzicianul, interpretul destul de abil pentru a se arunca în abis cu inima curajoasă și cu mîini sigure. Miquis simțea inspirația în mintea sa; dar degetele atît de îndemînatice în chirurgie de-abia reușeau să atingă cu stîngăcie cîteva clape, neputîndu-se îndepărta pe țărm.

Dar cîntă. De-abia putea să citească încîlcita partitură a autorului lui *Prometeu*. Sunetele greșite, care erau cele mai multe, le zgîriia auzul. Tonul era greoi și-și anunța asprimea un șir de bemoli infami atîrnați împreună la cele două chei ca sperietori pentru a îndepărta pe profani. Totuși, ajutat de voința sa fermă, de dorința sa arzătoare, de neînfrînata sa patimă muzicală Miquis cîntă. Dar ce sunete răgușite, ce acorduri supărătoare, ce fraze trunchiate, ce încetineală, ce tatonări! Rezulta o caricatură jalnică la fel ca o poezie sublimă coborîtă la un pueril aleluia.

În acest timp Alonso deschise ușa dormitorului și fără a-i trece pragul, cu voce joasă și pe un ton respectuos, povesti despre o persoană moartă acolo cu nouă ani în urmă, despre ușa încuiată, despre tablou, despre arderea hîrtiilor, despre pietatea doamnei marchize...

— Și, într-adevăr, adăugă atingîndu-și vîrful nasului cu vîrful degetului arătător, se spune, și eu cred, că la anul se va face aici o capelă... Ce frumoasă era domnișoara! Nu-i așa?

Toți trei contemplară în liniște portretul: Alonso cu părere de rău; Relimpio cu curiozitatea mondenă a celui care se crede expert în materie de femei; Isidora cu o dureroasă uimire în suflet, care creștea provocîndu-i atîtea chinuri încît renunță să mai privească tabloul și se îndepărtă pentru a nu da în vileag ceea ce simțea.

Nici unul dintre cei prezenți nu cunoștea secretul vieții sale. Nu dorea să-l încredințeze lui don José pentru că era din cale afară de naiv, nici lui Miquis, pentru că era prea răutăcios. Săptămîna trecută aflase cu strîngere de inimă de la Saldeoro că marchiza de Aransis stătuse în Madrid trei zile și că ea, fiindcă nu știuse, nu se prezentase nobilei doamne. Ce ghinion! După cîteva zile, simțind o dorință tot mai arzătoare de a vedea palatul familiei de Aransis nu renunță a-și satisface acest capriciu și se folosi de Miquis, a cărui prietenie cu portarul casei îi era cunoscută. Ce zi a fost aceea! Tot ceea ce văzuse acolo îi provocase emoții profunde; dar portretul, o, cerule!, o umpluse de spaimă și dragoste.

„Parcă ar clipi! își spuse acel crai incorigibil de don José Relimpio. Eu am văzut chipul ăsta undeva; fizionomia asta mi-e cunoscută."

Alonso continua să dea amănunte discrete și să arate cîte o minunăție la care nașul Isidorei răspundea foarte civilizat. Dar aceasta nu vedea și nu auzea nimic, căpătase paloarea cerii și tremura de frig. Pentru o clipă se simți pe punctul de a-și pierde cunoștința și tulburării sale i se desconspira în mod ridicol. Se așeză; își propuse hotărîtă să se liniștească. Îndrăcita, gîngava și groaznica muzică a lui Augusto îi sfîșia creierul. Nu acela era cîntecul armonios, nici expresivul plînset al Muzelor, ci behăitul insuportabil al unui copil răsfățat și pedepsit de curînd.

— Muzică nemțească, nu? întrebă Relimpio cu un aer de suficiență. Domnule Miquis, asta seamănă cu un solo la buhai...

— Bietul meu Beethoven! exclamă studentul încetînd să mai cînte și făcînd un gest de disperare. Ce departe ești de degetele mele!

— Cred că trebuie să plecăm, spuse contabilul, oferind o ţigară lui Alonso, care răspunse:

— N-o aprind acum.

— Mergem, Augusto?

— Să ne grăbim. Uitasem că trebuie să luaţi masa la ambasada engleză.

Ieşiră pe acelaşi drum, străbătînd încăperile nu fără a contempla din nou, în treacăt, ceea ce admiraseră pe îndelete. Isidora rămase în urmă. Ce priviri neliniştite! Fără îndoială, vroiau să adune şi să păstreze preţiozităţile şi splendorile palatului... Cînd ajunse în ultimul salon, îşi apăsă inima dilatată de o dorinţă arzătoare, şi nu prin cuvinte, ci prin vocea adîncă, tumultuoasă a ambiţiei sale delirante, exclamă:

— Toate astea sînt ale mele!

Capitolul 11

INSOMNIA NUMĂRUL CINCIZECI ŞI CEVA

Ce palat superb, doamne, Dumnezeule! Cît trebuie să fi costat! Şi cînd te gîndeşti că e al meu prin natura lucrurilor, prin lege, în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor şi că nu pot să-l am!... Asta mă înnebuneşte. Dumnezeu nu vrea să mă apere sau vrea să mă chinuie pentru ca după aceea să apreciez mai bine fericirea ce mi-a hărăzit-o. Dacă n-ar fi aşa ar fi făcut în aşa fel încît eu să aflu că marchiza era la Madrid. Inima nu poate să mă înşele, inima-mi spune că atunci cînd voi apărea în faţa ei, cînd mă va vedea... Nu, nu vreau ceartă; vreau să intru în noua, în adevărata mea familie cu pace nu cu război, primind un sărut de la bunica mea şi simţind cum faţa mi se udă de lacrimile ei. E atît de bună bunicuţa!...

Şi acel Alonso şchiop, ce credincios şi cinstit pare!... Întotdeauna, întotdeauna va rămîne în casă cu piciorul lui de lemn cu care va mărşălui pe scări... Actele mele sînt în regulă. Trebuie să iau trenul şi să plec la Córdoba. Cu ce bani, Sfîntă Fecioară? Uite cum se poartă unchiul meu!... Atîtea promisiuni şi atît de puţine fapte. Ah! Domnule canonic, cum se cunoaşte zgîrcenia! Mi-e frică să mă prezint bunicii mele cu această înfăţişare jalnică. Cizmele nu mai

arată atît de bine, iar rochia a ieșit de mult la pensie, cum zice *Vînzătoarea de lipitori*. Mi-e atît de rușine de mine încît aș vrea să nu mai existe oglinzi pe lume... Il aud venind pe gînsacul ăsta frumos de Melchor: e ora unu. Acum ar fi trebuit să dorm. Dacă ar vrea Dumnezeu să-mi dea puțin somn!... O să mă întorc pe partea cealaltă.

Mi-e puțin somn. Ochii îmi sînt grei... Dacă n-ar fi gîndurile astea neîntrerupte și dacă nu aș vedea întruna ceea ce a fost și ceea ce va fi... Vino, somnule, vino... Dar, cum să dorm? Îmi vine în minte fratele meu care stă la închisoare și capul mi se limpezește, durîndu-mă. E clar, n-o să dorm pînă la două. Sărmanul meu frate! Ce jignire cumplită pentru mine și pentru el! Nu, atîta timp cît nu se rezolvă această situație și Mariano nu iese din închisoare n-o să spun o vorbă, n-o să fac nici o mișcare, n-o s-o văd pe bunica... Ah, nefericită Isidora, nefericită femeie, nefericită de o mie de ori! Cum vrei să dormi cu atîția șerpi în minte? Aici, sub această carcasă de os, există un cuib în care o mamă enormă și încolăcită naște întruna... Palatul, bunica mea, criminalul meu frate, eu fără cizme, eu plină de îndoieli și apoi acela, acela, acela, care a venit să mă zăpăcească și mai mult... Ce frumoși, ce divini ochi avea mama mea! Cînd am văzut-o pictată mi s-a părut c-o văd vie, că mă privește și rîde spunîndu-mi lucruri dintre acelea pe care le spui copiilor. Scumpă mamă trimite-mi o sărutare și cu ea puțin somn. Vreau să dorm; dar nu se doarme fără să uiți, și eu nu pot să-mi scot din cap atîtea și atîtea lucruri. Dacă s-ar putea adormi strîngînd puternic ochii; dacă s-ar putea uita apăsîndu-ți tîmplele!... O să mă întorc pe partea cealaltă. La ce bun, dacă imediat va trebui să obosesc din nou? Dar mai bine să deschid ochii, să-mi distrag atenția rugîndu-mă sau spunîndu-mi povești. Doamne, ce neagră e camera mea! Dacă nu dorm, mai bine să aprind lumina și să mă scol, să deschid balconul și să ies afară... Dar nu, o să-mi fie frig, o să răcesc, o să mă umflu, o să fac erizipel. Ah, ce groaznic! O să arăt atît de urît... Și e păcat, căci sînt atît de frumoasă, ba chiar... superbă! Aici, izolată în singurătatea gîndurilor, cum trăiești la o sută de mii de leghe de lume, se pot spune anumite lucruri pe care nici celei mai bune prietene, nici la spovedanie nu se spun niciodată. Ce frumoasă sînt! Pe zi ce trece mă fac și mai frumoasă. Sînt nemaipomenită, toată lumea o spune și e adevărat... Doamne, Dumnezeule, e ora două! Clic-ul pe care îl aud e de la cutia în care Melchor își ține pipa. Măgarul ăsta frumos se culcă... E două și eu sînt trează!

Ce liniște e în casă! O să mă întorc pe partea cealaltă... Oh, ce cald îmi e. Mă duc în partea ailaltă, că e mai rece. Am un corp superb. O spun eu și e suficient... Haida de, doar nu-mi arde de glumă! Sfîntă Fecioară, somn, somn, uitare... Alta acum! De ce-mi bate inima? La fel mi s-a întîmplat și acum două nopți. Am ceva, sînt bolnavă. Palpitațiile astea, tremurul ăsta nu e normal. Parcă-mi iese din piept... Doamne, Dumnezeule! Ce aud! Pași prin cameră! A intrat cineva!... Ah, nu, nu, nu e nimic: e ca într-un coșmar... Cum mai transpir și ce transpirație rece! Dacă cel puțin aș adormi! Dar cum să adorm dacă inima continuă să bată atît de tare?... Să fim calmi. Isidora, potolește-te. Nu mai sări atît, că mă doare... Ai grijă, că te spargi, te spargi!... Ce-mi trece prin minte! Cînd sînt trează și-mi petrec toată noaptea desăvîrșind gîndul pînă cînd îmi imaginez că am talent... Și hai să vedem de ce nu trebuie să am cu talent? Chiar îl am. Asta înaintea celorlalți o află chiar persoana în cauză. Nu, mama nu ne-a adus proști pe lume. Eu, vezi cum sînt; iar în ceea ce-l privește pe Mariano, lasă să iasă din blestemata asta de închisoare, să se cizeleze, să se șlefuiască, să învețe... Doamne ferește! E trei!

Orele s-au transformat oare în minute? Noaptea zboară și eu nu dorm. O să mă întorc și o să închid ochii; o să-i strîng chiar dacă o să mă doară... De ce nu pot sta liniștită un timp mai îndelungat? Ce se zbate așa în mine? Ah, sînt nervii, ticăloșii de nervi, care atunci cînd îmi bate inima se invită la dans unii pe alții. Ce chin! Mor de insomnie... Un bal în saloanele acelea, cerule sfînt, ce frumos ar fi! Cînd o să vezi pe tine, gîtule, înlănțuit un șarpe de diamante iar tu, corpule, tîrînd o trenă de mătase grea!... Îmi plac cel mai mult culorile stinse, roșul fanat, galbenul pai, cenușiul, gri-perle. Aici are cui să-i placă culorile țipătoare, acestor țoape de Emilia și Leonor... Cît îmi plac catifelele și plușurile în tonuri schimbătoare! O rochie neagră cu garnitură sclipitoare sau una albă cu frunze ruginii sînt superbe... Bunul gust se naște odată cu omul...

Slavă domnului că adorm. Încet, încet somnul va pune stăpînire pe mine. În sfîrșit, mă voi odihni; am mare nevoie... Sosesc deja invitații, bunicuța mă trimite să-i întîmpin. Sînt încîntătoare în seara asta... Au și intrat... Cîte surîsuri, cîtă strălucire, ce varietate de rochii, ce zarvă minunată! și... în sfîrșit, ce bine e! E o răcoare în jur care mă amețește; îmi vîjîie urechile și în oglinzi văd o mulțime de figuri tremurătoare care mă zăpăcesc. Dar asta e sublim, și dacă cineva trebuie să moară neavînd altă scăpare, atunci

să moară aici. Doamne, ce bine e! Rochia mea e în centrul atenției. Asta se vede clar. Tocmai a intrat și Joaquín și se îndreaptă spre mine... Ce sunete sînt astea? E ora patru! Sînt trează, n-am dormit deloc, mă aflu în camera mea mizerabilă... Dumnezeu nu vrea ca eu să mă odihnesc în noaptea asta. O să mă întorc pe partea cealaltă...

Marchizul ăla văduv de Saldeoro e nebun după mine; dar n-o să fiu proastă, n-o să-i dau de înțeles că-mi place. Și cum îmi mai place!... În sfîrșit, să suspinăm și să așteptăm. Trebuie să fiu demnă. Sînt oare ca aceste țoape care se îndrăgostesc de primul venit? Nu, în clasa mea inima nu se predă fără să se apere. Fii fermă, femeie. Dacă Miquis îți este indiferent și văduvul marchiz te încîntă nu-ți da de înțeles preferința... Bărbații! Ah!... să se supere. Se spune că sînt foarte răi și eu cred asta... Dar tînărul marchiz îmi place atît de mult... E ceea ce mi-aș dori ca soț... Și el îmi jură că așa va fi... Doamne, ce bine e! Ce chip frumos, ce purtări, ce mod de a se îmbrăca atît de personal...! Dar eu mă întreb un lucru: Va spune că mă iubește știind c-o să fiu bogată?... Ai mare grijă, fetițo; să n-ai încredere, să n-ai încredere... Căci fără să stau pe gînduri îi mulțumesc pentru argumentele lui delicate de a-mi oferi bani și de a mă obliga să-i accept... Pentru nimic în lume n-o să-i accept... Să mă umilesc eu?... Mai bine mor.., E cinci, Sfinte Dumnezeule, și eu sînt trează!

Nu vreau să mă gîndesc la Joaquín, nici la bunica mea, nici la fratele meu, nici la cizmele mele rupte, să văd dacă în felul acesta uit și adorm. O să-mi bag capul sub pernă. Ah! asta mă mai odihnește puțin... Au trecut două săptămîni de cînd nu l-am văzut pe Joaquín și mi se pare că au trecut mii de ani. Am fost atît de puternică în acea zi! M-am prefăcut atît de jignită. Adevărul e că el a fost îndrăzneț, foarte îndrăzneț... E atît de pasionat încît nici nu știe ce face... Își ieșise din minți. Ce ochi, ce mîini puternice! Dar ce serioasă am fost eu! Cu cîtă răceală l-am respins..., și acum mor să se întoarcă... Doamne, a bătut de cinci și în curînd va fi șase! Nu se poate, ceasul ăsta e beat... Să fim calmi. Mi-e foarte somn. În sfîrșit, oboseala mă va adormi. Dacă nu m-aș gîndi... Ce fericiți trebuie să fie alții!... Fii tare, fetițo! Cu cît mai pasionat va fi Joaquín, cu atît mai rece și mai dîrză să fii tu... O aud deja pe doña Laura hodorogind prin casă. În cameră a pătruns deja lumina soarelui. E ziuă și eu sînt trează! Toate, toate talentele pe care le am le dau, Doamne, pentru un pic de somn, Doamne, dă-mi somn și lasă-mă proastă...

Aud deja gălăgie pe stradă. Trec căruțe pe Hortaleza; îndată negustorii vor începe să-și strige marfa. Mîine, ce zic eu mîine? azi e miercuri, 17. O să primesc vreo scrisoare și bani de la unchiul meu? Nu e unchiul meu dar așa îi zic eu. Sărmanul, e atît de bun dar atît de zgîrcit! ... Doña Laura se ceartă cu servitoarea ... Blestemată să fie Doña Laura! Ziua în care voi avea cu ce să-i plătesc acestei femei feroce va fi cea mai fericită din viața mea ... Deja e șapte! Vreau să dorm chiar dacă n-o să mă mai trezesc niciodată. Patul ăsta e un instrument de tortură, un supliciu. Dacă nu adorm într-o clipă o să mă scol. Nu pot să stau așa. In capul meu ceva nu e în regulă. Asta e o boală. Dacă oamenii ar muri din asta, că nu dorm? ... Atunci moartea ar fi o eliberare teribilă. Sincer le invidiez pe stridii. Cum mai pătrunde soarele în camera mea! Vicleanul, îmi bate drept pe bietele mele cizme, care nu mai sînt bune de nimic. Și îmi bate din plin pe rochia mea ca s-o facă cu atîta lumină mai urîtă decît este. Ce amărîtă sînt, doamne, Dumnezeule! Asta nu poate continua așa și nu va continua. O să-i scriu unchiului meu, marchizei, lui don Manuel Pez, lui Joaquin ... E opt, Sfinte Dumnezeule! Mă scol. O să dorm la noapte.

Capitolul 12

PEȘTII (PREDICĂ)

1.

„Și a mai zis Dumnezeu: Să mișune apele de viețuitoare ....

Și Dumnezeu a făcut peștii cei mari și toate viețuitoarele care se mișcă și care mișună prin ape, după soiurile lor ... Și Dumnezeu a văzut că erau bune.

Și Dumnezeu le-a binecuvîntat și a zis: Creșteți, înmulțiți-vă și umpleți apele mărilor ... "

(Facerea lumii, cap. I, versetele 20, 21 și 22)

Iubiții mei frați: Fericită de o mie de ori, *ultimul dintre pămînturile unde apune soarele*, această Spanie a noastră care a zămislit la sînul ei și a crescut la pieptul ei pe don

Manuel José Ramón del Pez*, geniul Administrației, soarele funcționarilor, astru de a doua mărime în politică, părinte al expedientelor, fiu al faptelor sale, frate a două asociații profesionale, ginere al socrului său domnul don Juan de Pipaón, de neînlocuit în comisii, necesar în adunări, șeful urbei pentru a accelera sau a încetini o afacere, cea mai bună mînă pentru a trasa planul unui împrumut, nasul cel mai fin pentru a mirosi un negoț, servitor al lui însuși și al celorlalți, enciclopedie de bancuri politice, apostol neobosit al acelor venerabile rutine pe care se odihnește nobilul edificiu al glorioasei noastre apatii naționale, mașinuță de făcut legi, de tăiat regulamente, de tocat ordonanțe și de golit instrucțiuni, cel mai mare mulgător, printr-un drept moștenit pe veci, al bugetelor orașelor, bărbat, în sfîrșit, pe care voi și eu îl cunoaștem ca pe degetele de la propria mînă, căci mai mult decît un om e o generație, și mai mult decît un personaj e o castă, un trib, o jumătate de Madrid, prescurtare și compendiu a unei jumătăți din Spania.

Don Manuel José Ramón del Pez avea, în perioada la care se referă panegiricul nostru, între cincizeci și șaizeci de ani. De la o vîrstă fragedă slujea în această maternă Administrație spaniolă. De copil avusese ajutorul altor pești mai mari și al familiei Pipaones, care era și ea Pez după ramura maternă. În continuare, s-a condus singur și aproape întotdeauna a îndeplinit înalte și avantajoase slujbe cu perioade de concedieri; că nimic nu e stabil și complet pe lumea asta. Se bucura de o reputație de om onorabil, ceea ce predicatorul declară cu plăcere, deși chestia cu onorabilitatea știm foarte bine cu toții că a ajuns să fie o idee pur relativă. Despre principiile sale politice nu putem vorbi, căci n-avem de ce. Nici nu are prea mare importanță pentru a stabili că acele principii, presupunînd că nu i-ar fi fost străine, ar avea ca atribut principal o adaptare atît de minunată precum cea a lichidelor care iau forma și culoarea vasului în care sînt puse. Erau, deci, principii lichide, ceea ce nu este chiar culmea lipsei de coeziune, căci există și principii gazoase. Dacă un caracter trebuie să se formeze dintr-o singură piesă și dintr-o singură substanță, înlăturîndu-le pe celelalte, ca fiind pur ornamentale, caracterul lui don Manuel era compus dintr-o singură și omogenă calitate, cea de a servi pe toată lumea, preferînd mereu, prin legea gravitației sociale, pe cei puternici.

Lumea vorbește că nu există lucru, sub jurisdicția omenescului, care să nu se obțină prin intermediul lui Pez, și

* — pește.

de aici că Pez ar fi în acele zile de vîrf atît de copleşit de recomandaţiile care i se cer precum un sfînt făcător de minuni de odoare. Recomandaţia este la noi o a doua Providenţă; echivalează cu ceea ce alte popoare, cu mai puţină corupţie, numesc noroc, bogăţie. Prin ea se poate ajunge la culmi ameţitoare, prin ea se deschid drumuri pe care le găsesc închise munca şi talentul. Datorăm misticismului această formă administrativă a răbdării care se numeşte tertip; datorăm favoritismului această formă guvernamentală de subordonare care se numeşte recomandare.

Nu ca o a doua faţă a caracterului său serviabil, ci ca o amplificare a lui avea don Manuel virtutea filogeniei sau protecţia hotărîtă, necondiţionată, o protecţie frenetică şi delirantă, în abundenta, interminabila, infinita familie a Peştilor. În zilele acelea, iubiţii mei fraţi, deţinea una din principalele funcţii în Ministerul de Finanţe şi chiar este recomandat pentru a fi ministru. Tot în aceleaşi zile vedeai răspîndit prin toată rotunjimea Peninsulei un număr considerabil de funcţionari care, pentru că purtau curatul nume de Pez, susţineau că sînt nepoţi, veri de gradul doi, patru sau şapte, sau măcar rude îndepărtate ale lui don Manuel. Existau patru sau cinci Peşti printre generalii de armată, toţi cu funcţii înalte. Magistraţii şi judecătorii şi promotorii fiscali din neamul Pez se numărau cu sutele, împrăştiaţi în toată Spania. Pentru ca în toate ierarhiile să fie cîte un membru al acestei omnisciente familii binecuvîntate exista, de asemenea, şi un episcop pisciform şi chiar doisprezece canonici şi clerici care dădeau din coadă în Departamentul Cultelor. În Domeniul public, în rîndul vătafilor, perceptorilor, funcţionarilor de la Ministerul Sănătăţii, revizorilor vamali, inspectorilor financiari, şefilor din Ministerul Economiei Naţionale, ofiţerilor, deputaţilor pentru Guvernele din provincie, numărul Peştilor era atît de mare încît nu se putea exprima. Invocăm textul divin: *Crescite et multiplicamini, et replete aguas maris.*

Despre Mancha, fericitul cuib al acelei familii, n-avem ce spune, căci acolo Peştii erau pînă la cele mai de jos categorii. Fără să-i numărăm pe primari, pe secretarii primăriilor, a căror înrudire cu don Manuel era evidentă, deşi foarte îndepărtată, dădeau din coadă mii şi mii de peştişori, legaţi de ilustrul şef doar prin servicii reciproce şi prin nume şi care îşi aveau partea lor de linguşeală, care de la salahori, care de la învăţător, care de la ţîrcovnic. Pentru a spune totul dintr-o dată referindu-ne la aria nelimitată de acţiune a lui don Manuel, e de ajuns să spunem că aceasta reprezenta un ocean. Iubiţii mei fraţi, să ne amintim pă-

rerea pe care a formulat-o în legătură cu acești oameni *Apostolul Școlilor*, Augusto Miquis junior. Din profundele sale studii ihtiologice a extras următoarea clasificare: Ordinul *malacopterigios abdominales*. Familia *barbus voracissimus*. Specia *remora vastatrix*.

2.

Iubiții mei frați: Dacă trecem din Mancha, că tot Spania e, la Direcția unde era șef don Manuel, vom găsi un spectacol nu mai puțin patriarhal. Din căsătoria sa cu una dintre fiicele lui don Juan de Pipaón (Dumnezeu să-l ierte!), don Manuel a avut șapte copii. Nepunîndu-l la socoteală pe fiul cel mare, Joaquín Pez, despre care se va vorbi cînd va veni momentul, nesocotindu-le de asemenea nici pe cele două domnișoare Pez, deja de măritat, rămîneau patru flăcăi. Luis, de douăzeci și șase de ani, avea treizeci de mii de reali la Secretariatul Ministerului; Antoñito de douăzeci și două de primăveri se bucura de douăzeci și patru de mii de reali într-o Direcție limitrofă; Federico, de nouăsprezece ani, binevoiește să-și îndeplinească sarcinile pe lîngă tatăl său, pentru remunerația de paisprezece mii de reali; Adolfito, de cincisprezece ani, se mulțumește cu un mizilic de opt mii de reali, printre funcționarii mărunți; iar mezinul... nu, mezinul nu primise încă ordinul de numire dar îl va primi ca o răsplată meritată pentru rîvna cu care urmărea șoriceii ce rodeau hîrtiile din birou.

Nu vom trece mai departe din respect pentru domnul de Pez, fără să facem o scurtă incursiune pe tărîmul aritmeticii. Există o observație sau o problemă pe care oamenii și-au pus-o de multe ori în fața unor certe antiteze care, după ce se repetaseră, au ajuns să ne fie familiare. Cînd don Manuel era director, luxul familiei sale îl egala pe cel al unei familii de proprietari cu cincisprezece sau douăzeci de mii de duros rentă. El nu avea bunuri imobiliare de nici un fel, nu era înscris în marea carte a contabilității, nu trebuia să aibă nici economii. Adunînd venitul lui cu venitul peștișorilor, totalul nu atingea șase mii de duros. Problemă: prin ce alchimie misterioasă reușea această sumă să acopere următoarele sectoare: casă de optsprezece mii de reali, mîncare bună, îmbrăcăminte nouă tot timpul pentru toți membrii familiei, rochii elegante de bal pentru fete, trăsură, lojă în primul rînd la teatrul Regal, locuri la alte teatre, călătorii de agrement vara, cheltuieli neprevăzute etc...? Chiar presupunînd că don Manuel ar fi primit de

două ori mai mult de la cîteva companii de cale ferată, jumătate din cheltuieli rămîneau neacoperite. Dar aceste probleme care pe vremuri preocupau pe cei fără ocupație, amatori de a cerceta viețile altora, acum întîlnindu-se la tot pasul, au ajuns să fie un lucru natural și frecvent. Societatea, familiarizată cu acest flagel, nici măcar nu se mai sinchisea de asta.

Să ne introducem în căminul familiei Pez; să înotăm o clipă în apa acestui ocean de fericire unde strălucesc solzii de argint și de aur ai acestei perechi fericite și ale acestor progenituri foarte fericite. Timpurile erau prospere. Era momentul atunci să fii în vîrf. Fecundul copac al puterii proteja placida sa umbră familia. Era de ajuns să întinzi mîna pentru a culege savuroasele lui fructe. Parfumul florilor sale îmbăta. Din situația atît de prosperă se năștea în toți acea dorință febrilă de bucurie și delirul de a atrage atenția, de a părea mult mai bogați decît erau în realitate. Doamna de Pez nu mai aspira pur și simplu ca fetele ei să se căsătorească cu oameni bogați și cinstiți. Nu, ginerii ei trebuiau să fie milionari, și, mai mult chiar, duci sau cel puțin marchizi; ele însele (ca inocentele lor sufletele deja damnate din cauza îngîmfării) și-au însușit ideile divinizatei lor mame și au mers și mai departe dorindu-și prinți, și, de ce nu, regi?

Erau două fete plăcute, de o frumusețe delicată și fragilă, din aceea care strălucește cînd ești tînăr, ca frumusețea bolnăvicioasă a unei flori de seră, care apoi se scutură în primul an de căsătorie; blonde, subțiri, fragile ca de porțelan. Ochii lor limpezi străluceau prea mari în delicatețea fețelor lor ascuțite și ca de ceară. Datorită faptului că erau duse de mama lor din salon în salon, din teatru în teatru, din petrecere în petrecere, păreau obosite, dar nu sătule de distracții frivole și plăcere. Nu fuseseră crescute în modestie de unde reieșea că aceste copile de-abia puteau ascunde, sub lustrul civilizației, disprețul pe care îl simțeau față de tot ceea ce era sau părea inferior societății din care ele făceau parte. Nu le lipsea din vocabular cuvîntul *țoapă*, aplicîndu-l tuturor celor care nu trăiau scufundate în marea de fericire a familiei Pez; și vorbind astfel nu înțelegeau prostuțele că ele cădeau, de asemenea, sub incidența *țopismului*, căci acesta este un mod social propriu tuturor claselor, care care se naște din dorința arzătoare de competiție cu clasa imediat superioară. Acele fete, de o mie de ori fericite, nu văzuseră lumea decît în latura ei frivolă; nu cunoșteau societatea, nici mecanismul ei, nici sferele și gravitația lor admirabilă. Învățătura lor se rezuma la puțin Catehism, la o

spoială de Istorie și ce Istorie! cîteva vorbe în franceză și puțină Aritmetică. Dar la ce foloseau rudimentele acestei științe-mamă prețioaselor Josefa și Rosita, dacă nu concepeau că lor le lipseau cunoștințe pe care fata ducelui cutare le poseda din abundență? In acele minți atît de lipsite de răutate ca și de o judecată clară, minți ticsite cu petale de trandafir pentru a pune pe fugă ideile ca și cum acestea ar fi gîndaci, nu putea intra comparația între cele zece milioane rentă a ducelui cutare cu cei cincizeci de mii de reali ai directorului de la Finanțe, chiar presupunîndu-l Pez și chiar un Pez enorm. *Creavit Deus Cete grandia* (marile cetacee).

Să le lăsăm în pace. Sînt fericite. De ce să le tulburăm fericirea cu cifre? Să se bucure de viață, de anii tinereții. Să ne ocupăm de Adolfito, precocele funcționar care se ducea la serviciu numai cînd avea chef; care își comandase o bicicletă la Londra și care el însuși dăduse ordin șefului vămii din Irun s-o lase să treacă fără vamă; ce dovadă de genialitate! „Tu o să ajungi departe, băiete!“, îi spunea șeful de birou. Și într-adevăr acea trăsătură valora cît un portofoliu. Geniul infantil care anunța embrionul unui om de stat spaniol!

Să ne mai ocupăm, iubiții mei frați, și de Federico și Antoñito Pez, care erau pe punctul de a deveni avocați și care erau unul filosof (mulți filosofi de azi au șaptesprezece primăveri) iar celălalt economist. Ah! Economia politică e o iluzie care se pierde întotdeauna la douăzeci de ani. Federico se distinsese în acele cercuri ale înțelepciunii precoce unde sute de îngeri se joacă de-a discursul. Era un mic orator. Acolo se puteau auzi următoarele: „Așa cum a spus și antevorbitorul meu . . .“ Și preopinentul acela nu purta bonețică, fiindcă azi e la modă, pentru copiii de țîță, pălăria. Controversele micilor filosofi și economiști căpătau mereu un ton de înflăcărare și personalitate, care deranja nobilele caractere. Expunerea scrisă de Federico despre nu știu ce problemă trecu de la tribună în presă, apăru într-o revistă; copilul crescu, înscriindu-se într-un cerc mai numeros; se făcu auzit; fu aplaudat. La început vorbea, apoi urla. Asurzea coridoarele. Ajunse să se împăuneze cu ușurința lui în vorbire și să se creadă un Moret, un Gabriel Rodríguez. Era să înnebunească după ce i-au spus că încă mai suge de la maică-sa. Prostii! El nu sugea decît de la buget.

Antoñito, care era filosof, își folosea orele de serviciu făcînd reviste muzicale pentru un periodic teatral. Filosofia și Muzica au un suflet de nouăsprezece ani, o afinitate care pare părintească. Sînt două corzi distincte ale lăutei prostiei.

Antoñito, care făcuse în capul său un fel de terci filosofic, amestecîndu-l pe părintele Toparelli cu Auguste Comte, era, pe lîngă asta, un Wagnerian furibund, deși, adevărul înainte de toate, neam de neamul lui nu ascultase muzică de Wagner. În articolele sale le numea pe toate cîntărețele *dive* și toate operele partituri. Era foarte sever cu artiștii cînd nu-i ofereau lojă.

Să ne ocupăm, în sfîrșit, de Luis Pez, cel care nu era nici filosof, nici economist, nici muzician; era călăreț. Începuse o carieră militară, dar a trebuit s-o abandoneze din lipsă de cultură. Pasiunea sa o constituiau caii. Se ocupa de ai lui ca și de ai altora și deplîngea faptul că nu avem un hipodrom (1872). Ca și cel al surorilor sale, creierul lui era atît de departe de aritmetică încît nu reușea să înțeleagă de ce el avea numai un cal, în timp ce prietenul său, fiul ducelui Cutare, călărea alternativ cinci cai, fără a-i număra și pe cei douăzeci care ocupau grajdul din strada San Dámaso. Există aici o contradicție economică în fața căreia Federico Pez, un Bastiat în stadiul de larvă, ar fi avut poate ceva de spus. Fercheșul nostru centaur se ducea la serviciu cît se putea de rar. Făcea parte din Comisia care redacta noile legi vamale. De ce s-ar fi deranjat acest demn funcționar să asiste la munca lui, dacă el nu știa ce este comerțul; dacă nu știa ce e un port; dacă nu văzuse altă mare decît marea fără vapoare de la Biarritz; dacă nu știa ce e o navă, un transport, ce înseamnă taxe, valori, liste de mărfuri, tarife, scară alcoolică și alte lucruri care se referă la traficul și desfășurarea schimburilor? Căsca în birou, își încasa leafa, aștepta cu nerăbdare ora plecării. Iubiții mei frați, e timpul să spunem împreună cu îngerii: „Ave, Maria!“

3.

Să-l surprindem pe don Manuel José Ramón Pez (sau del Pez) cînd, după ce-și abandonase de curînd inutilele pene, intra în biroul său să se intereseze de diverse probleme străine de funcția sa, deși multe dintre ele aveau legături misterioase cu el, numai de el cunoscute. Înfășurat în călduroșul său halat, cu ochelarii sau prince-nez-ul la ochi, cu bărbia sa violacee bine rasă, cu perciunii săi grizonați, bine pieptănați și parfumați, frunzărea hîrtii, consulta note, răsfoia memorandumul, își ordona *in mente* lucrările, făcea calcule, schița proiecte, concepea planuri. Cuvintele și cifrele se amestecau în creierul lui marcîndu-i un rid fin, delicat, pe fruntea sa, care părea trasat cu linia; se cufunda în me-

ditații; apoi, fredonînd o melodie, trecea în revistă periodicele de dimineață, dădea cîteva ordine funcționarilor săi și se ocupa puțin de teatre și distracții.

În fiecare clipă biroul său era vizitat de un înger care intra zbenguindu-se. Ce flecăreală plictisitoare și ce cerșetorie amestecată cu bucurie! „Papa, dă-i bani lui Francisco ca să se ducă la spectacolul de la Comedia... Papa, nu uita că azi trebuie reînnoit abonamentul de la Real... Tăticuțule, plătește-mi concertul de Bach... Papa, croitorul... Papa, modista... Papa, florăreasa... Papa, nota pentru Arias... Papa, evantaiele noastre... Papa, calul... Papa, Papa, Papa..." Era un piuit care nu se mai termina. Din fericire, don Manuel José Ramón era imaginea vie a Providenței, după cum dădea cu generozitate în stînga și-n dreapta fără să se plîngă, fără să crîcnească; mai degrabă delectîndu-se văzînd atîtea plăceri și pofte satisfăcute. Își adora familia și se recrea în ea. Și el era fericit, căci dacă există vreun bine pe lume, este acela cînd se bucură pe deplin dînd ceva.

Și în acest timp, în salonul de primire, dădea năvală o gloată întunecată, o turmă curioasă și exigentă, care dorea să vorbească cu stăpînul, să-l vadă pe stăpîn, să-i spună două vorbulițe stăpînului. În fiecare clipă suna clopoțelul și mai intra unul. Erau dezmoșteniții soartei, pretendenți, șomeri din diverse perioade, din perioada lui Pez și din cea de dinaintea lui Pez. Cîteva guri înfometate cereau pîine, alții nu cereau decît dreptate; cei sufocați de nevoi cereau rezolvarea pe loc a problemelor, ceilalți pentru luna viitoare, iar alții slăbiți și fără putere de a mai pretinde cereau pentru cînd se va ivi un loc vacant. Cu această gloată înfometată se amestecau postulanți din altă sferă, personaje și oameni din lumea bună, care intrau în birou de cum soseau. Servitorul nu putea stăvili gloata nerăbdătoare, disperată, uneori turbată, care avea în manierele ei impetuozitatea asaltului. O femeie prost îmbrăcată lovi odată pe servitor, se strecură pe coridor înainte, intră fără să fie anunțată în birou și înfundîndu-l pe don Manuel, spuse cu lacrimi și gesturi teatrale: „Domnule, sînt văduva unui Pez."

Don Manuel împărțea promisiuni, dădea de pomană, cîteodată dădea scrisori de recomandare de mică importanță și pentru toți avea o consolare, un cuvînt bun ca un sfanț. Era bun și foarte bine educat. Avea în mintea lui, pe lîngă ideea dreptului său la buget, ideea anumitor datorii ineluctabile față de oamenii săraci și fără slujbă.

Pentru a încheia panegiricul nostru cu un fapt concret din viața sfîntului, vom spune că, într-o dimineață, don

Manuel porunci să nu intre nimeni. Era obosit. Vroia să se ducă numaidecît la birou unde avea întîlnire cu marchizul de Fúcar și cu ministrul pentru a trata salvarea Tezaurului cerîndu-le un împrumut.

— Ah! Uitasem... murmură, aruncîndu-și ochii pe o scrisoare. Francisco, spunei domnișorului Joaquín să urce.

Joaquín Pez, cel mai mare peștișor, avea treizeci și patru de ani. Se căsătorise din dragoste cu singura fiică a marchizei de Saldeoro. Rămăsese văduv după opt ani de căsătorie, fără a fi prea tulburat, și cînd se petrec cele povestite era pe deplin consolat cu singurătatea lui. Se distingea prin două calități de valoare: una fizică, cealaltă morală. Chipul său era dintre cele mai frumoase și nobile din cîte se pot imagina. Avea toată frumusețea care este compatibilă cu demnitatea de bărbat și unei asemenea perfecțiuni se adăuga un aer de sinceritate, o plăcută nepăsare sau dacă vreți mai clar o lîncezeală morală foarte simpatică la anumite persoane, o flecăreală frivolă, dar plină de seducții și, în sfîrșit, maniere foarte distinse, un umor ales, gust la îmbrăcat, marcat de o pronunțată personalitate și tot ceea ce corespunde unui tip de dandi al secolului al XIX-lea, care este un secol special pentru asemenea persoane.

Să vorbim acum, iubiții mei frați, despre defectul lui Joaquín Pez, defect enorm, colosal, reprobat de filosofie, de biserică, de Sfinții Părinți și chiar, într-o anumită măsură, de pleava societății. Acest defect era debilitatea, deplorabila neglijență de a se apăra de rău, lipsa de curaj și absența totală a vigorii morale. Fiind cunoscute condițiile fizice și sociale ale lui Pez, se va înțelege bine că acest viciu al sufletului va avea ca expresie simptomatică neînfrînarea pasiunilor amoroase.

Să-l iertăm. Era atît de frumos, atît de atractiv, mai mult decît tipul seducătorului legendar, fiind în multe ocazii un sedus incorigibil. Femeile îi absorbeau atenția, tot timpul și toți banii, foarte mulți proveniți din zestrea soției sale, dar împuținați considerabil opt ani după aceea. Cînd l-am cunoscut, Joaquín se afla în apogeul triumfului său, și pe toate tărîmurile sociale se prezenta cu tolba și săgețile sale; adică nu disprețuia nimic ce se putea vîna fie că se afla într-un palat, într-o colibă sau în noroi.

Am auzit spunîndu-se, dragii mei, că aceste vînători, departe de a-l întări pe bărbat îl ruinează și abrutizează. E limpede ca apa; dar vigurosul nostru Pez nu ajunsese încă, cînd l-am cunoscut, la gradul de înrăire care reprezintă sfîrșitul pasiunilor nebune. Viciul lui era încă unul al inimii, amestecat cu fantezia. Încă mai persistau în el ilu-

zilele juvenile, cu delicateţea şi entuziasmul lor, cu melancoliile lor, cu extazul şi neliniştile lor. Corpul începea să îmbătrînească înaintea sufletului, căci acesta îşi intîrzia extenuarea cu fantasmagoriile şi eforturile iluminismului, din care se năşteau, deşi într-un mod artificial, afecţiuni asemănătoare duioşiei.

Trăia singur acest tînăr la parterul casei al cărei etaj era ocupat de părinţi săi. Se scula tîrziu, prînzea cu familia şi după ora unu rareori îl mai vedeau părinţii pînă a doua zi dimineaţa.

— Ai văzut, băiete? îl întrebă Papa Pez cu tonul său glumeţ avînd o părere preconcepută despre problema pe care vroia s-o discute. Altă scrisoare a canonicului în care ne scrie aceleaşi **poveşti** ... Ni-i recomandă pe Isidora asta şi pe fratele ei ca să-i sfătuim şi să-i îndrumăm ... Ce prostie! Ce pretenţie are! ... Zice că sînt nepoţii marchizei de Aransis; că el o va dovedi în faţa tribunalului. Tu crezi asta?

— Eu ... Eu, să fiu sincer ... se bîlbîi Joaquín cu acea indolenţă care se extindea din corp în mintea sa. Nu zic nici da, nici ba.

— Elucubraţii, băiete, spuse don Manuel, îndepărtînd cu dispreţ scrisoarea prietenului său canonicul, reprezentantul familiei Pez, în mare parte, din Mancha. Astea-s basme ... Nepoţi ai marchizei de Aransis! ... Adevărul e că sărmana Virginia ... Tu o cunoşti pe Isidora asta?

— Da.

— Şi ea susţine acelaşi lucru ...?

— Sus şi tare.

— Elucubraţii. Poveştile astea ale unor copii amărîţi, care vin cu asemenea aiureli că au taţi duci sau prinţi nu mai ţin în zilele noastre, mai bine-zis cred că nu s-au petrecut niciodată. Le admitem în romane; dar în realitate ...! În sfîrşit, fie ce-o fi, trebuie să-l ajutăm pe canonic ca să ne slujească bine. Interesează-te. Zice să punem la dispoziţia fetei nişte bani. Dar, deocamdată, n-o să-i fac pe plac în privinţa discuţiei cu marchiza de Aransis. O să vorbim cu împuternicitul ei, marchizul de Onésimo ... Elucubraţii, băiete ...

— O să mă ocup eu de asta, replică hotărît Joaquín. Am şi văzut-o pe prinţesa asta. E o fată simpatică, discretă şi bună care merită, da, merită, fără îndoială, ceva mai mult decît are.

Cînd Isidora a sosit la Madrid don Manuel a primit o scrisoare de la canonic în care i-o recomanda pe nepoata lui, atingînd pe departe problema care l-a amuzat atît pe

domnul director. La îndemnul acestuia Joaquín a vizitat-o; din prima zi a socotit-o drăguță, a doua zi foarte frumoasă, iar a treia superbă, după care s-a gîndit s-o păstreze pentru el. A făcut primele tentative: întîmpină rezistență; încercă din nou și întîmpină și mai multă rezistență, o tenacitate care anunța eroismul. De aici veni acea retragere abilă care a deconcertat-o, cum am spus mai înainte, pe tînăra neînfrîntă de atac, ci de supărarea că nu se vedea atacată. Cît de adevărat este că răgazul enervează și supune cea mai călită armată înaintea focului și gloanțelor!

Însușirile militare ale lui Joaquín le depășeau pe ale unui general de trupe regulate, fiind un războinic abil în atacuri. Asta se datora caracterului epocii căreia îi repugna epopeea. Iubirile nu se puteau sustrage acestei legi generale ale prozaicului secol ... Îndrăznețul căpitan de cete, de cînd vorbise cu tatăl său, plănui ambuscada cea mai abilă pe care o realizaseră vreodată războinicii. Nu va ataca direct. Va trimite un parlamentar la inamic pentru a-l face să iasă din bîrlog. Dacă inamicul va cădea în laț, dacă va trece fluviul Prudenței și va ajunge sub focurile din strîmtoarea Îndrăznelii ...

În capitolul următor veți vedea, dragi cititori, ceea ce s-a întîmplat.

Capitolul 13

FANDOSITA!

Era ora patru cînd Isidora, însoțită de nașul ei, ajunse în portalul casei lui Joaquín Pez. Nerăbdarea ei era mare căci primise o elegantă scrisorică în care văduviorul de Saldeoro, după ce se declarase în imposibilitatea de a ieși din casă, o invita pe domnișoara Rufete la dumnealui, unde i se va aduce la cunoștință o comunicare a canonicului, prin care îi trimitea bani, și o problemă foarte importantă și aducătoare de bucurii. Comentariile pe care le-a făcut Isidora din strada Hernán Cortés pînă în strada Jorge Juan n-ar încăpea în acest volum, chiar dacă ar fi dublu. În ce fel și cu ce fecunditate a imaginației dădu viață în mintea ei întîlnirii ce urma să aibă loc imediat! Ajungînd în por-

tal şi spunîndu-i lui don José: „Dă şi dumneata o raită prin cartier şi întoarce-te aici peste o jumătate de oră“, deja desfăşurase în mintea ei o sută de versiuni diferite de ceea ce avea să se întîmple. Cînd intră, ieşeau cele două fete ale lui Pez cu mama lor pentru a urca într-o trăsură, care le aştepta în faţa casei. Ce elegante erau! Isidora se uită mai bine la ele; după părerea ei arăta atît de rău, cu înfăţişarea aceea jalnică încît de bunăvoie s-ar fi ascuns pentru a nu fi văzută de celelalte. Căci fata lui Rufete, săracă şi prost îmbrăcată, nu se simţea în largul ei. Pofta ei de mărire nu era numai o dorinţă, ci şi o reclamaţie. Sărăcia ei nu i se părea nenorocire, ci nedreptate şi luxul celorlalţi îl privea ca pe un lucru care îi fusese furat şi care, mai devreme sau mai tîrziu, trebuia să se întoarcă în mîinile sale.

Fetele lui Pez de-abia se uitară la fata care intra. Dar aceasta le analiză bine, le făcu o critică acerbă, le dezbrăcă, le luă pălăriile, le cenzură acele talii de viespe şi conchise prin a considera în mintea ei ceea ce ar rezulta dacă cea mai frumoasă dintre fetele lui Pez s-ar îmbrăca cu boarfele Isidorei iar aceasta şi le-ar pune pe cele ale fetelor lui Pez.

Intră în casa lui Joaquín şi servitorul o închise într-un salon în timp ce o anunţa domnişorului. Ce mobile frumoase şi fine, ce canapele comode, ce oglinzi strălucitoare, ce covor moale, ce figurine graţioase de bronz, cîtă solemnitate are acel ceas ţinut pe braţe de o nimfă cu figură severă şi mai ales ce minunate tablouri înfăţişînd femei încîntătoare! Puţina erudiţie a Isidorei nu-i permitea să ştie dacă acele doamne erau din mitologie sau din altă parte; dar faptul că unele din ele erau destul de sumar îmbrăcate o duse cu gîndul la zeiţe sau la ceva semănător. Şi ce frumoasă era biblioteca de stejar, sculptată, plină cu cărţi de aceeaşi dimensiune, aurite, care arătau prin netezimea pielii lor roşii şi negre că nu fuseseră citite niciodată! „Dar ce-or face în colţuri acei doi domni slabi? Ah! Perechea asta am văzut-o de mai multe ori. Sînt Mefisto şi Don Quijote, după cum zicea Miquis. Eu nu voi face niciodată prostia să ţin în casă ceva ce se găseşte pe toate drumurile. Hai, că pot chiar să le dau lecţii ăstora.“ Privind şi tot privind ochii Isidorei dădură peste *Cristo* al lui Velazquez, şi era foarte gînditoare, încercînd să ghicească ce făcea Mîntuitorul nostru printre atîtea zeiţe, cînd intră Joaquín.

— Veşti bune! îi spuse, veşti bune pe toate fronturile. Îi luă mîinile şi i le strînse mult, mult. Tata a primit o

scrisoare de la canonic... Tata caută să vorbească cu marchiza de Aransis. Totul se va aranja... Va fi bine. Nu ți-am spus eu?

Isidora fu atît de tulburată de această erupție de vești bune încît nu reuși să spună nimic. Îl privea amețită pe Joaquín. După ce trecuse prima impresie produsă la aflarea veștilor, ceea ce domina în spiritul tinerei era rușinea că Joaquín, atît de admirat de ea, o vedea prost îmbrăcată. Stătuse două ore să se aranjeze pentru a-și ascunde înfățișarea ei umilă. Venise îmbrăcată cu o simplitate elegantă, respirînd curățenie și cochetărie; dar toată curățenia din lume, toată grația și simplitatea nu puteau ascunde înfățișarea urîtă a hainelor decolorate, nici măcar, și asta era cel mai cumplit, nenorocita uzură a cizmelor, care nu erau numai uzate și vechi, ci și rupte! Cît suferea Isidora pentru acest lucru, nu se poate spune. Își ascundea cu grijă picioarele sub poalele hainelor, pe cît de mici pe atît de prost încălțate, pentru ca Joaquín să nu le vadă.

Dar el le și văzuse, fără să-și piardă din această cauză dragostea, sau numească-se cum o vrea, pe care o simțea; ba chiar era și mai exaltat. Ca urmare a acestor aberații ale gustului, care marcau trecerea de la pasiune la viciu, Joaquín o iubea mai mult cu acea toaletă grosolană; și dacă ar fi fost numai în zdrențe, ca o cerșetoare de pe stradă, ar fi văzut în ea sublimat idealul momentului.

— Și cînd va vorbi tatăl dumitale cu marchiza? întrebă Isidora acum mai stăpînă pe ea. Marchiza se află la Córdoba...

— La Córdoba?... Aha, murmură Joaquín, căruia nu-i prea păsa dacă marchiza se afla unde se simțea mai bine. Asta nu contează. Marchiza va veni... Ah! Uitasem să-ți spun ce-i mai important. Avem ordin de la domnul canonic să-ți dăm suma de care ai nevoie. Cît vrei.

— Suma de care am nevoie! repetă Isidora, fascinată, văzînd în imaginația sa o cascadă de bani.

Să ai bani! Ce fericire! Se părea că în sufletul ei, ca într-o pădure luminată dintr-o dată, începeau să ciripească și să zboare mii de păsărele încîntătoare. In așa fel i se arătau nevoile satisfăcute, poftele împlinite, datoriile plătite și încă alte satisfacții aduse de suverana virtute a aurului!

Joaquín fiind cunoscător al felului de a atinge diferite registre ale sufletului omenesc și al efectelor surprizei teatrale în simțurile bărbatului și mai ales ale femeii, se duse la șemineu, luă de acolo o cutiuță, o deschise și arătă ochi-

lor uluiţi ai Isidorei suma de bani promisă, monede de aur şi argint şi două, trei teancuri de bancnote.

— Nu ştiu cît o fi aici, spuse Pez, răscolind comoara cu degetele şi afectînd indiferenţă pentru a da de înţeles familiaritatea lui cu milioanele. O mie, două, patru, opt... cîte vrei

Efectul a fost imens. Uluită şi înnebunită era fata lui Rufete plimbîndu-şi sufletul cu privirile prin interiorul frumoasei cutiuţe, şi chiar dacă suma nu era fabuloasă, dar nici mică, fiind toate bancnotele mici, sărmana tînără, care atîta se lăsa dusă de hiperbole, credea că vede trecînd printre degetele lui Joaquín Pez tot şuvoiul auritului Pactolo

— Dumneata vei dispune, repetă el, frunzărind bancnotele ca şi cum ar fi fost cărticele cu foiţă de ţigară. Părerea mea e că dumneata, pentru că eşti cine eşti şi avînd în vedere poziţia pe care o vei ocupa, nu trebuie să mai continui să trăieşti în casa aceea. Dumneata trebuie să-ţi ei o casă pentru dumneata şi fratele dumitale, să ai alt nivel de viaţă, să nu-ţi lipsească anumite comodităţi, în sfîrşit... Vrei să mă ocup eu să-ţi caut casă, să-ţi fac rost de mobilă, de croitoreasă?...

Joaquín o privi. Ce frumoasă era! Isidora îl asculta de parcă ar fi ascultat o descriere a paradisului din gura cuiva care a stat într-adevăr acolo. Apoi, cînd Joaquín o privi atît de aproape încît ea putea să-i numere firele de păr din barba blondă şi razele aurite din pupilele întunecate, crezu că îl vede chiar pe îngerul de la poarta raiului arătîndu-i cheile... Pentru o clipă, Isidora nu făcu altceva decît să-şi schimbe privirea de la cutiuţă la chipul lui şi de la chipul lui la cutiuţă. Profunda admiraţie pe care o simţea pentru tînăr crescu pînă cînd deveni o dragoste afectuoasă. Era atît de seducător felul în care privea!... Avea un nu ştiu ce atît de deosebit de toţi ceilalţi bărbaţi... Aşa gîndea Isidora, simţindu-şi rănită toată acea parte a inimii care dădea frîu liber orgoliului.

— Dumneata vei dispune, zise iar Joaquín, lăsînd de o parte cutiuţa şi luînd mîinile Isidorei.

Aceasta începu să tremure, îi fu teamă, că Joaquín se făcuse mai frumos, mai seducător, mai curtenitor, împodobindu-se cu toate calităţile ce se pot imagina.

— Mă port urît?, întrebă el cu voce moale, mă port urît drept răsplată la jignirea pe care mi-ai făcut-o izgonindu-mă şi spunîndu-mi că nu vei putea să mă iubeşti?

Isidora oscila între a rîde și a-i fi frică. Rîdea dar era palidă. Apoi o luă cu frig.

— Eu știu bine ce se va întîmpla cînd vei ajunge la capătul drumului tău, continuă el. În loc să mă iubești atunci, cum mi-ai promis, mă vei disprețui. Îmi vei fi atunci superioară! ...

Perfidia din aceste cuvinte era atît de mare, încît nu se putea ascunde sub toată perdeaua disimulării.

Isidora, pe lîngă rîs, pe lîngă spaimă, pe lîngă frig, se simțea ca legănată într-un ușor și aerian scrînciob. Chipul superb al tînărului Pez trecea prin fața ochilor ei cu intermitența unor străluciri celeste. Și cum să nu se simtă astfel, dacă dintr-o dată începu să audă un potop de cuvinte înflăcărate, pe care ea nu le auzise decît în vis? Joaquín o tutuia. Joaquín abuza de cuvînt. Isidora cunoscu cu repeziciune apropierea răului său și avu una dintre acele inspirații de demnitate și onoare care sînt proprii naturilor nealterate. Debilitatea ei a avut ca scut sentimentul că, pe de altă parte, era cauza tuturor relelor: orgoliul. Se salvă cu ajutorul defectului său, așa cum alții se salvează prin merite. Nu e ușor de definit ceea ce a gîndit cu repeziciune, lucrurile ce i-au venit în minte, zguduiturile pe care le-a dat demnității sale de Aransis ca să se trezească și să-i sară în apărare. Ea o făcu să sară de pe scaun atît de repede încît Joaquín n-a putut s-o oprească și ca din pușcă să se repeadă la ușă. Palpitatul violent al inimii, tăindu-i respirația, abia dacă îi dădu voie să spună:

— Nu vreau nimic, nu vreau nimic.

Evident, se referea la conținutul casetei; Joaquín alergă după ea, spunîndu-i:

— Nu te formaliza.

Dar fata lui Rufete, curajoasă și hotărîtă, încercă să deschidă ușa. Era încuiată. Merita văzută sprinteneala ei de vrăbiuță, promptitudinea cu care alerga dintr-un colț în altul, urmărită dar nu și prinsă. Alergă la fereastră, care fiind la parter, se afla la nici doi metri înălțime, o deschise și sprijinindu-se de pervaz se întoarse și spuse cu însuflețire:

— Dacă nu-mi deschizi ușa și nu mă lași să plec țip după ajutor.

Pez rămase pe loc; reflectă o clipă. Dintr-o dată dragostea sa se transformă în mînie, iar mînia în rîs.

— Îmi faci scene? ... Țipi pe stradă? Ce ridicol! Vrei cu tot dinadinsul să ne facem de rîsul lumii.

Furia îi clocotea pe buze. O privi pe Isidora cu atîta ciudă încît aceasta se zăpăci și crezu că fusese nesăbuită și prea mîndră. Apoi tînărul deschise ușa. Îi arătă Isidorei ieșirea, lăsînd să-i scape de pe buzele, tremurînd de mînie, această jignire:

— *Fandosito!*

Trei minute după aceea Isidora se întîlnea cu don José la colțul străzii și mergea spre casă cu inima tulburată, bucuroasă de victorie și întristată de sărăcie, satisfăcută și deconcertată, spunîndu-și: „Mă jignește pentru că sînt orfană și mă insultă pentru că sînt săracă, și totuși ... "

Capitolul 14

CRĂCIUN

1.

A doua zi Isidora primi o scrisoare de la Joaquín la care alăturase și cîteva bancnote și în care îi cerea mii de scuze pentru ceea ce se întîmplase cu o zi înainte. Îi spunea că dacă vreun cuvînt dur sau jignitor îi ieșise de pe buze la despărțire să-l ia ca pe o glumă sau să considere că nu i l-a adresat. La sfîrșit îi cerea permisiunea s-o viziteze iar în casa lui Relimpio. Ea mulțumi din tot sufletul că primise satisfacție și necazurile din acea zi se risipiră la vederea plăcută a pîinii binecuvîntate, adică a banilor. Dădu uitării jignirile; dar dacă îi iertă cu ușurință lui Joaquín ofensa făcută onoarei ei, a trebuit să facă un efort de bunăvoință ca să-l ierte pentru că o făcuse *fandosită*. Așa e condiția umană încît uneori rana produsă amorului propriu doare mai tare decît lovitura dată împotriva onoarei. Văduvul marchiz o vizită două zile mai tîrziu și politețea sa după îndrăzneața comportare o captiva mai mult sau, dacă vreți mai clar, politețea sa avea virtutea de a face disculpabilă și chiar plăcută cutezanța trecută; căci așa se contrazic inimile în tainica lor logică. Încet, încet, odată cu vizitele și cu discuțiile lor îndelungate, Isidora îl îndrăgi pe văduv iar văduvul se îndrăgosti atît de ea, încît veni o vreme cînd fu surprins și se sperie de seriozitatea afecțiunii

sale. În acest timp, lucrurile se desfășurau în mod satisfăcător. Don Manuel Pez și marchizul de Onésimo îi scriseseră marchizei de Aransis și, deși aceasta nu răspundea, era de presupus că va răspunde în curînd, favorabil. De asemenea, mergea pe drumul cel bun și procesul în legătură cu crima lui Mariano. Joaquín făcea pe dracu în patru pentru ca judecătorul să-i dea drumul fie chiar și pe încredere, pe motiv că fusese iresponsabil datorită vîrstei lui fragede. Isidora îl vizita pe fratele ei de două ori pe săptămînă, ducîndu-i haine și mîncare. Cîteodată se întîlnea la închisoare cu *Vînzătoarea de lipitori*, care se ducea cu același scop; și amîndouă discutau, bătrîna distingîndu-se prin vulgaritatea limbajului său înțesat cu *draci* și prin lipsa de respect față de nepoata sa.

Sosi Crăciunul, sosiră acele zile de ceață și bucurie în care Madridul pare o imensă casă de nebuni. Oamenii sînt cuprinși de o febră care se manifestă în trei moduri diferite: delirul lăcomiei, nebunia loteriei și boala bacșișurilor. Tot ce este spiritual, moral sau delicat, tot ce ține de suflet, dispare sau se eclipsează. Sărbătoarea cea mai mare a lumii creștine se celebrează cu descătușarea tuturor poftelor. Pînă și arta se înjosește. Teatrele prezintă circării sau caricatura Marii Taine în nașteri sacrilege. Comicii fac afaceri bune; cei care trag mîța de coadă, inclusiv femeiuștele, fac paradă de nerușinarea lor; bețivii se înmulțesc. Taverne, lupanare și tripouri sînt ticsite de lume și cu cuvintele obscene sau vulgare, care se rostesc în aceste zile, s-ar strînge destulă otravă pentru a infecta o întreagă generație. Nu exită decît un singur gînd: orgia. Nu se poate merge pe străzi căci tranzitul oamenilor faimoși e de trei ori mai mare, mergînd într-un du-te-vino grăbit. Bărbații încărcați cu cadouri te lovesc și poți fi izbit de un cap de clapon sau de curcan, care trece pe lîngă tine.

Cofetăriile și magazinele alimentare oferă în vitrinele lor o abundență apăsătoare care numai la vederea acesteia îmbuibă stomacul. Nu ajung prăvăliile și la colțuri de stradă și prin unghere se înalță munți de marțipan, mormane de alviță, unde cuțite speciale taie întruna, fără să le termine vreodată. Pescăriile inundă cu tot ce a creat Dumnezeu în mările din nord și din sud. Pe un fundal de rogojini își pune Valencia portocalele, chitrele și rodiile roșii pline de rubine tari. În cartierele sărace tarabele sînt la fel de abundente; dar prețul scăzut declară inferioritatea produselor. Există o piatră de var prea dulce care se vinde drept alviță și niște măsline negre care înoată în cerneală. Din Plaza

Mayor spre sud se impuţinează marţipanul, şi abundă nucile, alunele. Scara gradată a gastronomiei îmbrăţişează de la rafinamentele de Pecastaing, Prast şi Mahonesa pînă la ghindă şi pasta de smochine, care se vinde pe o tarabă ambulantă pe drumul spre Yeserías. Imensul peşte de Crăciun cuprinde toate părţile şi produsele care se obţin de la acesta, de la rusescul caviar pînă la marinată şi scrumbia din butoi, care străluceşte ca aurul şi frige ca focul.

O familie putea să moară; dar să sărbătorească noaptea Crăciunului cu orice fel de mîncare proastă, asta nu. Pentru a cumpăra un curcan familiile cele mai refractare la economie îşi rezervau din noiembrie cîţiva gologani. Cum puteau renunţa cei din familia Relimpio la acest tradiţional obicei? Şi ei, săraci şi mereu strîmtoraţi, aveau curcanul lor, fiindcă doña Laura ştia să se chiverniseascā şi avea chiar în această situaţie cei trei besugo de două livre şi jumătate care se vor prezenta pregătiţi cu parfumatul usturoi şi cu lămîie. Don José era bărbatul cel mai norocos din Madrid, din ziua de 22 decembrie. Se ocupa cu inspectarea tarabelor din piaţa Carmen pentru a-i aduce soţiei sale informaţii sigure despre preţul batogului, peştelui besugo, plăticii. Se vorbise despre asta în consiliu şi don José spunea cu gravitate: „Situaţia e tulbure. O să vedem mîine". În ziua de 23 decembrie don José şi doña Laura se mîniau căci nu le ieşiseră numerele la loterie, fenomen ciudat care în toţi anii se repeta întocmai. Doña Laura era de părere că toate cîştigurile le lua Guvernul şi că loteria era curată înşelătorie; dar, mai cu cap, don José o asigura că numărul jucat era foarte frumos şi că nu-i lipsiseră decît două unităţi (să mori nu alta!) ca să cîştige. Conchideau amîndoi exclamînd cu o răbdare îngerească: „O să iasă la anul."

Dar venea dimineaţa de 24 şi atunci don José era întruchiparea fericirii, devreme ce noi ne-o reprezentăm pe aceasta înfăşurată în mantaua sa şi cu coşul său mare agăţat de braţul său drept. Don José ducea coşul, iar doña Laura banii. Şi acum venea colindatul prin magazie, privitul peste tot, întrebări în legătură cu preţurile, nehazardîndu-se în realizarea cumpărăturilor lor pînă cînd nu erau siguri că vor cumpăra ce-i mai bun. Deja Relimpio era informat unde se găseşte adevărata alviţă de Alicante şi Jijona, unde era mai ieftin marţipanul, mai dulci rodiile şi mai mari măslinele. Cumpărau din toate, indiferent cît de mică era cantitatea.

Comentariile lui în ceea ce priveşte calitatea produselor cumpărate nu mai aveau sfîrşit. Şi apoi, cînd intrau în casă,

ea cu geanta goală, el cocoșat sub greutatea plăcută a coșului, cine nu s-ar fi emoționat văzîndu-l scoțînd totul cu dragoste pentru a le arăta fetelor și pentru a pune fiecare bucățică de alviță în ordine pe masă, spunînd cărei calități aparținea fiecare și bombănind dacă vreun ignorant le-ar fi confundat? Ceea ce nu putea suferi doña Laura era ca el să guste din toate pentru a-și da avizul și pe acest motiv aveau loc certuri zgomotoase; dar el o asigura că toate erau minunate, că totul era perfect și cu asta și cu adunatul de către doña Laura a cumpărăturilor pentru a le pune sub șapte lacăte, se terminau discuțiile. După aceea intra și don José în bucătărie pentru a ajuta și pentru a da sfaturi; căci se pricepea nițel la pregătirea stufatului și a altor preparate culinare. Fetele lăsau cusutul în ziua aceea; nu se gîndeau decît la cină și le trecea după-amiaza pînă o ajutau puțin pe mama lor și pînă se găteau să meargă la teatrul Martin cu Miquis.

Don José, căruia orele i se păreau secole, nu se gîndea să noteze nici în jurnal, nici în cartea mare cheltuielile extraordinare din acea zi. După-amiaza se ocupă cu instalarea mesei în salon, sufrageria fiind prea mică pentru o asemenea cină sărbătorească. Apoi se privi de o mie de ori în oglindă, se dichisi și deja în culmea fericirii le luă copiilor toba, cu care asurzeau toată casa, și o bătu pe coridoare cu furie și curaj urmat de ceata de copii și aclamat de aceasta cu chiote vesele.

La binecuvîntata și onesta cină a acestei excelente familii nu participa niciodată, de mulți ani, domnișorul Melchor, care cina cu prietenii săi. Departe de a condamna acest lucru, doña Laura găsea normal ca fiul ei, ales între aleși, să nu se așeze la masa de rînd a părinților lui. I-ar sta mai bine în altă parte. Deja Melchor era în relații cu literații, deputații, artiștii și funcționarii dintr-o anumită categorie. Probabil anul acela se va duce să cineze în casa unui marchiz.

În schimb, la ea participau ortopedul, fratele doñei Laura și fiul acestuia, pe nume Juan José. Ah! Ortopedul era foarte spiritual pentru o cină. Om de mare seriozitate se schimba în cel mai simpatic din lume după ce bea două pahare de vin; zicea prostiile cele mai nostime care se puteau imagina. El și Relimpio, care de asemenea își pierdea mințile după ce trăgea puțin la măsea, fiind privat de asta tot anul, erau eroii mesei; închinau cu țipete, se îmbrățișau rîzînd ca nebunii iar la sfîrșit izbucneau în plîns. In concluzie, era nevoie să-i duci în spate pînă în pat, în gălăgia

şi rîsetele tuturor mesenilor. Singurii invitaţi din afara familiei erau Miquis şi un poet adus de acesta, pe nume Sánchez Berande, care făcea versuri închinate nu se ştie bine dacă Emiliei sau lui Eleonor.

Ei! ... Deja masa era aranjată în salon, sufrageria fiind prea mică pentru atîta lume. Don José, care se zbătuse singur pentru a aranja un banchet, îşi contempla opera cu legitim orgoliu şi se reflecta în luciul farfuriilor şi paharelor, în multitudinea de lumini, în podoabele şi opulenţa mesei. Apoi împrăştia priviri de felicitare în tot salonul, spre scaunele de rips, care fuseseră dezbrăcate de husele de percal şi spre cutiuţele cu dulciuri, tăvile metalice şi celelalte delicatese ... Totul era în ordine, totul era perfect. Chiar şi portretul stăpînului casei, în ulei, detestabil, agăţat pe peretele central, deborda de satisfacţie cu faţa sa mieroasă. „Parcă vorbesc“, spunea Relimpio de cîte ori îl privea. In faţa portretului se afla o gravură din care doña Laura se inspira mereu pentru a-l dojeni aspru pe soţul ei. Era Sardanapal care ardea împreună cu iubitele lui ... Contemplau decorul camerei trei sau patru fotografii de copii morţi. Erau copiii pe care îi pierduse doña Laura la o vîrstă fragedă. Văzuţi în lumina luminărilor sărbătorii care urma, sărmanii aveau chipul dezamăgit că plecaseră din lume atît de repede fără a apuca plăcerea acelei nopţi.

2.

Isidora nu-şi mai încăpea în piele de bucurie. In ziua aceea, pe 24, îi dădeau drumul lui Mariano. Chiar ea se va duce să-l scoată din groaznica închisoare. Oh! Dacă n-ar fi stat atît de prost cu banii, acea zi ar fi fost una dintre cele mai fericite din viaţa ei! Pe ce cheltuise ceea ce îi dăduse cu două luni înainte marchizul de Saldeoro pe socoteala canonicului? Într-adevăr nu ştia. Îi plătise doñei Laura, îşi cumpărase îmbrăcăminte ... Dar restul, unde erau? Isidora reflectă.

Cumpărase obiecte de parfumerie cît pentru trei ani. Şi la ce-i foloseau sfeşnicele de bronz şi acele sticle de porţelan, şi acea sacoşă din piele de Rusia? Acestea erau lucruri pe care le cumpărase ca să cumpere ceva. Erau atît de frumoase! ... Dar vasul acela imitaţie de Saxonia la ce îi folosea? ... Şi sticluţele pentru a pune zambilele?

Mai necesare erau, fără îndoială, agenda, planul Madridului, cele cinci romane şi colivia, deşi încă îi lipsea pa-

sărea. Era foarte neconsolată că nu avea o baie ca lumea; dar cum putea să-și satisfacă această plăcere într-o casă atît de mică? Apoi, blestemata de doña Laura se înfuria pentru cît de multă apă consuma Isidora. Dacă aceasta nu se putea bucura de o frumoasă cadă de marmură, in schimb, se aprovizionase cu cărți de vizită, cu un coșuleț de pai foarte finuț, cu un coup-papier de fildeș pentru a tăia filele romanelor, cu o pereche de cercei cu șurub, cu briliante false, și de încă ceva pe cît de frumos pe atît de capricios. Îi lipsea mult, foarte mult, o lume bună în care să-și etaleze toaletele deja cumpărate. Nu avea nici rochii albe; dar cu timpul își va face o frumoasă garderobă.

Bucuroasă, își făcea ultimul retuș înainte de a pleca să-l ia pe fratele său. Ordinul de eliberare emis de judecător trebuie să se afle deja la biroul închisorii. Ieși radioasă dar nu vru s-o ia pe drumul scurt, prin strada Hortaleza, căci îi era rușine să treacă prin fața unei prăvălii unde avea ceva datorii, e drept nu prea mari.

Se înserase deja cînd Isidora se întoarse însoțită de fratele ei, care rușinat și stînjenit își cobora privirea în fața oamenilor. Îl primi don José Relimpio cu anumite accente de severitate, bătîndu-l pe umăr și spunîndu-i:

— Băiete, să vedem cum o să te porți acum.

Dar doña Laura, implacabilă și crudă, spuse că Mariano n-o să stea la masa ei, chiar de i-ar cere-o și Dumnezeu din cer. Isidora ascultă furioasă; dar stăpînindu-se înghiți jignirea și-și mușcă buzele ca să nu scape cuvintele care-i izbucneau din inimă. Se încuie cu băiatul în camera ei, îl spălă și-l îmbrăcă, fapt pentru care pregătise o mare cantitate de apă și haine noi. Băiatul observă în ochii Isidorei o lacrimă mai degrabă de ciudă decît de mîhnire și îi spuse:

— De ce plîngi? Pentru ceea ce ți-a spus vrăjitoarea asta de mătușă?

— Oameni neciopliți! . . . murmură Isidora.

— De ce nu i-ai răspuns? întrebă Mariano cu o ciudată brutalitate.

— Nu mă cobor eu într-atît.

— Rahat!

Mariano își lovi genunchiul cu pumnul. Apoi Isidora îi ținu o predică despre detestabilul lui obicei de a rosti în fiecare clipă cuvinte urîte și, deși băiatul aduse drept argument, pentru a se apăra, că și domnii le pronunțau, ea rămase neclintită, hotărîtă să pedepsească cuvintele urîte ca și cum ar fi fost fapte urîte.

— Acum, domnişorule, îi spuse cu severitate, trebuie să te porţi aşa cum se cuvine. Cîndva, cînd nenorocirea noastră aproape că ne adusese în mizerie, s-au întîmplat anumite lucruri... nişte prostii, Mariano, de care nu vreau să-mi aduc aminte. Să le dăm uitării. Dar acum lucrurile s-au schimbat. Erai un sălbatic şi o să începi să te cizelezi. Să nu fii prost: începe prin a te convinge că eşti un om serios şi aşa vei avea demnitate. Socoteşte că mătuşa noastră Encarnación nu mai există, căci n-o s-o mai vezi niciodată. Eşti deja alt om.

Băiatul ascultă cu atenţie aceste observaţii şi-şi promite să facă tot posibilul pentru a călca cu dreptul pe acel drum al bunei-cuviinţe pe care draga lui soră i-l arăta. Apoi, Isidora înţelese că Mariano şi cu ea trebuiau să cineze separat în seara aceea, căci dacă puştiul nu se putea aşeza la masa familiei Relimpio, nici ea nu se va aşeza pentru nimic în lume. Pe loc se hotărî să plece, să ia ceva cu care să prepare cina. Foarte bine, excelentă idee! Mariano şi cu ea vor cina împărăteşte în camera ei, fără să se amestece cu acei oameni necioplIţi.

Dar interveni cea mai mare neplăcere care se poate întîmpla în ajunul unui banchet. Isidora nu avea bani. Printre multiplele proprietăţi ale acestui metal, ea observase mai ales una: aceea de a se termina în momentul în care ai mai multă nevoie de el. Portofelul nu conţinea mai mult de cîteva pesete şi cîţiva cuoartos. Căută şi iar căută Isidora prin toate buzunarele, sertarele şi ungherele, căci îşi amintea că într-o situaţie asemănătoare găsise pe neaşteptate o monedă de aur uitată în fundul unui sertar al comodei; dar de data aceasta nu apăru nici o monedă de argint sau de aur, după care se dădu bătută şi hotărî ca cina să fie o modestă gustare caracteristică mai degrabă ajunului decît nopţii de Crăciun. Deşi doñei Laura nu-i datora nimic, mai bine ar fi murit decît să-i ceară bani, după jignirea pe care i-a adus-o. Nu îndrăznea să apeleze nici la Joaquín Pez.

Plecă. Mariano rămase singur. Pentru că nu prea erau scaune în cameră se aşeză pe un cufăr. Lîngă el, într-un colţ, văzu pachete cu hîrtii vechi legate zdravăn cu sfoară. Erau caietele de notiţe şi registrele pe care Tomás Rufete le mîzgălise în timpul bolii sale, şi care au fost păstrate în casa lui Relimpio, pînă cînd copiii lui le vor lua dacă această grămadă de prostii va prezenta vreun interes. Isidora le adusese din podul casei în camera sa şi le pusese acolo cu gîndul de a le examina într-o zi. Mariano citi, nu fără dificultate, titlurile: *Dezastru ... Patrimoniu public ... Delapi-*

dări . . . Moarte . . . Furtișag . . . și alte cuvinte extravagante Cum nu-l amuza defel să citească asemenea lucruri, începu să răscolească tot ce sora lui avea pe comodă și în primul sertar. Cercetă totul, examină pe dinlăuntru și pe dinafară; frunzări romanele, ridică din ghivece bulbii de zambilă pentru a le vedea rădăcinile, deschise cutiuța cu cerceii cu diamante americane, răscoli plicurile cu hîrtie cu monogramă, și cum în momentul în care tocmai mototolea hîrtia dădu cu ochii peste călimară și pană, o luă pe aceasta din urmă și scrise pe o foaie de hîrtie îndoită, nu fără efort, întinzînd boticul și făcînd violente contorsiuni cu cotul și cu încheietura mîinii, aceste cuvinte: Mariano Rufete, zis *Pecado*. Își contemplă satisfăcut opera și apoi, cu mare ușurință, făcu o parafă ce părea desenul unui pumnal. Începu să rîdă ca un prost, lăsînd hîrtia pe masă. După aceea își îndreptă atenția spre măsuța de toaletă a surorii sale; văzu, una cîte una, sticluțele care se aflau pe ea, băgîndu-și nasul în toate și spunînd: „Ce bun e!“ sau „Ce plăcut!“ Își dădu cu cremă, se parfumă și-și spălă mîinile, surîzînd de plăcere, văzînd cum îi alunecă săpunul printre degete.

— Vai! Mi-ai răscolit peste tot, zise Isidora intrînd. Doamne, ce dezordine! Vezi c-o să te bat.

Mariano rîdea.

— Și ce-ai scris aici? Mariano Rufete zis *Pecado* . . . Ce înseamnă asta, *Pecado?* Să nu te mai aud vreodată că-ți pui singur asemenea porecle . . . !

— Ca toreadorii, observă, prostește, Mariano, fără să înceteze cu rîsul.

— Ia să vedem . . . Nu vrei să te faci om de treabă? . . . Hei, pușlama! Te ștergi pe mîini cu rochia mea? Las-o acolo, pramatie! Nu vezi prosopul? Bine zic: nu vrei să mergi pe drumul cel bun. Ești un sălbatic . . . Se și vede, ai făcut numai prostii.

Și spunînd acestea scoase dintr-o batistă înnodată mai multe bucăți de alviță și cîțiva pumni de fructe zornăitoare: castane, nuci, alune. Punînd pe comodă ultimul pumn dintr-o atît de bogată aprovizionare, scoase din străfundul pieptului un suspin adînc.

— Numai asta ai adus? Și curcanul? Eu vreau curcan.

— O să mănînci ce este, replică ea supărată. Dovedește proastă creștere să ceri ceea ce nu este.

— Anul trecut, spuse Mariano cu asprime și dispreț, mătușa mea, *Vînzătoarea de lipitori*, avea besugo și ardei cu carne și alviță cu fructe și varză roșie și o rodie uite așa de mare. Eu am mîncat-o toată. Era grozavă . . . !

Încruntată și gînditoare, Isidora puse masa. Mariano se așeză pe un scaun înalt iar ea pe unul scund.

— Mai e și mîine zi, spuse ea. Să te îmbuibi în noaptea de Crăciun e caracteristic oamenilor simpli. O să te învăț să fii cavaler... E foarte gustoasă alvița asta. Gust-o...

Nu trebuia să-l rogi pe *Pecado* că el înghițea înainte fără fasoane. În salon începuse deja zarva; dar nu și cina, căci îl așteptau pe Miquis. Sosirea acestuia se auzi pînă la refugiul fraților Rufete printr-o bruscă mărire a hărmălaiei. O clipă după aceea Isidora văzu că se deschide ușor ușa camerei sale și că intră mutra ironică a studentului.

— Am plăcerea s-o salut pe doamna arhiducesă, spuse acesta cu pălăria în mînă, cu o ceremonioasă curtenie. Se vede că ne aflăm în plină aristocrație. În seara asta *dumneavoastră rămîneți acasă;* vreau să spun că vă primiți prietenii...

— Ia, îi spuse Isidora, oferindu-i o alună. E cel mai bun lucru pe care pot să ți-l ofer.

— Mulțumesc, marchiză, răspunse Miquis așezîndu-se. Darul e delicios. Hai să ne revenim și să vorbim serios. De ce nu iei masa cu noi?

— Noi, declară Isidora, sufocată de durere și ciudă, nu sîntem demni... Du-te, du-te repede. Te așteaptă. Au adus deja supa.

— Ah, fetițo! Ce mult îmi plac alunele tale!... Dar nu plînge. Aș sta bucuros cu tine... Dar societatea e atît de tiranică...

— Du-te, du-te... Fratele meu și cu mine vom cina singuri. Vezi doar... Sîntem atît de mulțumiți... Mai bine așa. Fiecare la casa lui.

Augusto o contemplă în tăcere, uluit de frumusețea sa, care creștea pe zi ce trece, îmbogățindu-se cu un nou farmec.

— Aici merge bine chestia aia cu *la picioarele tale, marchiză,* spuse, ridicîndu-se.

Și, imediat, rotindu-și ochii pentru a observa dintr-o privire toată camera, adăugă:

— Ești instalată perfect, marchiză. Minunat salon. Lambriurile de stejar, marele dulap cu trei oglinzi. Tablouri de Fortuny, goblenuri, porțelanuri de Sèvres și de Bernardo Palissy... Foarte bine. Bronzuri, acuarele...

Mariano îl privea cu o oarecare spaimă. Isidora întrevedea printre surîsuri profunda ei suferință. Dar se simți rănită cumplit în suflet cînd Miquis, după ce transformase

umila încăpere într-un salon aristocratic, spuse pe acelaşi ton elogios:

— Se recunoaşte în aranjarea asta superbă bunul gust al văduvului marchiz de Saldeoro. Adio, marchiză. Iau masa în palatul Relimpio.

3.

După ce Augusto plecă, Isidora rămase gînditoare, cu ochii pironiţi în poală.

— Cine-i ăsta? o întrebă Mariano.

— Un tip, o secătură, răspunse ea fără să-şi privească fratele; semne clare de unde reieşea că încă se mai afla în sfera de atracţie a gîndului care o stăpînea.

— Mai dă-mi alviţă, marchiză, exclamă băiatul.

— De ce-mi zici aşa? întrebă Isidora brusc trezită din somnul ei mental.

— E poreclă? Drace! ... Şi de ce te porecleşte ticălosul ăsta?

— Mariano, ai grijă cum vorbeşti.

— Rîde de tine! strigă *Pecado* cu acea izbucnire de copilărească fanfaronadă care la el părea furie bărbătească.

— Îţi jur că n-o să mai rîdă, spuse ea cu ochii umezi de lacrimi.

Mariano îi zise privind-o:

— Proasto, doar pentru atîta lucru ... Femeile plîng din orice. Numai să glumească cu mine, şi-ar vedea cum îl spintec ...

— Mariano, nebun, brută şi sălbatic ce eşti, strigă ea, trezindu-se din nou din letargia de chin şi disperare. Dacă te mai aud o dată vorbind aşa ...

— N-am zis nimic, nimic ... Dă-mi alviţă.

Larma din salon creştea şi din cuvinte disparate felicitările şi exclamaţiile care ajungeau de acolo pînă în camera copiilor lui Rufete ca şi de la mirosurile culinare, care invadau toată casa, se putea şti în ce stadiu se afla petrecerea. Se făcură simţite rînd pe rînd, apariţia peştelui besugo, a curcanului, aclamat cu aplauze şi urale. Don José îl primi cîntînd *marşul Regal*. Apoi se auziră întrebări zgomotoase la care dăduse ocazie actul de a-l tranşa. Rîsetele erau urmate de rîsete şi comentariile de comentarii. În acelaşi timp, se simţeau efectele vinului de Valdepaños şi al celui din Cariña în limba greoaie a ortopedului, care dezghioca cuvin-

tele, și din entuziasmul anacreontic al lui don José Relimpio, care nu mai putea vorbi coerent.

Servitoarea intră în camera Isidorei aducînd un platou cu mai multe bucăți de piept de curcan. Lui Mariano i se aprinseră ochii în cap și nu părea decît că fiecare scînteiere a privirii sale era un stilet; dar Isidora, în care orgoliul nu dădea loc recunoștinței, nici iertării, privi cu repulsie acel dar întîrziat. Deși înțelese că acesta se născuse în inima plină de bunătate a Emiliei tot vedea în el o dovadă de milă. Refuză darul, spunînd:

— Foarte mulțumesc, dar nu doresc nimic.

— Fata, fată, tu ești proastă, bombăni Mariano cu grosolănia obișnuită exacerbată pînă la sălbăticie.

— Dacă nu taci, te cîrpesc.

— Eu vreau să mănînc, afirmă el cu o brutală încăpățînare dîndu-se cu capul de masă.

— Asta e acum, spargeți capul.

— Soră rea, nu-i dai să mănînce frățiorului tău! Fii atentă că era mai bine la închisoare . . .

— Dacă mai spui o dată . . .

— Spun! . . . Drace!

— Dacă mai spui o dată . . .

— Drace! repetă pușlamaua, ridicînd mîna.

— Ridici mîna! La mine! . . . La sora ta.

— Eu vreau să mă duc la mătușa mea.

— Dac-o mai pomenești . . .

— Soră rea . . . Marchiză!

Pecado își bătu joc de sora lui cu atîta nerușinare, încît aceasta a trebuit să-l pună la respect cu două palme bine plasate care, sau ne-am înșelat noi, se auziră și în salon. Nu era ea femeia care să se lase batjocorită de un mucos chiar dacă acesta ar fi avut pumnii zdraveni și proastele antecedente ale domnișorului Rufete. Dominat de atitudinea surorii lui, și pentru dragostea pe care i-o purta, se potoli. Stînd pe burtă, cu barba sprijinită în arcul făcut de brațele sale, o contempla pe Isidora în tăcere cu seriozitatea și atenția morocănoasă a unui dulău dintre aceia care mușcă pe toată lumea în afară de stăpînul său.

Gălăgia din salon ajunsese deja la paroxism. Don José îi făcea declarații de dragoste nevestei sale, adresîndu-i complimente în aplauzele comesenilor amuzați. Ortopedul începuse să cînte colinde de Crăciun, acompaniindu-se de lovituri date în masă cu mînerul cuțitului. Doña Laura îi spunea soțului ei Sardanapal. Doar Emilia și Leonor își păstrau amabila lor seninătate, una ocupîndu-se de Miquis, cealaltă

de Sànchez Berande. Tînărul poet, Miquis și fiul ortopedului făceau și ei gălăgie, primul cu discursurile lui, al doilea lălăind tangouri și malagueñas*. Apoi se făcu o pauză lungă și solemnă, căci Berande, la rugămințile tuturor, va recita versuri. Se credea destinat nemuririi; avea un volum pregătit pentru tipar în care, ca la tarabele de la bazar, se găseau de toate: elegii, ode, poeme scurte, poeme lungi, epigrame, poezii sentimentale și filosofice, versuri germanice, safice și octave regale. Salonul părea tribuna Congresului care se umplea de aplauze cînd Berande termina de recitat.

— Poezii, spuse Mariano ridicînd capul și încordîndu-și atenția.

— Îți plac poeziile? întrebă Isidora bucuroasă de a surprinde la fratele ei o dovadă de sensibilitate.

— Da, răspunse băiatul. Știu pe dinafară *Francisquitas Croitorul*, care începe așa:

Să scot cuțitul să strălucească,
căci sînt supusul cuțitului . . .

— Taci, sălbaticule; astea sînt niște grozăvii.

— Mai știu și poezia *Curajosului Portela*, care zice așa:

Ascultați, domnii mei,
povestea lui Juan Portela,
hoțul cel mai renumit
din Sierra Morena.

— Taci, băiete; taci pentru numele lui Dumnezeu. Mă înveninezi cu versurile tale oribile. Nici un tînăr drăguț și binecrescut nu învață așa ceva. Asta se potrivește plebei, prostimii. Tu știi ce înseamnă prostime?

— Mătușa mea, *Vînzătoarea de lipitori*, răspunse băiatul cu atîta grațioasă naturalețe, încît Isidora nu se putu abține să nu rîdă.

— O să înveți multe lucruri pe care nu le știi. Și acum spune-mi: Ce aspirații ai? Ce vrei să fii? . . .

— Eu nu vreau să fiu nimic, răspunse el apatic.

— Trebuie să înveți și să muncești. N-o să te mai întorci la atelierul de frînghii. O să mergi la colegiu. Ce carieră vrei să urmezi?

Mariano se gîndi o clipă. Apoi spuse cu hotărîre.

— Aia în care ai mulți bani.

---

* Cîntec popular din Málaga.

— Şi de ce vrei tu bani?
— Uite... Ca să fiu bogat
— Dar pentru asta trebuie să te faci ceva.
— Bogat...
— Şi ce o să faci cu banii?
— O să mănînc muşchi, alviţă şi o să beau vinuri bune. O să-mi cumpăr un cal şi o să mă îmbrac în mătase din cap pînă în picioare.
— Nu ţi-ar place să fii militar şi să ajungi general?
— Ba da, ba da, afirmă *Pecado*, desprinzîndu-se din ochii săi sclipiri de însufleţire şi bucurie. Ca să comand trupa şi s-o bat cu băţul..., aşa..., na!
— Nu, nu, nu se bate. Să nu crezi că generalii bat. Poţi să faci carieră frumoasă la Statul Major, La Geniu, la Artilerie.
— Artilerist, artilerist! strigă *Pecado*, lovind cu pumnul în masă. O să vezi, glonţul pleacă, glonţul vine... bum, bum!
— O să tragi cînd va fi nevoie...
— Nu, nu, tot timpul... Cine o să-mi facă ceva, poc!...
Asta discutau cînd servitoarea intră din nou să aducă o farfurie cu mai multe bucăţi de alviţă din partea domnişoarei Emilia şi a domnişorului Miquis. Neconsiderîndu-se încă răzbunată prin aceste mici atenţii le refuză; dar Mariano se năpusti la farfurie ca glonţul şi înşfăcînd alviţa începu să înghită cu atît grabă încît sora lui nu putu să-l împiedice.
— Bădăranule..., lacomule! îi spuse cînd rămaseră din nou singuri. N-ai mîncat destul?
Mariano negă dînd din cap, neputînd s-o facă cu gura.
— O să te bag intern la un colegiu.
Mariano făcu un semn cu degetele care vroia să însemne: „O să fug."
— N-o să fugi. Crezi c-o să ai de-aface cu proştii? Acolo e un profesor foarte aspru.
— După lovitura pe care o să i-o dau, zise, Mariano, de-abia putînd să articuleze cuvintele, o să zboare pe acoperiş.
— Fanfaronule!
În salon cina părea că a ajuns la sfîrşit. Fuseseră gustate toate felurile de alviţă, ca şi rodiile şi feliuţele de portocale pudrate cu zahăr. Relimpio, după ultimul pahar de vin, căzu pe jos. „Hai la biserică, hai la biserică"! striga cu limba greoaie venerabilul curtezan învîrtindu-se în jurul mesei. Ceilalţi, morţi de rîs, îl luară de mîini şi de picioare ca să-l ducă în pat iar el cînta *Kirie eleison* cu voce de ţîrcovnic;

invitații rîdeau și vociferau ceea ce oferea cel mai grotesc tablou muzical din lume.

— Cîtă grosolănie! Ce lume necioplită! exclamă Isidora.

Puțin după aceea, în camera ei sosi Emilia și se scuză pentru singurătatea în care rămăsese într-o noapte atît de veselă. Dar ea, nedîndu-se bătută, răspunse că se simțise perfect în camera ei. Aduseră un pat pliant, pe care să se culce Mariano, și cînd Isidora îi ceru să se pregătească, fiind trecut de miezul nopții, blestematul de copil i se așeză în față și-i spuse în felul său brutal:

— Dă-mi bani.

— Și de ce vrei tu bani, pușlama? Culcă-te.

— O să mă culc, dar vreau bani. Dacă nu-mi dai bani nu te iubesc! ...

— Pentru ce-ți trebuie?

— Să mă duc mîine la coridă.

— Acum nu sînt coride, zăpăcitule.

— Dar sînt lupte cu tăurași și mascarade.

— Și de unde știi tu asta?

— De la copii ... Dacă nu-mi dai bani, nu te iubesc.

— O să-ți dau mîine cîțiva bănuți.

— Bănuți? Tu ești bogată, spuse plimbîndu-și privirea răutăcioasă peste diversele obiecte pe care le avea Isidora. Tu ai bani, fiindcă ai cumpărat lucrurile astea scumpe, iar eu n-am nimic, nimic; sînt sărac.

Zicînd acestea se dezbrăcă să se culce.

— Și eu sînt săracă, spuse Isidora. Dar cu timpul, în curînd poate, tu și cu mine vom fi bine situați și vom avea tot ce ne trebuie și încă ceva pe deasupra.

— Domnișoara cheltuie și mănîncă bine, și îl ține pe fratele ei mort de foame, bombăni el deja culcat.

— Nu fi prost. Taci și dormi.

— Dacă mîine nu-mi dai bani, o să ies pe stradă să cerșesc. Știu cum s-o fac. M-a învățat un puști.

— Ce spui acolo, smintitule?

— C-o să cer de pomnă. O să vezi.

— Nu mă supăra ... O să mergi la un colegiu, la un colegiu.

— Am adormit ... Pe mîine.

— Nu-ți faci rugăciunea, păgînule?

Mariano murmură ceva ce nu era lesne de înțeles și adormi liniștit; încă mai rămăsese în el ceva de copil. Sora lui îl contemplă o clipă, mișcată de un sentiment ciudat în

care se amestecau afecţiunea şi groaza. Se duse să-l sărute; dar cînd să-l atingă cu buzele se îndepărtă, zicîndu-şi:

— Mi-e frică să nu se trezească şi să-mi ceară ce nu pot să-i dau.

Capitolul 15

MARIANO PROMITE

În dimineaţa următoare, Mariano nu-şi repetă cererile din seara de Crăciun. Era bine dispus, vesel, zglobiu, neastîmpărat şi condescendent. Isidora, de asemenea, bucuroasă că-l vede fără cumplitele prostii din noaptea trecută îl mîngîie de mii de ori, îl îmbrăcă, îl aranjă, îi puse o cravată elegantă, pe care o cumpărase de cîteva zile pentru el, îl pieptănă cu cărare şi cînd fu, după părerea ei, destul de pus la punct, îl duse în faţa oglinzii ca să se vadă şi-i spuse:

— Acum chiar că eşti un om serios.

El se privi, rîzînd, şi spuse:

— Lasă, lasă! ăsta nu sînt eu.

Apoi ieşiră împreună să se plimbe pe străzi. La fiecare pas Mariano vroia să-i cumpere cîte ceva; şi într-adevăr că, dacă ea ar fi avut ceva în buzunar, i-ar fi astupat gura încă o dată, dar n-avea nimic; amîndoi se întoarseră acasă mîhniţi. El se întreba ce rost avea atîta briantină pe păr, atîta lux cu cravată, cu cămaşă albă, dacă nici unul nu avea o para chioară. După-amiază, Mariano ieşi singur, cînd sora lui nu se afla în cameră, şi se întorse cînd deja era foarte tîrziu, murdar, cu cămaşa ruptă, cu cravata sfîşiată. Nu se poate descrie furia Isidorei cînd îl văzu în ce hal era. Mariano mărturisi cu lăudabilă franchețe că se jucase de-a taurii cu alţi copii, în piaţa Salesas, după care, crescîndu-i supărarea, Isidora îl lovi uşor cu cureaua. Ceea ce e mai ciudat e că băiatul, fiind atît de curajos şi rebel, nu se apără de lovituri, nici nu făcu gestul de a lovi, nici măcar nu crîcni ... Seara se şi împăcaseră; el promise că va fi cuminte şi bine crescut şi om serios. Îi ceru să-l ducă la teatru; ea îi promise; dar cum a doua zi n-a putut să se ţină de cuvînt, din motive pe care cititorul îl ştie foarte bine, puştiul se înfurie, ceru

bani, ea nu-i dădu, se ciorovăiră peste măsură, iar el încheie cearta cu această frază amenințătoare:

— Bani! Știu eu cum se obțin cînd nu-i ai. M-au învățat băieții.

Isidora nu-l luă în seamă. A doua zi, ieși puțin. Cînd se întoarse, Mariano răscolise tot sertarul de sus al comodei.

— Ce faci? îl întrebă sora lui, presimțind un dezastru.

— Ghici ce-am aici! îi zise Mariano arătîndu-i pumnul.

Isidora încercă să-i desfacă mîna. Acesta strîngea cu atîta putere degetele încît degetele moi și fragile ale Isidorei nu le putu clinti, nici desface. Cu forța lui bărbătească, Mariano făcea din mîna lui un safe.

— Deschide pumnul, deschide-l.

— Nu vreau.

— Ce ai acolo? . . . Ce-ai luat?

Dintr-un salt Mariano fu la ușă tot cu pumnul strîns. Rîzînd ca un nerușinat îi spuse surorii sale:

— Cu bine, fetițo.

Numaidecît Isidora își dădu seama cu regret de dispariția cerceilor cu diamante care, deși false, valorau patru duros. Cîte lacrimi n-a vărsat în ziua aceea! Timp de o săptămînă Mariano nu apăru în casa familiei Relimpio.

Într-o noapte, cînd se aștepta mai puțin, sosi, în sfîrșit, rușinat, plin de căință, cu hainele sfîșiate, imaginea fiului risipitor. Datorită bucuriei de a-l vedea severitatea Isidorei nu fu atît de mare precum se cuvenea și-l iertă. Pe lîngă răutățile lui, urmare a părăsirii sale de către părinți, Mariano avea cîteva lucruri bune; calitatea lui cea mai de preț era sinceritatea cu care își mărturisea delictele, fără să ascundă nimic și fără a le împodobi cu alte comentarii artificiale pentru a le face să treacă drept năzbîtii. Tot ce făcuse în săptămîna în care lipsise îi povesti cu lux de amănunte; dar nici o parte a acelei odisee de pozne nu a provocat un efect mai dureros în sufletul domnișoarei Rufete ca aceste cuvinte:

— Am fost la mătușa Encarnacion acasă, știi? . . . Și mătușa Encarnación mînca împreună cu mătușa *Paloconojos;* și mătușa Encarnación mi-a spus: „Du-te, pungașule, du-te la soră-ta aia care îți dă să mănînci și te îmbracă frumos ca pe un domnișor, că are de unde." Atunci mătușa Encarnoción și mătușa *Paloconojos* începură să vorbească despre tine și mătușa Encarnación a spus că tu ai un logodnic marchiz care îți dă mulți bani.

Isidora rămase ca împietrită; dar cum dacă s-ar fi arătat supărată pentru acea jignire ar fi dat ocazia ca băiatul să

fie și mai răutăcios, fiind deja destul de răutăcios, se prefăcu că ia în glumă remarca, deși i se rupea sufletul, și începu să rîdă. Dar prefăcuta ei bună dispoziție nu putu fi continuată cînd Mariano, cu acea neobrăzare care caracteriza trecerea bruscă de la candoare la cinism, îi spuse:

— Da, da. Voi femeile sînteți toate la fel... Știu bine ce faceți ca să aveți mereu bani. Mi-au spus băieții.

Rîsete, lovituri, lacrimi urmară după această declarație; se împăcară iar ziua următoare. Isidora, care primi de la marchizul de Saldeoro altă vizită platonică și o nouă sumă de bani, după cum se pare în contul canonicului, ieși din acea situație sumbră de lipsuri și necazuri; își plăti datoriile, cumpără un dicționar al limbii spaniole și îl duse pe fratele ei la teatru. Acestuia îi plăcu foarte mult și în cîteva zile părea foarte schimbat, cu imaginația înflăcărată de scenele pe care le văzuse reprezentate, manifestînd vagi înclinații spre eroism, spre acțiunile mari și generoase. Isidora mulțumită de asta înțelese cîtă influență are în formarea caracterului unui om ambianța în care trăiește, persoanele cu care vine în contact, hainele cu care se îmbracă și chiar arta de care se bucură și pe care o gustă.

Isidora însuflețită, văzînd că fratele ei nu era lipsit de un fond bun și solid pentru a construi pe el omul serios, hotărî să nu mai piardă nici o zi și să-l dea imediat la colegiu. Trecînd sărbătorile, domnișorul a fost încredințat unui profesor care își păstorea grupul său de copii într-un colegiu de pe strada Valverde. Prost, foarte prost primi fiul lui Rufete sugestia, căci deasupra tuturor instinctelor rele și bune domnea cel al hoinărelii, plăcerea de a merge pe străzi, cu o anumită dorință arzătoare în căutare de aventuri. Jignirea amorului propriu, văzînd că-i erau superiori copii mai mici decît el, îi mărea groaza de colegiu, iar blestematul său de profesor simțea asta. Era aproape bărbat și la toate materiile era ultimul. Era măgarul clasei, batjocura și zeflemeaua celorlalți copii. Grosolănia lui ajunse să fie proverbială la ore; toți elevii primeau cu rîsete și tropăieli neroziile pe care le spunea la lecții și chiar profesorul, aruncînd asupra lui greutatea disprețului său pedagogic, obișnuia să spună, dojenind pe oricare dintre elevi: „Asta nu i se întîmplă nici lui Rufete. Ești mai prost decît Rufete."

Lipsa de stimă pe care o avea pentru el omorî în Mariano și slabele lui dorințe de a învăța. Termină prin a disprețui colegiul așa cum colegiul îl disprețuia pe el, după care veni obiceiul de a trage chiulul astfel încît ajunse, fără să știe sora sa, să nu asiste la cursuri cîte o lună încheiată. In

acele zile de aventuri, și pungășii, și distracții, oricine ar fi avut interes să-i urmeze pașii acestui nenorocit puști l-ar fi văzut cocoțîndu-se pe grilajul porții principale a arenei pentru a vedea ceva din repetițiile de la mascaradă sau jucîndu-se pe acoperișurile învecinate sau în rîu printre spălătorese. În compania lui, care la început, cînd a venit la colegiu, erau copii cuminți, se aflau acum puști din cea mai joasă speță, sfîrșind prin a se integra în cetele cele mai compatibile cu cruzimea și șiretenia. Haimanale de cea mai proastă categorie, care aspiră să fie toreadori, tot felul de băieți nerușinați și mizerabili formau șleahta sa; și cum Mariano obișnuia să aibă ceva bani, era normal să se bucure de popularitate printre acei ștrengari mărunți care fără încetare se oferă privirii noastre, pe străzi și drumuri, ca un atentat la morală, ca o rușine a societății și creștinismului care nu reușesc să-i culeagă și să-i sprijine pe acești deținuți liberi ai viitorului.

Capitolul 16

ANAGNORIS

Slavă, slavă! La începutul lui februarie, Joaquín o vizită într-o după-amiază pe Isidora pentru a o anunța că doamna marchiză de Aransis sosise de la Córdoba și dorea s-o vadă. Bucuria pe care această veste a produs-o Isidorei o lăsă înmărmurită cîteva clipe și, în zăpăceala sa, nu făcea decît să contemple mesagerul și să se recreeze cu frumusețea lui. Dacă nu și-ar fi pus deja în el toată afecțiunea disponibilă a marii sale inimi, ar fi fost de ajuns acel act pentru a-l iubi mai mult decît orice pe lume. Dar Joaquín îi mai spuse că doamna marchiză de Aransis binevoise să fixeze a doua zi, 11 februarie, la orele patru după-amiază, o întrevedere cu domnișoara Rufete. Aceasta se înroși dintr-o dată numai la ideea apropierii de marchiză. Ce clipă de spaimă și suferință dulce! Apoi văduvul marchiz vorbi ceva despre gravele evenimente politice ale zilei; dar pe Isidora o interesa prea puțin dacă îi lua dracu pe toți politicienii și nu fu atentă la nimic.

Cînd rămase singură, cîte nu-şi mai spuse şi gîndi! Iar noaptea, cum mai anticipă întîmplările! Cu ce vigoare şi forţă a fanteziei construi în mintea sa persoana marchizei pe care n-o văzuse niciodată şi ce frumos îşi imagina, falsificînd realitatea, tabloul pe care l-ar fi alcătuit amîndouă îmbrăţişate, plîngînd împreună fără să-şi poată exprima multitudinea sentimentelor pentru un lucru atît de minunat! Se văzu dintr-o dată transportată în înaltele sfere pe care ea nu le cunoştea decît prin acea strălucire îndepărtată, acel ecou şi acel parfum delicat pe care artistocraţia le aruncă asupra poporului. Se văzu stăpîna palatului Aransis, răsfăţată, sărbătorită şi iubită. Mulţumi lui Dumnezeu că reparase, în sfîrşit, marea nedreptate făcută de societate; se rugă, se spiritualiză, îşi spălă sufletul, dacă se poate spune astfel, în unde de onoare şi virtute, îl parfumă cu esenţe scoase din demnitate, din măreţie şi nobleţe. Făcu apoi mii de proiecte, toate grandioase şi umanitare, cum ar fi să ajute săracii, să-i îmbrace pe cei goi şi să consoleze întristaţii şi nevoiaşii şi din această regiune a filantropiei se grăbi să scape spre iluziile de fast, într-un car triumfal tras de gînduri îndrăzneţe, alergînd printre nori de presupuse delicii, pînă cînd era să cadă fără suflare, obosită şi muribundă, în abisul de trandafiri al unui dulce somn.

Cînd se trezi se crezu pentru o clipă în braţele bunicii sale. Oh! Lumina acelei zile de joi, 11 februarie, avea pentru ea o nuanţă trandafirie şi divină, plină de poezie şi speranţă, de parcă toată ziua ar fi fost o auroră. Primul său gînd fu acela de a considera tîrzie ora demnităţii sale glorioase; ora uneia dintre cele mai mari dreptăţi care se văzuse pe faţa pămîntului. Moara timpului mai avea cumplit de mult de măcinat pînă la patru după-amiaza.

Isidora începu să se pregătească foarte devreme. Cum să se ducă? Nu era bine să se prezinte bunicii sale cu o înfăţişare de bunăstare neîndoielnică. Toată dorinţa ei aprinsă de eleganţă în onorabila-i sărăcie i se părea trivială şi de prost gust. Nici să se prezinte neglijentă, arătîndu-se de prea joasă condiţie în care atît de pe nedrept trăise. Murdăria şi neglijenţa ar fi fost de foarte prost efect. Era nevoie ca în înfăţişarea ei cumpătată, modestă, onorabilă şi gravă să se releveze demnitatea cu care trecea de la stadiul mizerabil la cel de strălucire. Aşa se va vedea că merita noua poziţie, demonstrînd că nu-şi dezonorase originea în sărăcie. Toată dimineaţa şi-o petrecu cu aceste gînduri. Se gîndi, de asemenea, dacă era bine sau nu să-l ia cu ea pe Mariano, hotărîndu-se pînă la urmă să nu-l ia de teama

de a n-o compromite prin grosolăniile sale. Avea timp să-l prezinte și să-l dea la vreun colegiu în Franța unde cu siguranță va deveni un cavaler demn de un neam ales.

Cînd se apropie ora, fata lui Rufete își puse rochia de stofă neagră, atît de decentă încît nu se putea ceva mai mult, foarte bine croită și cusută, dar fără zorzoane, nici prea multe podoabe. Se privi mult în oglindă, extaziindu-se în fața propriei ei frumuseți, pentru care foarte repede se va felicita marchiza ca de ceva care-i aparține și-și făcu cîteva retușuri la pieptănătură. Unul dintre cele mai mari farmece ale ei era grația cu care-și pieptăna și-și revărsa abundentul ei păr castaniu de jur împrejurul frunții, după urechi și după gît. Această diademă întunecată dădea feței sale nuanțe de poezie crepusculară ca și cum tot chipul ar fi fost format din culori și trăsături de penel luate din melancolia și liniștea serii. Ochii ei cenușii și cu o privire drăgăstoasă, cu somnolențe de siestă sau febră a insomniei, după cum era cazul; o privire care exprima de toate cînd generozitate, cînd entuziasm și întotdeauna noblețe. Rareori citeai orgoliul în privirea ei afabilă și cinstită. Miquis zicea că erau în acei ochi mii de dovezi de dragoste și propagandă de iluzii. Mai spunea că era o mare adîncă și luminoasă la al cărei sîn cristalin înotau ca nereidele imaginația visătoare, indolența, ignoranța calculelor și necunoașterea realității. Se privi mult în oglindă și-și puse voalul. Bine, bine! Demnitatea ei, frumusețea ei, însuși dreptul ei se reflectau mai mult în decența corectă și curată a rochiei sale. Își privi apoi picioarele. Bine, foarte bine! Admirabil încălțată, deși fără lux, personalitatea i se completa cu decența cizmelor, parte atît de importantă a toaletei omenești, căci poate după ea se împart clasele sociale.

Bătu ora trei. Luă dintr-un sertar, unde stăteau foarte bine ascunse, actele pe care unchiul său i le dăruise și care erau dovada dreptului ei incontestabil să știe: două certificate de botez, diferite scrisori și alt document foarte interesant. Trecu peste ele cu vederea, deși le știa deja pe dinafară, și le luă cu ea. Nu avea nevoie de ele, fără îndoială, căci situația era atît de clară...; dar vru să le ia din prevedere sau din scrupulozitate. Ieșind aruncă o privire încărcată de milă dar și de puțină mulțumire prin sărăcăcioasa ei cameră. I se părea atît de umilă încît se mira că ea consimțise pentru atîta vreme s-o onoreze cu prezența. Prințesa Poniatowsky părea mai tristă văzînd-o plecînd și cei din tabloul *Foamei* deveniseră mai slabi și mai palizi. Sărmană cameră..., atît de săracă și atît de bogată în

amintiri, vise și emoții! Ar fi luat-o cu plăcere ca s-o incrusteze în zidurile venerabile ale palatului Aransis.

Cînd ieși se despărți în gînd de familia Relimpio. Îi aruncă un torent de dispreț. Așa se poate spune, căci asta era ideea ei. Își închipuia că avea în mînă unul dintre acele furtunuri pe care le văzuse pe stradă și că ținînd-o pe doña Laura arunca pe ea sub formă de jet tot disprețul, care poate încăpea într-o inimă la fel de mare ca un depozit de mărfuri. Îl scutea de această răpăială pe bunul don José, căruia îi rezerva *in mente* locul de contabil într-o anumită casă. Don José, ca de obicei, o însoți în acea după-amiază.

Era trei și jumătate cînd trecuseră pe la Puerta del Sol. Pe măsură ce Isidora se apropia de cartierele din vecinătatea catedralei San Pedro simțea o tulburare și mai mare încît crezu că îi va lipsi puterea pentru a ajunge la destinație. Se uita cît e ceasul la toate prăvăliile și cîrciumile. Unele arătau orele patru; altele patru fără zece. O altă încurcătură. Și timpul turbase. Nu știa dacă să se grăbească sau să meargă mai încet. Nu dorea să ajungă nici înainte, nici după ora stabilită. În sfîrșit, văzu străduța, un colț de clădire, un balcon, primul din șirul lung de balcoane și se opri să-l privească. Acolo era: simți teamă, frig și chef să plîngă...

Se despărți de don José, care nu înțelegea de ce fina lui îi cerea să plece.

— Ce? Rămîi aici?... Nu te întorci acasă?...

— Nu mă întreba nimic, nășicule. O să afli în curînd totul. Adio.

— Cu tine se întîmplă ceva. Ce palidă ești!... Stai puțin...

— Adio, rămîi cu bine.

Lăsîndu-l plantat în mijlocul străzii, se îndreptă spre poarta palatului. Marea emoție a sufletului crește la fiecare pas. Ah! Fără îndoială, bunicuța ei o aștepta cu aceeași nerăbdare. Chiar ajunse să-și închipuie că se afla într-un balcon așteptînd-o. Se uită dar nu văzu pe nimeni. Casa era mută, închisă, ca un adăpost misterios, unde domnea liniștea; poarta principală era între-deschisă. Atingînd-o, Isidora simți un curaj neașteptat. Prin contactul cu proprietatea ei își recăpăta stăpînirea de sine. Revelație magnetică a dreptului ei.

Cu voce limpede îl întrebă pe portar de marchiză. Șchiopul, ca și cum ar fi așteptat-o, o invită să intre și să urce. În susul scărilor se afla alt servitor care, fără a aștepta, ca ea să întrebe, deschise cu mult respect o ușă capitonată.

Asta îi dădu curaj Isidorei. În ea rîdea un sentiment și plîngea altul. Mergea ca un mecanism. Inima nu-i mai era inimă, ci un ciocan care îi dădea lovituri groaznice. Un al treilea servitor îi ieși în întîmpinare, spunîndu-i: „Poftiți, vă rog“, și o duse din salon în salon pînă cînd ajunse într-un budoar. Servitorul îi spuse: „Doamna va veni imediat.“

Isidora se așeză. Clipă unică, groaznică; înger cu piciorul ridicat și cu aripile întinse care va zbura și nu se știe dacă zborul lui se va îndrepta spre pămînt sau spre infinit; clipă suverană; jug care apasă gîtul; spadă care atîrnă de un fir de păr; este soră cu clipa în care se naște sau moare cineva, cu clipa în care se scufundă imperii și aceea necunoscută încă în care se va sfîrși pămîntul... Ah! Ușa budoarului se deschise... Isidora văzu intrînd o doamnă cu părul aproape alb, gravă, frumoasă, imaginea demnității și a nobleței, ca o regină și mamă de regi. Atît de tulburată era Isidora încît nu nimeri să răspundă salutului afectuos al doamnei. Nu știa ce se întîmplă cu ea. Se ridică, se așeză din nou. Nu putea fi sigură dacă a spus sau n-a spus ceva. Simțea că moare. Figura marchizei nu exprima nimic..., marchiza nu o îmbrățișase..., marchiza nu-i remarcase fizionomia! Amîndouă se priviră.

Atunci Isidora văzu că marchiza scoase niște ochelari cu ramă de aur și punîndu-i la ochi o privea, o observa pe îndelete, tăcută, rece, ca și cum ar examina un obiect rar, dar nu atît de rar încît să trezească admirația. Isidora crezu că doamna o privise un secol și jumătate.

În sfîrșit, de pe acea frumoasă efigie cu ochelari ieșiră cîteva cuvinte.

— Domnul De Pez mi-a spus că dumneata vrei să-mi vorbești. Domnul De Pez mi-a scris la Córdoba că dumneata..., se pare că ești sigură...

Lucru ciudat! Și marchiza părea tulburată. Dar ceea ce o sperie mai mult și o zăpăci pe Isidora a fost faptul că n-a văzut la demna doamnă semne de duioșie.

— Dumneata ești, după cum cred, spuse aceasta, o tînără care se numește Isidora, fiica unui oarecoare Rufete...

— Nu, doamnă, zise Isidora recăpătîndu-și pe loc curajul și folosind un limbaj în care se combina abil energia cu buna creștere. Am purtat și port acest nume, dar nu e al meu. Don Tomás Rufete a trecut pînă cînd a murit drept tatăl meu și de aceea eu l-am iubit, dar mă numesc Isidora de Aransis.

Marchiza o întrerupse cu un gest de enervare. O privi iar fix și păli.

— Mi-au spus că dumneata pretinzi că ești fiica nenorocitei mele Virginia. E adevărat că dumneata crezi asta?

— Oh, cum să nu cred! exclamă Isidora izbucnind în plîns. Dacă n-aș crede-o n-aș trăi...

— Mi se pare că această credință a dumitale e sinceră; pare o convingere înrădăcinată adînc... Nu poți să-ți închipui, adăugă cu oarecare afecțiune, cît mi-a dat de gîndit această idee a dumitale. Cînd mi-au scris spunîndu-mi de o tînără care își zicea nepoata mea am fost multe zile preocupată de asta... Am fost foarte curioasă să te cunosc... și acum că te văd nu pot nega faptul că mă interesezi puțin. Dacă înfățișarea, dacă fizionomia sînt indicii ale condiției morale a oamenilor, cred că declarîndu-te dumneata nepoata mea nu te-a îndemnat nici un interes meschin. Dumneata ești sinceră și cinstită, dumneata ești convinsă...

— Doamnă, exclamă Isidora căzînd în genunchi la picioarele aristocratei, vocea sîngelui m-a chemat demult; vocea sîngelui mă pune acum la picioarele mamei mamei mele.

Îi sărută mîinile cu un religios respect. Și sufletul i se arăta prin sărutări cu cea mai sfîntă și sinceră afecțiune care se poate imagina. Dar acele manifestări atît de neobișnuit de expresive departe de a o înduioșa pe marchiză o făcură să se reînsuflețească și să spună sec:

— Dar ce înseamnă asta?... Ridică-te, fetițo... Nu pot fi de acord... Dumneata nu m-ai înțeles bine...

Isidora se ridică. Credea că marchiza dorea să conducă discuția pe terenul explicațiilor la rece înainte de a se lăsa pradă efuziunilor sentimentale.

— Dumneata nu m-ai înțeles bine, replică doamna de Aransis, văzînd cum Isidora își șterge lacrimile după ce se așeză. Am spus doar că dumneata, prin felul în care te manifești, printr-o anumită tentă de onestitate și bunătate, pe care le observ în fizionomia dumitale... (dumneata ești foarte frumoasă...) mi-ai părut de la bun început demnă de interes și considerație. Dumneata, fără îndoială, nu ai venit aici să joci o comedie; dumneata te declari fiica nefericitei mele copile, căci așa crezi; bazată pe motive și împrejurări, pe care nu le cunosc; dar de aici pînă la a admite că ai dreptate, fetițo, este o distanță enormă și astfel, domnișoară, nu pot să nu-ți comunic, cu seriozitatea pe care o cere cazul, că dumneata te înșeli amarnic.

Dacă Isidorei i s-ar fi turnat dintr-o dată pe inimă cascada Niagarei, n-ar fi avut o senzaţie mai dureroasă şi mai rece. Rămase ca împietrită şi lacrimile i se uscară evaporate datorită intensei călduri interne care îi ieşea prin toţi porii. *Te înşeli amarnic!* Să-i spui ei asta era acelaşi lucru cu a-i spune: „Tu nu exişti, tu eşti o umbră; mai puţin încă, o fiinţă convenţională." Atît de adînci rădăcini avea în sufletul ei acea convingere.

— Nu ştiu, continuă marchiza cu răceală, cum ai ajuns dumneata să ai această convingere absurdă; nu ştiu şi nici nu vreau s-o ştiu, prin ce împrejurări de qui proquo-uri şi de false aparenţe ai ajuns dumneata să te crezi născută de nefericita mea fiică. Nu ştiu dacă în greşeala dumitale a lucrat ca o cauză o slabă inteligenţă sau şiretenia fiinţelor malefice, care speră să scoată profituri din astfel de situaţii; ceea ce te pot asigura pe dumneata, şi te asigur pentru că ştiu, e că ai fost complet înşelată, fetiţo, şi sper să nu continui cu această idee după ce ţi-am spus toate acestea.

Să ceri Isidorei să nu mai insiste era ca şi cum i-ai cere soarelui să nu mai lumineze. Era convinsă pe deplin şi credinţa în originea ei aleasă strălucea în ea precum credinţa creştinului care îi lumina mintea, călindu-i voinţa şi întărindu-i conştiinţa. Cel care ar stinge acea torţă a inimii sale ar fi stins în ea tot ce avea mai sfînt şi ce era sfînt în ea era orgoliul. Auzind-o pe marchiză, crezu că aude sentinţa cea mai cumplită a nedreptăţii umane. Durerea pe care o simţi atunci o umplu de confuzie şi groază în primele momente; dar apoi orgoliul ei contrariat deveni mîndrie brutală. Furia sa izbucni ca o spadă care iese din teacă şi-i dădu o concisă elocvenţă pentru a spune:

— În numele lui Dumnezeu, care ne aude, jur că sînt cine sînt şi că pe fratele meu şi pe mine ne-a născut doña Virginia de Aransis. Ni se poate smulge ceea ce e al nostru, ni se poate refuza moştenirea şi chiar numele; dar Dumnezeu care ne cunoaşte drepturile ne va apăra.

— Văzînd această încăpăţînare, spuse marchiza făcînd eforturi de a nu aduce problema pe un teren dramatic şi fugind de declamaţii, îmi pare rău că ţi-am făcut onoarea să te cred sinceră şi fără răutate. Îţi spun o dată pentru totdeauna că din cei doi copii ai nefericitei mele fiice, fata a murit iar băieţelul locuieşte cu mine. Dacă insişti să-mi aduci în casă aceste farse studiate sau capitole de roman, o să mă văd obligată să te iau drept impostoare sau nebună...

— Am acte, exclamă Isidora arătîndu-şi hîrtiile.

— Nu vreau să le văd. Presupun ce fel de probe sînt astea. Am şi eu acte foarte clare pentru a dovedi ceea ce am spus.

— Şi eu..., şi eu voi dovedi! murmură Isidora cu inima sfîşiată. Ah! Ce nenorocită sînt, doamnă! Îmi vine să mor.

Izbucni în plîns cu atîta amărăciune încît marchizei, bunătatea întruchipată, îi fu milă de ea.

— Ţi-am adresat cuvinte foarte dure, îi spuse. Dar dumneata ai fost de vină. Ai fost înşelată. Poate nu eşti impostoare. Poate eşti de bună credinţă; dar au abuzat în mod mizerabil de credulitatea şi inocenţa dumitale... Pari bună... Spune-mi necazurile dumitale, căci bănuiesc că ai necazuri. Cine ţi-a băgat în cap aceste poveşti? Spune-mi totul. Apoi, dacă vei avea nevoie de ceva...

— Pînă acum am trăit azvîrlită din casa mea, din poziţia mea, privată de adevăratul meu nume. Dacă nu mi se va restitui ceea ce îmi aparţine de cînd m-am născut, nu mai vreau nimic. Cer dreptate nu pomană.

Marchiza se gîndi că nu trebuie să prelungească acest colocviu. Ultimele cuvinte ale Isidorei frizau obrăznicia. Se ridică şi, privind-o pe sărmana fată mai mult cu milă decît cu furie, îi spuse:

— Dacă dumneata eşti atît de convinsă, recurge la tribunal.

— Aşa voi face, exclamă Isidora cu fermă convingere.

— Pînă atunci e inutil să ne certăm aici. Poţi să pleci.

Marchiza încercă să tragă de cordonul clopoţelului cu o mişcare neaşteptată, Isidora o reţinu şi postîndu-se în faţa ei exclamă cu o vie explozie de sentimente nobile:

— Doamnă, dumneata mă goneşti din casa dumitale, cînd eu mă aşteptam să mă primeşti cu braţele deschise... Dumneata mă necăjeşti pentru că nu crezi în dreptul meu şi eu te ador căci cred în el. Nu există ură în inima mea, nici nu poate exista pentru mama mamei mele... Lăsaţi-mă să vă sărut mîinile.

Marchiza părea foarte dezgustată de o asemenea scenă. Întorcîndu-şi capul o îndepărtă pe Isidora de ea. Aceasta se ridică în picioare. Avu o altă inspiraţie decît cea dinainte. Cu o elegantă aroganţă îşi scoase vălul pentru a-şi arăta în întregime chipul şi bustul. Faţa ei se înnobila datorită încrederii. Ce scînteiere divină era cea care emana din ochi? Nu se poate imagina timbrul vocii sale cînd spuse:

— La ce sînt bune legile? Sînt propriul meu martor și chipul meu proclamă un drept. Sînt imaginea vie a mamei mele.

Marchiza o privi încă o dată pălind. A trecut prin mintea nobilei doamne o rază de îndoială?... Ezita în convingerea sa de nestrămutat? Cine poate ști! În ochi îi apărură lacrimi.

— Să nu-mi interpretezi lacrimile ca pe o concesie, îi spuse Isidorei. Plîng la amintirea iubitei mele fiice. In ceea ce privește asemănarea...

O observă iar atît de fix încît Isidora, simțindu-se mîngîiată de acea privire profundă, se înfioră de speranță. Frumusețea tinerei, distincția ei fără seamă, modul ei de a se îmbrăca simplu și onest, lăsară nobilei doamne o profundă impresie.

— În ceea ce privește asemănarea, continuă aceasta, n-am nimic de spus, căci dacă există vreuna e pur întîmplătoare... Mi-ai face o mare favoare dacă ai pleca.

Sună clopoțelul și se îndepărtă senină, fără grabă și furie, cum ne îndepărtăm după ce am strivit o insectă.

Isidora se trezi singură în cameră. Un lacheu apăru la ușă. Era semnalul că o dădeau frumușel afară. Se ridică și ieși. Mergea cu o aroganță teatrală și cu seninătatea teribilă cu care privesc unii cînd urcă pe eșafod. Saloanele palatului rămîneau în urmă, cum se risipește lumea cînd murim.

Cînd cobora scara, un lacheu urca. Acesta o luă drept una dintre nenumăratele persoane cu aspect cuviincios care se duceau să ceară pomană marchizei și-i spuse:

— Ce frumoasă ești, puicuțo! Puteai să-ți dai seama în ce stadiu se afla dacă această jignire de-abia o auzi. In portal se afla Alonso și un bărbat foarte gras care, cînd trecu, o privi cu o atenție vicleană. Amîndoi o salutară cu răceală. Ieși fără să-și dea seama de nimic și făcu cîțiva pași pe stradă. De parcă se împiedicase de un stîlp, se trezi pe nepusă masă în fața lui don José Relimpio.

— Dumneata aici?

— Da, fetițo, replică bătrînul cavaler foarte emoționat. Îmi spunea inima că o să vii repede și te-am așteptat. Nu mă puteam obișnui cu ideea că n-o să te mai văd... Ce vrei?... Eu mă atașez foarte repede... Aici mi-am petrecut timpul privind ca un prost balcoanele și spunîndu-mi: „Trebuie să vină, trebuie să vină."

Capitolul 17

EGALITATE. SINUCIDEREA ISIDOREI

Isidora nu era atentă la cuvintele afectuoase ale lui don José. Simţi în creier o impresie ciudată, ca o imensă cădere, de la înălţime, în cele mai adînci străfunduri, pe care gîndul poate să le imagineze. Şi ce fel neobişnuit de a vedea lumea şi toate lucrurile care se află sub cer şi chiar dacă vreţi, cerul însuşi! Schimbare generală. Lumea era altfel, chiar Natura, aerul şi lumina erau altfel. Lumea şi casele se transformaseră şi ele şi pentru ca schimbarea să fie completă chiar ea se afla mai jos decît ceilalţi.

— Unde mergem, fetiţo? întrebă Relimpio văzînd că mergeau şi tot mergeau pe străzi, urcau pante şi treceau de mai multe ori prin acelaşi loc.

Isidora nu-i răspundea şi mergea înainte tîrîndu-l după ea ca pe un baston. Ea privea în pămînt, el spre cer. Fără să ştie cum, se treziră la Vistillas. Se lăsa seara. Don José atrase atenţia finei sale spre splendoarea crepusculului care din acel loc pustiu se vedea atît de frumos; înălţă capul şi privi scoţînd un suspin adînc, deasupra imensului peisaj pe care îl avea sub ochii ei încît părea că vrea să-l umple de tristeţe. Cum Isidora încerca mereu să găsească corelaţii între moralul ei şi natură, superba retragere şi stingerea zilei nu erau străine apusului care era în inima ei. Scînteierile de aur topit păleau încet, încet sau se scufundau lăsînd după ele o urmă palidă şi verzuie. La dreapta albastru lanţ muntos, o masă informă, fără contururi se îndepărta destrămîndu-se pe fundalul cerului unde la sfîrşit rămînea ca spectrul unei lumi. Curbele rîului erau marcate prin fîşii de ceaţă risipită, ghemotoace de lînă, care se întîlneau formînd un văl stropit cu alb, imaculate rufe întinse la uscat.

— Ce oribil e! murmură Isidora cu furie, care arăta o anumită ostilitate împotriva Naturii.

Atunci, patriarhalul don José începu să admire frumuseţea cerului, care era limpede, albastru, profund, exprimînd ca niciodată proiecţia boltită a gîndului omenesc. Luna nouă, ca o secere de argint, cădea dinspre apus, precedată de luceafăr. De-abia pe restul firmamentului începea să se vadă cîte o stea ca o vagă fixare a ideii în creier. Don Joné îşi risipi privirea pe toată rotunjimea de sus şi ţinînd cu suficienţă de astronom un astru care strălucea mai mult cu fiecare clipă, spuse laconic:

— Jupiter!
Privi și Isidora, dar cu batjocură și dispreț.
— Ce oribilă e luna! murmură.
Și o compară cu forma unei unghii. Întorcîndu-se spre extaziatul naș, care îndrăzni să vorbească despre distanțe și întinderi siderale, îi spuse cu dezgust:
— Și ce am eu de-a face cu Jupiter?... Ce o să-mi dea mie Jupiter?.
Coborîră pe strada Segovia, ea înainte, el după ea.
— Cu tine se întîmplă ceva... Ce ai? întrebă maestrul în contabilitate.
— Ce te interesează pe dumneata? Dacă nu vrei să mă însoțești poți să mă lași singură.
— Asta mai lipsea!... Pînă la capătul lumii...
O umbră lugubră, care se proiecta pe stradă, îi făcu să înalțe privirea și văzură marele viaduct în construcție și o navă în lucru susținînd o enormă rețea de fier
— Cînd se va termina podul ăsta, spuse Relimpio pe un ton de mare autoritate, n-o să folosească decît disperaților ca să se arunce de pe el.
Isidora privi disprețuitor podul și reluă:
— Fugi de aici! E prea jos.
Merseră mai departe. Dintr-o tavernă, unde vociferau șase bărbați în fum și vapori de alcool, ieși o exclamație: „Acum toți sîntem egali“, care zgîrîie atît de tare auzul și prin auz sufletul Isidorei încît aceasta făcu cîțiva pași înapoi pentru a privi interiorul unui magazin de vinuri.
— Se confirmă ceea ce se spunea de dimineață, murmură don José, dezvăluind un mare zbucium. Regele pleacă, renunță la coroană, și mie n-are cine să-mi scoată din cap că e omul cel mai cumsecade...
— Toți sîntem egali, afirmă Isidora repetînd fraza.
Și cuvintele păreau că zboară multiplicate ca un stol căci la fiecare pas se auzea: „Toți sîntem egali... Regele pleacă.“ Aceste cuvinte ieșeau dintre grupuri de bărbați și chiar din cele formate din femei și copii în fața porților cîtorva case.
În timp ce don José făcea cu voce timidă considerații prudente și înțelepte despre evenimentul zilei, Isidora se gîndea că ideea de a fi toți egali, precum și faptul că regele pleacă, indica o întîmplare de excepție dintre acelea care fac epocă în viața popoarelor și se bucură în străfundul sufletului că va veni cataclismul, scufundarea lucrurilor venerabile, cutremurul social și prăbușirea vechilor coloși. Această idee totuși, coincizînd cu scufundarea morală a Isi-

dorei, n-o consola. Bucuriei momentului îi urmă o durere ascuțită. Pentru o clipă se simți invadată de o suferință atît de mare încît ajunse să creadă că nu trebuia să mai trăiască mult. Dar și această disperare dură puțin. Toate mijloacele de a se îndepărta voluntar de viață i se păreau chinuitoare, antipatice și chiar lipsite de bun gust. Fiindu-i rănite orgoliul și demnitatea, iluziile spulberîndu-i-se, ceva o lega încă de viață, chiar dacă nu era decît curiozitatea pentru bucurii și satisfacții pe care nu le încercase încă... Nu, n-o să moară. Avea timp pentru asta.

Pe măsură ce se apropia de centrul Madridului și îi primea căldura, prindea curaj în ea ideea de a trăi, de a încerca, de a vedea, de a se bucura. Sufocase o viață pentru a alimenta o alta. Cînd aceasta va muri drept e că aceea va învia.

Din strada Mayor ieșiră în piața Oriente, căci Isidora era extenuată și vroia să se așeze. Nu avea nevoie numai de odihnă, ci și de meditație, căci la fel ca dezamăgirea o mîhnea în acea noapte ideea că trebuie să se întoarcă la casa doñei Laura. Nu, hotărît, acolo nu se va întoarce, chiar dacă ar trebui să rămînă și să doarmă pe banca aceea rece și tare. În acest timp, don José privea Palatul, încercînd să ghicească ceea ce se petrecea înăuntru, dar nu dezvăluia nimic colosul pe fața lui mută de piatră. Nu se vedea lumină la nici o fereastră. Totul era închis și sumbru ca taina care precede marilor hotărîri.

— Sărmanul stăpîn! exclamă Relimpio, oferind dinastiei străine omagiul unui suspin. L-au amețit..., l-au supărat. Să fiu eu în situația lui...

După ce-și sondă sufletul și se gîndi la diverse lucruri, Isidora spuse bunului ei naș:

— Trebuie să pleci... Eu nu merg încă acasă.

— Să plec! Să te las singură!... Ești nebună, replică el, neștiind să renunțe la bucuria de nedescris de a fi alături de fina sa.

— Nu pot să merg încă acasă... Du-te dumneata, că așa n-o să te certe doña Laura.

— Las-o în pace... Merg cu tine unde vrei. Asta ar mai lipsi... să mergi tu singură noaptea pe străzile astea! In Madrid sînt mulți obraznici. Ți-o spun sincer, că eu nu sînt anahoret. Șmecherilor spanioli le plac atît de mult femeile frumoase... Nu, fetițo, nu. Nu poți să te plimbi noaptea singură. Pe zi ce trece ești tot mai frumoasă și oriunde te-ai duce atragi privirile.

„Atrag privirile!“, gîndi ea și se ridică hotărîtă.

— Unde mergem, fetiţo?
— Încă nu ştiu.

Pătrunzînd pe străzile zgomotoase a căror animaţie invita la plăceri şi la aventuri tentante, tînăra simţi că i se alină profunda durere, ca durerea ascuţită care cedează la energia narcotică a calmantului. Se simţi măgulită de contactul cu societatea, percepu în creierul ei ca pe un salut de bun găsit şi voci simpatice chemînd-o în altă lume pentru ea necunoscută. Şi cum mîndria umană afectează dispreţ pentru ceea ce nu poate obţine, în interiorul ei avu un gest de dispreţ pentru tot trecutul plin de iluzii disperate şi de moarte. Şi ea dispreţuia o coroană. Şi ea era o regină care pleca.

Înainte. Pureta del Sol, bătînd ca o inimă mereu entuziasmată, îi comunică viaţa ei intensă şi obositoare. Acolo se încrucişează neliniştile; sîngele social intră şi iese ducînd senzaţii sau dînd impulsuri. Madridul la opt şi jumătate seara este o încîntare, bazar deschis, expoziţie de veselie şi plăceri fără număr. Teatrele cheamă cu afişele lor, prăvăliile atrag cu viclenia vitrinelor lor, cafenelele fascinează cu murmurul şi cu atmosfera lor călduţă în care înoată dulcea lenevie şi bîrfelile. Hoinăritul la această oră are toate atracţiile plimbării şi seducţiile călătoriei de aventuri. Lumea se recreează în lume.

Isidora observă că în ea renăştea, dominîndu-i întreaga fiinţă, acea arzătoare dorinţă de a vedea magazine, acea poftă de a cumpăra tot, de a gusta diverse alimente, de a cunoaşte infinite varietăţi ale gustului fiziologic şi de a da satisfacţie tuturor dorinţelor nestăvilite care ar emoţiona corpul viguros şi sufletul visător. Se privea în vitrine şi se oprea vreme îndelungată în faţa magazinelor ca şi cum ar fi ales ceva. Nu era atentă la murmurul grupurilor care spuneau: „Regele s-a supărat. Regele pleacă."

La începutul străzii Montera animaţia era, ca de obicei, excesivă. Este vărsarea unui rîu de oameni care-şi îneacă tot conţinutul într-o mare de oameni care urcă. Istoriei îi plăcea noaptea aceea, fără să ştie de ce, ciocnirea de oameni şi acea frecare de coate. Nervii ei jucau, răniţi de mii de impresii repetate, lovituri de coate, atingeri de lucrurile văzute şi dorite. Trotuarul umed, uns cu un fel de săpun negru, era alunecos, dar ea se ţinea bine şi la nevoie se agăţa de braţul protector al naşului ei. Zgomotul era infernal. Urcau căruţele cu carne, cu perdelele lor mobile de piele, şiroind de sînge şi greutatea lor enormă zguduia pămîntul. Căruţaşii îşi biciuiau catîrii. Coborau trăsuri de lux ale căror

vizitii țipau pentru a evita dezordinea și accidentele. Se opreau vehicole arhipline și oamenii, refugiindu-se pe trotuare, se înghesuiau ca în zilele de panică. Prăvălia bătrînului Schropp atrăgea trecătorii. Cum se apropia Carnavalul, totul era plin de măști, de costume. Acestea umpleau ferestrele și ușile și zidurile caselor, care păreau că se strîmbă. Vitrina lui Marabini, plină de briliante superbe, arăta publicului bogății tentante.

— Hai, fetițo, spuse don José finei sale, care privea captivată bijuteriile. Astea nu sînt de noi.

Dintr-o dată fiica lui Rufete se îndreptă spre Puerta del Sol.

— Iar?

— Vreau să merg la Congres, declară ea.

— Ca să vezi dacă se înarmează?... Să nu ne băgăm în îmbulzeală, fetițo.

Mișunau grupuri, toate pașnice. Nu erau hoarde de coate goale, ci cîrduri de curioși. Se auzea ici, colo: „Republica, Republica“, dar fără țipete sau amenințări. Se vorbea la rece despre acel lucru măreț și temut. Nu era entuziasm, nici beție revoluționară, nici amenințări. Republica intra pentru a ocupa locul rămas vacant al tronului, ca printr-un testament. N-o însoțeau brutalități, nici victorii. S-ar fi zis că venise de la farmacie, după rețeta medicului. O acceptau ca pe o poțiune, cu un gust necunoscut de la care nu se aștepta nici însănătoșirea dar nici moartea.

Multă lume la Șosea! E deschisă bursa de știri. Congresul unde se iscă trăsnetele; cazinoul, unde domnesc cei fără ocupație, și cafeneaua Iberia, care este micul Parnas al politicienilor, dau acestei străzi, în zilele sau nopțile de criză, un aspect deosebit. Isidora și nașul ei urmară șuvoiul. Cîți bărbați, dar și cîte femei! Contactul cu mulțimea, acel fluid magnetic purtător de misterioase pofte, care comunica de la corp la corp prin frecare de umeri și brațe, intră în ea și o înfioră.

— Lasă-mă singură, spuse ea nașului ei. Am treabă. O să te certe doña Laura.

— Ducă-se dracului, doña Laura, exclamă Relimpio, pe care ideea de a o părăsi pe fina lui îl făcea furios. Mișună pe aici atîțea bărbați nesăbuiți!... Vezi că toți îți aruncă vorbe dulci și complimente. Asta e nerușinare și n-ar fi de mirare dacă m-aș certa cu vreunul.

Vai, Isidora! Ce a însemnat acest zgomot de hohote pe care l-ai simțit în tine?... Începea să înțeleagă posibilitatea de a se consola fără să renunțe la ideile sale? Oh, nu!

Mai degrabă ar fi acceptat moartea decît să-și părăsească sfintele sale drepturi. „Legile! gîndi. De ce sînt făcute legile?" Această idee îi produse o oarecare mulțumire. Da, ar lua drept altceva orgoliul prostesc al bunicii sale; ea va urca prin propriile forțe, cu spada legii în mînă, pe înălțimile care-i aparțineau. Dacă bunica ei nu dorea s-o accepte de bunăvoie, ea ce să facă?... O va izgoni pe bunica ei de la tron. Veneau zile potrivite tocmai pentru asta. Nu erau acum egali cu toții? Poporul luase coroana aruncată într-un colț al Palatului și și-o pusese pe tîmplele lui aspre. Bine, bine, bine! Și se aplaudă pe ea însăși, se pălmui cu acele mîini imateriale pe care le are inima pentru a-i sprijini discursurile. Proces! Acest cuvînt vestitor al unei idei mărețe i s-a înfipt în minte, de atunci ca înfierat. Văzu o gloată nesfîrșită de grefieri și judecători și piramide de hîrtie pe al cărui pisc strălucea sclipitoare și orbitoare lumina de nestins a adevăratei ei stări civile.

Pe strada Floridablanca era și mai multă lume; dar curioșii nu făceau nimic, nici măcar nu strigau. Erau grupuri ponderate care nu ziceau nici trăiască, nici la moarte. Se vorbea de plouata Republică de parcă s-ar fi vorbit de o aversă care tocmai căzuse. Nimic din ceea ce se petrecea la Curte nu răzbătea în afară.

Deși Isidora nu era singură, era prea frumoasă iar don José prea amărît pentru ca tînăra să nu audă mereu formule echivoce de la bărbați făcute pe străzi, născute din proasta educație și din lipsa de respect față de femei.

— Hai acasă, spuse Relimpio puțin înfuriat. Nu pot să mă abțin. Mă aprind repede. Tu nu-mi cunoști firea. Să știi că mă compromiți.

— Du-te dumneata, că eu rămîn, răspunse ea cu îndrăzneală.

— Ești nebună?

— Nu sînt nebună, dar ...

— Cauți pe cineva? Aștepți pe cineva?

Isidora nu-și lua ochii de la acea poartă mică pe unde intră și iese toată politica Spaniei.

— Ai niște idei ... O să bată de zece.

Isidora nu-l băgă în seamă. Dintr-o dată înaintă pe strada Sordo, privind, nu fără disimulare, trei indivizi care tocmai ieșeau de la Congres. Unul dintre ei se distingea prin pardesiul lui deschis la culoare.

— Mergem? întrebă don José vesel.

— Nu te supăra pe mine, nășicule, spuse Isidora privindu-l. Te iubesc mult.

Mergeau pe strada Turco. Relimpio nu-i remarcase pe cei trei domni care mergeau înainte, la distanţă cam de vreo treizeci de paşi. Ajungînd la capătul străzii, don José, care se bucura mult de amintirile istorice, se opri şi spuse pe un ton lugubru:

— Aici l-au omorît pe don Juan Prim. Încă se mai văd găurile gloanţelor pe zid.

Isidora nu se uită la urmele proiectilelor. Îi privea pe cei trei cavaleri care se opriseră puţin mai departe lîngă grădina Casa-Riera. Se pare că îşi luau rămas bun. Într-adevăr, doi continuară să meargă spre Preşedenţie, iar cel cu pardesiu deschis o luă pe strada Alcalá.

O clipă teribilă pe care n-o s-o uite niciodată don José Relimpio chiar de-ar trăi o mie de ani! Cînd domnul cu pardesiul deschis trecu pe la tragicul colţ, Isidora începu să alerge, ajunse la el şi i se atîrnă de braţ. Izbucniră exclamaţii de surpriză şi de bucurie... Apoi rămaseră împreună şi se pierdură în ceaţă.

— Ah! murmură don José cu o durere arzătoare, e marchizul de Saldeoro... Ingrata! Şi ce frumoasă e!

Sărmanul domn se sprijini de zid; deznădejdea lui era mare. Se gîndi că n-o s-o mai vadă niciodată. Cu faţa întoarsă spre perete, ce făcu cît timp rămase acolo?... Plînse? Cine ştie! Poate gravase o lacrimă pe acel zid unde se scrisese cu gloanţe pagina cea mai dezonorantă a istoriei contemporane.

Capitolul 18

ULTIMELE SFATURI ALE UNCHIULUI MEU, CANONICUL

Ce păcat că nu sînt poet ca să exprim cu elocvenţa proprie situaţiei supărarea doñei Laura care, chiar dacă nu fulgera atît de tare ca furia zeilor, se afla pe aproape! Toate pentru că domnişoara Isidora nu se purta cuviincios. Don José era profund mîhnit căci nu putea sări în apărarea dragii sale fine. Şi dacă vreo timidă vorbuliţă i-ar fi ieşit din gură, doña Laura l-ar fi înghiţit de viu. Vina principală care se adusese Isidorei era că lipsise de-acasă în noaptea de 11.

„Nu vreau să aud nimic, spuse furioasa doamnă soţului ei în modul cel mai imperios. Asta... *Sardanapala* asta n-are de ce să mai pună piciorul în casa mea. Dacă o vezi, spune-i să trimită după cele patru rupturi de rochii ale ei şi după hîrtiile fără valoare ale tatălui său".

Şi, într-adevăr, în seara de 12, Isidora trimise după lucrurile sale. Temeţi-vă, oameni!... Răsuna casa! Furia doñei Laura crescu şi în ea se loveau cuvintele cu ideile şi ideile cu cuvintele ca valurile unei mări înfuriate. Relimpio nu-şi putea ascunde mîhnirea adîncă ce îşi avea locul în regiunea inimii. Părea atacat de o blegeală generală. Melchor spuse o mie de grosolănii despre fina tatălui său, iar cele două fete, stăpînite de pudoare, nu spuseră nimic.

Şi tu, ah, cititorule. Ce zici! Eu te rog să nu urmezi această familie pe drumul periculos al judecăţilor pripite. Află că părăsirea casei de către fata lui Rufete nu se poate atribui încă unor motive suspecte; mai află, căci am obligaţia să-ţi spun tot, căci chiar în ziua de 12 de dimineaţă frumoasa noastră protagonistă primi două scrisori din Tomelloso. Într-una unchiul ei canonicul îşi lua rămas bun de la ea şi-i dădea mii de sfaturi foarte înţelepte, pe lîngă un legat pentru ca amîndoi orfanii să continue acţiunea de a reclama filiaţia şi moştenirea, dacă încă nu le aveau pe amîndouă. A doua scrisoare anunţa moartea sfîntului bărbat.

Care, e momentul s-o spunem, nu era atît de canonic şi nici nu avea calităţi care să ateste acest lucru; era un mirean burlac, bătrîn şi extravagant căruia de mult timp i se aplica acea poreclă pentru aplecarea lui spre viaţa liniştită, darnică şi sibaritică. În vremurile sale bune, don Quijano-Quijada, văr primar cu Tomás Rufete, fusese majordom la o casă mare, apoi administrator la multe altele. Cînd a trebuit să trăiască fără ajutorul nimănui, s-a retras în satul său unde a trăit singur peste treizeci de ani ocupîndu-se cu vînătoarea, cu arta culinară şi cu cititul romanelor. Avea anumite obiceiuri de mărire şi în felul lui de a vorbi şi de a scrie şi se deosebea atît de mult de consăteni încît părea mai degrabă dintre oamenii cei mai rafinaţi şi mai înţelepţi de la curte decît de prin partea locului. Era foarte zgîrcit şi excentric. Omiţînd miile de afirmaţii contradictorii care umblau prin toată Mancha pe seama spiritului său cavaleresc, avariţiei sale, talentului sau neînţeleselor sale ţicneli, să lăsăm să ni se înfăţişeze el însuşi în scrisoarea pe care a scris-o Isidorei şi pe care o redăm ad literam:

„Tomelloso, 9 februarie 1873"

Draga mea nepoată (sau ceva asemănător), cînd vei primi aceste rînduri deja acest păcătos, pe care l-ai numit unchi dar care mai mult ca unchi a știut să fie un tată pentru tine, va fi trecut in Eternitate dînd socoteală lui Dumnezeu de mulțimea lui de păcate. Acea boală pe care nici doctorul acestui tîrg, nici cel din Argamasilla n-au cunoscut-o, îmi cuprinde acum tot pieptul oprindu-mi respirația în așa fel incît cu fiece clipă mă gîndesc că-mi iese sufletul. Și profit de puținul timp în care această doamnă mai trebuie să stea in trupul meu, pentru a scrie și a-mi lua rămas bun, regretînd mult că nu pot s-o fac cu mîna mea. Trebuie să stau întins cu fața în sus fără să mă mișc și domnul Rodríguez Arana, secretar la Primărie, îmi face favoarea de a scrie ceea ce îi dictez eu, gîndindu-mă la tine și la fratele tău pe care îl presupun deja în pașnica posesiune a marchizatului.

Din ultima ta scrisoare, am văzut că aștepți avizul doamnei marchize de Aransis. Această bună doamnă vă va recunoaște ca nepoți, căci altfel nu se poate. Să dea Dumnezeu să fie la fel de sigur că trebuie să ajung la gloria eternă, cum e că tu și Mariano v-ați născut din acea frumoasă și fără noroc Virginia, pe care ai moștenit-o la chip atît de bine încît a te vedea pe tine e același lucru cu a o vedea pe ea înviată! Dar dacă prin viclenia vreunui dușman sau neînțelegerea marchizei — că de oamenii ăștia orgolioși trebuie să-ți fie teamă — ți s-ar închide ușile familiei de Aransis, te sfătuiesc, chiar îți poruncesc să recurgi cu plîngerea la tribunal, căci atît de clar și de autentic e dreptul tău în actele pe care le ai și în altele pe care eu le-am păstrat pentru orice eventualitate și pe care ți le trimit, încît în două înfățișări trebuie să cîștigi procesul și să iei cu ajutorul legii ceea ce altfel n-au vrut să-ți dea. Eu am mare încredere în forța sîngelui și-mi pare c-o văd pe doamna marchiză aruncîndu-ți brațele pe după gît și acoperindu-te de sărutări. Dacă lucrurile s-au petrecut altfel, încearcă s-o faci pe doamna să te recunoască după asemănare. Ar fi bine să-ți examinezi corpul în întregime să vezi dacă ai vreo aluniță sau vreun semn prin care marchiza să ia cunoștință că ești fiica fiicei sale; că eu am citit cazuri asemănătoare în care o aluniță, o ușoară pată sau ceva asemănător au fost de ajuns pentru ca dușmani crînceni să se recunoască drept tată și fiu și, ca atare, să se îmbrătișeze. De aceste fapte sînt pline căr-

Ca să profiți din plin, că ești deja pe locul tău sau ca să continui procesul, dacă nu ești încă, îți las un regat care nu e mare lucru. Ți-l dau drept curator pe prietenul meu domnul don Manuel Pez, deputatul nostru, persoană pe care o cunoști și care cu siguranță se va purta cu tine cu simțul său cavaleresc bine cunoscut.

Cînd vei poseda averea familiei Aransis, care e destul de frumușică, n-o lăsa să-ți alunece printre degete cheltuind-o, căci libertățile cu tine însăți sau cu ceilalți sînt pericolul celor bogați, dușmanul buzunarelor. Căsătorește-te cu cineva de condiția ta, căci dacă o faci cu cineva mai prejos decît tine te expui la pericolul ca soțul tău să te tragă în jos. În caz că nu vei găsi perechea potrivită, mai bine e să te unești cu cine îți e superior, că mai sînt și prinți și duci pe lumea asta.

Nu fi vanitoasă, dar nici nu te lăsa înfrîntă. Fă opere de binefacere, căci săracii și nevoiașii sînt pentru bogați, de la natură, intermediari între Marea Providență și mizerie. Fii reprezentanta Supremului Împărțitor de bunuri și din ce este al tău dă o parte și celor care nu au nimic.

Să nu se cunoască niciodată că ai fost săracă, căci dacă se va vedea printre mătăsurile tale stofa grosolană din primii tăi ani se vor găsi proști care să rîdă de tine. Învață bine lucrurile pe care n-ai putut să le înveți cînd ai fost săracă. Ești deșteaptă și vei face mari progrese. Nu uita să iei niște lecții de pian, căci chestia asta cu clapele e, după părerea mea, ceva ușor care se învață cu puțină răbdare.

Ca să nu te dai de gol, arată-te la început circumspectă și tăcută căci astfel vei trece drept modestă și modestia e virtutea care e apreciată peste tot; în această primă perioadă de circumspecție, ocupă-te să observi ceea ce fac ceilalți pentru a învăța să faci tu însăți imediat ce te vei deprinde. Observă cum salută, cum mînuiesc evantaiul, cum oferă brațul, cum se așed la masă și cum își pun paltonul. Chiar despre felul în care dai de pomană unui sărac trebuie să faci un studiu special. Urmează un curs bun cu toate aceste lucruri ca să ieși o maestră desăvîrșită.

Se zice că societatea merge cu pași de giganți spre egalitate, spre dispariția claselor; se zice că aceste ziduri care despart Umanitatea în compartimente cad la loviturile de ciocan. Eu nu cred asta. Întotdeauna vor exista clase. Cît m-ar asigura ei că această egalitate a și început în limbaj și-n îmbrăcăminte, că toată lumea va vorbi și se va îmbrăca la fel, mie nu-mi intră asta în cap. Educația generală va duce, în sfîrșit, la uniformitatea manierelor? Vorbe. Salon-

nele aristocrației se vor deschide pentru toată lumea și vor da voie să intre umilului ziarist și gazetăraș? Să vîndă altcuiva brașoavele astea. Se spune că doamnele din vîrful societății cîntă flamenco și că veteranii țin discursuri de filosofie. Asta nu ține. Eu n-o să cred chiar dacă o să văd. Dacă în vreun moment de inundație socială s-a putut întîmpla așa, lucrurile vor reveni la cursurile lor.

Fă tot posibilul ca să te remarci fără să umilești pe nimeni, se înțelege. Folosește mereu cele mai frumoase cuvinte și chiar cînd vrei să jignești fă-o cu grație și delicatețe. Dacă ai de dat vreo lovitură dă-o cu mănuși, că așa doare mai tare.

O masă bună e lucrul care-l ridică în slăvi pe bogat, și pune, ca să zic așa, pecetea măririi sale. În nimic nu se cunoaște bunul gust, noblețea și demnitatea unui mare domn ca în mîncărurile sale și în felul de a le prezenta și a le servi. Cei ce sînt demni de mîncărurile fine reprezintă un cerc ales de invitați care desăvîrșesc bucatele cu ingredientele deosebite ale măestriei, ingrediente, copila mea, care mai degrabă sînt flori cu o aromă delicată. Fii atentă pe cine inviți. Nu-ți pune paraziți la masă că aceștia, după ce vor trăi pe socoteala ta, te vor critica. Alege zilnic un mic număr de comeseni, gravi fără afectare, inventivi fără nerușinare, ceremonioși fără necuviințe și care să mănînce fără lăcomie și să bea fără să se îmbete, onorîndu-ți casa și celebrîndu-ți masa.

Ți-aș vorbi mult despre arta culinară, dacă boala mi-ar da răgazul s-o fac. Îți voi spune numai că moda cere ca arta franceză, cu invențiile ei, în care intră gustul și forma, să prevaleze asupra bucătăriei noastre naționale; nu te lăsa înfrîntă de patriotism, încercînd să stabilești rețete culinare care sînt deja depășite. Adoptă bucătăria franceză, ia-ți un bucătar bun și profită cît poți de cît aduce moda și comerțul din țările îndepărtate. Dar trebuie să știi că e de bun gust să nu condamni absolut deloc delicioasele noastre mîncări; și astfel nu e lucru mai frapant decît să-i surprinzi într-o zi pe invitații tăi cu un platou de sos ardeiat à la Mancha, cu mult piper, sau cu un stufat tradițional foarte gros și care miroase foarte bine. Asta, făcută la timp și după o prezentare abilă a aperitivelor franțuzești, nu numai că nu-ți vor aduce critici ci, dimpotrivă, mari laude.

Îmbracă-te cu eleganță. Fugi de vulgaritate, nu purta ce poartă toate femeile, dar nici nu fi foarte originală îmbrăcîndu-te cu ceea ce nimănui nu-i trece prin minte. Există o linie de mijloc, foarte fină, foarte greu de atins, pe care tre-

buie s-o menţină persoanele intr-adevăr elegante. Mulţi care vor să fugă prea mult de vulgaritate dau în extravaganţă: caută ca în toaletele tale, fără să lipsească ceea ce e obişnuit, să fie ceva exclusiv al tău, ceva personal, foarte personal, pe care să nu-l poată imita ceilalţi şi-ţi vei atinge scopul.

Fii întotdeauna o bună catolică, căci cel mai important e să-ţi salvezi sufletul. Ţine seamă de preceptele bisericii, că se pot urma toate fără să te oboseşti. Dar nu te dărui cu excesivă trudă practicilor religioase; poartă-te cu preoţii cu consideraţie şi dă-le să mănînce, că pe oamenii ăştia trebuie să-i ştii mulţumiţi. Din cînd în cînd fă cîte o danie, dar nu mai mult, căci dacă vei deschide uşa domnilor în sutană neagră imediat vor pune stăpînire pe tine şi pe casa ta. Ţine seamă că dacă eşti bisericoasă lumea va spune că o faci pentru a acoperi vreo legătură amoroasă şi ai grijă că nu există sfinţi şi nici altceva care să te salveze.

Şi acum vreau să-ţi vorbesc despre ceva foarte important şi anume despre viaţa conjugală, lucru care, după cum aud spunîndu-se, merge foarte prost. Eu aş vrea ca viaţa ta să fie exemplară şi ca nimeni să nu poată pune la îndoială curăţenia onoarei tale, nici tăria fidelităţii tale matrimoniale. Este foarte posibil ca soţul tău, dus de curent şi de perversele obiceiuri ale timpului, să se sature puţin de tine şi să caute distracţii şi variaţie la alte femei. Groaznică situaţie care-ţi va produce nu puţine supărări şi te va punea la îndemîna celui mai mare pericol în care s-au văzut vreodată demnitatea şi virtutea ta! . . . Dar dacă te laşi dusă de disperarea şi turbarea geloziei, dacă te îngrijorezi prea tare de singurătatea în care te ţine soţul tău, puţin îţi va lipsi să nu cazi într-un păcat asemănător cu al lui. Ai grijă, copila mea, foarte mare grijă. La destrăbălarea lui răspunde-i prin castitatea ta, la lascivitatea lui prin abstinenţa ta. Suportă, rezistă şi nu-ţi degrada inima oferind-o vreunei secături care s-o ia din vanitate şi pentru a face caz de cucerirea ta printre tonţi şi haimanale. Păstrează-te demnă, prudentă, întotdeauna doamnă inexpugnabilă. Că la urma urmei soţul tău, prin forţa viciilor lui, va muri şi atunci te vei putea întoarce acasă alegînd cu toată grija alt bărbat care să-ţi dea mai multă consideraţie şi să te ocrotească mai bine decît primul.

Multe alte lucruri aş fi vrut să-ţi spun; dar cum cred că le-am atins pe cele mai importante, nu-ţi spun mai mult căci îmi lipseşte puterea. Aminteşte-ţi de cît de mult am vorbit despre asta în lungile nopţi de iarnă. Gîndul mi se înceţoşează şi mă tem că, dacă nu pun punct, nu voi mai avea putere să semnez aceste rînduri. În curînd, voi închide ochii

luminii acestei lumi. Să dea Dumnezeu să mi-i deschidă pe cei ai gloriei eterne. Am primit sfînta împărtășanie și aștept iertarea păcatelor mele. Am conștiința împăcată; nu mă tem de moarte și nu mă mai interesează durerile trupului meu. Îi iert pe dușmani, mă despart de prieteni, iar tu primește ultimul gînd și ultimul suspin al iubitului tău unchi (sau ceva asemănător).

Santiago Quijano-Quijado".

PARTEA A DOUA

Capitolul 19

EFEMERIDE

Republica, Cantonalismul, lovitura de stat din 3 ianuarie, Restaurația, atîtea forme politice succedîndu-se cu rapiditate, ca paginile unui manual de istorie parcurse din plictiseală, trecură fără să ajungă la noi vreo știre sau vreo referire la cei doi copii ai lui Tomás Rufete. Dar Dumnezeu a vrut ca o nenorocită de împrejurare — schimbîndu-se în fericită prin efectul compoziției acestei cărți — să înnoade capetele firului rupt, permițînd naratorului să continue. Se întîmplă că din cauza unei puternice nevralgii acesta avu nevoie de asistența lui August Miquis, proaspăt doctoraș, care în primii pași ai carierei sale dădea la iveală marea sa chemare și viitorul său strălucit. Bolnavul și doctorul discutară diverse. Într-o zi, cînd deja intrase în convalescență, discuția reveni la întîmplările din Prima parte și Miquis, ca orice persoană care nu putea avea o temă mai plăcută, vorbi pe larg despre Isidora, spunînd printre altele următoarele:

— Femeia asta e acum ... ce să mai discutăm, e superbă, încîntătoare. Parcă a mai crescut un pic, s-a mai îngrășat puțin și a cîștigat considerabil în grație, în frumusețe, în expresivitate. Am impresia că va fi o femeie formidabilă. Locuiește în aceeași casă în care s-a instalat acum doi ani, la capătul străzii Hortaleza. Are un copil.

— Un copil! Ce spui?

— Ce auzi. Are deja doi ani. E ceva groaznic, ceea ce numim un *macrocefal*, adică are capul foarte mare, diform. Taine ale moștenirii fiziologice! Maică-sa mă întreabă dacă toată căpățîna aia e plină de talent. Eu îi spun că ambiția ei delirantă și viciul ei mental îi vor da o descendență de căpoși rahitici ... Puștiul e nostim și de o precocitate alarmantă ... În altă ordine de idei, eu cred că văduvul marchiz e mai lefter decît națiunea spaniolă. Datoriile lui urcă precum vulturul avid de înalte culmi; cheltuielile sale nu scad. Pentru unii ca ăștia lipsa înseamnă moarte, motiv pen-

tru care sînt în stare de tot felul de mîrşăvii; mai degrabă s-ar lăsa decapitaţi decît să renunţe la lux şi la viaţa de fast și risipă. Din nenorocire pentru societate, mereu se întîlnesc proști care să-i împrumute, inocenţi care să-i creadă și blestemaţi care să-i ajute. Observă dumneata că nu mor niciodată în spital. Cerşetoria lor nu se înfăţişează în zdrenţe; dar cer și uneori iau fără să ceară. Eu întreb: Nu vor exista vreodată legi pentru a împiedica înalta trîndăvie? Nu se vor constitui vreodată palate de corecţie? Nu vor stabili generaţiile viitoare azile elegante, căptușite cu mătase, pentru a ţine la distanţă demagogia albastră, dîndu-le să mănînce? Și mai întreb: Că tot s-a vorbit mereu de dreptul la viaţă, o exista, de asemenea, şi dreptul la lux? Dacă prostimea ne cere ateliere naţionale, înalta trîndăvie ne va cere într-o zi cazinouri pe socoteala statului? Logic, logic zic eu. Și celor care propovăduiesc comunismul le spun: „Vă bateţi gura de pomană, căci comunismul există deja în noi, cu rădăcini atît de adînci ca și religia; este a doua noastră Credinţă. Nu mai lipseşte decît s-o gătim, să-i facem ultimul retuș şi s-o exprimăm clar în legi, așa cum se află în obiceiurile noastre. Bine, domnilor, dacă asta nu vă place vom începe prin a renova toată societatea. Să facem o revoluţie pentru a distruge comunismul şi asta e cel mai practic, căci a face revoluţia pentru a-l stabili e ca și cum am aprinde felinarele în plină zi; suprimăm administraţia, care este o ipocrizie a împărţirii universale; suprimăm bugetul, care este forma numerică a restaurantului naţional; suprimăm contribuţiile, care reprezintă magazinajul de toate formele din care se hrăneşte comunismul, şi odată suprimate acestea, restul: Armata, Guvernul, Marina . . . , se vor autosuprima. Atunci vom spune: *S-a terminat cu toate; nimeni nu răspunde de nimic* . . . Fiecare să scape cum poate. Se fondează o societate nouă în zgomotul loviturilor de par. Ce zici? Da, domnilor, ce ziceţi? Comunismul nu moare decît înecat în oceanul de negaţii. Apoi se vor numi interesul şi forţa pentru a crea noul drept."

Toţi cei care îl cunosc pe Miquis vor vedea că nu exagerăm nici nu înflorim nimic spunînd aici festivistele lui paradoxuri.

Într-adevăr, Isidora locuia în capătul străzii Hortaleza, la nu număr mai mare de o sută. Casa ei era nouă, frumoasă, veselă şi nu prea mare. Era formată ca toate casele din Madrid care, deși noi, sînt construite după vechiul tipic, dintr-un salon mai mare ca de obicei, salonașe cu șemineu, coridor nici luminos, nici drept, sufragerie dînd spre un patio

tubular, camere de diferite forme și cu lumină puțină. Salonașele dădeau spre dormitoare printr-un intercolonament, inspirat după scenele teatrelor. Casa nu era prost aranjată, dar domina eterogenitatea, lipsa de ordine și simetrie. Lipsa proporțiilor arătau că acel cămin se ridicase în grabă și din adunături, nu cu minuțioasa juxtapunere a adevăratului cămin, lucrat încet, încet, cu răbdarea și dragostea a una sau două generații. Acolo se vedeau încăperi unde excesul de mobilă de-abia îți permitea să te miști și altele, unde lipsa mobilierului aproape că friza sărăcia. Vreo piesă superbă se alătura alteia de o grosolănie primitivă. Multe erau provenite de la vechituri, arătînd în același timp o origine nobilă și o folosință la fel de respectabilă. Aproape tot ce rămăsese provenea din acele licitații apocrife, adevărate vechituri de mobile furniruite, false, făcute de mîntuială și pentru scurtă durată.

În salon se aflau scaune de damasc galben, în imitație de lemn rar, două oglinzi cu ramă neagră și un covor de o categorie inferioară; două jardiniere de bazar și o vază sau un vas din acele aliaje care imită bronzul, împodobite cu lănțișoare atîrnînd în valuri și din piese atît de fragile și atît de ușoare încît trebuia să treci pe lîngă ele cu grijă, căci la cea mai mică atingere cădeau. Consola susținea un cesuleț dintre acelea care nici printr-o minune nu-și mișcă limbile nici măcar o singură dată. Marmura consolei se ascundea sub o îngrămădire pestriță de cutii de bomboane, cutii făcute din canava, mătase și tot ce e mai perisabil, efemer și fragil . . . Isidorei nu-i plăcea acest salon care era după părerea ei modelul salonului de prost gust. Fusese cumpărat *in solidum* de către Joaquín la o lichidare și aparținuse unei actrițe care n-a putut să se bucure de el decît o lună. Isidora avusese ideea să se lipsească la prima ocazie de acele groaznice scaune cu spătar înalt, cu al căror damasc putea face vreo șase feloane și mai rămînea încă ceva pentru a îmbrăca un sfînt și ai pune un cordon lung.

În camera alăturată salonului stătea aproape tot timpul eroina acestei povestiri. La stînga șemineului avea dulapul ei cu oglindă, mobilă frumoasă și fină în primele zile de folosință pentru ca dintr-o dată să înceapă să-și piardă strălucirea și să se dezmembreze, arătîndu-și originea; provenea din ateliere mărunte și fusese vîndut la un bazar pe un preț derizoriu. La dreapta, lîngă balcon, se afla masa de toaletă, mobilă de preț, dar foarte veche. Aparținuse unei familii alese, care a vîndut tot datorită falimentului. Un birou mic cu sertărașe, poate vreunul secret, ocupa unul dintre pere-

ții de lîngă ușă, celălalt rămînînd pentru comodă. Pe lîngă birou se ridicau o grămadă de lucruri răvășite, în a căror enormă masă se puteau distinge cutii de pălării și cutii de plicuri stricate, cărți, boccele de haine, un album de fotografii, un dicționar al limbii spaniole și un cal de carton.

Pe șemineu și pe grațioși căluți de abanos și stejar se aflau diferite portrete, printre care și cel al Isidorei, operă admirabilă prin perfecțiunea imaginii și frumusețea figurii. Părea o ducesă și ea însăși admira acolo, în clipele de singurătate, înfățișarea ei nobilă, frumusețea ei melancolică, privirea senină, graba și naturala ei ținută. Pe perete nu se afla nici o gravură religioasă; toate erau profane, adică: Perechile de călugări picarești cu care Ortego a inundat prăvăliile; canocici hulpavi, călugări șartrezi care degustă vinuri, clericul francez care mănîncă stridii și cel care arată viermele pe frunză; pe lîngă asta bețivi laici și cîțiva șerpi și haimanale, care atunci începu să fie la modă. Toate acestea au fost achiziționate de Joaquín care se amuza copios contemplîndu-l pe călugărul uluit lîngă fata sau capucinul bețiv. Dar Isidorei nu-i făceau nici un fel de plăcere cromolitografiile călugărești. Le găsea grosolane, de prost gust și ordinare, fiind imagini care se vedeau peste tot. Cînd va realiza ea marele său ideal de a fi înconjurată de frumoase tablouri în ulei, ale celor mai de seamă pictori!

Isidora locuia în acea casă de la începutul lui martie 1873. Dacă fusese fericită sau nenorocită în acea modestă dar frumoasă locuință nici chiar ea nu putea spune. Tot ceea ce se petrecuse în această lungă perioadă de treizeci și patru de luni, în care s-a aflat în afara atenției noastre, merită povestit și pentru asta profităm de efemeridele verbale ale lui don José Relimpio a cărui amabilitate în furnizarea de știri este inepuizabilă.

1873. *1 martie*. Instalarea Isidorei în casa din strada Hortaleza, nu se știe dacă prin resurse proprii sau prin cheltuiala văduvului marchiz de Saldeoro. Scandal. Doña Laura pronunță fraza sa celebră: „Știam că va fi așa." Tulburări în Barcelona; crește indisciplina militară. *Vînzătoarea de lipitori* vizitează familia Relimpio și califică purtarea nepoatei sale cu niște cuvinte pe care nici cea mai ipocrită pană nu le-ar putea reda prin disimularea limbajului.

Aprilie. Dezarmarea Miliției de către Miliție. Doi trădători se întîlnesc față în față și din această confruntare rezultă o pagină istorică. Fără vărsare de sînge. Prima divergență între Isidora și Joaquín pentru modul de a investi banii moșteniți de la canonic. Isidora cheltuie fără

motiv o bună parte din ei cu preliminariile procesului. Își permite splendoarea unei berline de la Alonso, dar luna următoare trebuie să se priveze de acest lux nevinovat. Modista țintește cu ochi siguri fondurile care au mai rămas din moștenire. În casă domnește o abundență incronguentă. Se rărește și chiar începe să lipsească cu totul strictul necesar. Brutarul și cărbunarul sînt atît de prost crescuți încît îndrăznesc să se plîngă că nu li se plătește cu regularitate. Celebrul discurs al lui Pi.

Iunie. Se recunosc Curțile Constituante. Războiul ia proporții alarmante și în Navara se văd și se ating dezastruoasele consecințe ale nenorocitei acțiuni a lui Eraul. Joaquín Pez pleacă la Biarritz. Isidora trebuie să rămînă la Madrid pentru a cerceta situația fratelui ei care a dispărut de la colegiul în care se afla. Consternare. Un nou Cabinet. Asasinatul colonelului Llogostera. Războiul, politica oferă un spectacol de o confuzie lamentabilă. Don José Relimpio arată cu mare înțelepciune că ajutorul de treizeci de mii de reali de care se bucură foștii miniștri spanioli e cauza acestor zguduiri.

Iulie. Alcoy, Sevilla, Montilla. Sînge, foc, crime, revărsare generală a furiei politice. Doña Laura se îmbolnăvește grav. Războiul civil se accentuează. În fiecare zi apare un nou cap și o nouă coadă ale acestei idei execrabile. Isidora fără speranță de a-l găsi pe fratele său, ia trenul spre Santander, unde atrage atenția și se fac pe seama ei comentarii neplăcute. Guvernul Salmerón.

Septembrie. Cartagina, năvălirea fregatelor. Oh! Don José i-ar ierta pe militari de nesăbuința lor dacă ar profita de ajutorul fregatelor, pentru a pleca la Gibraltar și a cuceri acea bucată din teritoriul nostru reținută de perfida Anglie. Dacă trăia Méndez Núñez, alta ar fi fost situația. Ororile preotului Santa Cruz. Doña Laura, ca și cum ar fi fost simbolul uman al unității și onoarei patriei, moare în acele zile triste. Înainte de a muri are inefabila consolare de a-l vedea pe fiul ei guvernator al unei provincii de categoria a treia. Celebra apostrofă a lui don Manuel Pez împotriva improvizațiilor. Oameni de seamă din cercul lui Pez își etalează în sfîșietoare plîngeri regretul de a-și vedea patria într-o situație atît de tristă. Toți ar vrea s-o salveze. Don Manuel, amintindu-și de slujba sa, îl egalează pe Isaia în gravitate elegiacă și extaz poetic. Se constată în toată Spania o curățenie generală a cămărilor tuturor Peștilor prezenți și viitori. Are cine să creadă cu hotărîre că vine sfîrșitul lumii. Împrăștierea familiei Relimpio. Isidora se în-

toarce la Madrid; e puţin diformă, dar după socoteala ei, în decembrie se va sfîrşi cu asta. Castelar e ministru. Bunul Relimpio, în care nu se răcise cîtuşi de puţin nobila simpatie ce o simţea pentru fina lui, se duce să locuiască cu ea, o ajută cu ce poate şi îi ţine companie cînd e singură şi necăjită. Nobilul bătrîn îşi aminteşte de soţia lui şi, onorînd amintirea calităţilor ei, lasă să-i scape suspine melancolice.

Decembrie. Castelar reorganizează Armata. Patria are o speranţă. Se convinge că are şapte vieţi cum vulgar se spune despre pisici. Maroca revoluţionară începe să scadă. Se vede că este mai rezistent decît se credea liantul unităţii naţionale. Pe 24, în ajunul Crăciunului, Isidora naşte un băiat căruia îi dă numele Joaquín. Acum se vorbeşte despre schisma de la Igùsquiza şi se povestesc ororile ferocelui Samaniego.

1874. *Ianuarie.* În ziua de trei Pavía distruge Republica fără să tragă un glonte. Mută sala Congresului şi pune pe stradă tunuri, fără a le folosi. Cade Puterea Executivă. *Vînzătoarea de lipitori*, care continuă să fie credincioasă vechiului regim şi nu crede că există o altă regină decît Isabela a II-a, strigă trăiască principelui Alfonso. Celebra zicală a lui don Emanuel María Pez despre ordinea armonizată cu Libertatea şi Libertatea armonizată cu ordinea. Acest bărbat de vază este din nou şef, cu aprobarea Peştilor care, înmulţindu-se din nou, dau din coadă în toată ţara. Fiii Peştilor îşi recapătă posturile cu care Administraţia naţională rămîne stabilă pe baze de neclintit. Totul merge admirabil de bine. Războiul civil ia amploare. Pe ruinele averilor care dispar se ridică marile bogăţii ale antreprenorilor. Tezaurul public face minuni. Provincia pe care o guvernează Melchor scapă de acest bici. Melchor redus încă o dată la zero învîrteşte în minte un nou proiect. Acum chiar că e lucru sigur. E vorba despre cumpărarea de fasole stricată şi orez sfărîmat pentru a le vinde guvernului ca bune. Pentru a-şi realiza miraculoasele sale planuri acest taumaturg se bazează pe prietenii de valoare în alte centre, şi chiar afişează entuziasm pentru noul regim, luînd o atitudine total *pisciformă*.

Martie. San Pedro Abanto. Un imens interes trezesc în toată Spania stadiul războiului şi Bilbao. Tristeţea văduvului marchiz de Saldeoro. Ultimele înfrîngeri îl copleşesc. Triplul averii sale nu i-ar ajunge să-şi plătească datoriile. Se reiau neînţelegerile dintre Joaquín şi Isidora pe motive de gelozie şi bani. Suferinţa morală a fetei lui Rufete pentru situaţia ei socială, pentru sărăcie şi slaba speranţă de

a ieşi din această situaţie. Procesul odată început încearcă să pledeze ca săracă; dar bunăstarea aparentă a casei sale şi luxul stăpînei fac ca ancheta să eşueze. Văduvul de Saldeoro, pentru a obţine de la ea amanetarea bijuteriilor, o răsfaţă şi repetă vechea, uzata şi tocita lui promisiune de a se căsători cu ea. Sîngeroase lupte în 25, 26 şi 27 atrag atenţia publică. Sînt mulţi liberali care, fiind duşmani ai Guvernului, se bucură de avantajele carliste. Împotriva acestora tună şi fulgeră cu patriotică indignare don José Relimpio, care îşi cumpără o hartă a Gofului Biscaya şi prinzînd-o cu bolduri cercetează în continuare şi studiază cu o sublimă dorinţă mişcările militare.

Mai. Bilbac e liber. Veselie, se trag clopotele, se aprind torţe. Creşte în ochii ţării marea figură militară a marchizului del Duero. Mariano Rufete, care s-a întors lîngă sora lui, pare înclinat să-şi îmbunătăţească purtarea. A învăţat cîte ceva; în maniere şi limbaj progresele lui sînt imperceptibile. Citeşte destul de mult, dar lecturile sale nu sînt dintre cele mai alese. Sora lui ar da orice — mai puţin idealurile — pentru a-l vedea că se îndreaptă. Emilia Relimpio se căsătoreşte cu vărul ei Juan José, fiul ortopedului; Leonor se încurcă cu un sergent şi dispare din Madrid. Don José, amintindu-şi de măreţele gînduri ale doñei Laura în legătură cu măritişul fetelor cu medici vestiţi şi ofiţeri de Stat Major, se necăjeşte foarte mult şi mai varsă cîte o lacrimă care va cădea pe harta războiului civil. Locuieşte tot cu Isidora şi aceasta îl apreciază mult. Copilul Isidorei creşte. E frumos şi deştept, dar are capul foarte mare. Don José îl plimbă, îl răsfaţă, îl îngrijeşte, îl îmbracă, îi cîntă. *Vînzătoarea de lipitori*, care o vizitează cîteodată pe nepoata ei, are o mare afecţiune pentru micul căpăţînos; îl ia în braţe, îl leagănă, se joacă cu el şi-l strigă *rico! Riquín!* . . .* de unde reiese că micuţului i se potriveşte acest nume şi în continuare toţi îl vor striga *Riquín*.

Iunie. Moartea generalului Concha. Panică şi doliu. Retragere. Patria, care îşi credea salvarea pe aproape, geme. Augusto Miquis expune cu obişnuita lui originalitate un ciudat paradox. După el, cea mai bună metodă de a termina cu carliştii este să-i laşi să învingă, să-l aduci pe don Carlos la Madrid şi să-l plantezi pe tron. În Spania primul pas spre pierderea unei cauze este triumful acesteia. Carlismul războinic se susţine. Carlismul restabilit nu poate dura mai mult de o lună. Din momentul în care e vorba de a aplica

* — bogat.

în viaţă idealurile sale se va scufunda datorită propriei greutăţi şi se va face praf.

Decembrie. Războiul continuă. Restauraţia bate la uşa Patriei cu mînerul lui Sagunto. Spaimă. Restauraţia vine fără luptă, cum venise Republica. Providenţa şi Întîmplarea joacă şah pe Spania, care mereu a fost o tablă de şah cu pătrate de sînge şi arginţi. Entuziasmul *Vînzătoarei de lipitori,* care pe zi ce trece simpatizează mai puţin cu demagogia. Zice că domnii sînt întoadeauna domni, iar măgarii întotdeauna măgari. Îşi promite să-l primească pe noul suveran şi chiar se gîndeşte la un discurs.

1875. Isidora o vizitează pe Emilia şi rămîne încîntată de atmosfera fericită care domneşte în ortopedie. Tatăl lui Juan José s-a retras din muncă şi nu se mai ocupă decît de cultivarea grădinii pe care a cumpărat-o în Pinto. Juan José se află în fruntea atelierului şi sub mîna sa abilă acesta se păstrează în acelaşi stadiu de prosperitate. Isidora ar dori un aparat pentru capul lui *Riquín,* ca să nu mai crească atît. Juan José, care ştie ceva medicină, rîde şi recomandă fiului întăritoare, iar mamei un manual de doctrină creştină. Consternare. Peştii mari şi mici se văd exilaţi din apele limpezi ale posturilor şi serviciilor lor. Ar dori ei să aclame şi pe regele cel nou; dar disciplina partidului le impune vai! o consecinţă foarte nocivă pentru interesele lor. Trebuie să pună frîu lăcomiei lor. În plus, lupta pentru existenţă, lege a legilor, le-a adus pe Păsări în Guvern iar acestea nu găsesc în Adminisraţie destule ramuri pe care să se aşeze. Cîţiva Peşti de o mărime mai mică şi din genul *voracissium* rămîn în posturi obscure. Sînt Peşti cu aripi, tranziţie zoologică între cele două clase, căci triumfătorul a avut în situaţii anterioare păsărelele lui cu solzi. Mariano devine din nou vagabond. Îi plac mult taurii. Asistă la o luptă cu tăuraşi în Getafe şi preţioasa lui viaţă e în mare pericol. Saldeoro se pare că îşi ameliorează situaţia. Isidora e geloasă foc că descoperă la iubitul ei o atracţie pătimaşă spre secta mormonilor. Certuri şi scandaluri însoţite de mari lipsuri. Toţi Peştii, confirmînd vechea idee că în Spania mînia e o idee politică, se bucură de avantajele carliştilor. Isidora activează procesul. Cere procedură ca pentru săraci dar n-o poate obţine. Avînd loc şedinţa de conciliere, îşi prezintă cererea. Miquis cîştigă postul de medic şef într-unul din principalele spitale ale Madridului. Este logodnicul fiicei onorabilului notar Muñoz y Nones. Se ştie că Leonor are o casă de oaspeţi în La Coruña. Presa se ocupă de o anumită incorectitudine adiminstrativă în care

este amestecat Melchor Relimpio. Lumea se întreabă dacă va fi trimis la închisoare şi, într-adevăr, *Gaceta* îl numeşte... funcţionar principal al Vămii în Cuba. Rol hotărît pentru a sfîrşi insurecţia, pentru care nu este indicat să ducă trupe în Cuba, ci să aducă Cuba în Spania. Lucru sigur. El va lua, cu siguranţă, trei părţi din insulă sau toate Antilele, lăsînd gol golful Mexicului.

Capitolul 20

LICHIDAREA

1.

Isidora Rufete, cunoşti tu echilibrul sentimental, ritmul lin al unei vieţi domoale, împrăştiindu-se printre realităţile obişnuite ale vieţii, ocupaţii şi interese? Cunoşti acest ritm care e ca pulsul unui om sănătos? Nu; spiritul tău e mereu într-o stare febrilă. Exaltările puternice nu se sfîrşesc decît transformîndu-se în depresiuni cumplite şi bucuria ta nebună nu încetează decît înecîndu-se în tristeţi amare. Mai persişti să te crezi din stirpea familiei Aransis? Da; mai degrabă ai accepta să-ţi pierzi viaţa decît convingerea în dreptul tău. Bine; fie. Dar lasă timpul şi tribunalul să rezolve asta şi nu te tulbura construind în imaginaţia ta o a doua viaţă iluzorie şi fantastică. Ai răbdare, nu anticipa realitatea; nu te chinui; nu savura cu sensibilitatea falsificată bucurii de care simţurile tale sînt private. Miquis a spus, ştii bine, că asta e un viciu, un curat viciu, ca atîtea alte obiceiuri respingătoare ca beţia sau jocurile de noroc şi din acest viciu se naşte o adevărată boală. Gîndirea se alterează, ca măselele şi plămînii şi vai de tine dacă ajungi într-un stadiu morbid care te împiedică să te bucuri apoi de realitatea de care vrei să te bucuri acum, în vis, contravenind legilor timpului şi ale bunului simţ!

Susţii că acest viciu, aberaţie sau cum vrea să-l numească Miquis, e un izvor de consolări pentru tine. Se cunoaşte deja sistemul tău. După o zi de necazuri, chinuri, gelozie şi certuri, vine noaptea şi, ca să te consolezi..., dai un bal. Ce nostim! Îţi satisfaci orgoliul şi poftele provocîn-

du-ţi o mare excitaţie cerebrală de la care iradiază senzaţii şi bucurii. Ştii să îmbraci cu atîta meşteşug minciuna, încît şi tu însăţi ajungi s-o iei drept realitate. Te amăgeşti cu propriile tale farse, nefericito. Îţi iei rolul în serios şi îl trăieşti. Îţi înveţi nervii să falsifice senzaţiile şi să acţioneze prin ei înşişi, nu ca receptori ai impresiei ci ca iniţiatori ai ei. Frumos joc! Încălcare a legilor Naturii! Uite, Isidorita: viaţa ta socială e destul de dezordonată; dar viaţa ta spirituală şi mai şi. Cea mai gravă dezordine o reprezintă dragostea nelegiuită pe care i-o porţi lui Joaquín Pez. Îl iubeşti cu credinţa şi statornicia bazată mai degrabă pe graţia şi nobleţea înfăţişării sale, decît pe ceea ce în el constituie fiinţa morală. Bine zici că dragostea nu e oarbă, ci proastă. Ai dreptate, se cunoaşte deja îndelungata legătură pe care a avut-o cu poeţii proşti. De ce nu faci un mic efort ca să te desprinzi de dragostea pe care o ai pentru Pez? De aici trebuie să înceapă reforma ta. Tu îl adori dar nu-l stimezi. El te iubeşte, dar nici el nu te stimează prea mult. Gîndeşte-te cît periclitează planurile tale de mărire relaţiile tale cu bărbatul care ţi-a pătat viitorul şi ţi-a dezonorat viaţa. Isidora de Aransis..., căci după tine, nu e altă scăpare decît să-ţi dau acest nume... Isidora de Aransis, priveşte-te bine în această oglindă socială care se numeşte opinia publică şi judecă dacă în situaţia ta actuală te poţi prezenta cu numele şi averea unei familii ilustre. Proasto, ai crezut vreodată în promisiunile lui Joaquín de a se căsători cu tine? Ai grijă că mereu îţi va spune asta cînd va fi în pană de bani şi va dori să-l ajuţi să iasă din încurcături... Căsătorită sau nu cu el, speri să te reabilitezi; zici că lumea uită. Nu te încrede, nu te încrede, căci atît de mare poate fi mîrşăvia lumii încît să nu mai fie loc şi de indulgenţă. Sînt multe cazuri din acestea. Există altă dezordine, Isidorita, care te face foarte nefericită şi care te va duce departe, foarte departe. Mă refer la incorectitudinile din situaţia ta financiară. De multe ori ai mult, de alte ori nimic. Primeşti bani fără să ştii de unde vin; îi dai fără să ştii pentru ce. Niciodată nu ţi s-a întîmplat să iei un creion (care costă cîţiva bănuţi) şi să notezi pe o bucăţică de hîrtie tot ce ai, ce cheltuieşti, ce datorezi şi ce-ţi datorează alţii. Nu faci socoteli decît în cap şi capul tău este atît de inapt pentru asta!... Aritmetica, fetiţo, nu încape în jurisdicţia fanteziei şi tu plăsmuieşti imagini cu sumele de bani; măreşte considerabil activul şi micşorează pasivul. Din cînd în cînd se pare că vrei să pui ordine în finanţele tale; dar poftele pentru lux o iau înaintea debilelor tale socoteli şi începi să

cheltui pe fleacuri, lăsînd descoperite importante datorii. Generozitatea ta te onorează căci arată că ai o inimă bună; dar te perturbă nespus. Ai fost escrocată de cîțiva care cunoscîndu-ți slăbiciunea și natura ta generoasă s-au prefăcut nevoiași. Dar spune-mi acum, ce ai făcut cu cei două mii de duros pe care ție și fratelui tău ți i-a lăsat don Santiago Quijano? I-ai și cheltuit cu procesul, cu rochiile, cu educația lui Mariano și . . . mărturisește că, dacă e un mister pentru toată lumea nu e și pentru cine îți vorbește în această clipă . . . Nu ascunde căci nu ai de ce. Mai mult de jumătate din acei bani ți i-a luat Joaquín Pez.

Vocea conștiinței Isidorei sau interogatoriul indiscret al autorului, numai ceea ce e scris contează.

2.

Într-o dimineață de decembrie a anului 1875, Isidora era tristă și neliniștită. Umbla prin casă fără motiv aparent pentru o astfel de activitate dar ca o dovadă că se petrecea ceva grav. Se așeza, citea o scrisoare, plîngea puțin, ascundea apoi scrisoarea mototolind-o în buzunarul capotului, apoi se duce imediat în sufragerie, se întorcea în buduoar, relua lectura, lacrimile și mototolirea nenorocitei hîrtii . . . Ce înseamnă asta, doamnă? Ce se întîmplă?

Din cameră se vedea tot interiorul dormitorului, unde marele pat aurit se înălța ca un catafalc, ridicînd pînă foarte aproape de tavan armătura lui de cupru fără perdele. Dormitorul comunica cu altă cameră de unde se auzeau două voci diferite, dar acordate pe un ton de candidă veselie. Una era dulce, angelică și duioasă. Cealaltă dogită și uneori pițigăiată. Ce asociere! *Riquín* și don José Relimpio se jucau tîrîndu-se pe jos. Cal și călăreț se sărutau nebuni de bucurie în învălmășala căderilor ușoare.

Ușa salonului se deschise brusc și intră . . . nici mai mult nici mai puțin decît *Vînzătoarea de lipitori*.

— Mulțumesc lui Dumnezeu că ai venit, mătușă, îi spuse Isidora mustrînd-o. Ia loc. Trebuie să vorbim pe îndelete.

— Să vorbim pe îndelete! exclamă bătrîna punîndu-și mîinile în șolduri. Nu mai spune nimic; știu acum ce înseamnă la tine pe îndelete. Știu că vrei să-mi ceri bani. Da, cînd a venit acasă don José al tău și i-am văzut fața de condamnat la moarte mi-am spus: „Ai grijă . . . “ Uite ce-i, fetițo, cere-i altcuiva.

Isidora, foarte mîhnită, n-a putut să continuie glumele mătuşii sale. Cu conciziunea marilor nevoi spuse că era o chestiune de viaţă şi de moarte pentru ea să strîngă în dimineaţa aceea o anumită sumă şi conta pe generozitatea mătuşii sale, căreia îi ceruse şi în alte dăţi sume pe care i le restituise cu dobînzi serioase.

— Sigur că te-am ajutat; sigur că mi-ai plătit; dar acum n-am. A înţărcat bălaia... Păi, da, că sînt nişte vremuri minunate... Păi zi, păpuşico, bărbatul ăsta ce face de nu-ţi dă...?

— Citeşte, replică Isidora întinzîndu-i scrisoarea cu un gest şi cu un ton ce e folosit des în drame.

— Oh! Nu; ştii că mă deranjează negrul.

— Zice... În sfîrşit, ne-am certat. El o duce rău. Probabil va trebui să plece cu serviciul la Havana... Ce zici de asta?

— Pagubă în ciuperci. Mie ce-mi pasă dacă pleacă la Havana, sau în Sierra-Ullones sau la dracu!

— Ne-am certat. Totul s-a terminat. Să nu mai vorbim despre asta. Azi am o întîlnire importantă.

— Lasă, lasă minte necoaptă!... În ce te-ai vîrît! spuse Encarnación, aprinsă de furie. Şi ce o să faci acum? N-ai nici o scăpare, eşti pierdută. Nu degeaba m-am temut eu şi nu degeaba ţi-am spus cînd am văzut pe ce drum ai apucat-o. Eu cunosc bine lumea, adăugă făcînd insinuant cu ochiul, sînt foarte isteaţă. Păi, sigur, la ăsta trebuia să te opreşti. Acum începi iar. Şi vrei să-ţi dau bani!... Haide, haide, bombonico, că dacă îţi lipsea altceva puteam să te ajut; dar bani... nu, nu te baza pe mine; nu-ţi mai aduci aminte de această perlă veche care e onoarea.

Grosolăniile mătuşii Encarnación o necăjiră cumplit pe Isidora. Vrînd să încheie discuţia repede, expuse în termeni pe cît de concreţi pe atît de înspăimîntători situaţia ei şi apoi făcu un protest energic în apărarea ideilor ei morale. Dorea şi-şi propunea să fie onorabilă. Reticenţele mătuşii îi răneau inima unde era ea mai sensibilă.

— Lasă şmecheriile. Tu ai putea să ai idei frumoase; dar ai făcut pasul şi nu mai poţi da îndărăt. Pasul, fetiţo! mii de draci! Şi de toate e vinovat omul ăsta, numai omul ăsta... E un linge blide. Îmi pare rău că nu e aici ca să mă cert cu el şi să-l fac de două parale... În concluzie, fetiţo, eu n-am nici o para chioară.

— Nu, nu cred că dumneata văzîndu-mă în situaţia asta nu mă ajuţi.

— Eu?... De unde să-i scot?

— Din ladă.

— Tu ai datorii mai mari decît Guvernul; dacă te-ai băgat în belelele astea ...! Să zicem, dar asta e prea mult, că m-aş face luntre şi punte, şi aş strînge o mie de reali ...

— O mie de reali e foarte puţin.

— Păi ce? ... Credeai c-o să-ţi dau marea cu sarea? strigă bătrîna, rîzînd din toată inima. Asta-i bună! ...

— Eu aş fi vrut cel puţin două mii, spuse Isidora cu teamă.

— Ii ... suse! Două mii ai tu în capul tău! Şi eu aş vrea să-i am. În fine, imediat ... dacă-mi promiţi că mi-i dai înapoi repede aş putea să-ţi fac rost de o mie ... Vai, nenorocito, pe ce cheltui tu banii? Dacă ai fi făcut ce te-am învăţat eu ... Îţi spuneam: „Păzeşte-te, profită; şi ia de la omul ăsta şi pielea de pe el şi strînge bani albi pentru zile negre ..." Dar tu, fraieră de dă în gropi, cheltui întruna ... La tine se pare că e sac fără fund după cum se cheltuie şi se risipeşte.

— Mătuşă, două mii!

— Două mii de draci ...

— Du-te, te rog ...

— N-o să-ţi cadă ţie pleaşca asta.

— N-o să te las în pace pînă cînd n-o să mi-i dai ...

— Ţara arde şi baba se piaptănă.

— Adu-mi mia, dar repede, imediat.

Instantaneu Isidora făcu un plan diferit de cel pe care îl făcuse bazîndu-se pe două mii.

— O să ţi-i aduc pe la 12. Vai! Cu ce-o să se sfîrşească asta? ...

— Înainte de 12 dacă poţi. Du-te repede ca să te întorci repede ... Ia o trăsură.

— Dă-mi o pesetă.

— Ia.

— Şi încă una pentru hîrtia de chitanţă ... Sper că nu te gîndeşti c-o să ţi-i dau fără chitanţă.

— Încă o pesetă? ... Poftim. Du-te repede. Vai! Ce zici! spuse Isidora privind cu tristeţe fereastra ale cărei geamuri biciuite de ploaie răsunau ca o răpăială de gloanţe.

— Dacă ar fi fost monede de cinci duros ... Mă duc să-l sărut pe *Riquin*.

— După aceea, după aceea.

— Ii ... suse! Ce grabă! ... Cu bine, cu bine.

Imediat ce bătrîna ieşi, Isidora scoase din comodă o cutie şi din cutie o carte. Era un roman între ale cărui file se aflau diferite hîrtii sau ţidule păstrate într-o anumită ordine

și clasificare. Nu cred să fi fost bani, căci Isidora, la întoarcerea fiecărei file, scotea un suspin și se întrista. După ce trecu în revistă datoriile, strigă: „Don José!“ Dar cum don José, din cauza zgomotului pe care el însuși îl făcea jucîndu-se cu Joaquín, nu putea auzi vocea finei sale, aceasta trebui să se ridice, să-l strige din ușa dormitorului.

— Vino puțin aici, pentru Dumnezeu! ...

— Fetițo, nu te-am auzit!

Îl veți vedea atunci apărînd pe marele don José obosit de atîta mers în patru labe, ușor aprins la față dar tot numai lapte și miere și la fel de surîzător și plin de bunătate ca pe vremuri. Îl ducea în brațe pe *Riquín* care era foarte frumos, nostim și glumeț. Deformația lui incipientă nu era atît de mare încît să-l priveze de farmecele copilăriei, mai degrabă îți venea să rîzi cînd îi vedeai capul lui mare, cu un oarecare aer de îndrăzneală, ca un fiu a lui Atlas, predestinat să depășească pe tatăl lui în forța de a duce greutăți.

— Lasă copilul ... *Riquín*, puiule, du-te o clipă cu Ramona ... Ramona!

Succesorul familiei Rufete (sau Aransis, rămîne însă de văzut) exprimă printr-un gest de supărare și început de plîns jignirea pe care i-a adusese demnității sale cînd trecu din brațele lui don José în cele ale doicii. Dar nu-i reușiră tertipurile. Fata îl luă în brațe iar don José și fina lui rămaseră singuri, în prezența hîrtiilor.

— E nevoie să facem un efort, să punem mînă de la mînă.

— Cîte hîrtii! exclamă răbdătorul bărbat, încrucișîndu-și mîinile într-un gest sfios.

Isidora le răsfoi, le citi, le numără. Vai! Cînd se ocupa de aritmetică chipul îi devenea lugubru și descurajat ca și cum ar fi fost supusă acțiunii unor fenomene morbide. Aritmetica avea pentru ea ceva dintr-o boală incurabilă și astfel de cînd absorbea acele miasme otrăvitoare numite cifre pălea și i se accelera pulsul. Și cînd te gîndești că nu poți să ai bani fără să ai de-a face cu cifrele! Oamenii îi risipesc peste tot. Nefericite suflete care, fiind surori ale infinitului, trebuie să se unească forțat cu aceste mizerii ale planetei numite sumă, relație, gravitate. Într-adevăr, ce lucru mai contrar infinitului și idealului decît acele josnice hîrtii?

— Asta e de la Muntele de Pietate, murmură Isidora cu inima strînsă. Asta ... să vedem ... e de la descreieratul ăla.

— Descreieratul locuiește pe strada Garoafei, zise Relimpio cu aplombul unui agent de bursă care are în minte situația fondurilor realizate anual.

— Aşa e . . . şi briantul?

— Şi el, fetiţo, nu-ţi aminteşti? L-am dus luna trecută. De la Muntele de Pietate trebuie să ai cinci chitanţe.

— Ai dreptate, cinci . . . mai sînt în plus opt . . .

— Ceasul tău . . . dacă-mi amintesc bine, l-am dat pentru treizeci de duros. Dar ce ai azi? Vrei să le scoţi pe toate?

— Să le scot? repetă Isidora, rănită de acea ironie ca de o lovitură de par.

— Ce socoteli faci?

Isidor a se ajuta de degete pentru a calcula. Netezimea şi fineţea acelor extremităţi ale mîinilor sale arătau a nu mai fi fost ocupate cu altceva decît cu socoteli.

— Înţeleg, fetiţo, spuse el între două suspine.

— Cît mi-or da pentru asta? întreabă ea arătînd nişte hîrtii care după cum se prezentau, se pare că erau importante.

— Nu ştiu ce să-ţi spun. O să le duc lui Rodríques, cel de pe strada Cádiz. E prietenul meu . . . Un om cumsecade. Pentru astfel de hîrtii ştii că nu se dă prea mult.

Isidora îşi duse mîinile la urechi.

— Cerceii tăi? . . . Aşteaptă, o să te răneşti. Ţi-i scot eu. Şi cu extremă delicateţe realiză operaţia, bucuros că degetele sale s-au jucat măcar pentru o clipă cu loburile urechii finei sale.

— Iată-i.

— Să-i punem în cutioară.

— Aştia ţi i-a făcut cadou cînd a venit pe lume *Riquin*. Pentru ăştia o să-ţi dea . . . o să-ţi dea . . .

Îşi prinse între degete buza inferioară şi clătinind din cap şi înfundîndu-şi barba în piept îşi ascunse ochii sub sprîncene.

— În sfîrşit . . . o să vorbesc cu Rodríguez . . . e prietenul meu . . . un om cumsecade.

— 2500! murmură tînăra adîncită în calcule ca un ofticos scufundat în durerosul haos al stupoarei lui febrile.

— O să vedem . . . poate . . .

— Acum, spuse Isidora cu hotărîre, întinzînd mîna spre haina bunului om, vine ceasul . . .

— Al meu? . . . cu lanţ cu tot? . . .

— Cu totul.

Bătrînul se descurajă puţin văzîndu-se lipsit de acel obiect nu foarte de preţ, pe care Isidora i-l dăruise pe 19 martie, cu un an în urmă. Dar cum voinţa finei lui era lege pentru el, nu mai spuse decît atît:

— Lasă-l acolo, că tot trebuie să-l duc... O să-mi dea optisprezece sau douăzeci. Îţi aminteşti că ultima oară...
— Acum tacîmurile de argint.
— Tac...
— Da, afirmă ea ridicîndu-se cu o expresie victorioasă. Cred că pentru azi am trecut hopul. Dar săptămîna viitoare...
— Dumnezeu ştie!
— Săptămîna viitoare, declară Isidora, vînd salonul.
— Vinzi salonul!
— Da. Treci dumneata apoi pe la negustorul de vechituri. Să vină să-l văd. Să vedem ce o să ne ofere.
Apoi aruncă o privire drăgăstoasă şi neconsolată şifonierului cu oglindă.
— Şi dulapul?
— Şi.
— Şi patul aurit?
Isidora medită o clipă. Apoi spuse:
— Nu,patul îl păstrez.
Despre asta discutau cînd se întoarse *Vînzătoarea de lipitori*. Intră scuturîndu-şi haina îmbibată cu apă.
— Ii... suse, ce vreme! Plouă cu găleata.
— Dar n-ai venit cu trăsura?
— Drept cine mă iei, prostuţo? Peseta pentru trăsură e pentru mine, drept comision. Sînt mai sănătoasă ca un taur şi merg mai mult decît un cal... Ţine... 400 cu 400 fac 800... 9 duros de argint...
— Lipseşte un duro.
— Cîrcotaşo! Ce mai contează?
— Sînt 980, declară don José făcînd caz de cunoştinţele lui în ale calculelor.
— Vrei să taci?... Dumneata don Pepe nu trebuie să-ţi bagi nasul în ciorba asta.
— Cinstea, dragă doña Ecarnación...
— Dragă doña!... Spune dumneata don Şmecherie cînd am mîncat amîndoi dintr-o strachină? Vrei să-ţi vezi de treabă şi să mă laşi în pace?
— Lipseşte un duro, repetă Isidora.
— Ce mai, n-am putut să strîng mai mult. Uite şi hîrtia pentru chitanţă... Scriu o mie două sute de reali pentru luna viitoare.
— Ar fi mai bine pentru cealaltă lună.
— Cai verzi pe pereţi. Rămîne luna următoare.
Don José începu să întocmească chitanţa.

— Foarte clar, domnule grefier... Ei, ehei e pe aici Adonis ăl mic?... Îngeraş! Puişor!

Intrase *Riquin* încet, încet căci picioarele lui era scurte şi debile. Îi căzuse scutecul atîrnîndu-i de la mijloc în jos. Avea acum o trenă pe care o tîra după el şi de la marginea căreia îi ieşeau lăbuţele lui tremurătoare. Ţinea strîns cu amîndouă mîinile bastonul lui don José şi mergea drept spre *Vînzătoarea de lipitori*, rîzînd vesel, cu intenţia evidentă de a o lovi cu bastonul. Ea se lăsă lovită, îl luă apoi în braţe şi îl sărută atît de mult şi atît de sonor încît băiatul începu să bombăne şi să se apere dînd cu capul.

— Loveşte-o pe mama cu bastonul. Hai, dă-i una...

— Nu, nu e voie să baţi, spuse Isidora punîndu-i scutecul la loc. Nu-i place decît să lovească. În picioare nu are putere, dar în mîini...

— *Riquin*, scumpule, spune-i: „Eu o să fiu un bărbat puternic..." Chelfăneşte-o!... Fereşte-te... Aveţi grijă cum îl certaţi pe căpăţînosul meu.

— Doctorul mi-a spus că acum o să i se dezvolte bine corpul, zise Isidora, contemplîndu-l cu satisfacţie maternă.

— Cum să nu... Şi ce frumos e, ce dulce, ce scump! Îl iubesc şi mai mult...! Ce proastă sînt! Îmi vine să mă iau la palme. Cum văd un mucos, cum mi se scurg balele după el.

Isidora rîdea. Îl luă pe *Riquin* şi-l acoperi de sărutări,

— Sărăcuţul de tine! Toţi trebuie să spună ceva despre capul tău mare. Eu cred că e plin de talent.

— Ştii ce vreau să-ţi spun? reluă *Vînzătoarea de lipitori* pe un ton misterios. Eu cred că puştiul ăsta e un geniu. Nu rîde. Da, după cîte ştie parcă ar avea patru ani.

— Nu, copilul meu nu e un fenomen; copilul meu nu e un geniu, spuse Isidora apăsîndu-şi la piept acel cap mai mare decît cele obişnuite dar foarte frumos.

— Eu cred că băieţelul ăsta a venit pe lume printr-o minune. Îi vezi capul? Păi înăuntru trebuie să ascundă ceva...! Fetiţo, cu puiul tău nu e lucru curat.

— Nu vorbi prostii.

— Geniu sau ce-o fi, exclamă Encarnación, luîndu-l din nou în braţe, mă face praf. O să te mănînc.

Şi răsunară două sărutări ca două pocnitori. În picioare, deja pregătită pentru plecare, după ce îşi luă chitanţa, *Vînzătoarea de lipitori*, fără să-i dea drumul lui *Riquin*, spuse Isidorei:

— Dar ce suflet ai! Ai spus că te duci să-i cumperi un

zmeu şi nu i-ai cumpărat... Eşti o mamă rea! Eu o să i-l cumpăr, eu, eu. Nu-i aşa, puiule?...

— Vino, hai la mine că mătuşa pleacă.

— Auzi... dă-mi o pesetă.

— De ce?

— Hai că eşti proastă... Pentru zmeu.

Isidora îi dădu o pesetă şi *Vînzătoarea de lipitori* plecă bombănind.

3.

A spune cum acea casă confortabilă se goli în cîteva zile; a povesti cum sălbaticii negustori de vechituri veneau, plecau, preţuiau, fugeau ducînd în gheare care un ceas aurit, care covorul sau lavaboul, ar însemna să zdrobim inima cititorilor noştri. Isidora care nu ştia să se tocmească atunci cînd cumpăra, cînd vindea era împotriva paralizării afacerilor cu discuţii sterile. Accepta ceea ce i se oferea, după ce ceruse timid puţin mai mult. Astfel, bucată cu bucată, casa se golea. Şi aceasta încet, încet rămînea pustie, se mărea. Frigul şi singurătatea se grăbeau să invadeze locurile prăfuite şi triste lăsate de mobile.

Cînd se terminase, salonul era ca o stepă. Pentru a sta în el, era nevoie să te aprovizionezi cu corturi de campanie. Micul salonaş îşi păstrase covorul, comoda, o oglindă mică şi cîteva scaune. Patul aurit din dormitor rămăsese ca un nucleu şi fundament al casei. Din restul încăperilor dispăruseră scaunele şi bufetul din lemn de nuc din sufragerie, rămăseseră intacte camera lui *Riquin*, baia, partea principală a casei; camera în care obişnuia să doarmă don José Relimpio, cînd rămînea acolo peste noapte, cea a lui Mariano şi cea a fetei. Bucătăreasa şi subreta au fost concediate; nu mai rămăsese decît doica pe care Isidora o împovărase cu atribuţii de tot felul.

— Mi-am plătit datoriile şi am închis gura portărelului, spuse Isidora naşului ei în ultima seară a lichidării. Sînt liniştită. Mi-a rămas asta.

Scoase un adînc suspin arătîndu-i o hîrtie în care avea cîteva monede şi o bancnotă murdară.

— Cît e?

— Să numărăm, spuse ea, întinzînd comoara pe noptiera din budoar, mobilă de fier pictată, care s-a salvat ca prin minune.

Don José puse luminarea în sfeşnic şi se aşeză.

— Ai o groază de bani! Bancnote de 200..., 20, 50, 80. În total 628 de reali.

— Şi nu-i datorez nimic proprietarului... Stăm bine. Acum se va vedea dacă sînt femeie chivernisită. Orice început este greu... Don José, adăugă pe un ton deosebit specific povestirilor galante, de azi înainte voi munci.

— Ce ţi-am spus eu încă de acum trei ani, fetiţo, replică bătrînul cu nările dilatate de acea satisfacţie vanitoasă care însoţeşte ideile fericite. E ideea mea! Tu ai aptitudini. Dacă vrei să intri într-o viaţă ordonată, de economii şi muncă, aici sînt ca să te ajut.

— Am fost o proastă. Dar acum văd foarte clar ce am nevoie. Dacă procesul meu merge înainte, aşa cum sper, e nevoie ca atîta timp cît durează şi după aceea, şi întotdeauna, nimeni să nu vorbească rău despre mine. Sînt cinstită, vreau să fiu cinstită, foarte cinstită, din respect pentru numele meu, pentru familia mea... Ah, familia mea! adăugă, suspinînd din nou. Dacă m-ar fi primit cu dragoste n-aş fi călcat cu stîngul... Familia mea e de vină, nu-i aşa, naşule?

— Da, da, fetiţo, ea e de vină. Dar să trecem la ce ne interesează... Pe ce contezi ca să te întreţii? Ce ţi-a mai rămas din ceea ce ţi-a lăsat unchiul tău?

— Nimic, replică cu profundă tristeţe fata, făcînd cu mîinile o mişcare semnificativă, ce reprezenta golul. Dar voi munci! N-am şi eu mîini?

Şi spunînd acestea îi apărură în imaginaţie figuri şi tipuri foarte interesante despre care citise în romane. Ce lucru e mai frumos, mai ideal, pentru acea tînără uitată, fiică a unor duci care în sărăcie a fost modistă de lux pînă cînd, recunoscută de părinţii ei, a trecut de la umilinţa locuirii într-un pod de casă la splendoarea unui palat şi s-a căsătorit cu tînărul Alfredo, Eduardo, Arturo sau ceva asemănător? Îşi mai aducea foarte bine aminte de alta care îşi petrecuse cîţiva ani făcînd flori şi de alta ale cărei fine degete lucrau superbe dantele. De ce ea n-ar fi la fel? Munca n-o degrada. Sărăcia cinstită şi lupta cu greutăţile cît sînt de frumoase! Se gîndi deci că croitoria, confecţionatul florilor artificiale sau lucratul dantelelor i se potriveau foarte bine şi nu se gîndi la nici un alt fel de meşteşug căci nu-şi amintea să fi citit despre nici una dintre acele eroine ce se ocupau de unelte ordinare, care miros urît şi sînt grosolane.

— La treabă, la treabă! exclamă inundată de acel entuziasm care atît de uşor punea stăpînire pe sufletul ei.

— Eu o să te ajut. Dacă am fi avut acum mașina ... ai fi făcut cămăși bărbătești ...

— Cămăși bărbătești? Asta nu-mi place.

— Sau rochii albe pentru doamne ... Lucruri scumpe, lucruri fine.

— Ar fi fost mai bine ... O să mă gîndesc.

— Confecții, pălării ... Ce zici? Tu ai gust ...

— Gust, da.

— Sfătuiește-te cu Emilia. Ea o să-ți dea sfaturi bune.

— O să mă gîndesc; o să meditez asupra acestei probleme și o să mă hotărăsc repede. Acum hai să vorbim despre altceva. Munca nu valorează nimic fără ordine și economie.

— Perfect, foarte bine gîndit și spus, exclamă Relimpio, dîndu-și întru totul asentimentul pentru o idee atît de frumoasă. Dacă nu, amintește-ți ce făcea biata mea Laura cu puținul pe care îl cîștiga. Făcea minuni.

— Prin urmare, de acum înainte, cheltuim puțin și, mai ales, să știm ce cheltuim căci dacă nu se știe te poți înșela. Ai crede că în viața mea n-am scris o cifră? Toate socotelile le-am făcut în gînd. Așa am ajuns aici.

— Oh! Rău ... Prima condiție a ordinii este o bună contabilitate. Providența te-a hărăzit unuia dintre bărbații, nu zic să mă laud, care nu se tem să se bată în duel cu tot Madridul pe probleme de contabilitate. Ai avut noroc fetițo. O să vezi, o să vezi ce registre.

— Vom nota totul, spuse Isidora, jucîndu-se cu acea idee cum se joacă un copil cu un fluture. O să spunem, spre exemplu, trebuie să cheltuim atît, astea costă atît și apoi notăm totul ...

— Gata, te-ai salvat, fetițo. Hai să vedem. Ai servitoare?

— Mă gîndesc să rămîn cu Ramona.

— Admirabil. Eu o să te ajut la toate ... Ramona e bună și modestă, dar puțin cam stîngace. O vom înviora. Pe cuvînt că o să ne luptăm cu proștii; da, da. Eu o să ți-o instruiesc cît ai zice pește. Eu, spuse, arătînd pe degete diferitele sarcini pe care și le lua, o să fac cumpărături; o să aprind luminările, o să-ți rezolv toate problemele care cer o anumită inteligență ca încasarea banilor, procurarea biletelor pentru teatru etc.; voi coase la mașină, dacă te hotărăști să cumperi vreuna; voi nota în registrele mele toate cheltuielile și veniturile fără să uit, fără să iert nici bănuțul dat vreunui sărac; eu .... în sfîrșit, voi avea grijă de

Riquin și-l voi plimba și îi voi ține de urît tot timpul pe care mi-l vor lăsa liber principalele mele ocupații.

— Perfect, perfect.

— Și mai știu să curăț metalele, să mai meșteresc cîte ceva la tîmplărie; pînă și la bucătărie mă pricep puțin... Hai, doamnă, spuse, frecîndu-și mîinile una de alta cu atîta putere încît încă puțin și ieșeau scîntei. Să începem. Hotărăște cumpărăturile pentru mîine.

— Un duro.

— E un dezmăț. Asta înseamnă 14 reali. Gata cu răsfățul. O să mîncăm ce-o fi.

— Trebuie să luăm cărbuni.

— Asta e altceva.

— Și lumînări.

— O să le cumpăr en gros. 12 duzini ... Vom lua en gros tot ce se poate pentru care vei destina o sumă care se va aduna la socoteala dintr-o lună. Rămîn pe zi 10 reali și dă-mi șase duros pentru en gros. Zi. Ce aperitiv să aduc?

— Langustă.

— Costă o groază de bani.

— Nu contează. O dată ...

— Și ca desert?

— Mandarine? ... Prune de Burdeos.

— Astea sînt scumpe, dar eu o să le scot ieftin. O să ne tocmim, da doamnă, o să ne tocmim.

— Brînză de Italia, căpățînă de porc mistreț, cîrnăciori de Bologna, astea îmi plac.

— Toate acestea, cumpărate en gros se pot obține ... în condiții avantajoase.

— Să nu luăm șampanie. E foarte scumpă.

— Să văd dacă găsesc vreun depozit ... dar în condiții avantajoase.

Nu mai prelungim relatarea cu discuția pe care au avut-o cei doi în seara aceea. Isidora se culcă gînditoare, iar don José se retrase foarte entuziasmat în cămăruța sa. Dormi ca un înger și visă că se afla la serviciul de contabilitate al unei case nobile, unde erau 14 funcționari și mai mult de 100 de registre. Veniturile și cheltuielile se ridicau la milioane, iar totul mergea șnur. Don José era ca un șef de orchestră, doar că muzicanții erau funcționari iar notele numere. Ieșise o simfonie ordonată care legăna în amețitor extaz spiritul contabilului.

A doua zi, cînd Isidora se sculă naşul ei se şi întoarse de la cumpărături. Avea coşul arhiplin; scotea mărfurile şi le arăta Isidorei care admira calitatea şi preţul scăzut al produselor.

— Prima cheltuială am făcut-o ca să cumpăr trei registre de socoteli, spuse Relimpio arătînd două mari şi unul mai mic. Cartea mare, registrul zilnic şi cel provizoriu. Fără astea nu facem nimic, căci baza ordinei este o contabilitate perfectă... Vezi? Iată langusta. Îţi permit acest lux. Iată şi carnea. N-am luat prune, mulţumeşte-te cu smochine. N-am luat nici şampanie, căci nu era convenabil. Cartofi. Lipseşte năutul şi zahărul pe care nu le-am cumpărat că mi s-au terminat banii... Ah! Un pachet de ţigări pentru mine.

— Foarte bine, spuse Isidora binevoitoare, aruncînd o privire compătimitoare registrelor de socoteli. Totul e în regulă.

Don José trebui să mai plece încă de două ori, căci era nevoie să cumpere năut, zahăr şi ouă. Apoi ieşi iar căci nu aveau sare, nici pătrunjel, nici supă. Aduse tapioca şi pe drum luă seama la diverse lucruri care se puteau cumpăra în condiţii avantajoase.

După ce prînziră, veseli şi mulţumiţi de începutul bun pe care îl avea o viaţă atît de ordonată şi economică, Isidora se duse să-l îmbrace pe *Riquín* şi a-şi îndulci cu el tristeţea pe care nu şi-o putea învinge. Mai tîrziu îşi făcu baie, obicei la care nu putea renunţa. Coafeza veni imediat şi se distră cu ea o vreme. Îi era greu să se obişnuiască să se pieptene singură. Toată după-amiaza aceea se gîndi ce fel de muncă i-ar conveni, dar adîncile ei reflecţii nu aduseră nici o lumină confuziei şi perplexităţii ce domnea în mintea ei.

Între timp, don José se dedică din tot sufletul importantei sarcini de a deschide conturile. Cu o gravitate de nespus nota veniturile şi cheltuielile fără să uite nici un articol; *adună şi scăzu;* caligrafie cifre splendide, trase linii cu rigla, făcu socoteala la rubricile: *diverse, neprevăzute, supliniri,* şi *diverşi debitori.* La această rubrică, dînd dovadă de o neobişnuită cinste, trecu preţul ţigărilor cumpărate cu banii Isidorei.

Capitolul 21

ANTRACT ÎN BISERICĂ

Aproape o lună a ţinut această viaţă onorabilă şi economică fără ca Isidora să poată ajunge la o hotărîre în ceea ce priveşte profesia, arta sau meseria în care să-şi folosească talentul şi pofta de a se aşeza pe treabă. Registrele lui don José, deja pline cu cifre, nu conţineau decît partide nerealizabile şi te durea văzînd în mîzgălitele pagini tristul rol pe care îl jucau creditele pe lîngă încărcatele coloane ale debitului.

Să vedem cum îşi petrecea timpul stăpîna casei. Cu baia, pieptănatul, îmbrăcatul şi aranjatul lui *Riquín* îi trecea dimineaţa. După-amiază, dacă nu trebuia să meargă la casa procuratorului, obişnuia să-şi omoare plictiseala pe la biserici şi, drept urmare, în acea perioadă auzi mai multe predici şi se rugă mai multe novene decît în tot restul vieţii. Se distra cu aceste superficiale devoţiuni şi chiar ajunse să-şi închipuie că se perfecţionase pe dinăuntru. Îşi amintea rugăciunile învăţate în copilărie şi se delecta cu formele de religie din pură curiozitate. Dar această sfinţenie din capriciu nu-i sufoca orgoliul în biserică. Mai mult decît predica bombastică, mai mult decît strălucirea altarului, mai mult decît poezia templului şi imaginile expresive o captiva lumea aleasă care se ducea serile în lăcaşul Domnului. Cînd era novena sau vreo slujbă pentru vreo doamnă din aristocraţie, dintre acelea care ocupă o bancă centrală în naos, afişînd cu ostentaţie pe pieptul lor şnururi confreriei, Isidora nu lipsea şi dintr-un colţ al vreunui paraclis observa totul cu profund interes, mai atentă la Magdalenele care veneau cu balasmul decît la Isus însuşi. Îi provoca admiraţie şi invidie doamna de la masa milei care nu înceta să bată cu o monedă în tava de argint.

Şmecheri eleganţi şi îndrăzneţi se înghesuiau în stranele laterale pentru a privi fetele şi pentru a fi priviţi de ele. Se auzea rumoare de rugăciuni şi murmure de şoapte mondene care unite cu rostogolirea trăsurilor de lux de pe stradă nu-ţi dădeau voie să auzi clar predica. Dar ce-o interesa pe Isidora predica, chiar dacă ieşea de pe nişte buze elocvente? Ceea ce o interesa pe ea nu erau loviturile cu dosul palmei şi furia acelui sfînt bărbat care nu încăpea în amvon, ci aspectul şi strălucirea publicului, acelui public care, dacă ar cronicar bisericesc, ar fi distins elegant şi numeros ca cel al

teatrelor. Oh! Doamne Dumnezeule! Ce nedreptate cumplită! Sărmana domnișoară Isidora nu trebuia să fie uitată într-un colț, lîngă patru bătrîne bisericoase, ci în naosul central, unde ar străluci precum merită sau cerînd la masa milei între două luminări. Ce bine ar bate ea pe tavă și cu cîtă îndemînare i-ar face pe toți care ar intra să pună pesetas și duros! Frumusețea celor care cer stimulează caritatea.

*

Într-o după-amiază observă că un domn o privea cu insistență. Ochii lui atrași de ea, treceau prin fața oratorului (nu puțină ireverență) și se duceau s-o caute pe Isidora în fundul paraclisului unde obișnuia să stea. În după-amiaza următoare observă că domnul acela cu ochi ireverențioși intra cu niște femei foarte frumoase; că acestea treceau în mijloc împodobite cu cordonul confreriei și că el rămînea în masa de bărbați. Continua s-o privească și ea îl privea cîteodată fără alt mobil decît curiozitatea. Într-adevăr, cavalerul n-avea nimic simpatic, era foarte neobrăzat, destul de urît, foarte brunet, între 45 și 50 de ani. În timp ce Isidora făcea aceste și alte observații, remarcă pe cîteva dintre elegantele ce făceau parte din confrerie că erau privite stăruitor de filfizoni și că ele obișnuiau să-i privească, de asemenea, cu afectată nepăsare de unde trase concluzia că, dacă atîtea săgetări de priviri ar lăsa o rază în aer, interiorul bisericii ar părea o imensă pînză de păianjeni. Oameni mizerabili!

A treia parte. Cînd plecă Isidora deja se înserase și văzu la ușă pe domnul cel curios. Vorbea cu Miquis și cînd ea trecu ei șușotiră. Tînăra grăbi pasul și se duse acasă la ea unde Relimpio, plin de rîvnă pentru buna desfășurare a sarcinii sale, crezu de datoria lui să-i atragă atenția serios despre deficitul groaznic pe care îl prezentau registrele: cifrele rubricii datorii, spumegînde și amenințătoare, erau deja ca valurile în largul mării furtunoase unde naufragia fragilul schif al Activului. Oh! Trecătoare curgere a lucrurilor omenești! Acea ordine atît de perfect inaugurată nu era mai mult decît fum. Nu numai că se terminaseră banii, dar aveau și datorii la toată lumea; la brutar, la lăptăreasă și la băcănie de unde veneau în fiecare zi să-i chinuie cu cererea lor grosolană.

Don José îi primea cu un surîs plin de bunătate, le arăta registrele cu socoteli și îi păcălea spunîndu-le:, ‚Fiți fără grijă, domnilor; așteptăm fonduri, care nu vor întîrzia să apară."

Isidora suferea groaznic datorită acestui mod de viață, căci caracterul și noblețea ei nu se împăcau cu înșelătoriile. Să cheltuie mult, da, dar să și plătească fără probleme era idealul ei. Ajunsese să se lipsească de strictul necesar. Buzunarele îi erau complet goale și creditele consumate. Ce s-ar fi ales de ea dacă pe deasupra acestor orori n-ar fi apărut un soare dătător de viață și speranță? Să ciștige procesul! Ideea unui triumf apropiat îi dădea puteri pentru a face față atîtor umilințe. Dacă procuratorul îi spunea că va dura mult timp descurajarea ei se transforma în disperare. Acasă se întreținea cu fiul ei, reînviau proiectele de a se apuca de muncă... dar la ce bun? Se convingea imediat că era imposibil; suna clopoțelul anunțîndu-i pe creditorii care intrau ca leii; și chinurilor cauzate de griji și rușine le urmau nopți întregi de dispreț și descurajare. Noua zi venea însoțită de lipsuri, privațiuni, mizerie.

Nu se știe cum intră în vorbă cu Isidora domnul cel curios; dar e neîndoios că a făcut-o. Cavalerul se arată a-i cunoaște toate antecedentele și întreaga poveste a nefericitei tinere și se prezentă ca un binefăcător al umanității, sprijin și reazem al orfanilor neputincioși. Era atît de bogat! ... Dar atît de antipatic! ...

Bietul domn José! Acum chiar că ești cel mai nefericit dintre oameni. Nu numai că ți-au luat veneratele tale registre, dar te-au și dat afară cu ordinul clar de a nu te mai întoarce niciodată în casa finei tale. Cruzime fără seamă! Există oameni care par fiare... José, ești un martir.

Capitolul 22

... ȘI GATA

1.

Cît timp durară în casa Isidorei belșugul și cadourile, Mariano duse o viață de domnișor trîndav, refractar la învățătură, greu de urnit la muncă, gata oricînd la risipă și la joc. Precocitatea lui de a face pe plac simțurilor revela că viața lui spirituală va fi foarte slab reprezentată. S-ar zice că Natura a vrut să facă prin acea pereche fără noroc două

exemplare opuse de o morală capricioasă; căci dacă ea trăia într-o aspirație smintită spre lucrurile înalte, punîndu-și, cum zice San Agustin, cuibul între stele, el se apleca sub instinct spre lucrurile grosolane și meschine. Căpătase un gust neobișnuit pentru dezordine și culegea cu lamentabilă asimilare toate cuvintele prostești și barbare, pentru a-și da, folosindu-le cu nerușinare, aere de ucigaș năimit. Isidora înțelese imediat că fratele ei nu va fi niciodată o persoană onorabilă și că nu se înființase încă acel colegiu capabil să-l șlefuiască. Și dacă la început a putut să-l domine, folosindu-se de dragoste, mai tîrziu dragostea lui Mariano se răci; odată cu afecțiunea dispăru și respectul și nu se mai putu stăpîni impetuoasa înclinație a băiatului către o viață de vagabond și dispreț față de învățătură. După ce trecuse o perioadă de lupte, Isidorei începu să-i fie teamă, îngrozită de bestialul și odiosul său limbaj. Cine folosește un limbaj josnic acela poate face doar fapte urîte și poate avea doar gînduri negre. Unde cîntă broaștele n-o să fie altceva decît bălți și mîl.

Cînd *Pecado* se vindecă de rănile pe care i le făcuse tăurașul Getafe, Isidora se înarmă cu curaj, îi ținu o predică și-i spuse răspicat că nu va mai avea nici un sfanț dacă n-o să și-l cîștige el însuși. Rămase deci stabilit că va învăța o meserie; dar pînă cînd se va petrece acel eveniment ieșiră în relief peste supărarea Isidorei aspirațiile ei aristocratice, căci nu era de acord ca fratele ei să fie nici cizmar, nici zidar, nici lăcătuș, nici croitor, nici cel puțin coafor și chibzuind asupra meseriei căreia să se dedice se hotărî să fie gravor, adică fabricant de acele prețioase stampe care împodobesc publicațiile ilustrate și minunatele reproduceri ale muzeelor... Pentru ca meseria să poată trece drept nobilă, trebuie să simulezi înrudirea ei cu arta.

Căutînd pe ici, căutînd pe colo, nu se găseau alte ateliere decît cele de litografie. Miquis stărui să se ocupe el de această problemă și vorbi cu cumnatul lui Matías Alonso, un oarecare Juan Bou, care se stabilise acolo recent și avea, printre alte calități, pe aceea de a fi foarte sever cu lucrătorii săi. Bou consimți să-l primească pe Mariano, despre ale cărui înclinații răutăcioase i se dădură lămuriri pentru a-l trata cu severitate și a scoate din el, dacă era posibil, un muncitor abil și sîrguincios.

Juan Bou era un barcelonez aspru și cu o statură atletică, de peste 40 de ani, dotat cu acea abilitate de a munci și cu acea puternică inițiativă ce caracterizează poporul catalan; sănătos ca un taur, după propria lui expresie; de un

umor suculent dar cu vorba greoaie. Chipul său, îngropat într-o copioasă barbă neagră și rebelă, înfățișa în grămada de păr aspru doi ochi inegali: unul foarte vioi, pe care și-l rotea cu ușurință; celălalt, fix și fără strălucire; mai jos și pus ca la întîmplare un nas de ciclop; mai sus o frunte lobulară care necesita lovituri de daltă pentru a semăna cu celelalte fețe omenești; precum și o cicatrice pe sprînceana dreaptă, rezultată, după cum spunea, din sărutul unui glonț...

Putea trece drept marinar călit în o sută de bătălii cu valurile, dar și drept bandit din basme. Avea la extremitățile superioare două mănunchiuri de degete cu care muncea; și desigur nimeni care i-ar vedea grosolănia acelor mîini mari n-ar crede că deveneau foarte delicate la desenat. Structura lor necioplită le făcea mai potrivite pentru odgonul de la velă sau pentru dalta cioplitorului în piatră. Respira ca niște foale într-o fierărie și tușea mereu; dar o tuse atît de aspră și sufocantă, încît atunci cînd avea accesul dădea din cap și se înroșea tot; credeai că va plesni iar ochiul care se rotea îi ieșea afară din orbită, iar cel stins se ascundea cît mai în fundul capului.

Avea două feluri de fanatism: cel a muncii, căci nu putea sta fără să facă ceva, și cel al politicii. Susținea cu înfocare drepturile poporului, delira pentru preeminențele și pîinea acestuia, întemeind pe acest cuvînt, popor! o serie de teorii care mai de care mai extravagante. În realitate, aceste teorii nu erau ale lui. O generație întreagă se înnebunise cu ele, privindu-le ca pe pîinea binecuvîntată. Dar Juan Bou le sublimase în mintea sa necultivată, transformîndu-le într-o formulă de un egoism brutal. După el mulți membri importanți ai organismului social nu aveau dreptul să fie înțeleși în cadrul acestei denumiri sublime și mîntuitoare: poporul! Noi cei care n-avem mîinile pline de bătături, nu eram poporul; voi, proprietarii, avocații, negustorii, nici voi nu erați poporul. Din această idee exclusivistă se naște o tiranie și din această tiranie s-a născut muncitorul — soare: Juan Bou, care spunea: „Poporul sînt eu."

În Barcelona reușise să înființeze un atelier de litografie. Dar economiile sale și chiar atelierul eșuară datorită nesocotinței unei femei cu care, fiindcă își băgase dracu coada, fără îndoială, se căsătorise. Nici nevasta lui nu era poporul; era o lipitoare a țării ca voi cei care citiți acestea. Cine i-o fi băgat în cap lui Juan Bou să se căsătorească cu fiica unui perceptor? Dintr-un asemenea vampir ce-ar fi

putut ieşi decît o femeie risipitoare, capricioasă, zvăpăiată? Juan rămase văduv și pentru a-și reface bugetul distrus se puse iar pe muncă. Dar cu evenimentele din 1868 i se aprinse curajul muncitorului; din blajin deveni furibund; din discret, vorbăreț; crezu că lumea se va întoarce cu susul în jos și că societatea își va altera elementele sale nemuritoare; văzu eterna columnă cu micul său capitel pe jos și cu plinta greoaie în aer; își închipui că de aici înainte se va merge cu capul și se va gîndi cu picioarele; și purtat de aceste idei luă parte la toate revoltele, acționă în toate răscoalele, fu exilat, persecutat, locui în temnițe și duse cîtva timp o viață mizerabilă, chinuitoare.

Cînd evenimentele politice i-au permis să răsufle ușurat, se stabili în Madrid, unde locuia sora sa, căsătorită cu portarul casei Aransis. Dar înainte de a putea să lucreze, alte întîmplări îl tîrîră din nou în aventură; se îmbolnăvi, trebui să abandoneze luptele politice iar în octombrie 1873 era definitiv stabilit la Madrid dar nu și vindecat de superstiția lui izbăvitoare.

Auzindu-l cum își povestea faptele vitejești, l-ai fi putut santifica. El nu era numai un apostol, era un martir. Faima n-avea trompete, nici surle destule pentru a duce în toate părțile vestea persecuțiilor sale. Celebritățile partidului liberal nu făcuseră nimic... O farsă, o curată farsă! El făcuse totul și marea sa vantitate nu cunoștea opreliști cînd se apuca să formuleze planuri de guvernare. El le știa pe toate. Îi erau familiare fapte și persoane și cu ușurință le aranja pe toate. Metodele lui aveau farmecul simplității. Mai întîi trebuia să adune patru duzini de indivizi și să-i atîrne de felinarele de la Puerta del Sol. Apoi urmau decretele, toate cu un singur articol. Dacă ar ști el ceea ce trebuia să facă un om care a citit atît, un om care a tîrît fiare și lanțuri și care a fost purtat din temniță în temniță!... Așa cum soldatul își arată rănile, el își arăta urmele cătușilor... Mîncase șoareci! De ce altă reclamă mai avea nevoie pentru a conduce lumea? Primii lui ani de muncă la Madrid au fost foarte fericiți și cîștigă destui bani. Atunci fusese o oarecare renaștere în industrie și începea să se dezvolte gustul pentru a prezenta mărfurile cu iscusință, măgulind ochii celui care cumpără. Bou făcu multe milioane de etichete pentru magazinele de vinuri, tăblițe cu anunțuri, cartonașe cu trei, patru cerneluri și desene obișnuite pentru cutiile de chibrituri. Ce inițiativă avea! A fost primul căruia îi trecu prin minte să facă pe scară largă chenare cu care bucătăresele împodobesc dulapu-

rile pentru vase. Înaintea lui nimeni nu făcuse următorul calcul: În Madrid există 92.188 locuințe care înseamnă 92.188 de bucătării sau, care e același lucru, 92.188 de bucătărese. Presupunînd că există 70.000 care schimbă hîrtia doar o dată pe lună, punînd doar trei fîșii, fac 210.000 fîșii. Topul de o mie de fîșii se vinde cu trei duros. Cele 210 topuri înseamnă deci 630 duros pe lună. Făcu încercarea și foarte repede toate prăvăliile de oale din Madrid vindeau hîrtie în fîșii care, în comparație cu cea veche, era un model de eleganță, căci avea desene cu șerpi, toreadori și personaje foarte populare.

Singurul viciu al lui Juan Bou, dacă viciu se poate numi, era loteria. Nu exista extragere pentru care să nu cumpere mai multe bilete. Pentru el acest joc național era o formă ipocrită a administrației socialiste. Avea mare ghinion; dar nu dezarma și știa să aleagă mereu numerele cele mai frumoase. În concluzie, nu cîștigase mai mult decît leafa lui. Așa se întîmpla de cînd se ocupa de comerțul cu chenare, stabilindu-se pe strada Juanelo, unde avea un atelier mare, deși incomod. Mai cumpără cîteva pietre mari, o frumoasă mașină de Janiot, o ghilotină, o mașină de lustruit, cerneluri bune, aparate de micșorat și altele. Inițiativa lui nu obosea. Înțelegînd că anumite obiecte de tipografie îi erau de ajutor în litografie își cumpără cutii și mașini și se trezi cu tot necesarul unui atelier care multiplica cîntece pentru orbi și versuri naive. Materialul pentru plăcile fotografice și gravuri era imens și îl cumpără aproape pe degeaba. Ajunse și cu această afacere pe scară largă și orbii putură să cumpere o mulțime de cîntece la un preț derizoriu. Prăvăliile de oale, cele de nisip și rămășițe și vînzătorii ambulanți se aprovizionau cu foarte puțini bani cu versuri proaste din vechiul repertoriu și cu altele noi, cu soldați francezi sau spanioli, musulmani sau creștini.

Clădirea era un adevărat labirint, format din camere diferite, care se alipiseră una lîngă alta în funcție de necesități. Tipografia destinată cîntecelor și versurilor ocupa cea mai proastă și mai întunecoasă parte. Totul acolo era vechi, primitiv și ruginit. Mașina, răsunînd ca o mașină de bătut porumb, avea tînguiri de rănit și convulsii de epileptic. Destinată timp de șase ani să scoată un ziar de stînga, rămăsese în ea un rest, o urmă de febră literară care atîta timp trecuse prin cilindrul și tamburul ei. Cutiile în care zăcea în bucăți de plumb haosul cuvîntului omenesc, erau desfăcute, prăfuite și transpirau cerneală. Fuseseră folosite la tipărirea clandestină a manifestelor și păstrau aspectul ne-

grei uneltiri care își urzește acțiunile în umbră. Oribila ghilotină, al cărei enorm cuțit putea tăia la fel de bine foița de țigări ca și un cap omenesc, ocupa ungherul cel mai întunecat al murdarei camere, ce părea mai degrabă un beci sau o pivniță decît atelierul artei de multiplicat, instrument suveran al divinității, vicar al Providenței pe Pămînt. Văzînd acele instrumente se putea bănui că o asemenea artă fusese închisă acolo pentru a ispăși păcatele pe care vreodată, pentru că încăpuse pe mîini proaste, le-a putut comite.

2.

În această temniță a lui Gutemberg a fost băgat Mariano pentru a-și face ucenicia. Mai întîi Juan Bou l-a pus să copieze desene ușoare cu cerneală autografă; Dar arătă o atît de slabă înclinație pentru asta, confirmată de calitatea materialelor tipărite, încît a fost pus să se antreneze la culesul literelor. Primele lui stîngăcii, neatențiile, răspunsurile obraznice au fost pedepsite atît de sever de meșter, ajutat și de o curea, încît foarte repede băiatul i-a știut de frică și, odată cu teama, a venit și respectul și o oarecare convingere că supunerea și munca îi conveneau pentru moment mai mult decît trîndăvia și răutatea. În scurt timp căpătă o anumită îndemînare cu ajutorul unui zețar bătrîn aproape invalid și a unui puști foarte isteț pe care l-am cunoscut cu ani în urmă și l-a cunoscut și Mariano și mai bine sub numele de *Majito*. Acesta cîștiga patru reali iar *Pecado* doar doi; dar acel cîștig onorabil îi aducea săptămînal în inimă un grăunte de orgoliu legitim care putea foarte bine, cu timpul, să fie baza pe care să se clădească demnitatea care îi lipsea.

Asprimea pedepsei și obligația de a fi prins într-un exercițiu sedentar și monoton, într-un local cu lumină puțină și deloc vesel, îl făcură pe Mariano taciturn; deveni palid și slăbi. După patru luni, compune deja singur, dacă nu cu ușurință, cu exactitate, legendele versurilor, care erau în număr foarte mare. Le știa pe toate pe dinafară și-i era de ajuns să vadă vinieta nefinisată pentru a ghici și a compune apoi distihurile. El și tovarășul lui, *Majito*, își aruncau în fiece clipă versulețe aplicîndu-le la orice idee ori întîmplare de moment. Foarte repede scoteau la lumină vreun citat oportun din *Viața omului slab*, adică:

Cine îl vedea dezbrăcat
Rîdea ca un apucat.

sau acela din *Viața lui don Espadón*[•], care zice:

Toată ziua dansa
și pe iubită o mîngîia.

Plictiseala celor doi puști îi făcea printr-un fel de proces psihologic, care înlănțuie căscatul cu meșteșugul, să pună pe muzică acele distihuri și cînd *Majito* le cînta pe cele din Procesiunea din Vinerea Sfîntă, care sună astfel:

Mulți copii imediat însă
vin cu luminarea aprinsă.

îi răspundea *Pecado:*

Cei de la Caritate
înainte merg cu demnitate.

Știau, de asemenea, pe dinafară, fără să uite o iotă, cîntece pentru cei lăudăroși, pentru cei viteji, pentru hoți și criminali, anecdote despre eșafoade.

Cînd Mariano cîștigă trei reali, Juan Bou recunoscîndu-i progresele îi ascultă ofurile. Băiatul nu putea suferi zețăria. Vroia să lucreze la litografie; dar cum nu avea aptitudini și nici îndemnare pentru desen vru să fie ștanțator. Îl duse acolo să-l ajute pe lucrătorul de la presă și foarte repede Bou își dădu seama că Mariano făcuse o alegere bună. Învăță să folosească cu abilitate acidul și vaselina și, de asemenea, să traseze cu precizie. Mașina îi plăcea atît de mult lui *Pecado* încît cînd avea un răgaz nu se dezlipea de lîngă ea, atent la mișcările ei ordonate. Cînd o privea vrednică, desprinzîndu-se de pe dinții și încheieturile ei de sudoare neagră și grasă, simțea că îi transmite amețeala ei și pentru cîteva clipe se presupunea format de asemenea din piese de fier care își atingeau scopul cu precizia fatală a Mecanicii.

În ciuda fanfaronadelor lui politice și a aspectului feroce, Juan Bou, *ursus speloeus,* era ceea ce se cheamă în termeni obișnuiți un nefericit, un bun, pîinea lui Dumnezeu. Avea inima afectuoasă, miloasă și sensibilă, și nu putea vedea o nenorocire fără să nu încerce s-o aline. Cînd nu era în apele sale limbajul îi era concis și brutal și tuna și fulgera, cînd îi revenea voia bună debitul lui verbal de-

• — Un fel de Moș Teacă.

venea curgător împodobindu-se cu flecăreala lăudăroșeniei Discuta familiar cu băieţii arătîndu-le cînd expresia seducătoare a înţelepciunilor lui politice, cînd pasajele dramatice ale istoriei lui de martir.

După ce trecuseră șase luni de la începutul uceniciei lui Mariano acesta era remunerat cu șase reali pe zi fiind, lucru rar! lucrătorul cel mai simpatizat de Juan Bou. Era între ei o mare asemănare sau o nepotrivire absolută? Nu se știe bine. Nu se știe nici care dintre aceste două lucruri genera simpatia. Totuși e sigur că și Mariano era fanfaron și că în această perioadă de șase luni trăită lîngă Bou i se transmisese idolatria pentru Popor. În ceea ce privește lipitorile țării, *care sug sîngele muncitorului*, și în ceea ce ne privește pe noi toţi, care nu avem bătături la mîini, credea că îl deranjează la fel de mult ca și pe maestrul său; dar ceea ce se întîmpla era că-i invidia, căci invidia obişnuiește să folosească masca urii.

În străfundul sufletului, *Pecado* rîvnea să fie și el lipitoare și să sugă tot ce ar putea lăsînd poporul să moară de foame; o dorea cu ardoare pentru a-și satisface toate poftele concupiscenţei umane și pentru a avea mulţi bani, indiferent de unde ar fi provenit. Prin aceasta se deosebea radical de meșterul său foarte îndrăgostit de muncă. Bou nu vroia nici un lux, nici vicii scumpe, nici palate; ceea ce dorea era ca toţi să fim poporul; că tot ce avea gură să aibă o unealtă în mînă; să nu mai existe decît ateliere și să se închidă locurile de distracție; să se suprime salariile și să nu mai fie decît zilieri; ca fiecare să nu fie proprietar decît pe lingura cu care trebuia să mănînce ciorba națională.

În încăperea unde se afla mașina, Bou își avea masa de lucru și pe ea piatra pe care desena, așezată pe un disc de lemn care se învîrtea. Nu departe se putea vedea presa manuală de unde se scoteau probele și se tipăreau știrile. Ștanțatorul era un tînăr căruia îi plăcea pălăvrăgeala, vorbea tam-nisam țîșnind din el discursul și cuvîntul cum țîșnește aerul din niște foale găurite. Era un *intellectus* plin de defecte. Mariano avea în laconismul său o brutalitate sentențioasă.

— Despre ce vorbiţi aici, băieţi? zise dintr-o dată Juan Bou care era în acea zi foarte bine dispus, căci își încasase o veche datorie.

— Asta, replică ștanţatorul cu modestia pe care i-o inspira mintea lui scurtă în comparaţie cu înţelepciunea meșterului, asta zice că la anul n-o să mai muncească.

— Asta o s-o pună cureaua, declară Bou, surîzînd și

fără să-și ridice ochii de pe piatră. Ce-o să mănînci dacă n-o să muncești?... Mi se pare că tu ești din familia lipitorilor... Și am auzit eu ceva. Nu știu cine mi-a spus că ești nobil sau că nu ești nobil...

— Asta mai zice, continuă ștanțatorul, bucuros că meșterul gîndise ca el, că atunci cînd soră-sa o să cîștige procesul o să fie domn.

— Procesul?... Știi cum aș face eu ca să se cîștige dintr-o dată toate procesele? spuse Bou bucurîndu-se de efectul pe care admirabilele sale idei îl avea asupra celor doi băieți. Aș trimite să dea foc tuturor arhivelor, fără să mai rămînă vreo hîrtie întreagă. Omenirea n-are nevoie de hîrtii. Trebuie să lichidăm..., auziți? Trebuie spus: „Pînă aici au mers lucrurile"... și gata... Eu le-aș spune judecătorilor, grefierilor, aprozilor, magistraților și celorlalți potlogari: „Vreți să mîncați? Uite sapa, plugul, dalta sau ce vă convine. Dar cu hîrtii nu se mănîncă aici, domnilor..." Dacă nu vor? Voi face o baltă de cerneală și-o să-i înec în ea... *și gata.*

— Zice ăsta, repetă lucrătorul, care dorea cu înfocare să dezvăluie neghiobiile prietenului său, că oamenii nu sînt egali, că el s-a săturat să fie sărac.

— Nu există sărăcie pentru cel cinstit, nu există cinste mai mare decît să muncești, afirmă Juan Bou, ridicîndu-se și lăsînd să se vadă splendoarea luminoasă a ochiului său rotitor, ce părea o roată de focuri artificale. Sărac! Ce vrea să zică asta? E o prostie, o elucubrație contrară marilor principii. Nevoile tale sînt satisfăcute? Da. Ți-e foame? Nu. Ești îmbrăcat? Da. Păi atunci ești la fel de bogat ca ducele A sau contele B sau poate și mai și.

Și de la acest discurs simplu și lapidar, care îl urcase la înălțimea lui Marcus Aurelius, trecu printr-o ușoară gradație la altul mai accentuat, mai energic, deși nu mai elocvent, spunînd:

— Restul e de prisos și un lux înseamnă exploatarea muncitorului, înseamnă a-i suge sîngele, a se alimenta din sudoarea lui binecuvîntată, a mînca rafinatele feluri de mîncare amestecate cu lacrimile săracului. Îi vedeți pe ăștia care umblă pe aici, toată această adunătură de domni și trîntori. Din ce trăiesc? Din munca noastră. Ei nu muncesc pămîntul, ei nu folosesc uneltele, ei nu fac decît să se plimbe, să mănînce bine, să meargă la teatru și să citească tot felul de cărți pline cu tîmpenii... Acum să ne comparăm. Noi sîntem albinele; ei trîntorii; noi facem mierea; ei ne-o mă-

nîncă. Ne lasă resturile, ne aruncă o bucată de pîine de milă, ca la cîini... Dar totul se va schimba, ticăloșilor, totul se va schimba; va veni vremea și vom face socoteala, da, marea socoteală, judecata de apoi. Oh, pungașilor! Și noi avem valea lui Iosafat. Acolo vă așteptăm. Acolo vom fi cu o bucățică de creion de mărimea asta și o foiță de țigară care vor fi de ajuns pentru a face marea socoteală. Lichidarea e ușoară, căci e ultima..., *și gata.*

Mariano și colegul său îl ascultau absorbiți.

— Zice ăsta, continuă ștanțatorul, neobosit să tot pîrască, că el or o să trăiască în huzur, or o să renunțe la tot.

— Păi să vedem, zise meșterul, întorcîndu-se la lucrul său; explică-ne ce gîndești tu... La ce aspiri tu? Ce vrei tu?

— Eu? spuse Mariano cu un laconism groaznic. Să am bani.

— Să ai bani! Banul este o formulă, un mijloc de schimb, declară, cu olimpică suficiență Juan Bou. Și dacă va veni o zi în care să nu mai existe bani, în care banii să nu mai reprezinte nimic, căci lucrurile sau mai bine-zis serviciile vor fi reciproce fără nevoia acestui intermediar?

— S-o creadă el, spuse încet ștanțatorul tovarășului său.

— Da, o să dispară banii că nu folosesc decît pentru afaceri murdare. Suprimînd numerarul, se vor suprima hoții... *și gata.*

Amîndoi căscară zgomotos.

— Dar banii, se aventură în discuție Mariano, n-o să dispară nici azi, nici mîine...

— Cine știe... Lucrurile merg prost. Se zice că ăsta o să plece. Îmi scriu din Barcelona că se lucrează...

— Banii n-or să dispară, afirmă *Pecado*, revoltîndu-se cu tenacitate împotriva înțelepciunii de necontroversat a meșterului.

— Ba da.

— Păi eu vreau să fiu bogat.

— Să fii bogat! Ce înseamnă bogăția, animalule? E o chestie convențională, dobitocule. Sînt pe aici cîțiva pungași care mănîncă ce nu e al lor, ce e al nostru al tuturor, în comun, și în ziua în care o să se spună: „Ei, hai! Ați supt destul...“, o să fie bine, o să fie bine. Noi o să zicem: „Ia să vedem, domnule duce de Cutare, de unde ai luat pămînturile A și izlazurile B? Domnule bancher Cutare de unde ai luat dumneata milioanele X și Y pe care le ai în bancă?“

„Păi să vedeți... o să zică ei...“ „Vulpoi șireți mai sînteți voi, acaparatori, ca să nu zic altfel.“. Așa că vezi acum. Atunci nu vor mai fi Bani, nici Bancă, nici Bursă și nu vor mai exista decît servicii reciproce, îmi dai îți dau. Dacă eu am nevoie de o bucată de șuncă, de alimentul A sau de alimentul B, mă duc la prăvălie și aflu că negustorul are nevoie de etichete, de reclamă. E, aici intervine schimbul: îmi dă, îi dau. Croitorul va face pantaloni cizmarului, cizmarul va face pantofi croitorului. E un organism foarte simplu, nepricepuților. Voi n-ați studiat chestiunea n-ați muncit pentru asta, n-ați fost în temnițe, n-ați mîncat șobolani scîrboși... îi vorba de un organism. Știți ce e un organism?

Tăcură amîndoi. Credeau că e vorba despre un organ, dar nu îndrăzneau s-o spună.

— Asta mai zice, adăugă pîrîciosul, fără să-și poată stăpîni rîsul, că vrea să devină celebru.

— Celebru! Ha, ha, ha, exclamă Juan Bou, radios, gîndindu-se la triumful pe care urma să-l aibă discursul său. Deci celebru, ce mai..., adică om mare? Îndrăzneț prostănac! Și ce înțelegi tu prin celebritate? Cea a războinicilor și a căpitanilor, cea a proștilor ăstora care își zic poeți, scriitorași...? Primii sînt călăii omenirii: n-au făcut decît să omoare lumea. Ceilalți au înșelat și au zăpăcit omenirea spunîndu-i o groază de minciuni și alte viclenii. Ia-l pe soldatul Cutare, pe poetul Cutare și pe prozatorul Cutare. Ce au făcut ei pentru popor? Nimic. Celebritatea lor se va sfîrși căci se va sfîrși și istoria. Se va face o istorie nouă în care n-o să mai figureze decît cei care au inventat o mașină sau au perfecționat o unealtă. Ăștia da, ăștia chiar c-o să aibă parte de statui.

— Și cine... o să facă statuile? întrebă cu o mare vioiciune a spiritului Mariano.

— I-auzi, spuse Bou, revenindu-și, după ce se zăpăcise puțin, sculptorii. Vor fi sculptori care vor face statuile muncitorilor celebri, ale părinților patriei și li se va plăti în alimente... Parcă ești prost... Acum, dacă tu vrei să fii celebru inventînd direcția baloanelor sau ceva asemănător, atunci nu mai zic nimic. Asta e altceva... Dar nu-i invidia pe oamenii zilei, pe aceste lipitori ale poporului. Uite cine sînt. Prim? Un ticălos. O'Donnell? Un viclean. Toți tirani și călăi. Olózaga, Castelar, Sagasta, Cánovas. Toți niște flecari. Și Thiers ăsta al Franței? La fel ca ei. Cînd va veni vremea curățeniei o să vezi ce-o să rămînă aici... Nimic,

nimic; învaţă meseria asta şi poate o să ajungi la celebritate. Acum ştii să mănînci şi să te îmbraci din munca ta. Îţi dă, îi dai... *şi gata.*

— Dar ăsta zice că vrea să fie celebru, chiar dacă pentru asta trebuie să comită o infamie.

— Băiete, băiete, vrei să dai lovitura? îndrăzneţ prostănac! Dă-o, băiete, dă-o. N-o să-ţi lipsească prilejul cînd o să se strige: „Jos tirania!" Ia aminte! Încearcă orice, chiar şi o infamiei cum zici. Poate să nu fie. Azi se ia drept infamie ceea ce mîine e poate privit ca o acţiune măreaţă. *Şi gata...*

Continuă să vorbească pe acelaşi ton şi să-şi dezvolte ideea cu astfel de judecăţi curajoase încît băieţii îl ascultau ca pe sfînta liturghie.

— Ce vreau eu sînt banii, zise iar Mariano, cu o grosolănie concisă.

— Ah! Nu mai vrei celebritate, ci arginţi. Nu era ca tine celebrul Erostrato.

— Cine?

— Unu care a dat foc, spuse Bou, plesnind de erudiţie, unui templu, nu ştiu dacă din Babilonia, Veneţia sau din altă parte.

— Şi au ieşit bani?

— Iar cu banii!

— Cu bani obţii orice.

— Şi tu vrei să ai de toate, să te bucuri, să fii fericit ca ceilalţi ticăloşi, ca lipitoarea X sau Y.

Mariano bombăni, făcînd cunoscut, în modul său necioplit, dorinţa sa arzătoare de a fi lipitoare.

— Ei, haide! Gata cu pălăvrăgeala! spuse meşterul aruncînd o privire spre presă. Gata... Scoateţi-mi ştirile chiar acum.

Şi urmă o linişte tulburată doar de rumoarea activităţii taciturne. Se auzea geamătul presei, frecarea lipiciosului cilindru şi scîrţîitul penei meşterului pe piatră. Juan Bou, care deşi un bun catalan avea o ureche muzicală groaznică, stîlcea printre dinţi *Marseillesa,* de parcă era o maşină de bătut porumb. Apoi scuipa cîteva note şi tăcea pentru a începe iar după cîteva clipe. Se molipsise de această pasiune a ucenicilor săi de a fredona distihurile şi aşa pe negîndite cînta pe muzica lui Rouget de L'Isle aceste versuri:

Mulţi copii drăgălaşi
îmbrăcaţi în îngeraşi.

Capitolul 23

ANTRACT ÎN CAFENEA

Mariano duse un timp acest fel de viață, fără să se întîmple ceva deosebit demn de a fi povestit. Dar în primăvara lui 1876 începu deja să se plictisească. Nu se mai ducea la atelier cu regularitate și-și petrecea ore în șir în cafeneaua Sudului. Datorită dorinței înfocate de a-și mări venitul se molipsise de patima jocului frecventînd tripourile rău famate sau alăturîndu-se cetelor de haimanale care, în aer liber, jucau în fața hanurilor sărăcăcioase din afara orașului. N-avea noroc, se zăpăcea și pierdea aproape întotdeauna. Cînd cîștiga își permitea luxuri excesive, ca mersul la teatrul pentru copii, să vadă toate spectacolele de la primul pînă la ultimul; mîncatul unui antricot cu roșii în orice tavernă, frecventarea balurilor servitoarelor și croitoreselor unde dansa și făcea cuceriri. Cînd cîștigurile erau din întîmplare formidabile, închiria o mîrțoagă, se duce la trap pînă la Poarta de Fier sau făcea turul Madridului plimbîndu-se prin parc printre șirurile de trăsuri de lux și călăreți bogați. Pentru ca această parodie urîtă și grețoasă a risipei clasei superioare să fie mai completă, avea micile lui datorii la băiatul de la cafenea și la prieteni.

Lipsise toată ziua de la atelierul lui Bou, dar fusese punctual, nelipsind niciodată de la cafeneaua Sudului. Uneori nu stătea mai mult de o clipă, alteori patru, cinci ore. Îl vedeai singur, în cămașă albastră și basc, cu coatele pe masă, cu ceașca de cafea în față, iar în gură cu un trabuc de două parale, privind norișorii de fum cu o stupidă somnolență.

Dar cine e domnul acela care deschide ușa cafenelei și de cum îl vedea pe Mariano vine spre el și se așează la și de cum îl vede pe Mariano vine spre el și se așează la masa lui? Cine să fie dacă nu binecuvîntatul don José? I se văd bine pe chip tristețea și chinul prin care trece. Are fața slăbită și ofilită, ochii impregnați cu un fel de melancolie funebră, obrajii, care înainte se luau la întrecere cu trandafirii și garoafele roșii, erau acum palizi și brăzdați de riduri. Ce i se întîmplă? Ne va spune el. O vreme singura sa consolare era să se întîlnească cu Mariano la cafeneaua Sudului și în fața lui să-și verse necazurile asemănătoare cu cele ale păstorilor de odinioară; și așa cum oile, cum zic poeții, uitau să pască ascultînd cîntecele păstorilor, tot așa

lui Mariano i se răcea cafeaua fiind atent la ce povestea don José.

— Nici azi n-am putut s-o văd, spuse în acea zi de aprilie 1876. Domnul Botín ăsta e un călău: n-o lasă să iasă din casă, n-o lasă să iasă din balcon... Mie mi-ar plăcea ca domnul Botin şi cu mine să ne întîlnim într-o zi nas în nas... Eu sînt naşul surorii tale, sînt al doilea ei tată, şi trebuie s-o ocrotesc... În curînd bietul *Riquin* va rămîne singur şi i se va părea ciudat să nu mă vadă în fiecare clipă şi să nu se joace cu mine ca înainte!... Căci trebuie să ştii că *Riquín* nu iubeşte pe nimeni mai mult ca pe mine; mă iubeşte mai mult decît pe propria lui mamă. Pe Botín nici nu-l poate suferi.

Zicînd acestea, Relimpio îşi dezvăluia, cu ajutorul chinului său, bucuria răzbunării. *Riquin* nu-l iubea pe celălalt. Oh, ce plăcere dumnezeiască!

— Sora mea e de vină, zise Mariano. Botín ăsta e o fiară. De ce nu-l dă afară aşa cum ar trebui? Păi vezi dumneata... d'aia, la dracu!... El e bogat; ea se află în ananghie.... Dacă ar munci ca mine, ar trăi aşa cum trebuie. Prin urmare, nu mai calc în casa ei pentru că am fost odată şi mi-a zis să nu mai vin. Prin urmare, Botín ăsta nu vrea ca nici eu, nici dumneata, nici mătuşă-mea Encarnación să ne mai ducem pe acolo. Nu vrea complicaţii. Eu nu mă mai duc că, închipuie-ţi dumneata, că mă întîlnesc cu Botin, vorbim şi, fără să ne dăm seama, datorită situaţiei... ne certăm. În concluzie, mă fac că nu am soră.

— Dacă cel puţin ar lăsa-o să iasă pe stradă cînd vrea ea, zise Relimpio bîndu-şi cafeaua, în timp ce Mariano îşi rupea mandibulele pentru a scoate fum din ţigara tare. Dar lasă, lasă. Trebuie să ne folosim de toate tertipurile ca să iasă afară. Sărmana, o duce aşa de trei luni şi nu ştiu cum mai suportă. La teatru? dacă vrei... Duminica o face să se ducă la biserică şi atît... Se zice că domnul ăsta e habotnic.

— E bogat, spuse Mariano pe un ton de groază amestecată cu respect pe care îl folosea mereu pentru a-şi exprima această idee.

— Putred de bogat. Cîştigă milioane. Dacă îl lasă înghite Spania cît ai zice pîs. Şi n-ai aflat bomba. E căsătorit. Să ştii că dacă n-aş fi om serios i-aş scrie o anonimă neveste-si şi i-aş povesti aventurile lui... Dar nu-mi stă în caracter. Soţia lui Botín e contesă sau baroană; el e conte sau baron consort, înţelegi? Ea e, după cum se zice, o femeie

cumsecade şi face multe opere de caritate. Se spune că va fonda un spital.

— Lipitorile ţării şi ale săracului care munceşte, la dracu!... Ei cheltuiesc ce-i al nostru... Dar or să vadă ei! La dracu! Cea mai frumoasă zi... datorită situaţiei lumea o să se schimbe şi *gata*... Acum e rîndul nostru. Prin urmare, o să se ducă banii. Totul o să se împartă în mod egal.

— Şi cel care nu munceşte să nu mănînce. La fel gîndesc şi eu. De cînd nu mai e don Amadeo şi acela chiar că era om cinstit, sîntem pierduţi. E adevărat că s-a terminat războiul; dar cum s-a terminat? Datorită banilor. Lumea asta e atroce. Aici nu există administraţie şi nu se ţin registrele Statului aşa cum cere Contabilitatea. Uită-te şi tu, pînă nu se suprimă obiceiul ca foştii miniştri să aibă treizeci de mii de reali... eu nu ştiu cum nu se întîmplă lucrul ăsta... Domnule, nu se mai poate cu Ministerul Finanţelor, e în deficit. Ce-ţi mai trebuie ca să ai atîţia funcţionari vagabonzi?... Domnule, politica... chiar şi politica... dacă ar vrea, toţi ar duce-o bine... Lăsînd la o parte banditii şi punînd în locul lor oameni cinstiţi. Uită-te şi tu, e foarte uşor. Ia să vedem... Don Cutare e un om cinstit? Da, domnule. Să vină încoa. Dar don Cutărică? Şi el. Să vină. Ei! Am acum administraţia pusă la punct. Ştiu că ticăloşii o să cîrîie, dar să cîrîie pînă plesnesc.

Aceste înţelepte aprecieri durară puţin şi apoi don José se întoarse la monotonia lamentărilor lui pastorale. Timp de mai multe zile se repetă aceeaşi situaţie... O văzuse o clipă. Era bolnavă şi tristă... Nici *Riquin* nu era fericit... În mai, adăugă la subiectele acestea neplăcute ceva ce era plăcut concupiscenţei lui Mariano.

— Ştii? îi spuse, că fiul meu Melchor s-a apucat de o mare afacere? A fost aici luna trecută. Desigur că m-a luat prin surprindere. Eu îl credeam la Havana. Dar directorul general îi întrerupse slujba numai după douăzeci de zile de la sosirea sa pe insulă şi mi l-a îmbarcat. Intrigi politice... Invidie şi mizerie.

— Datorită situaţiei... murmură Mariano, arătîndu-se perspicace. Don Melchor avea mîna cam lungă, prin urmare...

— Lasă, lasă, băiete. Melchor e chiar onoarea personificată.

— Da, dar... datorită situaţiei... văzîndu-se acolo, în atîţia bani..., prin urmare...

— Nu, băiete.

— În concluzie, s-a întors fără un sfanț.

— Nu chiar. A adus ceva... Să-ți spun afacerea care e uluitoare. E un secret pe care l-a descoperit.

— Un secret!.., Și-o să-l păstreze... așa cum trebuie.

— Nu, îl pune la dispoziția întregii lumi. A făcut și niște prospecțiuni. Apoi a dat un anunț la ziar spunînd că cel care vrea să afle secretul afacerii să trimită 20 de reali în timbre. Foarte bine! Nu-ți poți închipui cîte timbre am primit. Dar oamenii au obosit și acum primim puține scrisori.

— Dar secretul...?

— Nu-l știu.

— Și... dacă datorită situației... reiese că nu e nici un secret...?

— Eu nu știu... De cînd ne-am mutat în casa de pe strada Abades se ocupă de altceva. Scrie articole pentru gazete. A început-o cu companiile de căi ferate și alte întreprinderi grase și dacă ai vedea! Le face arșice. Aa, le face praf, le omoară. Eu îi zic că dacă tot scrie să scrie despre lucruri folositoare, de exemplu că englezii trebuie să ne înapoieze Gibraltarul. Asta da; eu cred că dacă asta se zice de cîteva ori la rînd, pînă la urmă trebuie să-l obținem. Și dacă nu, război, război cu englezii. Ah! Nu l-am avut pe cel din Callao? Ăla chiar că a fost mare. O să ți-l povestesc căci îl știu de parcă aș fi luat parte la el.

Dar Mariano nu era atent la acel interesant capitol al Istoriei. Epopeea celor douăzeci de reali în timbre îi captiva mai mult spiritul, adormindu-l în calcule voluptuoase și combinații de bogății și plăceri.

Cîteva zile mai tîrziu Mariano era acela care aducea vești despre băiatul lui don José.

— Ieri, spuse, don Melchor a stat de vorbă mai mult de două ore cu Juan Bou. A inventat o tombolă pentru săraci. E asociat cu alți domni și, prin urmare, are autorizația Guvernului, așa cum trebuie. Milioane de draci, ce afacere! Juan Bou face biletele și-l fac și pe el părtaș la afacere.

— Știu, băiete. Căci eu trebuie să le țin contabilitatea. Este o idee umanitară. N-o să mai fie săraci... Revenind la ceea ce discutasem, Marianin, am văzut-o ieri la biserică. După-amiază am fost cu copilul la plimbare. Ah! Nu știi? Procesul merge bine. Să te văd odată la locul tău!...

Mariano se întinse, după care lovi cu pumnul în masă zicînd:

— Blestemată să fie Biblia!

Isidora, care locuia pe strada Huertas, ieșea mereu pe

balcon și dacă îl vedea pe nașul ei plimbîndu-se încoace și încolo și aruncînd pe furiș o privire spre etajul al doilea simțea mîhnire și milă. Uneori îi făcea semn să intre, alteori să nu intre, iar don José se supunea umil. Îl chemă într-o zi cu un gest grațios dinăuntru ridicînd transperantul și arătîndu-și chipul delicat în spatele geamului. Relimpio urcă.

Cum îi mai bătea inima! Intră, luă în brațe copilul, îl sărută de mii de ori pe frunte, pe bucle și cu el în brațe intră în salon. Isidora purta un halat albastru de o croială foarte elegantă. Tocmai se pieptănase și arăta superb. Cine ar fi văzut-o fără să știe cine era nu s-ar fi îndoit o clipă că făcea parte din înalta societate. Don José o contemplă mai mult decît cu dragoste, cu venerație, cu fanatism, cum un sălbatic își contemplă idolul și puțin a lipsit să nu se repeadă la ea.

— Ești, ești ..., îi spuse tulburat de emoție, ca o zeiță ... Să vină să te vadă ducesele și să ia exemplu de la tine ... *Riquín!* Copilule drag, soarele meu, mai sărută-mă ... Binecuvîntată fie mama ta!

Mult se mai bucură Isidora văzîndu-și nașul; dar o chestiune foarte urgentă îi va despărți repede.

— Azi nu vine animalul ăla? zise Relimpio.

— Nu. Azi vorbește la Congres.

— Și o să pot sta aici pînă diseară?

— Nu, căci am o treabă, trebuie să plec ...

Don José se întristă cumplit. Ochii săi vioi se stinseră ca flacăra istovită a candelei atîrnată în fața sfîntului.

— Am o treabă, zise Isidora scoțînd o scrisoare. Și dumneata îmi vei face favoarea să duci chiar acum această scrisoare lui Joaquín.

Don José suspină adînc. Își luă o mutră descurajată și chinuită, mutră pe care și-o ia cineva cînd e obligat să bea un pahar cu oțet.

— E adevărat că azi nu ești acasă?

— Nu. Dacă vrei, poți să vii să te joci cu Riquín.

— O să-l scot la plimbare. Azi e frumos afară. Ce zici?

— Foarte bine.

— Atunci mă duc, mă duc să fac ce mi-ai cerut, murmură bătrînul, consolîndu-se cu ideea că va plimba copilul.

Isidora plecă. Îmbrăcămintea ei realiza dificila minune, ce nu reușește tuturor, de a îmbina bogăția cu modestia, căci totul la ea era select, nimic strident, nici încărcat, nici țipător. Purta pe față și maniere cel mai evident titlu de noblețe și oriunde s-ar fi dus ar fi pus în umbră orice bla-

zon. Și, totuși, spre nenorocirea ei, începea să fie cunoscută și cine o întîlnea știa că nu e o lady.
Doamnă prin figură, prin grație, prin îmbrăcăminte!... Iar prin gînduri și acțiuni, ce era?... E foarte greu de spus.

CAPITOLUL 24

SCENA A 25-A

(O cameră nu prea mare, confortabilă, bine mobilată și în semiobscuritate)

ISIDORA ȘI JOAQUIN

JOAQUIN (*Cu admirație*): Dar ce frumoasă ești sau mai bine-zis ce superbă!... Giuaver demn de un rege! De ce ești condamnată să-ți închizi strălucirea în sfera unei poziții mediocre, obscure și echivoce? Cumplită ironie a soartei! Fii încredințată că nașterea și temperamentul te-au făcut nobilă... dacă realitatea și lumea trădătoare nu-ți permit să te manifești așa cum ești...; dar nu suspina, nu te întrista. Azi e o zi veselă și amîndoi să uităm toate necazurile... Îmi vine tot mai greu să trăiesc fără tine.

ISIDORA (*Cu cochetărie*): Mincinosule!... Mă iubești cînd ai nevoie de mine, cînd ești la ananghie. Cum prosperi puțin, adio! Nu-ți mai aduci aminte de mine! Eu n-ar trebui să te bag în seamă; dar slăbiciunea mea e mai mare decît tăria sufletească, înțelegi?... Cine n-are o pedeapsă pe lume? Pedeapsa mea ești tu. În loc să-mi dea boli sau să mă facă urîtă, Dumnezeu mi-a spus: „Iubește-l" și vezi, te iubesc și sufăr. Inima-mi spune că așa va fi întotdeauna. O să te iubesc toată viața. Inima mea e dintr-o bucată. Nu poate iubi decît un singur om și pentru totdeauna. Bărbații, exceptîndu-l pe al meu, mă dezgustă, mă deranjează. Unul singur m-a cucerit și sînt a lui. Să vină ce-o veni, la dragostea lui rămîn. Nu știu cum de există femei care iubesc azi unul, mîine pe altul. Eu nu sînt așa. (*Cu tristețe*) Nu e adevărat că m-am născut pentru a fi cinstită?

JOAQUIN: Și pentru mine. (*Entuziasmîndu-se treptat.*) Numai eu te înțeleg, numai eu. Ceilalți te judecă poate greșit. Eu, care te cunosc, știu că ești un înger de bunătate.

Responsabilitatea lipsurilor tale mi-o asum eu, iar ţie îţi las gloria măreţelor tale acţiuni. Şi ce ingrat am fost cu tine. Dar mi-ai dat una dintre acele lecţii care sînt proprii sufletelor mari. Faptelor mele uşuratice le-ai răspuns cu generozitatea ta.

ISIDORA *(Privindu-l în ochi):* Eşti mulţumit de mine?

JOAQUIN: Te idolatrizez.

ISIDORA: M-am purtat cum se cuvine?

JOAQUIN: Ca o prinţesă, ca o regină. Nu toate coroanele stau pe capul cui trebuie... Ah, Isidora, binecuvîntat fie orgoliul tău! Cine observă în sufletul său această scînteie, acest nu ştiu ce, semn de elevaţie, e pregătit pentru lucruri mari, sublime. Orgoliul nu este la tine un defect, este o sfîntă inspiraţie.

ISIDORA: Dar n-am conştiinţa împăcată... Vezi că...

JOAQUIN: Eu resping ideile convenţionale. Fiecare acţiune are un punct de vedere prin care trebuie s-o judeci, care-i demonstrează marea varietate de perspective a sufletului omenesc...

ISIDORA: Am remuşcări...

JOAQUIN: Pentru că n-ai făcut o analiză la rece a faptei în sine şi te laşi purtată de rutină.

ISIDORA: *(Bucuroasă):* Te-ai bucurat cînd ai primit scrisoarea mea?

JOAQUIN: Am sărutat-o de o mie de ori şi chiar cred că mi-a scăpat o lacrimă, lucru neobişnuit la mine.

ISIDORA: Vezi că m-am ţinut de cuvînt. Joi, cînd mi-ai povestit despre întîlnire, şi mi-ai spus că onoarea şi renumele tău sînt în pericol, ţi-am zis: „Eu, care am suferit atît din cauza ta, te voi salva..." Nimic nu mă captivează mai mult, nu interesează mai mult, sufletul meu, decît un act ca acesta îndrăzneţ şi dificil, în care intervin generozitatea şi pericolul. M-am născut pentru a fi sus, foarte sus.

JOAQUIN: Te-aş pune între stele.

ISIDORA: Lucrurile josnice şi uşuratice, pasiunile meschine nu au ce căuta în sufletul meu. Tu mi-ai pricinuit multe necazuri dar acum vei vedea... Eu aşa sînt. Ideea de a-ţi răsplăti răul cu bine îmi dădea curaj şi bucurie pentru a învinge dificultăţile. Am plecat acasă gîndindu-mă la neplăcerile tale. Calculam, chibzuiam, socoteam. La miezul nopţii încă nu adormisem; eram singură, puteam să mă gîndesc în voie la tine. Se făcu dimineaţă. Ce crezi că am făcut? Suma era imensă. O mie de duros De unde să scot atîta bănet? Stai să vezi... Mi-am vîndut cerceii cu şurub şi broşa cea mare. Am luat pe ele două mii de reali. Am

cumpărat nişte diamante false pentru ca el să nu le observe lipsa. Apoi mi-am amanetat brățara şi ceasul dar tot nu era de ajuns, iubitule. Spre norocul tău, el îmi dăduse nişte bani pentru a repara scaunele... şi la grămadă cu ei. În sfîrşit, mătuşa Encarnación mi-a procurat restul... Şi de aceea am mustrări de cuget...

JOAQUIN *(Sceptic, dar cu tărie sufletească):* Eşti o copilă. E nevoie ca inteligența ta să se ridice la nivelul inimii tale mari.

ISIDORA *(Strîmbîndu-se):* Nu, nu m-ai înțeles. O să-ți spun adevărul. N-am remuşcări că l-am înşelat. E un animal pe care îl urăsc din tot sufletul. Nu mă merită... Dar există atîtea feluri de trădare... O să-ți spun...

JOAQUIN *(Bătînd-o drăgostos):* Vino încoace, prostuţo...

ISIDORA *(Pălmuindu-l cu dragoste):* Ascultă, blegule, nu-mi plac trădările pentru bani. E ceva acum în mine care le respinge. O să-ţi spun: de voie sau de nevoie, el îmi dă cît îmi trebuie. E adevărat că cerceii erau ai mei; mi-ai dăruit tu. Dar broşa mi-a dat-o el... Şi banii pentru scaune... Acum îți dai seama.

JOAQUIN: Lasă-mă să vorbesc.

ISIDORA*(Astupîndu-i gura):* Aşteaptă.

JOAQUIN *(Îndepărtîndu-şi cu forța căluşul şi sărutînd-o pătimaş):* Lasă-mă să vorbesc. Ascultă-mă, ascultă-mă. Dacă acest animal ar avea de o sută de ori mai mulți bani decît are, dacă în loc să fi înghițit doar o parte din țară ar fi înghițit-o în întregime, toată averea lui n-ar ajunge pentru a plăti una din mîngîierile tale, smulsă acum cu violență şi fără dragoste. Această sumă pe care am primit-o de la tine mi-a salvat onoarea. Eu te iubeam, te-aş fi iubit mereu, în ciuda planurilor mele himerice. Dar acum te ador, acum sînt sclavul tău. Datoria asta e sfîntă, e dublă: datorie de inimă şi de buzunar. Îți voi plăti cu religiozitate.

ISIDORA: Să-mi plăteşti! Vai! Eu nu iau înapoi niciodată. Mîinile mele nu s-au născut pentru asta. Dacă vrei să răsplăteşti binele ce l-am făcut pentru tine ştii recompensa pe care o vreau.

JOAQUIN *(Înfuriat):* Care?

ISIDORA: Ţi-am spus de o mie de ori. Recunoaşterea lui Joaquín.

JOAQUIN *(Simțindu-se atacat de surzenie):* Nu te aud.

ISIDORA: Să-l recunoşti pe fiul nostru.

JOAQUIN: Ah! Da... Aşa se obişnuieşte. *Ascunzîndu-şi contrarietatea)* Zilele acestea sînt într-o situație mai

grea că nu pot să închei nici un act... Vai, iubita mea, confesorul meu, față de tine nu trebuie să am secrete. In fața ta nici nu pot să-mi ascund defectele. Am fost un descreierat, un risipitor, merit ceea ce mi se întîmplă. Aveam o avere destul de frumoasă. Știi tu cum mi-a alunecat printre degete? Nici eu nu știu și sînt confuz.. lucru de mirare, fetițo, că eu... îți jur că fac economie... Blestemați să fie cămătarii, fiare în libertate, balauri nestăpîniți împotriva cărora omenirea, fără apărare, nu poate face nimic. Și mulțumesc că ajuns la timp, cu ajutorul tău divin *(Suspină lung)* am putut salva onoarea pentru moment. Ție îți datorez faptul că onorabilul nume de Pez e nepătat... Dar ce se va întîmpla? În curînd va veni o altă înfrîngere. Fetițo, cu termenele nu-i de glumit. Timpul e implacabil... Tata mi-a vorbit serios ieri. Am făcut un bilanț. I-am dezvăluit toate încurcăturile mele, s-a supărat și, în final, am hotărît că nu am altă scăpare decît să plec la Havana.

ISIDORA: La Havana!

JOAQUIN: Da, într-un post la vamă, un post important. E singura scăpare. Noi, spaniolii, avem acest avantaj asupra altor națiuni. Ce țară are o asemenea Colivie, o Cubă, pentru a îndrepta dezastrele fiilor săi?

ISIDORA: Da!

JOAQUIN: Plec în perla antilelor, cum se zice pe aici. Vrei să vii cu mine?

ISIDORA *(Gîndindu-se serios):* O să-ți spun... Să merg cu tine înseamnă fericirea. Te-aș îngriji dacă ai fi bolnav și te-aș apăra de nesăbuințele tale acolo... dar nu pot, pleca de aici. Trebuie să-mi supraveghez procesul. Avocatul mi-a spus că îl voi cîștiga dacă am răbdare. Deja s-a făcut ceea ce numesc ei recurs și imediat ce doamna își va prezenta motivele va veni dovada... Vezi, trebuie să mă interesez de aceste lucruri neplăcute.

JOAQUIN: O să-l cîștigi... *(Afectînd încrederea.)* Eu așa cred...

ISIDORA: E principalul mobil al vieții mele. Cînd consimt să mă despart de tine ca să mă judec, îți închipui cît e de important.

JOAQUIN *(Serios):* Înțeleg... Nu trebuie să pleci din oraș. Cînd voi reveni, cu siguranță o să fii în posesia casei de Aransis.

ISIDORA: Să te audă Dumnezeu!... Și eu cred asta.

JOAQUIN: Evident... Nici vorbă, e ca și făcut.

ISIDORA: E limpede. *(Se îmbrățișează pentru a-și transmite reciproc încrederea.)* Și cînd pleci?

JOAQUIN: Nu știu. Să treacă vara. Tata a și vorbit cu ministrul. Deși în Congres se ceartă ca chiorii, acolo, în culise, sînt prieteni și-și fac servicii reciproce. Cînd tata era director îl servea pe domnul ăsta cu orice îi cerea, și acum, pentru ministru, nu există recomandare mai de încredere ca acea a tatălui meu.

ISIDORA *(Alintîndu-se)*: Dar mie îmi pare rau că pleci. De ce nu încerci să te refaci aici? De ce nu lucrezi undeva?

JOAQUIN: Aici? Să muncesc aici?... Ești copilă. În Spania nu se răsplătesc meritele. Ce țară! E clar, eu voi lucra, mă voi dedica unei slujbe; dar ce se întîmplă? Scriitorii, artiștii, industriașii și chiar micii negustori toți mor de foame. Să muncească episcopul. Nu mai există nici un mijloc de a cîștiga bani aici decît intrînd în afaceri patronate de Guvern. Cere-i informații despre asta domnului Sánchez Botín al tău. E un geniu.

ISIDORA *(Cu răutate)*: E un geniu... de nesuportat. Era foarte mîndru de discursul pronunțat ieri. Face parte din Comisie. Nu se zice așa?

JOAQUIN: Din comisie, așa e. Încă nu i-am citit discursul. *(Se ridică și din buzunarul redingotei scoate un ziar)*. Sînt o droaie de prostii ce provoacă somnul. Cînd vorbea nu erau decît șase deputați în sală și din ăștia șase, cinci dormeau. Toți oratorii versați în Administrație produc acest efect de narcotic. Chiar tata cînd vorbește despre asta e curat somnifer. Dar ieri a fost singurul care reușise să rămînă treaz în timpul discursului funebro-administrativ al lui Sánchez Botín.

ISIDORA: Păi el zice că l-a redus la tăcere pe tatăl tău.

JOAQUIN: Ce nostim! O să vezi. *(Îi arată ziarul)*.

ISIDORA: Pentru numele lui Dumnezeu, lasă asta.

JOAQUIN: Ascultă ce stil admirabil. *(Citește)* „Domnii care stau în aceste scaune...“

ISIDORA: Pentru Dumnezeu!

JOAQUIN: E așa de amuzant! *(Continuă să citească)* „... nu vor să înțeleagă că cei care stăm în aceste scaune și Comisia...“

ISIDORA *(Smulgînd ziarul din mîinile lui Joaquin)*: Dacă ai auzi chestiile astea în fiece clipă...

JOAQUIN: E o brută care merită disprețul și nu președenția. Discursul lui e culmea înțelepciunii. Zice că în timpul tatei erau mai mari scandalurile și neregulile... O să-ți povestesc în două vorbe nostimadele lui Botín.

ISIDORA *(Tristă)*: O fi tîrziu? *(Își face un coif din ziarul în care se află discursul lui Botín)*.

JOAQUIN: Nu, iubito. E devreme.

ISIDORA: Mi se pare că e mai puţină lumină, că se întunecă . . .

JOAQUIN: Pentru că s-a înnorat.

ISIDORA: Uită-te la ceas.

JOAQUIN: N-am chef.

ISIDORA: Ce ore fericite ar fi astea dacă n-ar fi atît de scurte! *(Termină de făcut coiful de hîrtie și și-l pune).* Ce zici?

JOAQUIN *(Aprobînd expresiv)*: Maimuţo . . . Să-ţi povestesc aventurile lui Botín.

ISIDORA: Ah! Aventurile astea m-au făcut să plîng mult. Dacă el le-ar şti pe ale mele! . . .

JOAQUIN: Acum vreo cincisprezece ani Sánchez Botín era o secătură. Purta un pardesiu vechi și murdar; dar lăsa să transpară încă de pe atunci dispoziţia sa pentru intrigă; adula pe toată lumea și făcea mici servicii. Începu să ridice capul învîrtind alegerile pentru satele din Alto Aragon. Făcea drăcii, învia morți, îngropa vii, fabrica liște, falsifica urne. Apoi l-au pus la Minister și s-a căsătorit cu fiica lui Castroponce care i-a adus două milioane. Se făcu deputat și directorul căilor ferate din Albarracín. Aici începe triumful său. Cum e prieten cu ministrul face ce vrea. Inchipuiește-ţi, legea autorizează Comisia pentru a ajuta companiile de cale ferată cu 80 la sută din bunurile sale.

ISIDORA *(Căscind)*: Ce chestie!

JOAQUIN: Tu n-o să înțelegi asta. Nici eu. Asta e că el deţine o hîrtie, care se numește trată, și care se află în depozitul băncii. Botín face în așa fel și în baza tratei primeşte credite, dă o mică parte Comisiei și cu restul și cu subvenția se va construi calea ferată, fără să investească o pesetă. Guvernul îl păsuiește . . .

ISIDORA *(Inchizînd încet ochii)*: Ce viclenie!

JOAQUIN *(Cu verbozitate)*: Dar această înșelătorie fiind o afacere imorală nu e atît de cumplită ca cea care rezultă din cumpărarea pentru o bucată de pîine a ordinelor de plată a soldaţilor din Cuba, care sosesc aici mizerabili, infirmi şi cu o hîrtie în buzunar. Guvernul nu le poate plăti; dar Botín a strîns milioane cu aceste ordine de plată și, într-o bună zi, Guvernul i le acceptă în schimbul unui împrumut . . . În privinţa licitațiilor publice nu-ți spun nimic. Aici e o vacă bună de muls. El face ce vrea. E un pașă al Administraţiei, mai bine-zis un sultan care dispune după bunul plac de veniturile publice. Se pune de acord cu Guvernul și redactează pe gustul lui caietul de sarcini astfel

încît nu se mai poate prezenta nimeni... Dar ce înseamnă asta? *(Punîndu-i mîna pe frunte).* Isidora?... A adormit... Ce frumoasă e! Ce gît și ce umeri superbi!... Pur şcoală venețiană... Isidora!

ISIDORA *(Trezindu-se):* Am adormit legănată de matrapazlîcurile lui Botín. O fi tîrziu? Acum chiar că s-a înserat.

JOAQUIN: Plouă cu găleata, prostuțo. Cerul e întunecat.

ISIDORA: Trebuie să plec. Uită-te la ceas.

JOAQUIN: Ca să te dezamăgesc. *(Se uită la ceas)* Vezi? Îmi datorezi o oră, după cum am stabilit.

ISIDORA: O oră! *(Cu durere).* Șaizeci de minute mă despart de prezența acelei brute. Nu mi-l pot îndepărta din minte. E un coşmar care mă chinuie zi și noapte. Cînd mă voi trezi din visul ăsta urît?... Mi se pare că îl văd intrînd şi în seara asta ca în celelalte. „Bună seara", „bună seara". „Unde ai fost? Te-ai dus pe undeva..." Aici se vede talentul meu inventiv. Nu mi-a plăcut niciodată să spun minciuni; dar de cînd trăiesc cu el m-am experimentat atît de bine încît le debitez fără să clipesc; mi s-a dezvoltat talentul de a minți... Uite, el intră; cum să înțeleagă că am plecat fără avizul lui! Sfîntă Fecioară! El își cheltuie cu mine banii pe furiș și îmi cumpără ce am chef cu condiția să nu-mi etalez podoabele, cu condiția ca nimeni să nu mă vadă. Vrea să mă gătesc doar pentru el. E de-ajuns ca cineva să se uite la mine pentru ca el să se și supere, căci crede că din ochi îi fură ceva ce-i numai al lui. Nu vrea să fiu recunoscută pe stradă, căci nu-i plac scandalurile și se sperie să nu se descopere ceva. Zice că aici nu-i Parisul și că e nevoie să nu şocăm, să nu dăm prilej la clevetiri, să salvăm aparențele sociale. E un mare egoist și ipocrit... Primul lucru pe care mi-l cere e să mă duc la biserică în fiecare duminică. Zice că e bine să nu dăm exemplu rău. Cînd ține vreun discurs despre bunele principii care stau la baza ordinii sociale, mi-l citeşte cu intonație gravă... Dacă l-ai auzi! Și-mi zice foarte pătruns: „Eu nu pot dezminți aceste idei. De aceea fii foarte atentă..." La teatre nici să nu mă gîndesc. Cîteodată îmi dă voie să merg pe ascuns, îmbrăcată modest şi mă face să urc la galerie. Nici chiar acolo nu mă lasă liberă, căci îl văd spionîndu-mă din lojă și observînd, dacă mă uit sau nu la cineva, dacă e vreun pericol sau vreun bărbat suspectat pe lîngă mine... În fine, e un tip insuportabil. Ce gelos e, doamne Dumnezeule! Dacă mă vede ieșind în balcon își închipuie cine ştie ce. Ah!... Dar cel mai cumplit e că în fiecare clipă îmi scoate

ochii cu banii lui. Ce ton emfatic își ia! *(imitînd vocea bărbătească)* „Doamnă, eu îmi cheltui cu dumneata banii și dumneata trebuie să fii numai a mea...“ Numai a lui! El ar vrea să fiu un pahar cu apă pentru a mă bea dintr-o sorbitură. Vrea să-mi absoarbă privirile și să se îmbibe cu gîndurile mele.

JOAQUIN *(Cu dispreț)*: Nătărăul!

ISIDORA: Și cît mă face să sufăr! Dacă rîd crede că-mi bat joc de el; dacă sînt serioasă, zice că nu-l iubesc și că mă gîndesc la altcineva. Dacă sînt obosită, îmi zice: „Ești rece ca o marmură“. Îmi ține socoteala cînd respir și cînd suspin. Oh, doamne Dumnezeule! furtuna-i gata. Cum mă mai sufocă! Nu știe ce înseamnă delicatețe. Cîteodată vrea să fie delicat dar drăgălășeniile lui îmi provoacă greață. Mai puțin îmi repugnă cînd e rău și gelos decît cînd e îndrăgostit. Mătușa Encarnación zice că e prostănacul din Burgos altoit pe neghiobul din Coria. Eu rîd de el, nu-l pot îndrepta. *(Rîde)* Nu-i așa că e urît? Numai fața e de el, care e mediocră, deși s-a îngrășat destul de mult. Ai văzut mutra aia îndesată de bidon turtit?

JOAQUIN: Nu cred că există alții cu pretenții mai mari. Se zice că în scaunele de la congres își privește mereu piciorul, căci îl are foarte mic. Adevărul e că altul mai antipatic nu există.

ISIDORA: Cînd pălește, are fața cernelii cenușii ce produce oroare. Dacă își scoate ochelarii, ochii lui sînt atît de urîți, atît de neobișnuiți... Îți spun că nu-l poți privi, căci ochii îi par două ouă tari, brăzdați de vinișoare roșii. Cînd mustața îi crește iar barba neagră și părul alb i se zbîrlesc, parcă seamănă cu o perie. *(Rîde)* Mîinile îi sînt frumoase... fără îndoială pentru că a numărat atîtea bancnote... Nu-ți mai spun nimic ce caraghios e cînd începe să-mi țină predici și să rîdă de procesul și de originea mea. Intr-o zi n-o să lipsească mult ca să-l plesnesc... Cînd vrea să-mi facă morală, îmi zice că dacă mă comport cum trebuie voi rămîne cu el; că există multe feluri în care o femeie să fie onorabilă și că eu mai pot încă să fiu. *(Suspină adînc)* „Dacă vrei s-o duci bine, îmi zice, eu te voi proteja. O să te căsătorești cu un servitor de-al meu, care e foarte potrivit pentru așa ceva. *(Cu mare indignare)* Și odată căsătorită, o să-ți dau un debit de tutun.“ Un debit de tutun! *(Rîzînd zgomotos)* Animalul ăsta nu știu ce-și închipuie... Vorbește foarte puțin despre nevastă-sa. Zice că e un înger, dar a devenit habotnică și că el, respectînd mult misticismul, a trebuit să caute în afara casei ceea ce la ea nu găsea...

N-are copii. Un lucru îmi place la el..., ca să vezi că nu e rău în întregime... Îl iubește mult pe *Joaquin,* îl mîngîie, îi spune povești, îl pune să călărească pe genunchii lui, îi aduce dulciuri și jucării... Doar asta mă face să-l respect și să-l stimez puțin, odată ce nu pot în nici un fel să-l iubesc.

JOAQUIN. I-ai făcut portretul. Nu are delicatețe, nici generozitate adevărată, căci ceea ce-ți dă e pentru a-ți scoate în evidență farmecele și a apărea mai apetisantă și savuroasă poftelor lui nesățioase... Nu înțeleg aceste caractere. Mi se pare că sînt drojdia speței umane; mi se par plămădite din materia grosolană care a mai rămas după ce am fost făcuți noi ceilalți, materie ce putea fi destinată creării animalelor. Dar mintea divină a vrut să facă trecerea de la om la animal și l-a fabricat pe Botín.

ISIDORA *(Rîzînd):* Așa e, e adevărat. Între cuvînt și răgetul măgarului ce e? Un discurs de Botín.

JOAQUIN: Bravo! ... Dacă mă compar cu el... Permite-mi să mă laud în fața acestui barbar egoist. Eu trăiesc din ideal, eu visez, eu delirez și respect frumusețea pură, eu am extazuri platonice. Înainte vreme cine știe cine oi fi fost eu? Poate vreun Don Juan Tenorio; poate unul dintre acești mai mistici care au scris lucruri atît de minunate... Acum, ce sînt? Un nefericit, pentru aceleași motive funeste care mă deranjează în chestiuni de pozitivism. Și totuși, eu mă felicit că sînt așa cum sînt. E adevărat că n-am morală, dar de ce? Pentru că n-am știut să-mi înfrînez fantezia; pentru că nu mi-am putut închide și îndrepta inima, vas scump din care cu cît se varsă mai mult, cu atît se umple mai repede. Am iubit multe femei; am făcut mii de prostii; am tocat o avere. Dezavantaje ale permanentei aspirații spre infinit, ale setei, Isidora, care nu se stinge niciodată. Vezi astea sînt faptele mele nesăbuite. Dar niciodată nu am fost cu adevărat vicios. Oh! Dacă aș fi fost poet! Să-mi torn idealul în versuri, mi-aș fi păstrat moralitatea. Dar niciodată n-am știut să compun o strofă, nici să-l deosebesc pe Jupiter de Neptun... Vezi cum sînt? Vezi nenorocirea mea? Dar uite, am conștiința împăcată. N-am dezbrăcat pe nimeni. Joaquín Pez mai degrabă ar cere de pomană decît să comercializeze foamea și sărăcia unui amărît din Cuba. Nu pot să văd pe stradă un sărac fără să bag mîna în buzunar; nu pot vedea o femeie frumoasă fără să nu mă îndrăgostesc de ea. *(Isidora îl ciupește)* Vai! O fi slăbiciune, o fi ce vrei tu. Eu o numesc *„Abundantia cordis"*, pre plinul inimii. Nu mă pot vindeca. Sînt ca o minge. Mîna generozității mă aruncă și

mă izbeşte de peretele frumuseţii... Ţi-am zis de proiectata mea călătorie la Havana? Am impresia că mă voi întoarce la fel de sărac precum sînt acum. Nu sînt bun de asta. Nu sînt ca tata şi ca fraţii mei care ştiu aritmetică Eu n-o înţeleg. Această ştiinţă şi cu mine... nu ne-am întîlnit de multă vreme... Eu am dispreţuit-o şi ea se răzbună făcîndu-mi măgării!...

ISIDORA *(Cu efuziune amoroasă):* Mai puţin în ceea ce priveşte iubirea en gros, cît ne asemănăm! Şi eu văd infinitul, şi eu delirez şi eu visez, şi eu sînt generoasă şi aş vrea să am un ocean de fericire atît de mare încît să pot da tuturor dar să rămîn întotdeauna foarte bogată... Idealul meu e să fiu bogată, să iubesc un singur bărbat şi să mă recreez eu însămi în fidelitatea pe care i-o port. Idealul meu este ca acesta să-mi fie soţ, căci nu înţeleg fericirea fără credinţă. Bogăţie, multă bogăţie; un munte de bani; apoi un alt munte de cinste şi, în acelaşi timp, un munte, o cordilieră de dragoste legitimă...; asta vreau. Oh, doamne Dumnezeule! *(Ducîndu-şi mîinile la cap).* Va ajunge asta să devină realitate?

JOAQUIN: Nu trebuie să fie aşa?... Îmbrăţişează-mă.

ISIDORA: Acum chiar că e tîrziu. *(Alarmîndu-se)* Plec, plec.

— JOAQUIN: Încă nu...

ISIDORA: Ba da, s-au aprins şi luminile. *(Se uită în tavan)* Priveşte desenele pe care le fac pe tavan umbrele copacilor de pe stradă şi strălucirea felinarelor.

JOAQUIN: Da... A bătut ora tristă. Şi acum, cînd ne mai vedem?...

ISIDORA: Ah! bleguţule, ştii că nu-ţi pot spune. *(Aranjîndu-se în grabă)* Mi se pare că balaurul nostru e bănuitor Mă pîndeşte. Am siguranţa că bănuieşte ceva. Într-o bună zi îmi va descoperi trădarea...

JOAQUIN: Să nu crezi asta...

ISIDORA: Ah! E un pungaş... Ba da, eu cred că ne urmăreşte. Oricînd putem să ne certăm şi să-i dau papucii. Char mîine se va ivi ocazia. Nu e mîine Sfîntul Isidro?

JOAQUIN: Ba da.

ISIDORA: Eu vreau să merg la Pradera să văd pelerinajul pe care nu l-am văzut niciodată, dar el se încăpăţînează că nu trebuie să mergem... O să vedem. Doamne Sfinte, ce tîrziu e!

JOAQUIN: Şi cînd o să te văd?

ISIDORA: O să te anunţ prin naşul meu. *(Se desparte de el cu manifestări de dragoste înflăcărată).*

JOAQUIN: Cu bine, mititico.

ISIDORA: *Riquin*, adio. *(Ieşind)* Nu mă uita.

JOAQUIN *(Singur)*: Fie binecuvîntată! Valorează infinit mai mult decît mine.

Capitolul 25

FLAMENCA CYTHEREA

Alăturarea vulgară a acestor două vocabule, barbară una, elenă cealaltă, merită oprobiul public; dar nu contează. Mergem mai departe.

Contravenind voinţei şi admonestărilor evidente ale excelenţei sale domnul (avea Marea Cruce) Alejandro Sánchez Botín, Isidora se duse la izlaz de Sfîntul Isidro, însoţită de servitoarea ei, de *Riquin*, de don José Relimpio şi de Mariano. Prizonieră a satirului nu mai putea rezista la dorinţa arzătoare de expansiune, de a alerga slobodă, de a fi stăpînă pe timpul ei toată ziua şi, mai ales, de a-şi permite plăcerea nesupunerii. Cînd îl scotea din sărite, ea se bucura mai mult decît dacă s-ar fi distrat. Tiranul se va linişti, pronunţînd cîteva predici bune, iar dacă nu se va linişti, cu atît mai bine. Era obosită de un om atît de imposibil şi se putea întîmpla foarte bine ca nefăcînd caz de insuportabilele lui exigenţe să ajungă să-l domine şi să-l supună. Pentru a întemeia acest imperiu era nevoie de o lovitură de stat.

Servitoarea şi coafeza o îmbrăcară ca pe o ştrengăriţă. În dimineaţa aceea de Sfîntul Isidro, cît timp dură toaleta fetei, în casă era numai bucurie, rîsete şi veselie. Don José umbla în patru labe făcînd pe calul lui *Riquín*, îmbrăcat deja în zori, iar Mariano cînta la bucătărie zdrăngănind la o chitară. Îmbrăcămintea de rînd, departe de a jigni orgoliul Isidorei, i se potrivea căci în realitate era ceva frumos şi graţios în care o mare doamnă ar avea capriciul să se deghizeze pentru a asista mai în largul ei la serbările şi distracţiile poporului. În diferite romane de autori slabi sau valoroşi, Isidora văzuse capricii asemănătoare şi, de asemenea, într-o celebră zarzuela şi într-o operă. Dacă la asta se gîndea cînd camerista şi coafeza o îmbrăcau, imediat ce se văzu în întregime gătită şi putu să se contemple în marea

oglindă a șifonierului se îndrăgosti de ea însăși, privindu-se absorbită și fiind uluită de cît de cutremurător de frumoasă era! Pieptănătura era o capodoperă, o mare simfonie de cosițe, iar ochii săi frumoși străluceau la adăpostul frunții împodobită cu bucle ca niște bobocei aurii de soare atîrnați de un nor. Nu-i lipsea nimic, nici șalul de Manila, nici baticul de mătase pe cap, aranjat ca o grațioasă mitră, nici rochia neagră cu trenă și mai scurtă în față pentru a arăta niște pantofi superbi, nici frumosele-i inele cu reflexe marine. În mijlocul Madridului se ivea ca un efort al naturii, care multora le-ar părea aberație a artei formei, Venus Impertinenta. Don José era pe jumătate prostit și dacă ar fi fost poet n-ar fi putut să nu cînte în versuri safice noua renaștere a oaspetelui lui Gnido și Pafos.

Plecară bucuroși, urcîndu-se într-o trăsură pe care o închiriase Isidora și... înainte. Sosiră la izlaz. Isidora simțea o bucurie febrilă și sălbatică. Totul îi atrăgea atenția, totul era un prilej de plăcută surpriză, de spaimă și de rîs. Sufletul ei zburătăcea în spațiu liber al veseliei ca un fluture de curînd ieșit din crisalidă. Prînziră într-un birt ieftin. Niciodată nu mîncase Isidora bucate atît de gustoase. Cît au mai rîs văzînd cum se îndopa Mariano! Don José cumpără două fluiere, unul pentru *Riquín*, celălalt pentru el, și amîndoi au avut la ce să fluiere cît era ziulica de mare. Dacă ar fi lăsat-o pe Isidora să facă ce ar fi dorit, aceasta ar fi cumpărat cel puțin două duzini de ulcioare, cîte unul din fiecare formă. Dar nu cumpără decît patru. Din toate fleacurile făcu o grămadă și buzunarele cetei sale se umplură de alune, semințe de coconar, năut prăjit, plăcinte și tot ce Dumnezeu lăsase pe pămînt. Niciodată ca atunci nu i-au sărit banii din buzunar și nu i s-au scurs printre degete cerîndu-i într-un fel ciudat să-i cheltuie. Îi cheltuia din plin și dacă ar fi avut o mie de duros iar fi făcut praf pe toți. Nenumăraților săraci le dădea cît apuca în mînă. Tuturor șchiopilor, ologilor, schilozilor, nenorociților și celor ce provocau milă le arunca cîte un ban. La sfîrșit, i-a venit chef și de fluierat și cumpără cel mai lung și frumos împodobit fluier din toate cîte existau. Mariano și camerista fluierară și ei.

Vizită schitul și cimitirul și la urmă, nevrînd să sfîrșească ziua fără să încerce toate emoțiile oferite pe izlaz, vizită una cîte una imfamele instalații unde se închid lucruri fenomenale spre groaza țopîrlanilor; văzu femeia cu barbă, femeia gigant, femeia pitică, mielul cu șase picioare, șerpi, *șoarecii tigru proveniți din Japonia* și alte mii de ra-

rități și minunății. Pe oriunde trecea primea ovații. Toți întrebau cine e și se auzea o larmă nesfîrșită de complimente, obrăznicii și galanterii de la cea mai elegantă la cea mai grosolană. Cînd plecă era amețită de toate, mai puțin de vin căci de-abia îl gustase, îmbătată de lumină, de zgomot, de plăcere, de surpriză, de pulbere, de lume, de fluierături, de trăsuri, de păsări, de cerșetori, de proclamări, de blasfemii, de vanități. Cînd ajunse acasă o durea capul; își aminti atunci de Botín pe care cu siguranță îl va găsi așteptînd-o furios și atunci căzu un văl negru peste bucuriile sale. Deveniră întunecate și umblau prin ea ca speriate, fugindu-i din inimă pe buze și lăsîndu-i un gust amar în tot corpul, peste tot pe unde treceau.

Urcînd scara, încet, își închipuia, după obiceiul ei, ceea ce îi va spune Botín și ceea ce îi va răspund ea. Mai mult ca sigur că va fi încruntat; îi va arunca predica lui ca de obicei despre scandal iar apoi se va potoli. Ajunseră gîfîind la etajul doi. Don José, care îl ducea pe *Riquín* adormit în brațe, mergea în urmă încă fluierînd.

Intră în salon și văzu lumină în budoar. Fără îndoială se afla acolo. Merse mai departe și-l găsi stînd pe un fotoliu fumînd. De la prima privire Isidora înțelese că scandalul va fi cumplit. Botín, pe care nu-l descriem, căci chiar Isidora a făcut acest lucru era palid, cu fața umflată și scăldată în transpirație. Isidora afecta indiferența, lăsîndu-se să cadă într-un scaun cu greutatea pe măsura oboselii sale. Cum Relimpio și Mariano intrară și ei tot nepăsători, Botín avu un gest de concediere spunînd:

— Nu vreau pe nimeni aici.

— Ne iertați . . . bolborosi don José.

Cei doi amanți rămaseră singuri. Isidora, văzîndu-se în primejdia de a face față furtunii și chiar s-o provoace, îi oferi fluierul lui Botín spunîndu-i cu șiretenie:

— Ți l-am luat de la bîlci. E fluierul Sfîntului.

Botín rupse în două tubul de sticlă și-l aruncă cu furie.

— Toată această furie pentru că am fost la Sfîntul Isidro fără să-ți cer voie.

Botín ezită. În sufletul lui se luptau mînia și spaima sau mai bine-zis pasiunea pe care o deștepta în el mutra ștrengărească a Isidorei. A avut puternice motive, fără îndoială, pentru a-și înfrînge furia.

— Mă supără mult, spuse cu o anumită gravitate parlamentară, că ai fost fără voia mea la pelerinaj. Dar aș fi iertat cu ușurință această îndrăzneală. Altele nu se pot ier-

ta... Te aştept aici de la patru ca să-ţi spun că te porţi cu mine într-un mod infam.

Isidora păli. Urcînd scările prevăzuse cearta; dar acum reieşea un lucru înfiorător pe care ea nu-l prevăzuse.

— Într-un mod infam, repetă Sánchez Botín. Să sfîrşim odată. Îmi plac lucrurile clare şi judecăţile rapide. Unde sînt cerceii cu şurub?

— Sînt aici, spuse Isidora, ducîndu-şi mîna la urechi.

— Minţi! Aia sînt falşi. Pe cei buni i-a vîndut... Şi broşa, şi lanţul, şi medalionul?...

— Bijuteriile acelea sînt ale mele şi pot dispune de ele cum doresc, răspunse Isidora prompt, deja stăpînă pe ea.

— Le-ai amanetat.

— Da, replică ea cu aplomb şi batjocură.

— Ştiu de la tapiţer că n-ai plătit scaunele. Şi, totuşi...

— Tu mi-ai dat banii. Eu am preferat să-i întrebuinţez altfel.

Zicînd acestea Isidora deveni stacojie. Limba îi amorţi.

— Ţi-ai pierdut cumpătul...

— Nu mi-am pierdut nimic, spuse ea, atingînd dintr-o dată culmea orgoliului său şi contemplînd de acolo furia meschină a lui Botín.

În timpul pauzei lugubre, care urmă acestor ultime cuvinte, Isidora îşi întoarse gîndul la originea acelei scene; se gîndi cu ruşine şi ciudă că infidelitatea ei fusese descoperită şi trecu în revistă împrejurările care ar fi putut justifica o asemenea descoperire. Ah! Indiscreţiile lui Joaquín Pez, lipsa de prudenţă. Ştia ea bine că văduvul nu era omul care să păstreze un secret. Fără îndoială şi alte femei aveau asemenea josnice legături... Se gîndi la croitorese, la coafeze, la bîrfele şi intrigile care formează o plasă invizibilă de păianjen în jurul oricărei existenţe echivoce şi imorale; şi josnicia unui fapt atît de puţin nobil abătu pentru o clipă orgoliul sufletului ei.

— Îmi foloseşti foarte bine banii, spuse Botín.

Isidora i-ar fi răspuns astfel: „De ce mi-i dai?" dar conştiinţa i se tulbură şi se simţi uluită datorită tumultului sălbatic şi luptei care se dădeau în ea între furie, remuşcare şi orgoliu. Căuta o ieşire grabnică, energică, care să întrerupă cearta, lăsînd de-o parte problema morală. O găsi în aceste cuvinte:

— Îmi eşti foarte antipatic. Lasă-mă în pace.

— Şi mai are curajul să mă gonească! exclamă Botín cu sarcasm. Tu care erai scăldată în mizerie cînd eu...

Isidora simţea că avea flăcări pe limbă. Nu se putu abţine şi-l arse pe Botín cu aceste cuvinte:

— Banii tăi nu ajung ca să mă plăteşti... Eu valorez infinit mai mult...

Botín, la adăpostul calmului său egoist şi dînd certei o întorsătură liniştită, ca unduirile şarpelui, replică astfel:

— Nu vreau să mă supăr. O vă vedem cine pe cine scoate din casă. Isidora, am aflat tot ce s-a întîmplat. Degeaba ţi-ai luat măsuri de prevedere... Totul s-a terminat... Ai cîştigat... Dar pierzi mai mult decît mine.

— Mă ameţeşti. Lasă-mă în pace.

— Asta şi vreau, să te las în pace. Ia să vedem bijuteriile, toate bijuteriile, pe care ţi le-am dat şi care nu sînt amanetate, dă-mi-le înapoi.

Isidora îşi scoase cu o grabă nervoasă inelele; scoase dintr-o cutiuţă diferite obiecte din aur şi le aruncă pe toate la picioarele lui Botín.

— Bine, bine, spuse părintele patriei, nepregetînd să se aplece pentru a culege tot ce se afla pe jos. Acum scoate-ţi şalul de Manila.

Isidora şi-l scoase şi, făcîndu-l ghem, i-l aruncă în faţă.

— Vrei să-ţi dau toate rochiile?

— Nu-i nevoie să mi le dai tu, replică Botín cu un calm cumplit. O să le iau eu. Scoate-o pe asta de pe tine.

Imediat Cytherea rămase în furou.

— Păcat că nu-mi iei şi cizmele, spuse Isidora aşezîndu-se şi apucîndu-se cu o adevărată turbare să-şi scoată una din cizme. Ia-le să le poarte nevastă-ta.

Şi-şi scoase o cizmă.

— Nu, nici chiar aşa, spuse Botín. Păstrează-ţi încălţămintea.

Isidora făcu cîţiva paşi cu un picior încălţat, iar cu celălalt desculţ şi intrînd în dormitor îşi puse altele.

În acea clipă Botín a trebuit să dea o nouă bătălie împotriva pasiunii sale; dar fapta era atît de gravă încît demnitatea învinse. Îşi îndepărtă privirea de la imaginea trupului dezbrăcat pe care îl avea înaintea ochilor şi pentru a o vedea cît mai puţin se ridică şi cu o atenţie de negustor hrăpăreţ deschise dulapul cu oglindă şi sertarele comodei, intră în dormitor, verifică totul ca un portărel care sechestrează sau inventariază. În acest timp, Isidora aruncă minunatele cizme în mijlocul budoarului şi apoi făcu la fel cu pieptenul de pus în păr.

— Bine, zise Botín, aşezîndu-se iar şi privindu-şi picio-

rul mic, cum făcea la Congres. Acum puneţi rochiţa pe care o purtai cînd te rugai în biserică cu atîta evlavie.

— Am dat-o. Eu nu păstrez zdrenţe.

Botín se întoarse în dormitor. Luă dintr-un cuier un halat şi oferindu-i-l Isidorei cu imperturbabilă răceală, îi spuse:

— Îmbracă-te cu ăsta.

Întoarse capul să n-o vadă, să nu vadă lacrimile mari care curgeau pe obrajii Isidorei, lava orgoliului ei care, ca un vulcan fierbinte, îi clocotea în piept.

Se îmbrăcă fără să zică nimic. Botín îşi luă atunci un ton împăciuitor. Nu era chiar fiara care să locuiască în mijlocul pădurii. Avea ceva uman în el, dacă de cavaler nu avea nimic.

— Poţi dispune de toate rochiile albe, murmură. Trimite mîine după ele.

— Nu vreau nimic, răspunse Isidora înghiţindu-şi lacrimile de foc, palidă, tremurînd. Şi mergînd spre uşă avu o inspiraţie dramatică; se întoarse spre el, îl privi cu un suveran dispreţ şi îi spuse:

— I-am răzbunat pe foştii soldaţi din Cuba.

Botin surîdea ca un diavol care a cîştigat un suflet.

— Mă bucur, mă bucur că am ultragiat un om ca tine.

— Totuşi, spuse Botín, forţîndu-se să surîdă şi lovindu-şi cu bastonul piciorusul, totuşi ai de ce să-mi mulţumeşti. Poţi să păstrezi toate lucrurile copilului.

— Copilul meu n-are nevoie de nimic.

Isidora plecă. În bucătărie dormea Mariano cu capul pe masă. În sufragerie don José şi camerista îl păzeau pe *Riquín* care vomitase şi, sprijinindu-şi frumosul său cap mare pe umărul lui Relimpio, se văita într-o agitată somnolenţă.

— I-a făcut rău mîncarea, spuse contabilul.

— Are puţină febră, remarcă, pipăindu-i obrajii, camerista.

Isidora îl examină. Lacrimile îi ţîşniră din nou.

— Don José, zise hotărîtă. Ia-l dumneata pe *Riquín*. Înfăşoară-l bine într-un şal. Plecăm chiar acum.

— Acum! exclamă don José înspăimîntat.

Botín apăru în uşa sufrageriei. Apoi se plimbă pe coridor. Dacă Isidora ar fi fost tare la Mitologie l-ar fi comparat cu minotaurul ce hoinărea prin galeriile întunecate ale labirintului din Creta. Bestia se întoarse în budoar şi de acolo strigă puternic:

— Isidora, Isidora!

Şi văzînd că aceasta nu răspunde ieşi din nou pe coridor şi îi spuse pe un ton mai omenesc:

— Să nu exagerăm. *Riquín* e bolnav. Poţi să rămîi pînă mîine.

Dar Isidora se învîrtea de colo-colo strîngînd nişte lucruri *ce fuseseră ale ei.*

— Rămîi, femeie, rămîi pînă mîine.

Ea intră în dormitor. Botin se plimba cu pas măsurat prin budoar.

— Haide, haide nu fi încăpăţînată. Nu te iert, dar îţi dau răgaz pînă mîine. În plus . . .

O privi atent în timp ce ea se întorcea la comodă. O privi fascinat şi de ce să nu recunoaştem şi puţin confuz. Îi spuse:

— Şi mîine poţi să-ţi iei toate rochiile.

Isidora nu-i răspunse, nici măcar nu-l privi. Dar el continua să se plimbe. Era nervos, supărat pe el însuşi. Mitologic vorbind îşi muşca propria coadă.

— Femeile astea nebune, bombăni, dacă şi-ar cunoaşte interesul; dacă ar şti să aprecieze cît valorează relaţiile cu un om serios . . . Isidora aşteaptă, ascultă vocea unui prieten. Revino-ţi, reflectează, aminteşte-ţi ce ţi-am spus de atîtea ori. De ce nu vrei să-ţi faci o viaţă ordonată? Eu sînt dispus să te ajut cumpărîndu-ţi un debit de tutun . . .

Isidora ieşi fără să-i acorde nici o privire. El se duse după ea. Din salon repeta cu voce tare:

— Poţi conta pe debit . . .

Nu primi nici un răspuns. Deodată auzi cum uşa se trînteşte violent. Toţi, în afară de cameristă, plecaseră.

Capitolul 26

ANTRACT PE STRADA ABADES

1.

— Unde mergem? întrebă Isidora cînd ieşiră în stradă.

— Ce întrebare! . . . La mine acasă, răspunse don José strîngîndu-l pe *Riquín* în braţe cu o dragoste înfocată. Strada Abades, numărul 40. Credeai că o să rămînem pe stradă?

Nu fi îngrijorată fetiţo; nu ne lasă Dumnezeu. Acasă la mine n-o să-ţi lipsească nimic. Melchor a aranjat-o foarte frumos.

Şi în mijlocul tulburării pe care mutarea grabnică i-o provocase, don José simţi o bucurie profundă considerîndu-se protectorul finei sale, simţind-o atît de aproape de el, supusă sprijinului său generos. De cîte ori îi făcea vreun serviciu, sărmanul domn nu-şi mai încăpea în piele de fericire; fiindcă există multe tipuri de orgoliu. Mergeau în tăcere pe stradă, el înainte, ea după el; căci îngustimea trotuarelor nu le permitea să meargă unul lîngă altul.

Cînd ajunseră, Melchor era acasă. Făcuse din sală birou şi lucra acolo la lumina unei lămpi cu abajur verde care împrăştia un cerc de lumină pe masă. Cu Melchor se mai afla un bărbat care lucra împreună cu el la aceeaşi masă. Din creierul bărbatului cobora pe masă un invizibil şuvoi de calcule care, cînd atingea hîrtia, se condensa în numere, precum sub influenţa frigului umiditatea atmosferei se cristalizează pe pămînt. Melchor se ridică o clipă pentru a o primi pe Isidora, pentru a afla ce se petrecuse şi pentru a-i oferi găzduire. După aceea, se aşeză iar, şi apucînd din nou binefăcătoarea pană, destinată atunci umanităţii suferinde, îşi continuă activitatea.

O privire rapidă îi ajunse Isidorei pentru a-l observa pe Melchor, care îşi lăsase barbă şi arăta foarte bine, deşi niciodată nu fusese simpatic; pentru a-l cerceta, de asemenea, şi pe omul cifrelor care o privi cu o anumită tulburare de bestie taurină, care se află în mijlocul arenei. Văzu şi sala lăsată de izbelişte, cu rafturile ei ca nişte nişe de cavou, unde zăceau în ordine hîrtii. Un plan al Madridului era însoţit de unul al Peninsulei. Amîndouă reprezentau rolul simbolic al planurilor minelor sau căilor ferate aflate în birourile de exploatare. Prospecte cu patru cerneluri pe care erau zugrăvite figuri deosebit de înduioşătoare, cu surori de caritate ce conduceau cerşetori la azil; frontonul azilului ideal chiar, cu coloane greceşti şi un soare cu semnul triunghiular al lui Iehova, răspîndeau în toată încăperea ideea că acolo se munceşte pentru a alina soarta nevoiaşilor. Cuvintele Tombole. Mari tombole, Trei extrageri lunare, Şase milioane, tipărite în culori, fluturau pe pereţi ca stoluri de păsări tropicale; şi cum hîrtia pe care acestea se aflau era cu ramuri verzi, fantezia nebună a Isidorei n-a trebuit să facă multe eforturi pentru a transforma acea încăpere într-un fel de pădure americană luminată de lună. Apoi văzu şi restul casei, care era de construcţie mai recentă, dar cu

o atît de zgîrcită folosire a terenului încît părea mai degrabă o vizuină decît o locuinţă omenească. Don José îi dădu Isidorei propria sa cameră, pentru că nu avea alta mai bună în casă, luîndu-şi numaidecît lucrurile sale. Se duse în camera servitoarei, iar servitoarea va dormi Dumnezeu ştie unde. Camera era în interiorul casei și atît de mică încît Isidorei i se păru un mormînt. Don José mergea de colo, colo cărînd lucrurile, iar cînd patul fu instalat și îl culcară în el pe *Riquín*, Isidora îi spuse:

— Du-te să-l cauţi pe Miquis, c-o să mă descurc eu cu fata la aranjatul camerei.

Fata era din Alcarria și făcea parte dintre acelea care tocmai sosiseră la tîrgul de servitoare și aducea proaspete grosolănia poporului, murdăria, stîngăcia mîinilor și a capului. Făcea totul pe dos. Avea bunăvoinţă, dar un miros insuportabil. Hainele ei păreau că nu se despărţiseră niciodată de trupul îndesat, de cînd s-a născut, iar părul încîlcit, prost pieptănat, de culoarea mătasei de porumb, împrăștia un miros de vechituri mai neplăcut decît răsuflarea ei. Isidora simţea pentru ea o repulsie de nestăpînit; n-o putea privi; n-o putea atinge și cînd o simțea prin preajmă se cutremura de oroare. Mai degrabă ar fi murit de foame decît să mănînce o mîncare gătită de ea. Prima căreia Isidora îi simţi lipsa fu camerista ei Agustina, atît de curată, atît de îndeminatică, atît de vioaie, atît de îngrijită.

— Nu, nu, exclamă tînăra cu durere. Eu nu m-am născut ca să trăiesc în sărăcie, eu nu pot fi săracă.

Dumnezeu a ajutat-o în acea noapte de probă, căci la puţin timp după ce aruncase exclamaţia aceea dureroasă ieșită din ceea ce era mai viu înlăuntrul ei, sosi camerista ei dragă. Aducea într-o boccea mare toate lucrurile lui *Riquín* și cîteva de-ale stăpînei.

— Fiara, zise, m-a trimis cu toate astea. Urla. Ah, domnișoară! Dacă i-ai fi spus două vorbe la plecare, erați împăcați... Îmi pare rău. Se căiește pentru cruzimea lui. Eu aș fi vrut să aduc mai multe, dar nu m-a lăsat. Mîine o să-i cheme pe negustorii de haine vechi... Ah! Ce păcat! Ce bogăție e acolo!

Agustina se oferi să rămînă în serviciul Isidorei iar aceasta acceptă bucuroasă, cu toate că n-avea în buzunare nici un bănuţ. Teribilă contradicţie! Ea nu putea fi săracă și, totuşi, era.

Ocupîndu-se cu aranjatul camerei, cu procurarea cîtorva obiecte de strictă necesitate, cîte lucruri nu regreta!... Cutare lucru rămăsese în al treilea sertar al comodei, cutare

în şifonierul cu oglindă... Dar acum nu mai avea nici o scăpare. Pentru fiecare obiect ce-i lipsea, Isidora scotea o mulţime de suspine care aveau menirea să transmită dezamăgirea ei insondabilelor sfere ale trecutului.

Riquin parcă se simţea mai bine. Dormea liniştit şi respiraţia lui uşoară răsuna ca un ecou de muzici serafice intonate dincolo de ceea ce se poate vedea.

Miquis şi don José întîrziau. Isidora intră în sală căci Melchor îi spusese că vrea să-i vorbească. Pentru a-şi reînnoi invitaţia. Putea dispune de toată casa dacă dorea. Dacă era nevoie să cheme vreun medic renumit putea să-l cheme imediat iar de plata lui şi de medicamente va avea grijă binefăcătorul şi filantropul Melchor. Principalul era ca ea să se liniştească; să nu ia totul în tragic, căci se afla în casa unor prieteni care o iubeau cu adevărat şi unde nu-i va lipsi nimic... În acest timp, bărbatul corpolent, care se ocupa cu cifrele, nu-şi lua ochii de la Isidora şi părea uluit, fascinat ca de o viziune mitologică sau religioasă.

Cum marele Relimpio vorbise atunci despre medici şi-l preamărise pe Miquis, namila spuse:

— A, Miquis! ... Asta vindecă totul cu apă rece. Îl cunosc bine. O îngrijeşte pe sora mea Rafaela, soţia lui Alonso, portarul casei Aransis.

Isidora nu se aştepta să audă pomenindu-se ilustra ei casă şi se tulbură puţin. Fără a înceta s-o privească, namila continuă astfel:

— Şi acum că pomenesc de casa Aransis mi se pare... Ah! Acum mi-aduc aminte. Într-o zi... acum cîţiva ani eram cu sora mea în faţa palatului şi ai ieşit dumneata, Miquis şi încă o persoană. Asta e... Ştiam eu că nu e pentru prima dată... Apoi am discutat mult cu Miquis. E simpatic. Cum el e învăţat iar eu... mai înţeleg cîte ceva în anumite probleme, am discutat despre cutare şi cutare lucru. Eu îl încolţeam iar el scăpa cu tot felul de braşoave...

— Hai, hai să terminăm cu asta, zise Melchor nerăbdător. Din douăzeci şi patru de mii de bilete rămîn nevîndute şi în beneficiul Administraţiei 6.500...

Isidora nu auzi mai mult căci sosiră Miquis şi don José. Medicul era în frac care se vedea dintr-un pardesiu uşor. Se ducea la o serată într-o anumită casă din lumea bună. Faima de care se bucura era întreţinută de relaţiile şi intrarea pe care şi-o făcuse în cele mai alese cercuri ale societăţii.

După ce-l examină pe *Riquín*, îi prescrise un calomel. Avusese ceva uşor, o indigestie şi probabil a doua zi se va simţi ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Vorbind apoi cu Isidora despre întîmplarea din seara aceea, îi spuse astfel:

— Regret această neplăcere căci nu vei găsi o altă fiară ca el. Nu există doi Botini pe lume. Dacă ar exista unde ar fi acum iubita noastră patrie? De la Pirene la Calpe ar fi fost devorată şi toţi spaniolii ne-am fi agitat într-o carceră de pînză, vai! în buzunarele acestui pungaş de naţiuni... Proasto, dacă ai fi ştiut să profiţi!... Dar tu nu ţi-ai văzut interesul şi în zilele noastre cine nu-şi vede interesul e pierdut.

— Lasă-mă în pace cu socotelile tale. Unde te duci acum?

Fracul o captiva şi îşi şi imagina saloanele strălucitoare în care va intra Augusto peste puţină vreme, masa supraîncărcată la care se va aşeza şi persoanele cultivate şi elegante cu care va fi în relaţii familiare o mare prte din noapte. Acesta era genul de închipuiri care se mula cel mai uşor pe creierul ei. Miquis o cunoştea şi-i trecea prin faţă atîtea minunăţii, povestind lucruri extraordinare, unele dintre ele fictive, şi descriindu-i acele lumi îndepărtate în care ea nu putea pătrunde decît cu fantezia dar şi mai bine cu dorinţa ei arzătoare.

— Acum cîteva seri, îi spuse, am luat masa în casa ducesei cu Pez al tău. Se pare că o să înoate spre Havana, căci aici a rămas pe uscat. L-au curăţat cămătarii. Ştii că mi-e milă? E ceea ce se numeşte un băiat bun, serviabil, amabil, afectuos, debil şi care nu face rău nimănui decît lui însuşi.

Isidora furioasă şi nervoasă, schimbă discuţia şi se prefăcu veselă:

— Ah, mi s-a spus că te căsătoreşti. E adevărat?

— Aşa se zice, da. Pînă nu faci foc, nu iese fum.

— Cu fata notarului?

— Cu fata lui Muñoz y Nones.

— Bun copac ţi-ai ales să te sprijini. E bogată.

— Îţi jur că nu bogăţia m-a atras. Dispreţuiesc grandoarea şi vanităţile omeneşti. Mă căsătoresc din dragoste, din pură dragoste. Asta nu se mai întîmplă nimănui decît păstorilor şi mie...

— Şi e frumoasă?

— Pentru mine nu e alta care să-l semene.

— Şi o să se facă şi mai frumoasă, se zice.

— Nici nu mai e nevoie. Înainte de toate e aleasa mea.

— De ce nu-i spui socrului tău o vorbuliță despre procesul meu? O să depună mărturie. Pe lîngă asta e notarul casei Aransis.

— Viperă! Vrei să-l corupi pe notarul cel mai imaculat.

— Nu, nu. E vorba de dreptate. Eu îi cer să nu se lase corupt de familia Aransis. Asta mi-e de ajuns.

— Nu-l cunoști pe viitorul meu socru. Spunîndu-ți că el, cu de la el putere dezminte și face să se uite renumele prost pe care l-au avut în toate timpurile domnii cu pana și pecetea... Muñoz y Nones oferă admirației umanității următorul fenomen: este un om care a făcut o avere cu onoarea sa, avere nu foarte mare, se înțelege, căci corespunde materiei din care e făcută. Socrul meu discreditează și neagă o mie de lucruri convenționale și de rutină. De la Quevedo încoace s-a dus vestea că notarii sînt rapace, vicleni, venali și, pe deasupra, urîți ca dracii, înalți cît o prăjină, cu nasul mare și unghiile netăiate, murdari și prost educați. Acest tip nemanierat a dispărut și ca dovadă iată-l pe socrul meu care e cinstit, sincer, liberal și, pe lîngă asta, drăguț, simpatic, foarte amabil și comunicativ. În aceste vremuri de reînnoiri sociale vechile figuri au dispărut și nu există acum un model personal determinat pentru fiecare meserie sau profesie. Astfel, vei vedea astăzi un judecător de primă instanță care seamănă cu un polițist; vei vedea un bariton care seamănă cu un primar; vei vedea marinari care par simpli spectatori și chiar un filosof ce poate fi confundat cu un canonic. O spun pentru că Muñoz y Nones pare un diplomat. Are înclinații de mare domn și obiceiuri de sportman. Păcat că nu a deschis niciodată altă carte decît codul de procedură civilă! De altfel, în privința cinstei nu i se poate reproșa nimic și are din această cauză aproape tot atîta faimă cum au alții pentru că sînt șmecheri. E obiceiul în vremurile de azi, să se presupună și să se afirme că nu există decît răutate, egoism și rapacitate. E o greșeală, o prostie! Lumea ar putrezi dacă ar lipsi o clipă dezinfectantul virtuții, a cărui acțiune energică se observă în toate domeniile, din cele mai înalte pînă la cele mai joase sfere... Așa că plec, căci văd că te supăr...

— Rămîne stabilit să-i recomanzi socrului tău procesul.

— Rămîne stabilit că e inutil.

— Gogomanule.

— Șarpe cu clopoței, cu bine.

2.

După ce plecă Miquis, veni Mariano, care o căuta pe sora sa ca săi ceară bani. Nici nu se gîndea că-l va găsi acolo pe meşterul lui care, văzîndu-l, rămase deconcertat, căci trecuse o săptămînă decînd Mariano nu mai dăduse pe la atelier. Se ridică împotriva lui o furtună de reproşuri. Sora sa îl dojeni cu asprime pentru purtarea urîtă, Juan Bou făcu consideraţii morale, Melchor îl numi vagabond, haimana şi predestinat închisorii, pînă şi prietenul şi tovarăşul său de cafenea Relimpio promulgă despre vagabondaj concepţiile cele mai severe. Distrus şi fără curaj pentru a mai cere surorii sale bani, Mariano se retrase pe o bancă ce se afla în strîmta încăpere şi rămase acolo vreme îndelungată singur, tăcut, ghemuit, meditînd asupra unei singure idei, întoarsă de mii de ori pe toate feţele, ca un cîine care roade şi răsuceşte un singur os după ce i-a luat şi ultimul strop de carne.

Dorinţa bucuriei, pofta şi setea arzătoare de satisfacţii materiale, care ocupau un loc important în fiinţa morală a lui Mariano şi care vor creşte cînd acesta va ajunge la maturitate, se obiectivau, asta e, în fiul lui don José Relimpio. Acele vagi pasiuni se cristalizează mereu, ca să zicem aşa, în invidie, care este unipersonală şi antropomorfică.

Mariano, uitat într-un colţ părăsit şi auzind de acolo scîrţîitul penelor care în sală desenau atît de lucrative cifre, se întreba pe ce motiv avea domnişorul Melchor pălărie şi el nu; din ce cauză domnişorul Melchor se îmbrăca bine iar el umbla în cămaşă;din ce cauză domnişorul Melchor mînca prin restaurante, curta balerine, fuma ţigări fine şi se plimba cu domni, în timp ce el, bietul *Pecado*, mînca şi fuma aproape ca cerşetorii şi avea ca prieteni pe alţii la fel de săraci şi de nenorociţi ca şi el. Singurătatea în care trăia îl trezise înainte de vreme. Precocitatea lui pentru a cumpăra şi a face calcule nu era obişnuită printre copiii ajutaţi de părinţi sau de rude afectuoase. Căci faptul că era abandonat şi trăia după cum îl ducea capul îi influenţase dezvoltarea sa morală. De caracterul fiecăruia depinde ca această dezvoltare să fie bună sau nu şi e evident faptul că cei care iubesc foarte mult munca la fel ca şi marii criminali şi-au hrănit spiritul dintr-o copilărie solitară. Copacul sălbatic, jucăria vînturilor într-o ţară pustie, capătă o vigoare remarcabilă.

Mariano era rebel din fire; nu iubea, nici nu ştia să aprecieze căldura dulce a căminului familial. Nu vroia să

locuiască împreună cu mătuşa sa Encarnación, căci aceasta se purta aspru cu el, nici cu sora lui, căci îi făcea morală, nici cu Juan Bou, căci îi supraveghea toate acţiunile. Îi plăcea să se adăpostească prin dubioase pensiuni particulare ce se aflau prin cartierele din Sud; îşi schimba frecvent locuinţa, în loc să aibă un domiciliu stabil, înnopta pe unde apuca şi mînca prin taverne. Exerciţiul vieţii independente îi dădu o anumită putere de voinţă ce e caracteristică vagabonzilor; îi puse mintea la contribuţie, îi precipită dezvoltarea intelectuală. E bine să-l studiem temeinic pe vagabond pentru a înţelege că este o fiinţă caracterizată prin dezvoltarea prematură a spiritului de achiziţie, a prefăcătoriei şi a adaptării. Nu se explică altfel accentuata precocitate, nici trăsăturile geniale care constituie disperarea poliţiei şi groaza societăţii faţă de criminalii între optsprezece şi douăzeci de ani. Ţiganul, fiinţă sălbatică în cadrul societăţii, reprezintă o culme a agerimii, o arhivă de tertipuri juridice şi un tip ce batjocoreşte abil poliţia. Vagabondul adolescent, alt tip de sălbatic, ştie mai multe despre lume şi mai multă economie politică decît doctorii recent ieşiţi de la universitate.

Mariano se afla pe atunci pe punctul de a-şi consuma ştiinţa sa în aritmetica monotonă; i se dezvoltase deja gustul pentru calcule, patima neînfrînată pentru achiziţie şi facultăţile obscure ale adaptării, ale prefăcătoriei, făţărniciei.

După seara aceea, în care l-am lăsat părăsit într-un colţ, pe bancheta din vestibul, se duse cu punctualitate la atelier. Muncea din ipocrizie. Meşterul Juan Bou se arăta atît de amabil cu el în acele zile încît nu ştia ce să-i facă şi amabilitatea lui era atît de ieşită din comun, încît ajunse chiar să-l numească fiu şi să stea de vorbă cu el de la egal la egal.

— Bine, fiule, bine, merge bine. Ai fost puţin cam nesăbuit, dar tu însuţi ştii că munca înseamnă viaţa, religia porului... O să-ţi fac o propunere: vrei să locuieşti cu mine? Eu sînt singur. O să-ţi dau o cameră, un pat, o farfurie şi o lingură. În casa mea nu e lux, dar nu lipseşte strictul necesar.

Apoi îi puse în legătură cu Isidora mii de întrebări supărătoare şi confuze la care Mariano nu ştia ce să răspundă. Dacă sora lui era fericită, dacă se scula tîrziu sau devreme, dacă îi plăceau căpşunile şi brînza de vaci, dacă se ducea la teatru. Pe lînga asta, meşterul Juan Bou părea că plesneşte de bucurie... Lucrătorii nu-şi explicau motivul acestei veselii; unii o atribuiau bunului mers al afacerilor cu tombola,

alții pentru că la loterie cîștigase premiul cel mare. Dar Juan Bou dădea peste cap toate dezbaterile îndelungate ale lucrătorilor săi căci, dintr-o dată, devenea trist și scotea niște suspine care ar fi mișcat pînă și piatra litografică, dacă aceasta ar fi fost puțin mai moale. S-ar crede că se supăra pe el însuși și că vroia să scape de un gînd urît. Cîteva zile muncea puțin și se întîmplă de mai multe ori ca ei să întîrzie și să încurce desenele datorită distracției și stîngăciei meșterului, lucru complet neobișnuit la un om atît de scrupulos cu munca.

O altă întîmplare demnă de a fi remarcată s-a petrecut în acele zile. Juan Bou observă că, în privința tombolelor de binefacere, contabilitatea nu era atît de curată, precum trebuia și fie, și pentru a se supune conștiinței sale, sau pentru a ceda egoismului care îl sfătuia să nu se compromită în fața justiției, ieși din Societate, renunțînd la participările sale. Rămase cu lucrările de litografie pe care trebuia să le plătească cu religiozitate după cum fusese stabilit. De atunci relațiile lui cu Melchor slăbiră mult.

La începutul lui iunie Mariano observă cu o spaimă invidioasă că Melchor înainta rapid pe drumul prosperității. Umbla în trăsură cu doi cai, însoțit de domni din lumea bună; mînca mereu în oraș; primea în dar trabuce de Havana și alte lucruri sfinte; Croitorul îi aducea costume peste costume..., își mobilase luxos o parte din casă... Și de atîta gîndit la prosperitatea crescîndă a domnișorului Melchor, *Pecado* își perfecționa *intellectus*-ul său îmbogățindu-l cu noi cunoștințe în legătură cu proprietatea, acumularea și bogăția, cunoștințe sau idei care clocoteau în mintea lui, ca și embrionii frumuseții și fixarea nelămurită a planului artistic în mintea poetului, în trecerea de la copilărie la maturitate.

Pe la Sfîntul Ion încetă să mai lucreze. Într-o seară se duse să-i ceară bani surorii sale și, cum aceasta n-a vrut să-i dea, se înfurie, se certară, ea se sperie, se renegară reciproc, el o jigni, Isidora plînse, don José interveni mai mult cu gelozie decît cu autoritate și, în sfîrșit, băiatul plecă de la ei bombănind:

— Nu vrei să-mi dai nimic. O să-mi dea Gaitica.

Din acea seară Mariano dispăru. L-au căutat dar nu l-au găsit nicăieri și mult timp nu s-a știut nimic despre el.

3.

Din cauza asta și din alte motive Isidora traversă o perioadă de adîncă tristețe. Insomniile se repetau aproape noapte de noapte, zăpăcind-o cu alternantul chin al iluziilor reale, de delir somptuar și de teroare sau dezamăgire. Un gînd referitor la un lucru foarte practic o înțepa și o mîhnea: „Desigur că într-o lună și jumătate de cînd locuiesc aici, Melchor mi-a făcut rost de bani pe care va trebui să-i plătesc într-o zi . . . E atît de comod sistemul pentru mine că, fără să știu cum, mă afund în bănet. E de ajuns să-i spun lui don José de ce am nevoie; don José aleargă în sală, vorbește cu el și din fondul pentru tombole . . . doamne Dumnezeule! La cît se va ridica? Nu știu, căci nu notez nimic. Aici ar fi prins bine cărțoaiele nașului. Melchor ar fi notat la fix și s-ar fi gîndit să-mi ceară banii înapoi, dar în ce fel? . . .“

Lungi clipe își petrecea în reflecții despre proces și spunea: „Merge înainte. Acum urmează ceea ce se cheamă dovada cu acte. Dar pînă nu trece vara nu se va intîmpla nimic. Avocatul mi-a dat speranțe mari. Dacă asta s-ar rezolva repede ca să-i plătesc lui Melchor și să scap de cursa pe care mi-o întinde! . . .“

Gîndindu-se la Juan Bou, care deseori o curta, spunea:

— Bietul Bou! Este animalul cel mai drăgăstos din cîte cunosc. Îl iubesc ca pe calul cu care ieși la plimbare.

Cartierul în care soarta vitregă o adusese să trăiască era pentru fiica lui Rufete cumplit de antipatic. Cîteodată, după-amiaza, ieșea cu *Riquin* și don José să dea o raită pe străzile Mesón de Paredes, Rastro și Toledo și era tristă și îi repugna. Căldura devenise insuportabilă și seara toți vecinii se instalau pe trotuare: copiii se jucau, femeile pălăvrăgeau. Isidora găsea în toate: în case, străzi, oameni, bărbați, femei, copii pecetea grosolăniei pe care tovarășul ei de plimbări n-o sesiza ca ea. Îngustimea trotuarelor obliga trecătorul să sară tot timpul din dală în dală și asta adăuga o nouă neplăcere zgomotului, mirosului urît și prafului.

Expulzată din acele locuri datorită propriei ei delicateți și bunului gust, obișnuia să se îndrepte spre nord și să se apropie de Puerta del Sol „Pentru a respira puțină civilizație.“ Dar nu se aventura prea mult prin cartierele din centru căci vederea vitrinelor pline de obiecte ale vanității și luxului îi provoca atîta durere și dezamăgire de parcă i-ar fi înfipt un pumnal de aur cu pietre prețioase în inimă. Repulsia pentru zona din sud și mîhnirea pentru cea din centru

o duceau spre margini, spre marea plăcere a lui don José, care îndrăgea cîmpul și zburdălniciile pastorale.

Iulie făcuse din Madrid o tigaie. *Riquín* s-a îmbolnăvit de tuse măgărească și trebuia dus în altă parte. Sărmanul căpățînos! Ți-era milă cînd îl priveai, cînd îl apuca tusea se aprindea tot la față, înțepenea și rămînea fără suflare de parcă era pe punctul de a-și pierde viața în acea clipă... Dar mama sa nu dispunea de fonduri pentru călătorie fapt pentru care era cumplit de îndurerată. Joaquín Pez se afla în Franța și nici măcar nu-i scria... Din fericire, sau poate din nenorocire, Melchor se oferi cu multă plăcere să rezolve dificila problemă. Căci sărmana avea nevoie de atîtea! N-avea îmbrăcăminte potrivită pentru călătorie, nici pălărie, nici nimic din ceea ce vara cere în mod imperios, ale cărei călduri egalează în risipă cu balurile și petrecerile iernii. *Riquín* era aproape dezbrăcat.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, spuse Melchor pe un ton părintesc; eu nu pot admite să duci lipsă de ceva... N-o să-ți mai lipsească nimic...

Începură să frecventeze modistele și acestea, ca și alegerea materialelor și pălăriilor, o ținură pe Isidora într-o stare de excitație febrilă timp de cîteva zile. Vanitatea o făcea să trăiască de două ori mai mult și o înșela ca pe un copil, cu aparențe de fericire. Își văzu iar strălucind frumusețea într-un cadru de percaluri fine, de panglici de mătase, de flori artificiale, de voaluri delicate și se recreie cu frumoasa sa imagine în fața oglinzii. Ce e viața? O jucărie.

Melchor hotărî ca ea să meargă la Escorial și vru s-o însoțească. Isidorei nu-i făcea nici o plăcere compania; dar împrejurările, ah! cu logica lor copleșitoare, o obligară să accepte. Se afla în ghearele perfidului său creditor și nu se putea eschiva. A fost victima unei ambuscade formate în trădătoarele umbre ale mizeriei; a căzut într-o capcană de bani infami, înarmată cu ceea ce întreține vanitatea. Încă se mai putea salva, rupînd cu toate, declarîndu-se insolvabilă și resemnîndu-se cu sărăcia; dar *Riquín* avea tuse măgărească, era foarte plăpînd, și amenințat să moară topit în căldurile Madridului ca iasca în foc. Trebuia să se supună fatalității, după cum spunea Isidora, numind fatalitate o serie de fapte rezultate din propriile sale defecte.

Melchor hotărî ca tatăl său să rămînă în Madrid pentru a avea grijă de casă. Cumplit zbucium și exil pentru don José! După bine gînditul plan al înțeleptului Melchor, acesta se ducea și venea, locuind cîteva zile la El Escorial și altele la Madrid, căci afacerile sale nu-i permiteau să pără-

sească orașul decît pentru puțin timp. Îndeplini cu fidelitate programul. Don José se ducea la El Escorial duminica, cu trenul de plăcere, în vreme ce Melchor rămînea la Madrid. Ce fericită era cea zi! Zece ore cu Isidora și cu *Riquin!* Fericirea sa era tulburată întrucîtva cînd observa la fina sa o tristețe apăsătoare și bolnăvicioasă. Dacă vorbea despre Melchor, o făcea în termenii cei mai nefavorabili pentru tînărul de viitor. Și ce dorință arzătoare avea să se întoarcă la Madrid! *Riquin*, aproape restabilit, sărea și alerga pe cîmp și obrajii lui renășteau proaspetele culori ale sănătății. Don José își petrecea toată ziua ca fascinat și ochii nu i se săturau să-i privească pe mamă și pe fiu. Se plimbau toți trei pe munte, se așezau, duceau o viață idilică, asemănătoare cu cea pe care don José o văzuse pictată pe paravanele casei Aransis. Seara, Relimpio se întorcea la Madrid, la el acasă; dormea ca un îngeraș și visa că e pasăre și că stă pe ramura unui copac și cîntă. Și *Riquin* era pasăre și fîlfîia din aripi făcînd primii pași în lumea aeriană. Isidora era o păsărică melancolică. Toți cîntau; dar don José era cel care cînta cel mai mult și cel care stătea pe ramura cea mai înaltă.

La jumătatea lui septembrie, Isidora se întoarse la Madrid lăsînd o amintire plăcută în colonia de vară de la El Escorial. Atunci se întîmplă în viața lui Melchor un fapt deosebit. Dintr-o dată prosperitatea, fastul și grandoarea au dispărut ca prin minune fără să se cunoască motivul. Juan Bou zicea că domnii de la Societatea care se ocupa cu organizarea tombolei au căutat nod în papură în gestiunea tînărului Relimpio. Fapt e că într-o zi veniră hamalii și îi luară cărțile și toate materialele din birou. Melchor se despărți seara de tatăl său și Isidora, spunîndu-le că pot rămîne în casă, că să facă cu ea ce vor, căci el pleacă la Barcelona să-și găsească o nouă afacere.

Rămaseră toți trei singuri: Isidora, *Riquin* și bătrînul și se văzu aproape realizat visul ornitologic al lui don José: toți trei ciripind în pom. Erau, efectiv, păsări, căci nu aveau decît ce era pe ei și ceea ce providența divină dorea să le mai dea pentru a trăi de azi pe mîine. Lumea se deosebește de păduri prin faptul că trebuie să plătească cuibul. Cele trei păsărele ale noastre aveau casă, dar n-aveau cu ce s-o plătească, deoarece Melchor lăsase casa de bani în asemenea hal de curată încît nu se găsea în ea nici un sfanț.

— Dumnezeu nu bate cu parul, spuse Relimpio.

Pentru a face față nevoilor presante de fiecare zi, Isi-

Capitolul 27

TANDREȚEA URSULUI

În toată această perioadă dezastruoasă, în care cei trei nefericiți ai acelei case din strada Abades nr. 40 se despărțeau de echipaj, ca un vapor naufragiat care își aruncă încărcătura pentru a se menține încă o oră la suprafața apei, Juan Bou îi vizita în fiecare seară, după lucru. Isidora ascundea cu grijă lenta și dureroasa catastrofă, încercînd să dea casei un oarecare aspect de ordine și să-și mascheze truda sub aparența unei liniști mincinoase. Înduioșat de un nobil respect pentru Isidora, Bou își denatura exprimarea pentru a nu mai fi aspră și astfel, vorbind despre popor și despre lichidarea socială, folosea termeni moderați și propoziții meșteșugit delicate care ieșeau din gura lui ca mugetul unui bou care își propusese să fie emulul privighetorilor. După asta se cunoștea felul inimii sale.

Miquis îi dăduse bunului litograf nenumărate definiții. Era după părerea prietenului nostru un butoi cu etichetă de alcool dar plin cu apă; un urs neîmblînzit; o viperă neveninoasă; un ac cu gămălie păstrat în teaca unei săbii; un scaiete avînd caliciul unui mac; un vrăbioi îmbrăcat în cămilă și o epigramă scrisă în octave regale. Auzindu-l povestind epicele sale lupte pentru cauza poporului, don José și *Riquín* rămîneau uimiți; dar Isidora nu-și putea stăpîni cu ușurință rîsul.

Amabilitățile lui Bou față de Isidora semănau cu cele ale ursului care vrea să-și arate dragostea stăpînului său omorîndu-i o muscă pe frunte. Cîteodată, lăsînd să vorbească sentimentele sale, se exprima cu simplitate și naturalețe. Era ca acele măști tragice care în arta decorativă apar scoțînd flori din gurile lor monstruoase.

Una dintre cele mai expresive manifestări ale consideraţiei pe care Bou o avea pentru Isidora şi naşul acesteia era să le ofere participare la biletele de loterie la care juca; dar cum era atîta lipsă de bani în casă, rareori se realiza operaţia. Ursul vroia să cedeze gratuit o parte din bilet, dar Isidora nu accepta. Celelalte atenţii constau în a-i însoţi la plimbare prin parc şi în a cumpăra dulciuri şi jucării pentru *Riquín*, iar seara în a vorbi cu el mult şi cu afecţiune. Era curtenitor cu Isidora şi o privea cu o evidentă intenţie de a-i spune ceva delicat şi dificil . . . ! Uneori, în lungile plimbări pe care le făceau, Juan Bou mergea tăcut şi suspinînd. Se părea că însăşi sluţenia lui îi alimenta timiditatea. În schimb, în discuţiile de seară, limba i se dezlega pălăvrăgind într-una, îşi proslăvea cu lipsă de modestie dragostea sa pentru muncă, cîştigurile sale şi făcea planuri de viaţă tihnită şi metodică. Pe lîngă asta aflase de moartea unei rude foarte bogate şi aştepta o frumoasă moştenire. Se considera extrem de fericit, deşi îi lipsea ceva; da, ceva îi lipsea pentru a fi în întregime fericit.

O pomenea, de asemenea, pe sora lui, Rafaela, soţia lui Alonso, care era tot bolnavă şi auzindu-se pomenită casa strămoşilor ei Isidora se emoţiona şi se tulbura. De nenumărate ori Bou o invitase să viziteze împreună palatul Aransis, ale cărui frumuseţi el nu le văzuse; dar Isidora se scuza mereu de teama exacerbării sentimentelor sale în prezenţa acelor venerate şi iubite locuri, patria ei pierdută.

Într-o zi, cînd fiica lui Rufete venea de la negustorul de haine vechi, se întîlni cu litograful pe strada Duque de Alba.

— Mă duc la palatul Aransis s-o văd pe sora-mea, îi spuse. Se simte mai rău şi azi-noapte au împărtăşit-o. Vrei să vii cu mine?

Primul ei impuls a fost să refuze propunerea lui Bou; dar cu atîta stăruinţă insista şi o ruga încît, în final, Isidora n-a vrut să fie cu el atît de dispreţuitoare şi plecară împreună. Pe de altă parte, aceeaşi emoţie de care se temea o atrăgea cu o forţă misterioasă. Există în orice suflet laolaltă cu teama de emoţii o curiozitate pentru ele, o simpatie de nedefinit a inimii omeneşti pentru patetism. Cum privirea la înălţimi simte chemarea abisului, tot astfel sufletul simte atracţia perfidă a dramei.

Sosiră. Rafaela se simţea mai bine în ziua aceea şi împărtăşania dînd odihnă şi bucurie spiritului ei îmblînzise boala. Alonso părea mulţumit şi plin de speranţe în vindecarea soţiei sale. Isidora şi Bou stătură mult în săliţa portarului vorbind despre boli în general şi despre astm în spe-

cial, despre clima Madridului, despre cea din Mataro, regiunea de unde era familia Bou; despre doctori, despre medicamentele cutare și cutare; de fapt, Isidora nu lua parte la discuție decît răspunzînd monosilabic dîndu-și astfel consimțămîntul, căci cele cinci simțuri ale sale erau atente la camera portarului și uimite de sărăcia confortabilă a acelui cuib de nevoiași amenajat într-un colț al palatului de bogătași. Covorașul decent; mobilele vechi rămășițe glorioase ale generației anterioare din familia Aransis și, pe deasupra, nenumăratele gravuri cu sfinți și fecioare, stampa, înfățișîndu-i pe los Comuneros și alte gravuri atîrnate de perete într-o elegantă dezordine, îi ocupară tot timpul cît rămase acolo. Obosit de discuție și foarte mulțumit de îmbunătățirea stării surorii sale, Bou se ridică de pe canapeaua de răchită împodobită cu perne de percal roșu și, întinzîndu-se, spuse:

— Matías, dă-mi cheile că vreau să văd ce-i pe sus.

Dîndu-i un mănunchi zornăitor de chei, Alonso o privi pe Isidora cu atenție amintindu-și de ceva:

— Mi se pare, zise, că am mai văzut-o pe aici pe această domnișoară... În sfîrșit, urcați și vedeți despre ce e vorba.

Juan Bou urcă marea scară încet căci corpolența sa era dușmanul declarat al agilității. Isidora urcă în fugă și pe ultima treaptă îl așteaptă pe prietenul ei, aruncîndu-i o privire tristă și un surîs distrat și prietenos căruia i se putea da îndrăzneața interpretare de batjocură. Persoana bravului catalan era compusă din două părți: corpul său atletic îmbrăcat într-o haină în carouri și un baston de trestie spaniolă al cărui mîner format dintr-un corn de cerb se încovoia, oferind mîinii toate facilitățile de adaptare, cînd pentru a se sprijini, cînd pentru a face din el o moriscă sau chiar o baghetă de dirijor al cuvîntului. Niciodată, în afara casei, nu se despărțeau om și baston și se ajutau unul pe altul, după caz. Persoana lui Bou era completată de o pălărie adîncă de forma cea mai obișnuită, ușor aplecată pe partea dreaptă, ca și cum în acea parte se aflau toate ideile pe care era nevoie să le protejeze de intemperii.

Și urcînd, fredona printre dinți. De ce era atît de greu să-i iasă de pe buze un cîntec care-i sta pe limbă? Fără să știe ce spune, Bou intona în șoaptă nu știm ce cîntec pe versuri compuse ad-hoc. Isidora nu-și putea stăpîni rîsul auzindu-l cîntînd astfel:

Vin apoi sfeșnice o mie
cu lumea din parohie.

— Ce-am mai obosit pe scările astea! zise ursul greoi

cînd ajunse. Cînd o să se reformeze societatea, treptele o să se suprime. La parter toată lumea.

Deschise prima ușă și intrară; și în timp ce Bou continua să deschidă uși Isidora făcea același lucru cu balcoanele ca să intre lumina, dornică de a lumina bogatele grote. S-ar fi crezut că tot conținutul vastelor săli se bucura văzîndu-se luminat. Totul se trezea, deschizînd vreun ochi somnoros și lumina cuprinzînd cavitățile întunecoase învia parcă pălmuită tapiserii, mobile și tablouri.

— Cine o fi animalul ăsta? zise litograful oprindu-se în fața tablourilor. Ce țeapăn e! Iartă-mă, cavalerule; eu credeam că ești un băț. Și ne privește cu oarecare necaz... Nu-i nimic, domnule; noi nu mîncăm oameni... A, iată și o călugăriță. Și e frumoasă...! Bună bucățică oi fi fost, surioară. Ce vremuri! Regret că ați murit, domnilor, căci astfel nu veți vedea cum o să le venim de hac liptorilor poporului, călăilor sărmanului muncitor... Ah! Dumneata cel cu guler plisat ce pare o farfurie, cel cu crucea de Calatrava, dumneata, filfizonule, dacă ai trăi în timpurile astea și ai apuca ziua dreptății, nu ne-ai mai privi cu aceiași ochi!... Fugi de-aici! I-aș pune o mătură în mînă! Domnul cruciad ar mătura străzile..., *și gata*.

După aceea, întorcîndu-se spre Isidora care, îngrozită de limbajul bestial al prietenului ei, privea strada prin ferestre, îi spuse:

— Luxul ăsta exagerat înspăimîntă gîndirea, provoacă toată sudoarea poporului, toate dorințele arzătoare, toate insomniile, toate durerile, foamea și privațiunile. Asta e; sărmanul muncitor se deșală muncind pentru ca acești leneși să trăiască bine în palatele astea pline de vicii și crime, da, de crime, și nu-mi pare rău c-o spun. Blestemată castă!... Isidora, nu gîndești la fel ca mine? De exemplu: bietul muncitor își rupe spinarea muncind, doarme pe un pat prost, mănîncă o amărîtă de mîncare, n-are în casă decît un scaun tare pe care să stea, în timp ce acești trîntori, ca să nu zic altfel, fără să pună mîna pe o unealtă, fără să facă nimic, calcă pe covoare, mănîncă bunătăți, și stau pe mobile moi pe care ei nu știu să le facă.

Și alăturînd cuvîntului acțiunea se așeză, mai bine-zis se trînti pe un fotoliu cu arcuri în care trupul său greu se cufundă.

— Mii de draci, ce moale e! Ce bine se stă în el? Șmecheri fanfaroni! V-aș da eu în loc de fotolii cu arcuri, de exemplu, o tejghea de tîmplărie... V-aș da eu cu ghioaga în cap!

Atît de grosolane necuviințe o iritară pe Isidora. Și bietul Juan Bou, atît de inocent de efectul produs de lătrăturile sale! În fiecare moment spunea: „Nu gîndești ca mine?“ și mergînd dintr-o parte în alta se arunca pe fotolii și pe sofale pentru a le încerca moliciunea, se așeza cu genunchii pe pernele spătarelor, se învîrtea în jurul unui paravan, rîdea ca un sălbatic, pipăia bronzurile, mîngîia obrajii nimfelor aurite, făcea curte damelor fotografiate și de cîte ori trecea dintr-un salon în altul lovea puternic cu bastonul în parchet, ca și cum ar fi dorit să primească și covorul, în limbajul loviturilor, expresia contondentă a furiei poporului . . . În acest timp, nu-l putea privi. Credea că vede în cuvintele lui, în toată persoana lui și în baston, erijat în reprezentantul prostimii, profanarea cea mai odioasă. Era ca ereticul care calcă în picioare jertfa. O supăra întruna, îl ura și ar fi dat oricît ca să-l poată azvîrli în stradă, după ce poruncise să-i rupă bastonul pe spinare.

— Și ce perdele! zise Bou atingîndu-le într-un fel nerespectuos cu bastonul. Oamenilor ăstora nu le place frigul. Na! Frigul a fost lăsat pentru bietul muncitor care umblă fără serviciu pe străzi. Asta e, există doi Dumnezei: Dumnezeul bogaților, care dă perdele și Dumnezeul săracilor, care dă zăpadă, gheață. Isidora, Isidora nu ești de acord cu mine, nu crezi că această canalie trebuie exterminată? Tot ce vedem aici a fost smuls de la popor, toate acestea sînt, deci, ale noastre. Nu-i așa?

Fiica lui Rufete, pentru a nu-i răspunde cu asprimea cu care ar fi meritat, nu zicea nimic și se făcea că privește porțelanurile. Bou privi și el acele o mie de fleacuri superbe, care nu foloseau la nimic, le atinse, le luă în mînă și le puse cu violență la loc cu riscul de a le sparge. După o vreme se întoarse să-i spună ceva foarte important prietenei sale dar n-o mai văzu. O strigă încet; apoi cu voce tare; dar Isidora nu răspunse.

Bou trecu în altă cameră; de acolo într-un frumos salonaș; din salonaș într-un dormitor discret și întunecat și acolo crezu că distinge ceea ce căuta. Lumina slabă nu-i permitea lu Jean Bou să vadă obiectele. Înaintă, începu să vadă bine și, într-adevăr, Isidora se și afla acolo, așezată pe un pat de care își sprijinea brațul drept. Cu capul pe braț plîngea în tăcere, exprimîndu-și o durere puternică și fără spasme, o durere liniștită ca toate durerile vechi cu care te obișnuiești odată cu monotona lor permanență. Juan Bou rămase uluit în fața acelei scene și apoi îi puse una după alta întrebările obișnuite potrivite cu întîmplarea:

— Ai ceva? Ți-e rău?

Văzînd că Isidora nu-i răspundea, Bou luă un scaun și se așeză lîngă ființa îndurerată. În momentul acela avu o idee care îi produse mare mîhnire. Își aminti subit că Isidora era în proces cu o casă nobilă. Doamne Sfinte! Acea casă era casa de Aransis, da, își amintea că auzise vorbindu-se vag de aceasta, căci Isidora vorbea de procesul ei fără s-o pomenească niciodată pe marchiză. Fără îndoială lucrurile, vorbele nepotrivite spuse de Bou, cînd vizitase saloanele, au jignit-o pe tînără care se presupunea moștenitoare, sau poate chiar era, a acestei ilustre familii.

— Ești supărată pe mine pentru prostiile pe care le-am spus? Te-am jignit! ...

Isidora clătină din cap, negînd.

— Ah! Știu, acum știu! exclamă el cu bucurie gîndindu-se la altceva.

Crezu că pătrunde adînc adevărata cauză a durerii prietenei sale. Înțelese că Isidora stătea prost cu banii. Fără îndoială, în ziua aceea lipsurile bănești ajunseseră la cel mai înalt grad și nefericita și atrăgătoarea tînără se vedea amenințată de un conflict grav. Oh! Ce bun prilej i se ivea lui Juan Bou pentru a realiza un act moral la care se gîndea de mult! Superbă împrejurare! Acum, într-o clipă, putea să răspundă cu dragoste și caritate, două lucruri care sînt unul singur, emisfere diferite ale aceleiași lumi infinite.

Era ceva în locul solitar și retras așa ca în durerea Isidorei, care l-a incitat să nu mai întîrzie hotărîrea lui generoasă. Oh, Dumnezeule din ceruri! Dacă întotdeauna Isidora i se păruse frumoasă atunci i se păru că atinge supranaturalul, impodobită cu divina expresie a durerii sale. Milă și dragoste împreună, cît sînteți de puternice!

— Isidora, Isidora, zise bîlbîindu-se vipera neveninoasă.

Apoi tăcu o vreme. Trecu un sfert de oră care pentru el fu cît un sfert de secol. Descătușîndu-se tot într-un suspin uriaș, zise din nou:

— Isidora.

Aceasta îl privi fără să vorbească, fixîndu-și în înfățișarea ciclopică a lui Bou ochii ei împăienjeniți de lacrimi. Bou își simți inima sfîșiată și se exprimă astfel, cu o voce îndurerată:

— Isidora, chiar dacă tu nu vrei să-mi încredințezi necazurile tale, ți le voi încredința eu pe ale mele. De mult..., de cînd am avut fericirea să te cunosc...

Isidora, cu puterea ei de pătrundere admirabilă, înțelese

totul. Avu o viziune. I se smulse un văl de pe ochi și-l văzu pe acest monstru rănit care se prosterna în fața ei și-i lingea mîinile. Îi fu groază, scîrbă. Toată noblețea ființei sale se răzvrăti tulburată, plină de mîndrie și despotism. Era un lucru asemănător nivelării locuințelor aristocratice de către prostimea iritată și întotdeauna murdară. Răsuna odiată detunătură a revoluțiilor și odată distruse clasele sălbatica plebe vroia să defăimeze marile rase înrudindu-se cu ele.

— Intențiile mele au fost bune întotdeauna, spuse catalanul care, fiind în imposibilitatea de a realiza drama, căzu în vulgaritate. La început mi-ai plăcut; apoi m-ai făcut să visez, apoi să gîndesc. Aceasta a devenit o necesitate a inimii și cum sînt singur, cum nu-mi place să fiu singur... N-am mari bogății pe care să ți le ofer; dar sînt harnic, cîștig destul și trăiesc confortabil... De cînd te-am văzut mi-ai plăcut atît de mult! Te-am văzut ieșind din această casă și mi-am spus: „Cine o fi?..." În sfîrșit, te prețuiesc mult, ești foarte bună și vreau să mă căsătoresc cu tine... Asta e... *și gata.*

Isidora, stupefiată, nu știa în ce termeni să-i răspundă. Trebuia să-i răspundă negativ, căci ideea de a se căsători cu acel barbar îi provoca oroare. Dar Bou era un bărbat sincer și cinstit care nu trebuia să primească ofensa plină de cruzime și dispreț. Ea valora infinit mai mult decît el, ea era nobilă; dar îndoielnica cinste a vieții sale o putea face inferioară lui. În ce dilemă se afla! În sufletul ei scîrba, era nedespărțită de recunoștință. Cum să-i răspundă și să explice într-o frază disprețul și considerația?... Că un asemenea gînsac îndrăznește să ridice ochii la o persoană atît de distinsă! Merita să-l iei la pumni și să-l arunci în drum. Dar în același timp... cît de sincer și de generos era! Îi oferea mîna cu adevărata intenție și credință nestrămutată de a face un bine. Dar sărmanul nu reușea mai mult; era un nătărău; nu știa cu cine vorbește!... Isidora căuta la repezeală cuvintele cele mai potrivite și, în sfîrșit, spuse:

— Domnule Bou, îți mulțumesc mult pentru propunerea făcută. Te apreciez. Ești un om cumsecade dar mă văd obligată să te refuz, căci iubesc alt bărbat.

— Iubești alt bărbat! repetă cu uimire litograful. După ce-o să ne căsătorim o să-l uiți și o să mă iubești pe mine. Eu sînt foarte bun.

Isidora surîse.

— Eu sînt bun, cu toate că așa, pe moment, inspir spaimă prin aceste idei pe care le am pentru că... Cum am fost atît de persecutat și, deși îmi vine greu s-o spun....

am făcut acte de eroism și fapte mărețe, am acest fel cumplit de a vorbi. Asta da, nu-mi aplec capul despotismului. Sînt un om curajos și în Catalania e de ajuns să apar eu ca să iasă scandal mare... În altă ordine de idei, muncesc cu spor și cîștig destul de bine; aștept o moștenire... N-o să-ți lipsească nimic.

— Iubesc alt bărbat, repetă Isidora crezînd că această afirmație punea capăt acelei dureroase discuții.

— Și acum, zise Juan Bou cu un nod în gît, plîngeai după celălalt?...

Bănuiala că rivalul său era o lipitoare a poporului îi mărea la culme aversiunea lui Juan.

— Da, da; după el, repetă hotărîtă Isidora să vadă dacă așa monstrul va tăcea și o va lăsa în pace.

Și la fel cum se desprinde stînca de pe munte și rostogolindu-se cade la șes și strivește și distruge tot ce întîlnește în cale pînă cînd se oprește și rămîne din nou inertă, înconjurată de moarte și tăcere, tot astfel se desprinse din sufletul lui Juan Bou speranța: se rostogoli, distruse, îi provocă furie și mînie; dar imediat totul rămase în atonia dureroasă și mută. Privea în jos și respirația lui răsuna precum mugetul unei furtuni îndepărtate care cu fiece clipă e tot mai departe. Mînia fu instantanee. Trecu, lăsînd descurajare în suflet și confuzie în creierul colosului. Și în creier pluteau, ca resturi ale unui vapor trecător, notele vagi ale unui cîntec acompaniate de cuvinte. La ce bun această muzică atrăgătoare ce pune stăpînire pe auz și pe buze insistă în fastidioasa sa dominare cînd sufletul fără noroc, după o catastrofă, amețește în durere și tristețe? Nu se știe. Dar se știe că între auzul, creierul și buzele lui Juan Bou se scurgea vag un cîntec monoton care zicea:

Preoții aduc lumină
cînd psalmul cincizeci închină.

Isidora își ștersese lacrimile. Pentru a pune capăt unei scene atît de supărătoare, cel mai bine era să plece.

— Eu nu mai pot să rămîn, spuse mergînd încet spre ușă.

Bou nu-i răspunse nimic, nu făcu nici o mișcare.

— Nu vii?

Zicînd acestea el o privi cu tristețe. Isidorei îi veni să rîdă dar se stăpîni.

— Să mergem, spuse Bou, ridicîndu-se cu atîta greutate încît părea făcut din bronz.

Isidora mergea înainte, el în urma ei. Ieșiră și coborîră scara fără să-și spună un cuvînt. La ușa dinspre stradă po-

sacul îndrăgostit zise că ar mai rămîne o clipă în casa surorii lui.

— M-ai distrus, spuse luîndu-şi rămas bun de la ingrată. Mă simt rău. Blestemată să-mi fie soarta.

Şi cînd ea se îndreaptă, ursuzul, privind-o din portal, gîndea lucruri foarte triste, îngrozitoare. Gîndurile lui deslătuşate izbucneau în bulbuci.

— Ingrata! Nu cunoaşte valoarea omului ce i s-a oferit... Sînt oare eu un filfizon, un şmecher, unul dintre acei vampiri ai poporului?... Eu, atît de teribil; eu atît de sincer; eu atît de folositor umanităţii; eu care am ideile astea atît de avansate... Şi întreb: de ce e aşa frumoasă?... Diavolul i-a dat ei frumuseţea iar mie ochii... Să mă disgreţuiască pe mine!... Femeia e o piedică socială, o formă a obscurantismului şi, dacă bărbatul n-ar fi trebuit să se nască din ea, ar fi trebuit suprimată.

Capitolul 28

REŢETELE LUI MIQUIS

1.

În ziua aceea dificultăţile au atins apogeul. Nu numai că se terminasetră toate resursele, dar se terminaseră şi toate combinaţiile pentru a învinge lipsurile de moment. Nu mai avea creditori, nici ce amaneta. Oh, ce situaţie îngrozitoare! Ajutorul le lipsea cu desăvîrşire. Lui Isidora, lui *Riquín* şi lui don José le era foame.

Inspirat de disperare, don José avu o idee, oh, trăsătură a umanităţii şi dragostei! Îi veni să iasă deghizat să ceară de pomană, sigur că va găsi suflete generoase. Dar asta nu ajunse să se pună în practică pentru că Isidora se opuse cu hotărîre. Dar ce să facă? Să-i ceară Emiliei? În nici un caz. Mai degrabă ar recurge la cerşit. Cui, cui, Doamne Dumnezeule! dacă au fost exploatate deja toate cunoştinţele?

Cineva se prezentă în casa Isidorei să-i ofere cît are nevoie pentru a învinge dificultăţile atît de supărătoare. Dar condiţiile acestor plăţi anticipate erau atît de severe încît tînăra le refuză înspăimîntată. Dragostea nebunească pen-

tru lux și confort erau punctele slabe ale Isidorei; nevoia sa, breșa prin care o atacau promițîndu-i vile și castele; dar în ciuda acestor dezavantaje rezista, bătîndu-se cu arma orgoliului său și apărată de scutul nobleței sale. Atîta forță căpătă cu asta încît frînase zborul tentației spunînd: „Mai degrabă voi cerși". Oh! Dacă Joaquin ar fi la Madrid n-ar trece ea prin atît de crude încercări. Dar la Paris, unde era, îi scrisese de șapte ori în trei luni fără să primească un răspuns. Se întorcea cu gîndul peste tot, precum locatarii unei case incendiate care, printre flăcări, caută o scăpare, un sprijin, ceva de care să se agațe... Ah, cerule sfînt! Dintr-o dată Isidora își văzu scăparea. Își aduse aminte de o persoană și speranța scînteie la suprafața întunecatului ei spirit.

Era noapte. A doua zi își va pune în aplicare gîndul. Din fericire don José avusese marele noroc să întîlnească în acea seară un foarte caritabil prieten care dădu suma de care avea nevoie pentru un prînz modest. Isidora, sigură că va avea ce să mănînce în dimineața următoare, petrecu noaptea liniștită. A doua zi la ora unsprezece, sună la o ușă.

— Doctorul Miquis e acasă?

Ce noroc! Era. Tînăra trecu în birou și acolo singură cu medicul nu putu să-și stăpînească durerea care-i năvălea din inimă și izbucni în plîns. Augusto o primi cu multă bunătate, îi spuse să se așeze întrebînd-o, despre toate cele, dar ea, zbuciumată, nu putea spune mai mult decît atît, repetat de trei ori:

— Dă-mi să mănînc și nu mă atinge.

Augusto deveni serios, înțelese că situația prietenei sale nu era de luat în glumă. Discutară. El, deși tînăr, cunoștea arta interogatoriului și ea înțelegea cît de binefăcătoare îi vor fi spontaneitatea și sinceritatea. Astfel, după un sfert de oră de confesiuni, Miquis știa deja ultimele episoade din viața ei, drumul la El Escorial, sărăcia, declarația lui Bou, alte propuneri... Cînd nu mai rămăsese nimic important de spus și Isidora formulă sinteza problemei ei întrebînd: „Ce trebuie să fac ca să pot trăi?" Miquis rămase tăcut vreme îndelungată după care îi răspunse astfel:

— Nu fi îngrijorată, nu te neliniști. O să vedem. Ești bolnavă, ești rănită. Boala ta e profundă, dar nu incurabilă.

Inspirația îi încolți în minte. Firea sa ingenioasă îi sugeră o idee și odată cu ideea aceste cuvinte:

— Trebuie să te faci bine... A spus-o Miquis și cu asta basta.

Isidora umplu biroul cu un suspin. Era geamătul bolii sale, deja întinsă și profundă.

— Zis și făcut, spuse Augusto cu mare solemnitate. Vrei să te vindeci? Răspunde-mi da sau nu.

— Da.

— Bine. Ești dispusă să te lași pe mîinile mele și să-mi respecți cu sfințenie sfaturile?

— Da, da, replică ea cu neliniște dureroasă.

— Deci, să începem. Primul lucru e să schimbi aerul.

— Mă trimiți la țară.

— Nu ... Mai bine-zis te trimit pe o vale urbană.

Și ducînd-o la balcon îi arătă casa de vizavi. La parter se vedeau niște zăbrele printre care ieșeau cîteva plante puse în ghivece. Casa era pe colț iar camera de jos, căreia îi corespundeau gratiile, avea pe strada cealaltă o prăvălie cu două vitrine. Dar asta nu se vedea de la balconul lui Miquis, deși se ghicea cînd priveai o tăbliță pe care, cu litere aurite, scria: *Castaño, ortoped*. Pe o altă firmă mare și pompoasă, agățată mai sus, la etajul unu al aceleiași case, scria: *Eponina, modistă*. După ce Isidora o privise, Miquis îi spuse:

— Fugi de aceste înălțimi periculoase și îndreaptăți ochii pe valea plăcută care se află jos.

— Da. Aici locuiesc Emilia și Juan. Ce fericiți sînt!

— În această casă, în această clădire binefăcătoare vei sta de mîine.

— Oh! Dacă ai ști cît îi invidiez! Da nu, nu mă vor primi.

— Îți vor refuza această favoare dacă le-o cer eu? ... L-am vindecat de anghină difterică pe copilul lor cel mare. Îi consult pe gratis. Mă cheamă aproape în fiecare zi.

— Atunci o să le ceri tu să mă primească...

— Chiar azi; dar înțelegi că trebuie să le răspunzi cu o comportare bună. Ai grijă...

— Oh! Ți-o jur... Tot ce doresc e liniște, pace...

— Bine, spuse Miquis retrăgîndu-se din balcon. Odată ce schimbi aerul trebuie să consideri că începi o viață nouă. Trebuie să te educi, să înveți o mie de lucruri pe care nu le ști, să-ți supui spiritul la gimnastica de a face socoteli, de a aprecia banii, importanța și realitatea lucrurilor. E nevoie să ți se administreze o infuzie de principii morale, pentru care, cum stadiul tău e primitiv, deocamdată e suficient catehismul. Oh! Dacă ai avea bunăvoință!...

— Voi avea.

— Acum vine esențialul, fetițo. După ce te întremezi, voi trece la prescrierea marelui emetic, un medicament slab dar neplăcut, și dacă o să-l iei de bunăvoie, cu timpul o să-ți demonstreze că face minuni și o să te vindece complet.

— Care e medicamentul?

— Să te căsătorești cu Juan Bou.

Isidora avu un gest de respingere a unui lucru atît de scîrbos și-și luă o mutră... Isuse, ce mutră!

— Înțeleg că nu-ți place pe moment. Dar gîndește-te. N-ai auzit spunîndu-se că orice om își are norocul în mîini doar o dată în viață?

— Am auzit, dar o să-ți spun...

— Socotește dacă în situația ta poate fi pentru tine un noroc mai mare ca cel în care un om onorabil îți oferă mîna. Nu cred că ai pretenție la un Coburgo Gotha. Gîndește-te, analizează situația în care te afli, aruncă o privire în urmă, o alta înainte și spune dacă medicamentul meu nu e perfect indicat.

— Nu știu dacă va fi eficace sau nu, zise Isidora tristă și confuză. Poate să fie, privind lucrurile din afară... Dar în problema căsătoriei, gustul și dragostea sînt pe primul loc...

— E adevărat că Juan Bou nu e un Adonis; dar nici un monstru nu e... E un om cumsecade, muncitor, simplu și, în ciuda bravadei sale, are inima cea mai bună și mai duioasă din lume.

— Știu, știu..., dar... să lăsăm asta, pentru numele lui Dumnezeu; eu nu voi fi soția lui. Nici nu te gîndi... Cazul meu nu e ca celelalte, zise Isidora făcînd mari eforturi pentru ca tonul ei să exprime convingerea nestrămutată a sufletului. Pentru a judeca lucrurile trebuie să le privești în întregime. E adevărat că dacă eu aș fi nimic mai mult decît ceea ce par, soluția ar fi asta, fără îndoială; dar tu știi că eu am un proces de filiație cu o familie nobilă; tu trebuie să iei în considerație că într-o zi o să cîștig procesul, cum e legal; că voi trece să-mi ocup locul și să moștenesc averea și numele acestei familii care sînt ale mele și îmi aparțin. Ți se pare potrivit ca intrînd în posesia casei mele să-mi atîrn de braț acest frumos breloc de Juan Bou? Asta ar fi culmea... Miquis, ești nebun. Eu nu știu unde ți-e capul cînd vorbești asemenea lucruri.

— Procesul? Ai pomenit exact o dezordine fiziologică care îmi amintește alt medicament dintre cele mai importante pe care ți-l voi recomanda.

— Care?

— Să rezumăm; în primul rînd să schimbi aerul; apoi să te fortifici cu o învățătură elementară; apoi să iei doza cea mare, căsătoria cu Juan Bou și ultimul, extirparea cancerului, adică ideea marchizatului.

Isidora credea că aude cea mai mare dintre insulte.

— Dacă astfel vrei să mă vindeci, spuse cu trufie, renunț la doctoriile tale.

— Să ne înțelegem, adăugă Miquis, rectificînd. Dacă drepturile tale nu reprezintă o farsă, dacă e ceva serios și legal în asta, să fie într-un ceas bun și procesul să meargă înainte. Ceea ce vreau e ca tu să nu-ți consacri viața ideii de a ocupa o poziție superioară; să nu trăiești anticipat, în imaginație, în ea, ci să ai răbdare și să-ți găsești liniștea spiritului... Cîștigi procesul? Foarte bine: intri în posesia moștenirii și continui să trăiești cu soțul tău în modestia, liniștea și confortul în care trăim cu toții. Vrei? Nu ești de acord cu planul meu?

— Nu, nu sînt de acord, zise Isidora, supărată. E un plan prostesc.

— Ah! mimoză! Știi ce trebuie să fac văzîndu-ți revolta? Să nu-mi fie milă, să nu mă interesez de tine și să te privesc ca pe glia comună în care toți avem dreptul să ne semănăm dorințele pentru a culege dezonoarea ta. Nenorocito, dacă n-o să sfîrșești în casa Aransis, vei sfîrși într-un spital.

— Bine, îmi place asta. Sau cel mai sus, sau cel mai jos. Nu-mi plac situațiile de mijloc.

— Și totuși, în ele trebuie să ne menținem mereu... Deci, ne-am înțeles?

— Cu ce?

— Odată ce-mi refuzi tratamentul trebuie să te consider incurabilă și să fac amor cu tine.

— Ce prosti vorbești!

— Mergem în Parc?... Îți aduci aminte de vizitele noastre la Muzeu, de animale, de portocale pe care le mîncam împreună?

— Îmi aduc foarte bine aminte... Lasă prostiile.

— Nu, să nu crezi că-ți voi repeta acum ce-ți spuneam atunci. Nu va mai fi acel „Mă căsătoresc cu tine". Atunci ți-o spuneam dar nu mă gîndeam s-o fac...

— Bănuiam eu.

— Adevărul e că-mi plăceai foarte mult!... Și dacă trebuie să fiu sincer, credeam că fac cu tine marea cucerire. Vroiam să fac pe nebunul printre colegi și-mi ziceam: „Asta

nu-mi scapă." Și mi-ai scăpat prin trădare. Azi ne întîlnim iar. Tu, după ce ai umblat de colo, colo, vii la mine... Uite prostănaco, îți jur că în clipa asta, văzînd cu cîtă încăpățînare nu vrei să te lași vindecată ar trebui să te învăț eu minte... Și dacă n-ar fi aceasta...

Se ridică și luînd un portret ce se afla pe masă, i-l arătă Isidorei.

— Ah! Logodnica ta... Știu că te vei căsători în curînd, șarlatanule. Știi că nu-i nimic de capul ei?

— Te plesnesc dacă mai repeți. Valorează mai mult decît tine. Nu e foarte frumoasă, dar e un înger.

— Nu face două parale, spuse Isidora, rîzînd cu nerușinare în fața tabloului.

— Ce știi tu? Aceasta, aceasta pe care o vezi aici este îngerul meu păzitor; e stăpîna mea, avocata mea, Fecioara care mă ocrotește. Prin ea, o vezi bine!? prin cea cu care mă căsătoresc luni, cu ajutorul lui Dumnezeu, mă eliberez de pericolul de a te avea în fața ochilor și devin un domn erou și, călcînd totul în picioare, mă lupt cu tine și te înfrîng și, în sfîrșit, mă salvez, chiar dacă nu vrei. Chiar în seara asta voi vorbi cu Emilia și mîine vei merge să locuiești la aceti oameni, ca să înveți, viperă, ca să vezi, panteră, ca să știi, diavol cu fustă, ce înseamnă binele.

La fiecare cuvînt făcea un pas spre ea amenințînd-o cu portretul. Isidora se liniștise și nu mai vedea lucrurile atît de triste ca înainte. El, pe de altă parte, își lăsase gravitatea de doctor, emfaza de moralist și revenea rapid, dar progresiv, Miquis cel de altă dată, ingenios, vesel și vioi, cu frunzișul său de vorbărie metaforică și cu inima lui plină de bunătate.

— Mi-am adus aminte că trebuie să scriu niște scrisori, spuse Isidora deodată. Mă lași să le scriu aici, la biroul tău?

— Da, da, înger veninos, răspunse Augusto în al cărui suflet reveneau iubirile trecătoare din studenție.

Scoase repede hîrtie, plicuri. Isidora se așeză pe scaunul din fața biroului, el îi dădu pana iar ea începu să scrie. În timp ce tînăra își rezolva corespondența, care era destul de lungă, Miquis se plimba cu mîinile în buzunar și o privea pe Isidora cu o expresie în care se amestecau groaza și teama, zicîndu-și: „Fără știință, fără gravitate... Tinerețe, nu mă părăsi înainte să te cunosc... E destul timp să mă închid în această armătură de carton care se numește severitatea principiilor."

Şi-şi reluă plimbarea, ocheadele spre Isidora şi meditaţia: „Dar mă căsătoresc luni şi azi e miercuri... Cu ce ocazie i se întîmplă omului să se căsătorească!... Mă aflu între altar şi prăpastie... Omule, *homo sapiens* al lui Linne, nu cădea, ia o piatră şi loveşte-te cu ea în piept, ca Sfîntul Ieronim. Onoare, ai chip de cîine..."

Isidora se opri din scris, punînd pana alături.

— O să mă odihnesc o clipă.

— Chiar şi două, fetiţo... Ştii că-mi face cea mai mare plăcere... Simte-te ca la tine acasă...

— Ai o cameră frumoasă, dar puteai să pui scheletul ăsta în altă parte. Ce oroare!

— Vreu să contemplu mereu mizeria umană.

— Ale cui or fi fost oasele astea mizerabile?...

— Ale unei femei. Poate una la fel de frumoasă ca tine... Priveşte-te în această oglindă.

— Mulţumesc, băiete. Oglinzile tale sînt foarte speciale. Şi ce de cărţi! Ia, să vedem. Isuse, ce titluri! Numai de medicină. Ce păcat de banii daţi pe astea! Atîtea cărţi ca să nu ştii nimic. Că tu nu ştii nimic, Miquis; eşti un ignorant, un prost.

— Poate spui cel mai profund adevăr care a ieşit vreodată de pe aceste buze, de pe aceste înveninate petale. Da, sînt un netot. Dispreţuieşte-l pe Miquis, care, descoperind o comoară, a dat voie ca din aceasta să se înfrupte toţi în afară de el. Simplul şi nefericitul Miquis a fost un libertin al studiului: nesăbuinţele sale au fost craniile. Lînă el a trecut, încoronară cu trandafiri şi cu cupa în mînă, imaginea Vieţii şi Miquis şi-a întors privirea pentru a contempla, fascinat, vai! faţa zbîrcită a profesorilor universitari. Prilejul de a trăi, de a se bucura, de a-şi vedea idealurile împlinite, de a atinge cerul i s-a ivit de multe ori, dar Miquis, acest prost al proştilor, în loc să profite de orice prilej favorabil, s-a dus să disece cadavre ... Şi acest Miquis se însoară luni; adică luni încuie uşa tinereţii şi intră în maturitatea vieţii, în regim, în rutină şi metodă! Pentru el s-a terminat cu neprevăzutul; se vor sfîrşi delicioasele nerozii. Nenorocită gură închisă rîsului! Acum ştiinţa, munca, socrul, doica. Groaznic lucru e să-şi ia rămas bun de la libertate şi să vadă cum fuge tinereţea. Prea fericiţi sînt copiii, căci a lor este viaţa!

— Ai o casă frumoasă, zise Isidora, fără să-l ia în seamă. Cît te costă?

— Pe tine nu te interesează căci n-o să mi-o plăteşti tu. Ţi-ai terminat scrisorile?

— Le voi termina.

Şi el îşi relua plimbarea şi continuă s-o privească... Ce frumoasă era! Cine l-o fi pus pe el să facă pe moralistul şi pe mîntuitorul samaritencelor? Slobozi un hohot de rîs în adîncul fiinţei sale, acolo unde sufletul lui contempla uluit imaginea primejdiei. „Mă căsătoresc luni, luni..." Privi portretul logodnicei sale...

Deodată sună clopoţelul şi un domn intră în sală... Este tatăl logodnicei lui Miquis, care vine să-l consulte pe teme de igienă. Augusto o lasă pe Isidora în biroul său şi e nevoit să reziste o oră la pisălogeala socrului, care vorbeşte despre sănătate, despre fondarea unui penitenciar pentru tinerii delincvenţi.

Cînd socrul său pleacă Miquis se întoarce în birou. E zăpăcit; vizita l-a paralizat. E în corpul lui ceva din efectul unei bătăi; dar e întărit pe dinăuntru. Isidora aşteaptă neliniştită. E palidă şi a plîns puţin, căci nu poate să uite că fiul şi naşul ei n-au ce mînca în seara aceea.

— Ce mult ai stat! E obositor domnul acesta. In sfîrşit, prietene, îmi pare rău că te-am deranjat. Aminteşte-ţi ce ţi-am spus cînd am intrat...

Miquis face o rapidă explorare în sufletul său, găseşte în el puţină dezordine şi hotărăşte să pună totul la locul lui. „Sînt un om ideal, îşi zice, un om de onoare şi cu suflet; sînt, de asemenea, un bărbat care se căsătoreşte luni."

Isidora îi adresase la venire o rugăminte dureroasă, expresie elocventă scăpată din cele mai sfinte tainiţe ale sufletului. Adăugînd rugămintea dictată din nevoie la implorarea pudorii, Isidora îi spusese: „Dă-mi să mănînc şi nu mă atinge."

Miquis îşi deschise portofelul frumoasei nefericite şi cu mărinimie îi spuse:

— Mîine vei fi în casa Emiliei.

2.

O primiră. Atît de greu cîntărea în casa aceea recomandarea lui Miquis, căci îl salvase de la anghină difterică pe copilul lor cel mare şi de dureri la ieşirea dinţilor pe cel mic!

Deja cititorul ştie cum Emilia Relimpio s-a căsătorit cu vărul ei, fiul ortopedului, care zice clauze în loc de capsule; căsătorie degradantă dacă o priveşti de la înălţimea pretenţiilor donei Laura; dar foarte firească, potrivită şi frecventă

atîta timp cît cea interesată o privește de la nivelul sentimentelor sale și al viitorului ei moral și practic. Juan José Castaño era la fel de abil ca și tatăl său și îl întrecea chiar în inventivitate și în asimilarea descoperirilor artei ortopedice. Finanța prăvălia și cîștiga bani frumoși, căci, din nefericire pentru omenire, se pare că omul e o mașină veche care se strică și se dezarticulează avînd pe zi ce trece tot mai multă nevoie de reparații și proptele, sau să le zicem cîrje, atele, corsete, chingi, suspensoare etc. Dar să nu mai vorbim aiurea. Unii zic că se întîmplă pentru că ai studiat mult, alții pentru că te-ai distrat prea tare, alții că ai suferit prea mult; dar oricare ar fi cauza, ortopedia are un viitor tot atît de strălucit ca și artileria. Sînt două științe complementare, ca filosofia și psihiatria

În viața ei liniștită și laborioasă, Emilia, femeie cu un fond bun și cu o inimă mare, se vindecase de acele prostii de a salva aparențele și de a părea o persoană nobilă. Nu mai purta pălărie decît cînd pleca vara în vacanță, nici nu mai încerca să semene cu fetele lui Pez care — în treacăt fie zis — încercau în continuare să imite fetele ducilor nu știu care. Avea o solidă bunăstare, ea, soțul și copiii lor, își satisfăceau din plin nevoile și, pe deasupra, aveau frumoase economii, o casă frumoasă și pe lîngă asta o perspectivă surîzătoare, întinsa fermă a lui Pinto cu toate bogățiile pe care le avea bătrînul. În concluzie; Emilia ocupase un loc minunat în amfiteatrul vieții unde atîția stau în picioare sau pe locuri foarte proaste. Soțul ei era un om simplu, bun, tandru, fără alt defect decît dorința de a face lucrurile foarte bine și foarte repede, motiv pentru care își mustra mereu lucrătorii.

Cît de mult ar recunoaște Isidora importanța morală a acelei familii, nu putea scăpa de antipatia pentru acea clădire, pentru prăvălia plină de obiecte oribile, pentru cămăruța din spatele prăvăliei unde munceau Rafael și lucrătorii săi și pentru întreaga locuință onorabilă, foarte virtuoasă, model de demnitate, de laboriozitate și de creștinism, dar impregnată de un anumit miros de piele crudă, luminată prost și foarte zgomotoasă.

Această părere nu excludea recunoștința pe care le-o purta lui Juan José și Emiliei. Un merit remarcabil și bunătate avuseseră în ei ca s-o accepte, deși, dacă ar fi disprețuit-o, ar fi avut perfectă dreptate! Și se vedea aici influența eficace a mediului ambiant. După trei, patru zile de locuit acolo, spiritul Isidorei se adaptase ușor vieții liniștite și vesele a familiei, luminii puține, mirosului de piele, vederii

urîtelor obiecte și observase în ea o liniște, o bucurie pe care pînă atunci nu le cunoscuse. *Riquín* se înțelegea atît de bine cu cei doi copii ai Emiliei de parcă ar fi crescut în același leagăn. Toată ziulica și-o petreceau zburdînd din camera din fundul prăvăliei pînă la bucătărie și născocind tot felul de năzdrăvănii.

Don José părea cel mai puțin fericit. Era trist, după cum spunea, din lipsă de ocupație. Castaño, care nu avea nevoie de contabil, îl folosea să ducă bilețele și să încaseze bani; dar deși bunul domn rezolva aceste sarcini cu docilitate, se vedea bine că plăcerea lui cea mai mare era să nu facă nimic, s-o contemple pe Isidora, să se plimbe cu ea și să-i facă oricîte servicii ar fi avut nevoie.

Miquis obișnuia să treacă pe acolo, dar stătea foarte puțin. Cum locuia vizavi, serile trimitea prin servitoare niște scrisorele care-i făceau să rîdă pe Isidora, pe Emilia și chiar pe don José taciturnul. Iată o mostră:

Rețetă:

O sută de grame extract de răbdare.
Cît se poate de multă muncă la mașina de cusut.
Se amestecă și se agită bine.
Se ia în fiecare zi.

Doctor Miquis

— Vezi? spunea Emilia rîzînd. Îți cere să muncești și să mă ajuți să cos la mașină. Miquis ăsta e forte glumeț . . . Și cîtă dreptate are! Să te ocupi de ceva, asta îți trebuie. Cînd atenția ți-e concentrată la orice fel de muncă nu te mai gîndești la prostii.

Înțelegea bine bolnava; astfel, din prima zi începu să se deprindă cu superba mașină Singer pe care o avea Emilia. Foarte bine! Cu puțin talentv a ajunge s-o stăpînească. În continuare, altă scrisorică:

Rețetă:

25 grame infuzie de rădăcină de uitare.
7 tone esență de modestie.
Se dizolvă în apă chioară, se adaugă Ipecacuana sau Juan Bou și se fac 40 de mii de pilule pentru a fi luate în fiece secundă sub supraveghere.

Doctor Miquis

Notă. Cine va intra mîine în capelă, să spună rugăciunea pe care o fac deţinuţii Sfintei Fecioare.

Deşi reţetele erau prescrise în glumă, Isidora nu dispreţuia învăţămintele înţelepte conţinute în ele. Işi propuse cu fermitate să lucreze, să uite anumite lucruri care o duseseră la pierzanie şi să scurteze zborul orgolios al sufletului său. Pe alt bilet scria aşa: „Se recomandă bolnavei s-o ajute pe gazda ei în treburile casnice pentru ca să înveţe, iar în orele de odihnă să se ghiftuiască cu lectură. Îl recomand pe *Bertoldo, Anul creştin* sau *Pagini din copilărie*. Să înveţe să socotească pentru a se obişnui cu sumele de bani. Pentru asta i-ar putea folosi titanul din Patmos al contabilităţii, năşicul ei. Se recomandă în mod special bolnavei, dacă primeşte vizita lui Juan Bou (alias Ipecacuana) să se poarte amabil cu el. Sărmanul e trist, deşi aşteaptă o moştenire.

Notă. Eşafodul de miere e ridicat în capela neajutoraţilor. Roagă-te pentru Miquis".

Seara, Miquis trecu pentru o clipă pe la ei, în timpul mesei. Ce zarvă! Cei trei prichindei alergară spre el şi în timp ce unul i se agăţă de un braţ, altul i se încurcă printre picioare şi toţi îl aclamau ca şi cum tînărul doctor ar fi fost cea mai amuzantă dintre jucării. Isidora şi Emilia discutară despre nunta sa şi cînd îl felicitau, cînd rîdeau de el în timp ce Miquis foarte repede făcea panegiricul viitorului său lamentîndu-se de pierderea libertăţii. Apoi urcă la etajul superior să vadă o bătrînică, mama celebrei modiste. Eponina.

Aceasta era o abilă franţuzoaică bună de gură şi şmecheră care în cîţiva ani îşi făcuse mare clientelă. Fiind vecine, Eponina şi Emilia se împrieteniseră. Cîteodată, seara, franţuzoaica mai cobora în casa ortopedului, altădată, familia Castaño urca în atelierul de modă. Isidora o cunoştea dinainte pe Eponina, căci ea îi făcuse cîteva rochii în vremurile bune, cînd trăia cu Botín. Eponina, cunoscînd bunul gust al fetei lui Rufete, de cîte ori aceasta urca la ea îi arăta elegantele toalete, cerîndu-i părerea, fapt care îi făcea plăcere Isidorei, chiar dacă acest lucru o dezamăgea cumplit văzînd atîtea lucruri minunate care nu erau pentru ea. Apoi, întorcîndu-se la ortopedie, cu creierul plin de trecătoare viziuni de materiale şi volane, cădea într-o tristeţe profundă . . .

În felul acesta trecură cîteva zile. Miquis le trimise prăjituri de la nuntă însoţite de aceste rînduri:

„Din temniţa de flori, din deliciosul coşciug al lunii de miere sacrificatul Miquis le salută pe doamna de Castaño şi

pe doamna de Bou. Îi recomand acesteia din urmă calmul. Am aflat cu uimire că a contravenit prescripțiilor mele igienice, urcînd în atelier la madam Eponina și probînd diverse rochii de bal pentru a vedea cum îi stă cu ele. Asta e foarte periculos și provoacă febră. Îi prescriu îndepărtarea absolută de punctele infectate de miasme. În clipele de răgaz, bolnava să se dedice brodării unor papuci pentru domnul Juan Bou, pentru care se zice că trebuie să folosească doi metri de canava. Asta nu contează. Eu îi fac cadou canavaua și lîna. Bolnava va merge să-și facă convalescența la umbra copacului Ipecacuana, acest copac miraculos, doamnelor, care e plantat la litografia din strada Juanelo și care arde de nerăbdare să strîngă între ramurile sale pe descendenta a o sută de regi. Vă salută pe toți cel mai proaspăt dintre soți și cel mai fericit dintre medici.

Miquis"

Nu mai rîdea Isidora de scrisori și rețete. Din ziua precedentă era foarte dusă pe gînduri și vorbea foarte puțin. Atribuind Emilia și Castaño tristețea bruscă a prieteniei lor faptului că se vedea constrînsă de procuror să suporte cheltuielile crescute ale procesului, o iscodiră cu abilitate; dar nici o explicație clară n-au putut obține din taciturna ei melancolie. Observară un accident care îi făcu să intre la bănuieli neplăcute: don José, întorcîndu-se din oraș, vorbi pe furiș cu Isidora și de atunci data starea de melancolie și tristețe a tinerei bolnave. Observînd cu răutate, soții remarcară că Relimpio ieșea și intra frecvent ca și cum ducea și aducea bilețele și că nașul și fina sa schimbau cu precauție cuvinte monosilabice. Astfel trecură patru zile cînd Isidora plecă pentru a se duce, după cum spunea ea, acasă la avocat și a doua zi și a treia zi se repetă același drum, iar soții se alarmară și înclinară să creadă că Isidora nu merita ospitalitatea caritabilă pe care i-o oferiseră.

Credincios ca un cîine și tăcut ca un pește, don José își întărise în așa fel discreția încît curiozitatea fiicei sale nu găsea în ea nici cea mai mică fisură. José ești un înger!

3.

Și în acest timp, excesiv absorbită în treburile sale, Isidora vizita cu regularitate atelierul Eponinei și acolo era încîntată contemplînd minunatele rochii, dintre care chiar

atunci, se aflau trei rochii de bal. Erau ale unei tinere contese care avea aceeași statură și talie cu bolnava noastră. Eponina vru ca aceasta să le probeze pentru a le vedea efectul. Sfîntă Fecioară! ... O îmbrăcă pe prima; era încîntătoare. Și-o puse pe a doua. Oh, superbă! A treia... Isuse! A treia îi venea atît de bine pe corp și la față încît numai ideea că trebuia să și-o scoată îi dădea fiori. Se contempla în marea oglindă, fascinată de frumusețea ei... Acolo pe cîmpul misterios al cristalului argintat, neted, dantelele, ochii formau un complex în care era ceva din imensitatea mișcătoare a mării luminată de astrul nopții. Isidora găsea lumi de poezie în acea reproducere a ei însăși. Ce ar zice societatea dacă s-ar putea bucura de o asemenea apariție! Cum ar mai admira-o și cu ce entuziasm ar sărbători-o în graiul nemuririi! Ce umeri, ce gît, ce... totul! Și atîtea farmece trebuie să rămînă în întuneric ca perlele nescoase din mare? Nu, e culmea absurdului! Ea era nobilă prin naștere și dacă n-ar fi ar fi de-ajuns să prezinte la tribunal marea sa frumusețe, chipul ei, gusturile ei rafinate, prețuirea pentru tot ce este elegant și nobil.

Rămîne deci stabilit că era nobilă. De ce nu era a ei sau chiar de împrumut acea rochie și trebuia să și-o scoată imediat fără să poată măcar, precum artiștii, s-o etaleze o clipă? Nu era regină de teatru, ci regină adevărată. Se privea întruna cu nesaț și se învîrtea pentru a vedea cum îi atîrnă trena. Ce dacă intra într-adevăr într-un salon de bal? Fantezia ei mincinoasă, excitîndu-se cu o violență bolnăvicioasă, imita realitatea pînă cînd era pe punctul de a se înșela chiar ea însăși.

Deodată se auziră pași. Isidora și Eponina privită în camera alăturată și văzură că intră un bărbat. Era Miquis.

— Poftiți, domnule doctor, zise modista, și o să vedeți ceva frumos. Dumneanvoastră nu deranjați niciodată.

Epolina era o femeie neglijentă, de mult timp nu-i mai plătise medicului care o vizita cu rîvnă pe bătrîna mama a modistei. Pentru a-și face iertată proasta comportare, franțuzoaica era amabilă cu Augusto și îi permitea să intre în atelier la orice oră și să glumească și cu lucrătoarele. Văzîndu-l pe Miquis, Isidora se tulbură o clipă. Apoi începu să rîdă.

— Te miră că mă vezi îmbrăcată de bal? îi spuse. Știu c-o să mă certi; dar hai, fii sincer, îmi stă bine? Da sau nu?

Tînărul o privi uluit și cu o voce bîlbîită, care îi trăda surpriza și fascinația, îi spuse:

— Ești ... nu frumoasă, nici superbă, ci ... divină!

— Hai că ţi-am plăcut! Te-am făcut praf.

— Pe un spînzurat nu-l faci praf așa ușor; dar ... abis de flori, îţi spun într-adevăr că dacă n-aș fi cu frînghia la gît ... dar nu, să lăsăm prostiile! Medicul, medicul e cel care-ţi vorbeşte acum.

Și mînui amenințător bastonul în faţa imaginii fermecate a femeii îmbrăcate de bal.

— Nu mi-ai respectat prescripţiile; ţi-ai bătut joc de ele. N-o să te salvezi, Isidora. Eu te las în voia nenorocitei tale soarte.

— Ia loc, Augusto; scoate-ţi pălăria, zise Eponina cu o politeţe mieroasă.

Tulburat, Miquis se așeză mai întîi pe un scaun apoi pe un altul, după care se plimbă, dar și în picioare și mergînd nu-și lua ochii de la bolnava lui.

— Uite, îi zise Isidora cu oarecare nerușinare, nu mă dojeni fiindcă luînd medicamentele prescrise de tine şi scîrboasa Ipecacuana n-o să mă vindeci şi nici nu vreau.

— Ştiu că nu vrei. Crezi că nu ştiu despre faptele tale rele din aceste zile? Doctorului nu-i scapă nimic. Vrei să-ți povestesc?

Isidora se neliniști din nou.

— Ascultă, săptămîna trecută Joaquin Pez a sosit din Franţa în starea cea mai deplorabilă. Creditorii obosiţi să se tot uite la el i-au căzut pe cap ca ulii flămînzi. Tatăl său a hotărît să nu-l mai ajute și l-a gonit din casă ...

— Așa este, e adevărat, spuse fiica lui Rufete emoţionată, gata să plîngă.

— Sărmanul om, cu funia la gît, disperat și fără putere pentru a lupta cu soarta, a recurs la tine. Știu că te-a căutat, că ţi-a trimis vorbă prin nașul tău, că ai fost să-l vezi ... E așa sau nu?

— Așa e.

— S-a refugiat într-o mizerabilă pensiune particulară unde nu sînt decît haimanale, decavaţii jocurilor de noroc și oameni pierduți ... L-ai văzut acum patru zile; după aceea ai fost de mai multe ori la el ... O știu de la patroana casei care e o Aspasie ieșită la pensie și care întreţine relaţii cu unul dintre cei mai nenorociţi bolnavi ai mei. Gîndește-te ce faci, pe ce drum apuci şi cu ce oameni te încurci.

— E adevărat ce ai spus. Cum de le ştii şi le ghicești pe toate? zise Isidora, izbucnind în plîns. Augusto, fie-ţi milă de mine. Nu, nu-mi spune nimic ... El e persecutat, fuge de justiţie și a trebuit să se refugieze într-un loc care, fiind atît de rău famat, îi oferă siguranță. Nu vorbește cu ni-

meni din familie. Nu-l denunța, nici nu mă mustra pentru că n-am vrut să-l părăsesc în nenorocirea lui.

— Iartă-mă, draga mea, interveni Eponina cu blîndețe; îmi pătezi rochia; mi-o uzi cu lacrimi.

— O să mi-o scot, replică Isidora, făcînd un gest de copil răsfățat. Miquis, te rog să treci alături ca să mă schimb.

Doctorul ieși o clipă. Cînd se întoarse, Isidora avea înfățișarea inițială. Își încheia rochia ei sărăcăcioasă spunînd:

— Mi-am reluat livreaua mizeriei.

Eponina ieși, lăsîndu-i singuri. Deodată Isidora se duse drept la Miquis și încrucișîndu-și mîinile în fața lui îi spuse pe un ton de profundă durere:

— Prietene, sînt disperată!

— Ce ai? întrebă el simțind în fața acelei dureri și a acelor lacrimi o dulce lașitate.

— Sînt disperată! Mă adresez ție care ești bun și mă cunoști de atîta timp.

— Eu bun?... zise Augusto ironic. Să vedem, ce vrei?

— Am nevoie... trebuie să-ți spun... am nevoie de bani.

— Da...

— Nu pot să stau așa. La dracu cu rețetele tale. O să-ți spun..., eu vreau să trăiesc și asta nu e viață.

— Bani pentru Pez.

— Nu, nu; am nevoie pentru avocatul meu și pentru mine. Sînt în zdrențe... Nu mă certa, fiecare are felul lui de a vedea viața. Știu că o să-mi ții predici moralizatoare... Nu-ți înțeleg rețetele. O să-ți spun... Dumnezeu nu vrea să mă ajute, mă persecută, mi-a declarat război...

— Ce pungaș!

— Eu vreau să merg pe drumul drept și El nu mă lasă, continuă Isidora atît de agitată încît părea nebună. Să vedem dacă pînă la sfîrșit mă ajută. O să-ți spun... Ceea ce contează e ca eu să cîștig acest proces. Cînd îl voi cîștiga, voi intra în posesia casei mele... Regret mult că nu pot ajunge la ea cu toată onoarea pe care o merită... Dar ce să fac? În același timp, prietene, sărăcia îmi e antipatică, este împotriva naturii și gusturilor mele. Mizeria e plebee iar eu sînt nobilă.

— Isidora, îi spuse Augusto serios, cînd te-ai născut ai greșit țara. Ar fi trebuit să te naști în Franța. Ești prea mare, ești un geniu și nu încapi aici. Vrei să auzi ultimul meu sfat? Pleacă la Paris. Acolo îți vei găsi locul. Aici te vei degrada prea mult. Aici nu cheltuim atîta pe lux ca tine.

Se ridică să plece.

— Nu, nu pleca, spuse ea reținîndu-l cu forța, apucîndu-l de braț. Nu pleca fără să-mi spui dacă pot conta pe tine.

— Cu ce? murmură medicul, tremurind.

Se înfioră...!

— Am nevoie de bani, spuse Isidora cu febrilitate, cu buzele uscate.

— Nu pot... să-ți fac pe plac, răspunse tînărul lăsîndu-se să cadă pe un scaun.

— Ba poți, ba poți. Augusto, pentru numele lui Dumnezeu!... ajută-mă, ajută-mă. O să-ți spun...

— Dacă nu e decît un ajutor...

Miquis, tulburat pînă la paroxism, analiză cu o rapidă privire interioară situația lui. Se căsătorise de șase zile, era în luna de miere!... S-o trădeze pe buna și tînăra lui soție! „Nu, nu, nu", strigă în el și imediat cu voce tare:

— Sărmană femeie, criminală sau nenorocită, nobilă, plebee sau ce oi fi, nu te pot ajuta... Încearcă în altă parte...

— Ah! Ce prieteni am, exclamă ea în culmea disperării. Și apoi ne jignesc cînd ne văd neajutorate, căzute în degradare! Bine, bine, voi ajunge la pierzanie, mă voi tîrî.

Miquis închise ochii să n-o mai vadă. Dacă o mai vedea o clipă era pierdut... Drept pentru care, fără să mai spună nimic, o luă la fugă din atelier și din casă.

Mergea pe stradă mulțumit de triumful lui cînd auzi în spate pași repezi și ușori. În același timp, răsună un strigăt. O femeie alerga după el. Recunoscînd-o pe Isidora, bietul medic tremură din nou.

— Mi-e teamă, îi spuse Isidora foarte agitată, cu vocea bîlbîită, cu o expresie neliniștită și dureroasă, mi-e teamă că nu mai înțeles... Ai crezut poate că vreau să fiu iubita ta, că ți-am propus să mă cumperi... Nu mă judeca greșit; vreau să fiu onorabilă. Dacă nu reușesc e pentru că... o să-ți spun...

— Onorabilă!

— Da, da. Nu mă înțelegi. Dacă mă ajuți, o să-ți plătesc..., bănuț cu bănuț.

— Lasă-mă în pace, zise Miquis retrăgîndu-se.

— Nu pleca, replică ea, oprindu-l cu forța. Sînt disperată. Am nevoie... În ultimă instanță, suport orice.

— Sînt sărac.

— Disperarea e lege. Augusto. Îți vorbesc cu inima; o să-ți spun... Eu nu iubesc decît un bărbat. Pentru el îmi dau viața și în ultimă instanță, onoarea... Zi, mă ajuți?

— Ai nevoie pentru mîncare?
— Nu, am nevoie de mulți bani.
— Nu pot, nu pot.
— Augusto, Augusto, exclamă ea atîrnîndu-se de brațul lui, nevoia mea e atît de mare încît nu pot să am mîndrie, nici demnitate, nici noblețe. Eu nu te iubesc, nu pot să te iubesc; dar cum Dumnezeu mă abandonează, eu mă vînd.
Pauză. Miquis o privea clipind. Deasupra lor un felinar cu gaz scălda într-o lumină roșietică acea scenă nedefinită în care nevoia disperată, de o parte, și integritatea evitantă, de cealaltă, se băteau cu furie. Bani și frumusețe, sînteți două tăișuri ale spadei lui Satana!
— Sînt sărac, repetă Miquis, făcînd un efort; du-te la Paris.
— Augusto!
Augusto simți cum se înfurie. Profitînd de acea înduioșare a sufletului, își desprinse brațul din mîna Isidorei și cu toată energia îi spuse:
— Dumnezeu să te ajute.
Era deja departe cînd auzi acea voce sarcastică:
— Farsorule!
Chiar în acea noapte Isidora dispăru din casa bunilor ei prieteni lăsîndu-le următorul bilețel:
„Emilia, Juan José, prieteni dragi: nu sînt demnă să locuiesc în casa voastră. Aveți grijă de copilul meu în noaptea asta. Și fie-vă milă de mine."

Capitolul 29

ALT ANTRACT

În renumitul proces de filiație se terminase proba cu martori; numeroși martori depuseseră mărturie și ambele părți răspunseseră numeroaselor întrebări și subpoziții; un stol de gulere plisate fîlfîiau în jurul ramurilor acelui copac cu fructe puține; fuseseră prezentate concluziile scrise; se apropia înfățișarea căreia îi va urma sentința și cu asta reclamantei i se arătau sorți de izbîndă. E adevărat că, Isidora, fiind chemată să spună dacă își amintește vreo întîmplare

din copilărie, care ar fi lămurit naşterea ei, tînăra nu a putut furniza nici un amănunt care să ajute în apărarea ei.

Declaraţiile martorilor fuseseră discordante şi confuze din cale afară. Un oarecare Arroyo din Tomelloso, prieten al canonicului şi al lui Tomas Rufete, confirma pretenţia Isidorei. Un oarecare Arias a depus mărturie în termeni diametrali opuşi, iar don José Relimpio, chemat de asemenea, se pronunţă în termeni categorici în favoarea celei pe care o numea fina sa; dar declaraţia acestuia, lipsită de fundament, dădea loc la îndoieli în ceea ce priveşte sinceritatea bătrînului. Într-o problemă atît de misterioasă el nu ştia mare lucru. Ştia, da, şi de asta nu se putea îndoi, că în 1851 botezase o fetiţă, fiica lui Tomás Rufete. La şase luni neîmplinite Relimpio şi Rufete se certară din cauza unei neînsemnate moşteniri şi trecură şapte ani fără să-şi vorbească sau să aibă vreo ştire unul despre celălalt. Odată împăcaţi, după o perioadă atît de îndelungată, ambele familii reluară relaţiile. Atunci văzu familia Relimpio că în casa lui Rufete erau doi copii Isidora şi un băieţel de doi ani. Tomàs îi spuse lui Relimpio în secret că fiica sa murise şi că aceea care trăia şi băieţelul îi dăduse de crescut o doamnă care nu şi-a spus numele. Don José care n-o văzuse pe Isidora de la şase luni nu putea, după figura ei, să discearnă dacă e adevărat sau nu ceea ce afirma ruda sa; dar din obişnuinţă continuă să-i spună fină şi de atunci începu afecţiunea de care va da mari dovezi mai tîrziu. În ceea ce o priveşte pe Francisca Guillén, niciodată n-a putut Relimpio să obţină de la ea o declaraţie categorică în privinţa celor doi copii care treceau drept ai ei. Cînd Tomàs se afla la Tomelloso, buna femeie îndrăznise să zică ceva care îl umpluse de mare confuzie pe don José; dar cînd celălalt se întorcea totul devenea confuz şi misterios.

Asta ştia Relimpio şi aceste neînsemnate date şi discuţiile sale lapidare cu Tomás şi Francisca trebuie să fi constituit declaraţia lui; dar, condus de un sentiment de cavalerească protecţie în nenorocire, făcu afirmaţii mai conforme cu dorinţa lui şi cu cea a finei sale. Să urmărim acum paşii Isidorei despre care nici Emilia, nici Juan José nu ştiau unde locuieşte. De trei ori în două zile fusese „vicleana" să-l vadă pe *Riquin*, căci ortopedul n-a vrut să i-l dea, dar nici cu cele mai iscoditoare întrebări n-a putut obţine de la ea vreun indiciu asupra locului unde se adăpostea. Don José trebuia să ştie; dar şi el păstra cu sfinţenie secretul. O tristeţe profundă pusese stăpînire pe bunul contabil, ce parcă îi mărise numărul anilor arătîndu-l mult mai bătrîn. Aproape

toată ziua și-o petrecea în afara casei iar cînd revenea se anunța cu suspine. Își pierduse pofta de mîncare, dormea foarte prost și avea visele cele mai ciudate din lume. Visa că se bătea în duel cu Pez, Botín și alți cavaleri și că pe toți îi omora, scoțîndu-le pînă și ultima picătură de sînge. Oroarea ororilor!

Dar dacă Relimpio era tristețea personificată, alt personaj foarte cunoscut nouă, marele Bou, își vedea dintr-o dată compensate nefericirile sale amoroase cu un mare noroc în problemele financiare. Oh! Dacă ingrata s-ar fi învoit să-și dea mult doritul consimțămînt, Muncitorul-Soare ar fi un exemplu de om norocos din care puțini se întîlnesc pe lume. Se spune că Providența creștină nu mai puțin capricioasă cîteodată decît păgîna Fortuna își propusese să-l copleșească de binefaceri, refuzîndu-i ceea ce îi poftea inima și-l umplea de fructe savuroase fără să-l lase să vadă și să se bucure de splendida floare a dragostei. De la vizita la palatul Aransis începuse acea Providență să se distreze cu el. Intr-o perioadă de cincisprezece sau douăzeci de zile, pe de o parte îi luase toată speranța în dragoste dîndu-i, pe de altă parte, trei chilipiruri pecuniare care mai de care mai substanțial. Primul își asigură o afacere bună făcînd un contract privind tipărirea de afișe și etichete cu un renumit industriaș; al doilea: primi o moștenire de 170 de mii de reali; al treilea: cîștigase premiul doi la loterie în valoare de cinci mii de duros. Ce ziceți de asta? Chiar dacă aceste încasări sînt o piedică în plus pentru a ajunge la mult dorita lichidare socială, Bou își păstră banii și fu mulțumit socotind în colțul cel mai ascuns al minții sale că putea fi amînată acea lichidare sau să nu participe la ea, în locul și la ora în care s-ar fi făcut, banii oamenilor cinstiți.

Miquis, care îl aprecia și discuta cu el, se duse să-l felicite și îl găsi în atelierul său lucrînd ca de obicei. Bou se ridică, îl salută zgomotos, strînse mîna prietenului său dar apoi fu cuprins de o tuse atît de violentă încît părea un rac fiert, iar ochiul care i se rotea era pe punctul de a se desprinde din lăcașul orbitei sale și de a cădea pe jos.

— Catranul ăsta, băiete, catranul ăsta...

— Lasă-mă cu poțiunile și catranele dumitale. Nici preoții, nici spițerii n-o să vadă un sfanț de la mine. Să mănînce iarbă... Haida de! Și pe voi medicii, dacă aș aranja cu lumea, v-aș pune să măturați străzile, să desecați bălțile, să-mi dezinfectați canalele... Iată unde se ascund bolile.

— Apăi eu i-aș pune pe litografi să bărbierească toate

broaştele pe care le-ar prinde... Dar să trecem la oile noastre... Mă inviţi sau nu mă inviţi?

— Da, domnule; te invit la un păhărel... şi nimic mai mult.

— Ce mizerabil! Eu mă aşteptam la un banchet regesc.

— Nu-mi place fastul, nici zgomotul.

— Amice, măcar o masă de 50 de reali..., patru prieteni...

— Şi *gata*, exclamă catalanul izbucnind în rîs, chiar şi de două sute de reali. Doar patru, cinci prieteni, nici unul în plus.

Continuară să vorbească despre noroc. Bou îl primise plin de calmitate şi nu se gîndea să facă nebunii. În final se va căsători, va continua să muncească ducînd aceeaşi viaţă modestă şi obscură. Dar dacă nu se va căsători îl bătea gîndul să-şi rezerve cîteva satisfacţii căci, ce dracu! nu există bani mai anoşti decît cei pe care îi lasă omul moştenire după ce moare. E nevoie să te duci pe lumea cealaltă fără să poţi povesti pe acolo ceva din puţinul bine care există pe lumea asta; şi apoi vine lichidarea e trist lucru să-l cureţe pe unul fără să fi fost lipitoare măcar pentru o clipă. Munca e bună, un lucru minunat, da, domnule, admirabilă cu desăvîrşire; şi trîntorii care profită de munca săracului ca să se bucure sînt nişte ticăloşi, da, domnule, mari pungaşi; dar muncitorul care are ocazia să intre măcar pentru scurtă vreme în palatul fermecat al bucuriilor lumeşti, trebuie s-o facă, chiar dacă ar fi numai pentru a cunoaşte felul de viaţă al lipitorilor şi luînd în consideraţie ziua în care se încheie socotelile. El, Juan Bou, se gîndise la asta şi trăsese concluziile că teoriile pure nu rezolvă problema socială; e nevoie să studiezi practic excesele trîndăviei.

Miquis aprobă pe deplin aceste idei şi cu toată energia îl incită pe prietenul său să încerce puţinele bucurii ale acestei scurte vieţi, odată ce fără să vrem avem mereu pe buze amărăciunea ei şi deci ocazia de a fi fericit nu se iveşte întotdeauna, să profiţi cînd apare, că e timp destul pentru privaţiuni, neplăceri şi necazuri.

— Presupun, adăugă, că vom merge cu trăsura, că vom avea o masă bogată şi o lojă la teatrul regal.

Juan Bou începu să rîdă şi spuse că nu se gîndea să umble prea mult, nici să se facă de rîs, nici să devină ridicol ca un găgăuţă; că doar îi va cinsti pe acei patru prieteni şi că, fără să-şi abandoneze atelierul, va încerca să vadă ce gust are sîngele poporului.

Apoi Miquis o pomeni pe ființa aceea ingrată și, auzind numele ei, Bou deveni atît de serios încît părea că într-o clipă și-a pierdut toată bucuria. N-am fi lăsat aici un subiect atît de pe gustul amîndurora dacă în acea clipă n-ar fi intrat don José care fu tulburat la vederea doctorului. Bou și el puțin zăpăcit se scuză față de Miquis și se duse cu Relimpio intr-un mic birou alăturat, unde Augusto îi auzi șușotind.

„I-a adus vreo scrisoare sau vreun mesaj, gîndi doctorul, propunîndu-și să se facă a nu fi înțeles nimic. Da, da ..."

Don José ieși pe cît se pare cu alt bilețel sau mesaj, deși e mai probabil că îl ducea pe primul și la plecare vorbi cu Miquis despre timp, despre politică, despre Canovas și despre actele de violență ale englezilor la Gibraltar, care dădeau prilej Spaniei să ceară de la Albion să ne înapoieze cea bucată din teritoriul nostru. Augusto se arată de acord cu aceste idei patriotice și-l lăsă să plece, compătimndu-l pentru cît de îmbătrînit arată și pentru tulburarea pe care chipul bietului bătrîn o exprima. Invitat de Bou la masa ce avea loc în seara următoare, don José veni îmbrăcat cu o redingotă învechită și cu cravata lui albastră prinsă cu ac. Stătu toată noaptea grav și tăcut fără ca ceilalți comeseni să-l poată molipsi cu veselia lor. Era atît de debil încît dacă bea două pahare se îmbăta și, aici e aici, că gustînd șampania bunul contabil, după ce dăduse numeroase dovezi că nu era stăpîn pe cuvintele sale, se îndreptă spre Juan Bou și într-un limbaj solemn deși greoi îi spuse:

— Cavalere, dumneata îmi vei da satisfacție, sau mă voi vedea obligat să duc problema pe un teren ...

Toți izbucniră în rîs. Umorul certăreț al lui don José îl făcu pe acesta să devină stacojiu și cu un gest impetuos, cu o dicțiune emfatică, adăugă:

— Pentru că te încăpățînezi să pătezi onoarea unei tinere dintr-o foarte nobilă familie și eu nu permit ... înțelegi? Nu permit ..., eu, care sînt al doilea ei tată! ...

— Are dreptate, zise Miquis. Asta nu poate rămîne așa. Duelul este inevitabil.

— Are dreptate, strigă Relimpio, descărcîndu-și pumnul în masă și spărgînd o farfurie. Alege dumneata ora și arma. Dacă vrei în zori ...

— Cînd se crapă de ziuă ...

Ce-i mai ciudat este că Bou, care de asemenea era un bărbat incapabil să bea fără urmări trei pahare de vin alb începu să vorbească prostii. Mai întîi rîse mult; apoi se încăpățînă să-l îmbrățișeze pe don José și să-l numească prie-

tenul său. Relimpio, dimpotrivă, se infuria și mai mult. Ceilalți îl incitau și Dumnezeu știe cum s-ar fi terminat disputa dacă Juan Bou, care închina în fiece clipă, n-ar fi căzut pe neașteptate la pămînt, cu greoiul său corp.

Atunci don José se ridică și, arătînd pe un ton dramatic corpul ce părea cadavru, zise:

— Norocul ne-a surîs, domnilor, semn că am avut dreptate! L-am omorît! ... Am salvat onoarea unei eminente domnișoare, a acelei frumoase între frumoase, a acelei perle orientale, a acelui înger ...

Făcu trei sau patru pași în gol, se învîrti ca o sfîrlează și căzu pe un divan acoperit cu o mușama unde Miquis îl stropi cu apă pe față.

Capitolul 30

SCENE

1.

JOAQUIN *(Singur, plimbîndu-se meditativ prin camera scundă, murdară, cu mobile simple, urîte și în dezordine)*: Viața asta nu va mai dura nici măcar o zi. Protestez cu toată energia mea de ființă rațională și liberă, declar absurdă și prostească datoria de a trăi. Nu există această datorie. Cînd societatea ne declară război, sau trebuie să te predai dîndu-i cheile de la porțile sufletului, sau altfel spus rușinii, ori trebuie să le iei pe cele de la Villadiego, emigrînd în eternitate. Asta e dilema, *the question* cum zicea cineva: or trăiești fără bună-cuviință, ori cauți în moarte imposibilitatea aboslută de a roși. Optez pentru moarte. *(Suspină adînc, își înalță privirea și fixîndu-și-o într-o oglindă de perete, murdară de muște și cu argintul curățat în mare parte, se contemplă, în tăcere, vreme îndelungată)*. Ești tu, cea pe care o văd aici, imaginea lui Joaquín Pez? Nu te cunosc. Tu nu ești eu. Eu eram frumos dar tu, cu paloarea asta de ascet bătrîn și veștejit, mă înspăimînți. Ochii îmi erau plini de veselie și fericire iar ai tăi sînt stinși și fără strălucire. Cum pot să cred că bărbatul cel mai bine îmbrăcat din Madrid este cel pe care îl văd aici în redingota

încheiată pînă-n gît, cu butonierele tocite și marginile slinoase și destrămate? Nu; bărbatul care pînă la această oră n-a băut decît o cafea cu o bucățică de pîine nu poate fi Joaquín Pez pe care l-am cunoscut eu. *(Își schimbă direcția și își continuă plimbarea).* Ființa mea îmi repugnă, mi-e scîrbă de mine. A trăi astfel e mai rău decît să mori de o sută de ori. Nu poate să mai treacă mult pînă să mă descopere. Mă vor prinde, mă vor băga la închisoare... Cîtă nedreptate! *(Se înduioșează).* Sînt un nenorocit, un bărbat debil care nu cunoaște ordinea; sînt un prost; n-am bun simț, nu știu să mă descurc..., nu fac doi bani. Cînd se vorbește astfel despre mine e adevărat. Dar să mă facă escroc! ... La Paris am făcut datorii; am venit în Spania cu intenția de a le plăti; un francez s-a luat după mine și mă urmărește; îl întrețin cîteva zile; mă girează unii ca să încasez niște trate; le încasez și-l plătesc pe francez; creditorii de aici, invidioși pe norocul străinului, se aruncă pe mine, mă sufocă, îmi pun sechestru îmi golesc casa; tata se înfurie, se ceartă cu mine și nu-mi mai dă nici un ajutor, cel care m-a girat îmi cere banii; nu-i pot da; îi cer o amînare; mă refuză; și luînd-o în serios mă dă pe mîna justiției; alerg și mă zbucium căutînd pe cineva care să mă împrumute dar nu pot găsi pe nimeni; îmi strig bunele intenții și dorința de a-mi respecta cuvîntul, dar nimeni nu mă crede; mă acuză că sînt scandalagiu și esc... Nu, nu pot suporta. În mine e o greșeală; dar rea credință, niciodată. Nesocotința o fi soră cu crima? ...Am recurs la jocurile de noroc dar n-am cîștigat; s-au coalizat împotriva mea chiar și abominabilele năpîrci ale tripourilor. E un război universal împotriva nefericitului căzut; e răzbunarea plebei împotriva celui care a fost idolul societății și femeilor, bărbat ce dădea tonul la modă și adevăratul arbitru al eleganței. *(Suspinînd adînc.)* Jur că nu vor mai rîde de mine, nu, nu, nu mă voi umili, nu voi face pe paiața. Trebuie să sfîrșesc cu demnitate. Orice lucru care-și pierde liantul cade conform naturii sale. Mă voi prăbuși catastrofal, ca turnurile și cei care vor auzi zgomotul sfîrșitului meu vor spune: „Asta e un om..." *(Se apropie de un colț în care se afla un cuier de care atîrna un pardesiu. Pipăie stofa, văzînd pe dinafară ceva care umfla un buzunar.)* Aici e pașaportul, biletul de dus fără întoarcere. O să te pun într-un sertar al mesei, *(Il pune.)* ca să nu te vadă Isidora care se sperie atît de tare de armele de foc. Te-am văzut ieri și am vrut să te arunc. În noaptea asta tu și cu mine o să fim prieteni buni. Orele, care se tîrăsc cu greutate de dimineață pînă seara, desprinzîndu-se

ca niște bale lipicioase, îmi îmbibă sufletul cu disperare. Asta nu mai e viață. Să țin seama că totul s-a sfîrșit și să scriu. Nu vreau să plec fără să spun cîteva cuvinte anumitor persoane. *(Se așază pe unul din șubredele scaune la masa care de-abia se ține pe picioare și scrie.)* Voi suprima formula vulgară care zice „Nimeni nu e vinovat de moartea mea". Îi voi spune tatălui meu că ... Aud pași. Vine Isidora. Această nefericită e unica ființă care a avut abnegația să fie lîngă mine și să mă ajute cînd m-a văzut părăsit de toți. Oh, inimă generoasă! A vrut să-mi aline necazurile cu iluziile ei și disperarea cu speranța ei. Cînd o văd, am chef să trăiesc și să fiu bun și în rîndul lumii și să rămîn pentru totdeauna cu ea. Iat-o ...

2.

ISIDORA *(Intră obosită. E îmbrăcată sărăcăcios și duce o boccea cu haine. Se așază pe o sofa șchioapă, care se apleacă pe o parte și, ațintindu-și privirea plină de tandrețe spre Joaquín, speră ca acesta să-i adreseze vreun cuvînt):* Doamne Dumnezeule, ce scară!

JOAQUIN: Mai lungă e cea a paradisului; cel puțin așa se zice, că eu n-am văzut-o.

ISIDORA: Nașul meu a venit?

JOAQUIN: N-am avut plăcerea s-o văd pe domnia sa.

ISIDORA: Cît am mai umblat, cît am mai alergat azi! ... M-am dus la Emilia să-l văd pe *Riquín*. Am vrut să-l iau cu mine, temîndu-mă că-i deranjează; dar Emilia n-a fost de acord ... Am plîns ... *(E înduioșată.)*

JOAQUIN: Ai făcut bine că l-ai lăsat acolo. Nicăieri nu i-ar merge mai bine

ISIDORA *(Suspinînd adînc.):* Ah! Doamne Dumnezeule, ce chin! În sfîrșit, am reușit să adun suma ... *(Își duce mîna la buzunar ca și cum l-ar apăra de o mișcare bruscă a lui Joaquin.)* Nu, nu-ți dau un ban; lasă-mă că eu o să mă duc să aranjez lucrurile. Deocamdată, trebuie să pleci de aici. Casa asta e o mocirlă și ce vecini, ce clienți, ce gazdă! Azi-noapte nu m-au lăsat să dorm toreadorii ăștia de ocazie și restul pleavei care cînta și bătea din palme în sufragerie. Dar spune-mi, n-ai găsit un loc mai bun unde să te ascunzi?

JOAQUIN *(Descurajat):* Urmărit, înspăimîntat, năuc m-am lăsat dus de un prieten, Pepe Nules.

ISIDORA: Acum am cu ce plăti cele opt zile cît ai stat aici. Eu n-am stat decît trei. Cheltuiala e mică. Azi o să-ţi aduc mîncare bună de la restaurant.

JOAQUIN: Nu te nelinişti pentru asta..., mie mi-e totuna.

ISIDORA: Iar mîine vei merge într-o casă mai decentă.

JOAQUIN *(Indiferent)*: De ce?

ISIDORA: Ca să trăieşti cu mai multă bună-cuviinţă.

JOAQUIN: Idei convenţionale!

ISIDORA *(Gînditoare)*: Ieri ţi-am spus că voi închiria o căsuţă şi o să mergem să locuim împreună, în ascuns, fără să ştie nimeni. Acum m-am gîndit mai bine şi asta nu se poate.

JOAQUIN: Ideile astea de a trăi pe ascuns şi a ne face un cuib şi... *(Rîzînd)* Prostii, fetiţo. Asta pot s-o facă păsările care nu cunosc valoarea banului. Sîntem în voia sorţii. Nu trebuie să ne gîndim la căsuţe, nici la prostii. Romancierii au introdus în societate o mulţime de idei greşite. Ei sînt falsificatorii vieţii şi de aceea ar fi trebuit închişi cu toţii.

ISIDORA: Nu-ţi pierde speranţa. *(Surîzîndu-i drăgăstos.)* Şi dacă ţi-aş spune că e posibil să fac rost de ceva bani?

JOAQUIN: Banii tăi ne vor ajunge pentru două, trei zile. Apoi o să ne întoarcem la aceeaşi situaţie mizeră şi, cum bogăţiile tale nu vor fi atît de mari încît să pot rupe acest cerc în care mă aflu...

ISIDORA *(Cu tandreţe)*: Şi dacă aş putea...?

JOAQUIN: Vorbe, vorbe. Te hrăneşti cu iluzii. A apărut din nou fantasmagoria procesului. Tot mai crezi că mîine te culci Isidora şi te trezeşti marchiză de Aransis, plină de milioane. Nu ştiu cum, cu talentul tău, poţi trăi aşa, amăgită de dorinţă.

ISIDORA: Haide, haide, azi le vezi pe toate în negru.

JOAQUIN: Pentru că totul a devenit întunecat pentru mine.

ISIDORA: Dacă vrei să nu ne certăm, nu-mi mai vorbi despre proces cu atîta dispreţ. Eu am încredere şi vreau să ai şi tu. Avocatul mi-a spus că e ca şi cîştigat... Va mai întîrzia puţin, căci bunica va face recurs; dar că-l voi cîştiga, nu încape nici o îndoială.

JOAQUIN: Chiar dacă ar fi aşa cum spui tot vor mai trece trei, patru, cinci ani pînă să-l cîştigi. Ajută-mă să înţeleg. Cum o să scap eu acum şi să-mi spăl onoarea cu acea avere care e atît de departe de tine.

ISIDORA: Dîndu-ţi speranţe nu mă refeream chiar la proces. Mă gîndeam să fac rost de bani printr-un împrumut.

JOAQUIN: Un împrumut! *(Cu stupoare).*

ISIDORA: În sfîrşit, mă gîndesc eu... Nu dispera...

JOAQUIN: Nu mai cred în împrumuturi, cum nu mai cred în minuni. *(Se întoarce şi-şi reia plimbarea.)*

ISIDORA: *(Aparte şi după ce la privit o clipă pe Joaquin.)*: Trebuie să ne ridicăm deasupra nenorocirii... Să fac puţină ordine în camera asta care seamănă cu un grajd. *(Pauză lungă. O clipă amîndouă personajele tac. Isidora pune scaunele la loc, aranjează paturile, şterge praful. Cînd ajunge la oglindă, se priveşte puţin şi zice):* Parcă sînt alte alea. *(Tare)* Azi o să aduc două porţii de mîncare de la restaurant.

JOAQUIN: Cum vrei tu. Mi-e indiferent dacă mănînc bine sau prost; dar dacă tu vrei, o să mîncăm bine că n-avem nimic de pierdut.

ISIDORA *(Se aşază obosită):* Sărăcia, băiete, mă îngrozeşte. N-am o rochie ca lumea să pun pe mine, şi tu? Asta se cheamă viaţă! ...

JOAQUIN: Viaţa fără bani e o boală a creierului, o febră galopantă, o meningită. Nici dragostea nu e posibilă în sărăcie. Bagă-i pe îndrăgostiţii cei mai nobili şi mai exaltaţi, pe Romeo şi Julieta, de exemplu, într-o cocină şi peste două zile vor ieşi sfîşiaţi. Sărăcia e duşmanul sufletului omenesc. În ea nu e posibil talentul, nici afecţiunea, nici prietenia, nici arta, nici demnitatea, nici nimic. Este forma sintetică a răului. Ascultă, ascultă Isidora: Ceasul călugăriţelor bate ora trei. Mă simt slăbit... Dacă persişti în sibarismul de a aduce ceva de la restaurant, du-te repede şi adu fie dejunul, fie cina, că mor de foame. *(O nouă pauză în timpul căreia intră o servitoare a casei şi un băiat de la restaurant. Acesta serveşte prînzul. Joaquin demonstrează mai multă poftă de mîncare decît Isidora).*

ISIDORA *(La desert):* Ce zici?

JOAQUIN: Langustele au fost delicioase; biftecul m-a întinerit. Fii binecuvîntată, că mereu ai idei măreţe! Surpriza cu cele două sticle de şampanie dovedeşte că la tine totul e nobil, atît inima, cît şi capul. Să păstrăm o sticlă pentru mîine, căci economia e prima dintre virtuţi; nu, a doua, căci prima este să ai grijă de tine.

ISIDORA: Mai am încă o surpriză. Spune-mi: meriţi tot ce fac pentru tine?

JOAQUIN: Bineînţeles că nu merit. De multe ori ţi-am spus-o. Eşti un înger ..., nu dintre acei îngeri care

sînt zugrăviţi în tablouri şi în poezii, care-ţi oferă mici consolări de morală emolientă, ci un înger laic ce revarsă asupra inimii nenorocitului balsamul eficace. Intr-un cuvînt, eşti un înger practic. În toate acţiunile tale este evidentă nobleţea. Poţi să greşeşti, să comiţi erori, dar să fii josnică niciodată. Nu ştiu dacă sînt destul de explicit spunîndu-ţi că ai eleganţa sufletului.

ISIDORA: Ai dreptate. Voi fi oricum; voi fi rea dacă e nevoie; dar mîrşavă niciodată.

JOAQUIN: Fără îndoială, asta îţi e în sînge. Pentru numele lui Dumnezeu!... Dacă n-o să cîştigi procesul ăsta blestemat înseamnă că nu mai există dreptate pe Pămînt... şi nici în Cer. Ah! Isidora, nu ştiu de ce şampania dă sufletului meu o vigoare pe care n-o mai aveam. Simt că-mi vine să mă gîndesc la lucruri plăcute. Isidora, Isidora, iubita mea. *(O îmbrăţişează tandru)*. Să ne întreţinem o clipă cu iluzii.

ISIDORA *(Rizînd)*: Mai bine e să visezi decît să vezi.

JOAQUIN: O să cîştigi procesul... O să mă căsătoresc cu tine...

ISIDORA *(Întristîndu-se dintr-o dată)*: În primul lucru cred, în al doilea nu. Această iluzie e prea frumoasă ca să mă poată înşela.

JOAQUIN: De ce spui asta?... Că ţi-am promis de multe ori şi niciodată nu m-am ţinut de cuvînt? Acum...

ISIDORA: Nici acum, nici niciodată. Tu n-o să te căsătoreşti cu mine. *(Varsă cîteva lacrimi)*.

JOAQUIN: Lumea va uita, prostuţo.

ISIDORA: Dar nu într-atît încît...

JOAQUIN: Şi imediat după căsătorie vom face o călătorie prin Italia şi Elveţia.

ISIDORA: Sau prin Anglia şi Scoţia. *(Din tot sufletul)*. Ştii că am auzit vorbindu-se atît despre Italia încît mă plictiseşte această Italie? Dar vreau să văd Londra, străzile ei nesfîrşite, cheiurile ei interminabile, parcurile ei... Asta ştiu că înseamnă măreţie. Apoi vom face o excursie prin Scoţia, unde sînt nişte lacuri minunate şi nişte munţi!... Pe acolo se plimbă Ladies vizitînd grote, cercetînd ruine şi pictînd peisaje. Nimeni nu înţelege ca englezii modul de a face viaţa elegantă în mijlocul Naturii. Botín, care a stat în Anglia, îmi povestea lucruri care mă făceau fericită.

JOAQUIN: Dacă vrei vom merge la Londra şi în Scoţia.

ISIDORA: Taci, taci. Ți-am spus... Voi merge singură sau cu tine, dacă vrei să mă însoțești... Căci n-o să mă căsătoresc, Joaquin; o să trăiesc singură, rîzînd de lume.

JOAQUIN: Necăsătorită! Dacă n-o să mă căsătoresc cu tine o să ai o mie de pretendenți pe săptămînă.

ISIDORA (*Hotărîtă*): O să le închid la toți ușa mea aurită în nas. Necăsătorită, liberă! Mă voi îmbrăca foarte fine, voi proteja artele, voi fi o mare doamnă. Ți-am spus... Casa mea va avea ce să vadă, căci nu vor intra în ea decît lucruri fine. N-ai să vezi acolo nici lucruri vulgare, nici tapiserii țipătoare, nici obiecte de prost gust, nici ceva care să poată fi văzut și în altă parte. Voi cumpăra tablouri ale marilor maeștri și tapiserii și antichități și tot ce o fi mai deosebit, dar și frumos, căci raritățile fără frumusețe îmi displac ca și frumusețile comune.

JOAQUIN: Binecuvîntat fie talentul tău!

ISIDORA: În casa mea, nu vor intra proștii; asta pot să ți-o jur. Mă voi înconjura de oameni deștepți, distinși. În sfîrșit, casa mea va fi academia bunului gust, a talentului, a curteniei și a inteligenței. Voi da concerte de muzică clasică.

JOAQUIN (*Puțin răutăcios*): Ai ascultat-o? Iți place?

ISIDORA: Nu știu dacă am ascultat-o sau nu; dar pot să te asigur că-mi place. Ți-am spus... Există o muzică în care nu se aud acele arii de operă pe care le cunoaștem de la flașnete, fanfare militare și cîntăreți amatori? Asta e muzica mea. Ceea ce te pot asigura e că într-o zi am fost la Conservator să ascult cvartetele și mi-au plăcut atît de mult încît am fost fascinată... Acela era un cor de îngeri cu mănuși albe. Ce senzații delicate! Zburam în ceruri!

JOAQUIN (*Extaziat*): Isidora, tu ești nobilă!

ISIDORA: Ți-am spus... Ascultînd acea muzică uitasem de toate și-l binecuvîntam pe Dumnezeu că nu m-am născut din plebe... Să trecem la altceva. Eu nu înțeleg pictura, dar cînd o să am casa mea vei intra în ea și te asigur că n-ai să întîlnești ceva care să nu fie superior. Rămîn la marii maeștri și, cum voi fi foarte bogată, o să-mi alcătuiesc o colecție foarte importantă. De asemenea, voi avea și contemporani atîta timp cît vor fi foarte căutați. De trei sau patru ori, nu mai des, am fost la muzeu. Ce lucruri, băiete! Ala chiar că e mare. Cu talentul care atîrnă pe pereții aceia se poate face o lume nouă, dacă asta se sfîrșește. Eu îmi închipuiam că trecusem pe lumea cealaltă, la Veneția, la Roma, într-un Palat Regal. Cîteo-

dată, credeam că sînt acoperită cu brocarte și altădată că mergeam îmbrăcată ușor, cum se umbla prin Olimp. Aceea înseamnă frumusețe; băiete, aceea înseamnă grație. Imi spuneam: asta e a mea, asta îmi aparține ...

JOAQUIN *(Entuziasmat):* Ești nobilă, ești nobilă!

DON JOSE *(Intrînd pe neașteptate, produce, cu erupția nesperată a personalității sale, o frîngere bruscă a zborului exaltat al finei sale):* Iată-mă.

ISIDORA: Ah! ... Don José ...

DON JOSE *(Profitînd de momentul în care Joaquin se întoarce cu spatele, îi dă un bilețel Isidorei):* Ia-l.

ISIDORA *(Ascunzînd bilețelul):* Nașule, acum trebuie să pleci. E noapte și ești obosit. Mîine am nevoie de tine. Dar nu te deranja să urci. Așteaptă-mă la poartă și o să mă însoțești în mai multe locuri în care trebuie să merg. *(Luîndu-și rămas bun cu o privire tandră).* Cu bine.

DON JOSE *(Cu o anumită concentrare shakespeariană):* Sîngele care îmi picură din inimă îmi amărăște buzele. *(Iese).*

3.

(E noapte. Lumina agonizantă a unei lămpi cu gaz, cu abajurul șifonat și murdar, luminează încăperea. JOAQUIN, obosit de atîta plimbat prin cameră și de fumat, se aruncă îmbrăcat de pat și adoarme. ISIDORA se întinde pe sofa și închide ochii. Dar, neputînd adormi, vorbește cu ea însuși.

ISIDORA: Hotărît, voi opta pentru cărămiziu în combinație cu argintiu, pentru albastru ultramarin și pentru negru în combinație cu auriu și violet ... Pentru pălării nu iau nici o hotărîre pînă nu mă informez bine. Ah, Isuse! Primul lucru pe care trebuie să-l fac e să-mi iau un profesor de franceză ... Să presupunem că atunci cînd nici nu te gîndești, mîine, sau săptămîna viitoare, sau luna viitoare, cîștig procesul; fie că-l cîștig, fie că marchiza obosește, își recunoaște încăpățînarea și cedează, și mă cheamă și-mi zice ... De mult timp îmi imaginez asta și n-ar fi nimic ciudat ca ceea ce gîndesc să devină realitate. Deci, bunica mă cheamă într-o bună zi; mă duc acolo, urc, intru, aștept o clipă în camera cu pian, ea intră, mă privește, îmi ia mîinile, mi le strînge și-mi spune: „Gata cu procesele, fetițo; să ne îmbrățișăm." Și mă îmbrățișează iar eu izbucnesc în plîns și ea, de asemenea, și totul se sfîrșește, și eu în casă, și în posesia a ceea ce este al meu ... Să presupu-

nem asta care e cel mai firesc, cel mai logic. Ce enormă bucurie, Doamne Dumnezeule! Atunci chiar că o să pot avea tot ce-mi trebuie și cît îmi mai place să nu mă umilesc. Voi scutura pămîntul care s-a prins de tălpile cizmelor mele și voi spune: „Gata, gata cu noroiul de pe străzi." Cristalul cel mai pur nu se va putea compara atunci cu conștiința mea. Voi fi tot atît de onorabilă ca și îngerii... Îmi voi ridica fruntea... *(Se întrerupe și suspină adînc.)* Dar voi putea s-o ridic cu prețul anumitor întîmplări din viața mea trecută... și prezentă? Asta mă înnebunește. Blestemată fie sărăcia, care nu e altceva decît ceea ce se numea înainte Diavolul. Decența îmbrăcăminții, mîncarea bună, locuința și confortul, care sînt atît de necesare anumitor persoane, ca aerul și lumina, ne omoară sufletul... Să vină Dumnezeu însuși să mă scoată din cercul ăsta blestemat! Dacă mă privez de toate, mor de durere, iar dacă nu mă privez sînt dezonorată... Oh, Doamne! Cine e țoapă, cine face parte din prostime!... Îmi voi petrece viața făcînd țigări, spălînd rufe, mîncînd lături, dormind pe un mindir scîrbos; o să mă căsătoresc cu un necioplit respingător și o să fac cîte un copil pe an, o să trăiesc ca un animal imbecil, murdar...; dar aș fi fericită cum sînt fericiți cei ce nu cunosc savoarea banilor!... Ce-i mai bine: să fii o piatră, care stă acolo unde o pui, sau să fii o ființă rațională care vrea să ajungă undeva? Nu știu, nu știu! Binecuvîntați fie cei mărginiți care nici măcar nu simt loviturile pe care le primesc!... Vai, ce tare e sofaua asta! Și bietul Joaquin, ce profund doarme! Dar îi face bine. Cît ai suferit zilele astea nenorocit martir al societății! Ești nechibzuit, dar ai suflet bun. Te-ai bucurat mult, poate prea mult iar acum plătești. Cei foarte fericiți trebuie să-și plătească fericirea cu nenorociri și invers. De aceea eu, care am fost și sînt atît de nenorocită, trebuie să răscumpăr imediat fericirea pe care mi-o datorează... *(Suspină și se întristează.)* Da, da; Nu-i pe suprafața pămîntului o ființă mai nefericită decît mine. Și să nu mi se spună că sînt rea. Nu sînt rea. Împrejurările mă obligă să par astfel. Dacă nu mă credeți, să coboare o sfîntă din cer și să se pună în locul meu să vadă dacă n-ar face la fel... *(Se lovește cu palma peste frunte.)* Cînd mă gîndesc la ce mă așteaptă mîine, îmi vine să mă omor. Și, în același timp, ducă-se dracului renghiurile pe care mi le joacă destinul. Vreau să vină ziua de mîine. Nevoile mele, necazurile acestui nefericit și urgența de a plăti cheltuielile procesului mă fac să închid ochi... Onoarea mă trage înapoi; nerăbdarea de

a-mi satisface nevoile mă împinge înainte. Fiindcă nu există altă cale înainte! Da-ul și nu-ul mă înnebunesc deopotrivă. *(Izbucnește în plîns și pentru a-și înăbuși hohotele mușcă batista. Pauză lungă).* Cît de liniștit dormi! Dacă nu te-aș iubi atît aș putea suprima unul dintre principalele motive pe care le am pentru a face acest pas greșit și, poate, aș găsi alte mijloace ... Dar nu-l pot evita; mi se frînge sufletul văzîndu-te așa ... Și ca să vezi cum sînt, de cîte ori mă gîndesc la cît de rău te-ai purtat cu mine îmi vine să te ajut, să-ți fiu de folos. Ți-am spus ..., așa sînt eu; doamne Dumnezeule, de ce m-ai făcut nobilă? De ce nu ai făcut să mă nasc din oameni simpli? De ce nu m-ai făcut canalie din creștet pînă în tălpi, cu chip de canalie, cu purtări de canalie, cu suflet de canalie?... *(Pauză lungă, în timpul căreia adoarme).* Nu, nu; mă voi hotărî pentru albastru ultramarin în combinație cu roz și argintiu ... *(Altă pauză, în timpul căreia se luminează).* S-a făcut ziuă; mă voi scula și voi pleca fără ca el să mă simtă. Încă e prea devreme. O să încerc să nu fac zgomot ... O să-i las restul de bani aici și două cuvinte scrise cu acest creion. *(Scrie; pune pe masă biletul și cîteva monezi).* Hai e timpul. *(Întristată peste măsură).* N-aș fi putut să-ți spun adio! Ce viață, ce oameni! Plec, căci dacă se trezește n-o să mai am curajul s-o fac. *(Iese.)*

JOAQUIN *(Treaz, în plină zi):* Isidora, Isidora ... Nu e. A plecat. O să mă scol. Așa cum sînt îmbrăcat toaleta mea nu prezintă mari dificultăți. Îmi voi permite pe aici luxul unui pieptene? Posibil. *(Se scoală și face cîțiva pași prin cameră.)* Ce lumină! Ce urîtă și antipatică e ziua! Prefer noaptea întunecată și discretă. Ah! Stăpîna casei, înainte de a pleca, mi-a lăsat aici dispozițiile sale. *(Ia doi duros de pe masă și bilețelul și-l citește.)* E bine, mi-a lăsat bani pentru dejunul de azi. *(Citește.)* „Trimite să-ți aducă prînzul de la restaurant. Nu te nelinişti. N-o să mă întorc pînă diseară, căci am treabă.“ Biata Isidora, ce bună e! Dacă n-ar fi fost blestemata de manie a procesului pe care nu-l va cîștiga niciodată ar fi o fată extraordinară. Bine, bine; să facem ce ne cere stăpîna. Ticăloasa de patroană n-o să mă otrăvească cu mîncărurile sale. O s-o chem să cer apă să mă spăl și apoi vom aștepta. Imediat după prînz voi da ultimele dispoziții și pînă vine noaptea, scumpa noapte ... *(Pauză de cîteva ore în timpul căreia intră și iese o servitoare amărîtă, personajul se aranjează și apoi mănîncă ceea ce i se aduce de la restaurant.)* Am uitat de sticla de șampanie care e în dulap. Nu-mi pasă dacă o bea altul.

în testament o voi lăsa oaspeţilor acestei case ca s-o golească pentru salvarea mea eternă... că tot sînt singur, voi scrie tatei şi Isidorei. *(Se aşază şi scrie.)* Frumoase lucruri îi mai scriu tatălui meu!... Dacă greşelile fiului au fost mari, tatăl nu are încă motive să se îndoiască de buna lui credinţă... Niciodată n-am comis vreo mîrşăvie. Lipsurile mele sînt debilităţi şi, pe lîngă asta, un efect sigur al prostei, perversei educaţii pe care am primit-o. De ce l-au crescut în lux pe fiul unui biet funcţionar cu 30 de reali pe lună? De ce de cînd eram copil mă învăţau să mă întrec cu fiii granzilor de Spania? De ce nu mi-au dat o profesie, de ce nu m-au învăţat orice meserie în loc să mă bage într-un birou ce reprezintă şcoala trîndăveliii? Acestea sînt consecinţele. M-au crescut în vanitate şi vanitatea mă conduce la acest deznodămînt dezastruos. *(Continuă să scrie agitat, păleşte şi, încheind, îi tremură mîna.)* Acum o să-i scriu Isidorei pe care n-am s-o mai văd niciodată. Singura fiinţă pentru care inima mea are afecţiune e ea. Cît de mult valorezi tu faţă de alte virtuţi seci şi orgolioase! Sufletele noastre s-au simpatizat căci sînt asemănătoare. Tu, ca şi mine, ai fost educată în ideea de a-i egala pe cei superiori nouă... *(Scrie.)* „Dragă şi adorabilă prietenă. Gata de moarte dobîndesc o luciditate extraordinară; văd lumea şi viaţa în adevăratul lor aspect. Acum nu mai am scăpare; tu poţi să te salvezi. încearcă să-ţi uiţi aspiraţiile; renunţă la acel proces, fii umilă şi dacă ţi se prezintă un bărbat onorabil, care vrea să se căsătorească cu tine, mărită-te, chiar dacă e foarte simplu." *(Vorbind.)* Nu, nu mint deloc cînd spun că o iubesc din toată inima. Credinţa ei faţă de mine, statornicia afecţiunii cu care a plătit greşelile mele dovedesc măreţia sufletului ei. *(Personajul redactează lungi paragrafe de dragoste şi umple patru foi de hîrtie.)* Ah! Îl uitasem pe cel mai important, pe *Riquín*, fiul meu. În această tristă clipă simt o dragoste nemărginită pentru el!... Dacă ar fi fost aici l-aş fi acoperit cu sărutări. Îl voi recunoaşte. *(Scrie alt foarte lung paragraf şi trece timpul şi se face seară.)* În sfîrşit, e gata. Acum curaj. Cumplit lucru e să înfrunţi îndoielnicul abis al Eternităţii. Dar nu se poate altfel. Dumnezeu îmi va ierta crima. Îndur orice decît să fiu de rîsul oamenilor şi să asist cum îmi este batjocorită onoarea! Acum se va întuneca. Să nu mai ezit. *(Se îndreaptă spre cuier, scoate revolverul şi-l examinează.)* Iată-l. Îmi pare un judecător de fier care mă condamnă fără drept de apel.

O VOCE *(Care răsună cavernoasă din colțul ușii, însoțită de două ciocănituri ușoare.)*: E voie?

JOAQUIN: Intră.

DON JOSE *(Intrînd)*: Bună seara.

JOAQUIN: O cauți pe Isidora? Nu este.

DON JOSE: Nu, vin din partea ei. Scrisoarea asta...

JOAQUIN *(Luînd scrisoarea cu mîna tremurîndă.)* Ia să vedem... Unde e Isidora?

Don Jose *(Sec)*: Acum o clipă era la un magazin din strada Carmen și alegea materiale pentru rochii.

JOAQUIN *(Stupefiat.)*: Materiale! *(Deschide scrisoarea, care e voluminoasă. Din plic apar surîzătoare cîteva bancnote; Joaquin pălește)*: Ce-i cu astea? *(Se așează și citește. Pălește și mai tare iar apoi devine stacojiu și pălește din nou.)*

DON JOSE *(Aparte, privindu-l pe Joaquin cu o expresie de antipatie)*: Nu plîng pentru că sînt bărbat. Inima mea va ajunge ca stîncile în care bate apa mării.

JOAQUIN *(Băgînd scrisoarea în buzunar, se plimbă.)*: Sînt salvat! E toată suma... Dar voi accepta eu asta? De unde provin? E o josnicie să-i accept? Sigur că e; dar împrejurările... Abisul! Să presupunem că un nenorocit se află pe marginea prăpastiei și i se arată demonul imfamiei care-l ridică în mîinile sale. Nu, nu; mai degrabă să mă rostogolesc în fundul abisului. *(Cu voce tare.)* Don José, du-te dumneata acolo și înapoiază-i asta Isidorei.

DON JOSE *(Aparte și mohorît coincizînd în expresiile sale, fără să bănuiască, cu Othello.)*: Oh! floare grațioasă și superbă, de ce te-ai născut?

JOAQUIN *(Ezitînd.)*: Nu, nu; dezonoare pentru dezonoare... Să le cîntărim pe amîndouă în balanța rațiunii, la rece. Care cîntărește mai mult? Oh! Nu trebuie să eziți. Aceasta poartă cu sine impunerea întîmplării, faptului real. O să iau banii... M-am salvat. Dar de ce nu sînt atît de mulțumit precum ar trebui? *(Cu voce tare.)* Don José, cu cine a vorbit azi Isidora? Unde a fost?

DON JOSE: Nu știu... *(Aparte, plin tot de spirit shakespearian.)* Prostule! Cum vrei să-ți spun? Nu voi îndrăzni să vă spun nici vouă, oh! caste stele!

JOAQUIN: Dumneata nu știi niciodată nimic. Ești mereu cu capul în nori. *(Aparte.)* Blestemate fie împrejurările!... Mă voi înșela pe mine însumi făcîndu-mă să cred că banii ăștia provin dintr-o sursă onorabilă. E atît de nerușinată ființa omenească încît cu ușurință se păcălește... Dar să vorbim despre asta; să abordăm problema filosofic.

Dacă aceşti bani mi-au parvenit pe o cale neonorabilă, este evident că eu nu m-am dus să-i caut pe sus-numita cale. Procedeele Providenţei sînt misterioase. E necuviincios şi reprezintă un sacrilegiu să discuţi proiectele sale. Faptul consumat poartă cu sine o doză atît de mare de logică încît nu are nevoie de argumentări retorice. *(Cu voce tare.)* Nu gîndeşti la fel, omule?

DON JOSE *(Ca trezit dintr-un vis.)*: Eu?... Eu nu gîndesc.

JOAQUIN *(Privind din nou cu tandreţe bancnotele)*: Şi e toată suma! Sărmana Isidora! Cum să n-o iubeşti? Nu ştiu ce n-aş da ca să cîştige procesul. Dar nu, n-o să-l cîştige. Numai ticăloşii au noroc. Don José, don José!

DON JOSE *(Trecîndu-şi mîna pe frunte şi cap ca pentru a opri o idee care încearcă să-i scape)*: Ce?...

JOAQUIN: Te invit la o cupă de şampanie.

DON JOSE *(Cu scîrbă)*: Mulţumesc, nu..., mă ameţeşte. *(Ezitînd.)* Dar hai, treacă; aşa mai uită omul de necazuri.

JOAQUIN: Dumneata ai multe necazuri de uitat?

DON JOSE *(Privindu-l cu ochi dulcegi)*: Eu?... Necazuri, eu? *(Îşi contractă groaznic muşchii feţei încercînd să-şi oprească un suspin)*.

JOAQUIN *(Turnînd în pahare)*: Să bem.

DON JOSE *(Bea)*: Cum mai pişcă, blestemata! *(De-abia ajunse în stomacul său prima picătură din preţiosul lichid că şi îi căzu capul în piept şi închise ochii spunînd)*: Lume mizerabilă!

JOAQUIN: Ce?... Pentru atîta lucru?

DON JOSE *(Se ridică brusc, ochii îi strălucesc şi scapără scîntei, îşi ia o atitudine tragică)*: Da, o repet. Un cavaler nu-şi retrage cuvintele. Eşti un mizerabil şi o să-ţi crăp capul!

JOAQUIN *(Izbucnind în rîs)*: Don Pepe!

DON JOSE *(Luînd poziţia de drepţi)*: Cu sabia sau cu pistolul, cum vrei. Mie mi-e totuna. Oricum voi şti să pedepsesc infamia. Dumneata, un om ordinar, un monstru, o brută, ai îndrăznit să iei în gheare acel crin! *(Se învîrteşte prin cameră urmărit de fantome)* Nu, nu mă tem de voi, nu. Pez, Botín, Melchor, Bou, nu mă tem de voi. O să vă omor pe toţi, o să vă fac praf. Sînt apărătorul virginităţii ultragiate, inocenţei persecutate, castei porumbiţe... Haideţi, acum, pe loc, mă bat cu toţi patru!

JOAQUIN *(Îl împinge pe sofa)*: Sărmanul!

DON JOSE *(Căzînd pe sofa ca un sac)*: M-aţi omorît fiindcă sînteţi patru. Vă iert pe toţi, în afară de unul. Vă

(Schimbare. Scena reprezintă o cameră semielegantă care pare a fi resturant).

ISIDORA *(Privind cu îngrijorare spre ușă în care o mînă indiscretă ciocăne)*: Cine e?

DON JOSE *(Ridicîndu-se dintr-un jotoliu în care zace somnoros)*: Dacă ai vreo vizită eu plec.

UN DOMN *(Intrînd cu pălăria în mînă și adresîndu-se Isidorei)*: Dumneata ești doña Isidora Rufete?

ISIDORA *(Tremurînd)*: La dispoziția dumneavoastră . . .

DOMNUL ACELA *(Înaintînd, urmat de alt individ nu prea simpatic și deloc politicos)*: Doamnă, obiectul vizitei mele e neplăcut. Vin să vă arestez, din ordinul judecătorului *(îi arată mandatul de arestare)*.

ISIDORA *(Îngrozită)*: Să mă arestați! . . . Pe mine! Sînteți sigur? . . .

REPREZENTANTUL ORDINII PUBLICE *(Arătîndu-i din nou mandatul)*: Uitați-vă . . . Așa că aveți bunătatea de a mă urma . . .

DON JOSE *(Aparte, regretînd că n-are spada și, pe deasupra, nefiind un om capabil s-o scoată în caz că ar fi avut-o)*:
Ce mîrșăvie!

REP. ORD. PUBLICE *(Dorind, ca un om binevoitor ce era, s-o scoată pe Isidora din extraordinata ei perplexitate)*: Dumneavoastră știați deja că partea adversă a cerut să se dovedească faptul că sînteți întrucîtva vinovată . . .

ISIDORA *(Confuză și amețită)*: Da.

REP. ORD. PUBLICE: Și judecătorul a găsit dovada.

ISIDORA: Voi plăti cauțiune.

REP. ORD. PUBLICE: Tocmai în delictul despre care este vorba nu se admite cauțiune.

ISIDORA: Delict! Sînteți sigur de ce spuneți?

REP. ORD. PUBLICE: Procesul se ocupă acum de încriminarea dumneavoastră . . .

ISIDORA *(Furioasă)*: Și de ce mă acuză?

REP. ORD. PUBLICE: De falsificare.

ISIDORA: Eu falsificatoare?... *(Ieşindu-şi din fire.)*

DON JOSE *(Aparte, strîngînd din dinți, încruntîndu-se şi contractîndu-se tot):* Nu te pierde cu firea José.

ISIDORA: Asta e o uneltire infamă a duşmanilor mei... Dar Dumnezeu nu va admite să mă distrugă, nici să mă dezonoreze. *(Plînge.)* Şi asta numesc ei justiție, lege!... *(Învingîndu-şi durerea şi ştergîndu-şi lacrimile de parcă se pălmuia.)* O să-mi dovedesc nevinovăția... Asta îmi mai lipsea, asta: să fie martiră. *(Aparte, cu interes şi orgoliu.)* Fie binevenită această nobilă coroană. Martiriul mă purifică de greşelile mele şi va face să-mi strălucească drepturile astfel încît le vor putea vedea pînă şi orbii. *(Cu voce tare.)* Să mergem unde vreți dumneavoastră.

Capitolul 31

LA ÎNCHISOAREA MODELO

1.

Iritarea şi ruşinea, împreună cu o dezordine nervoasă ce aproape o priva de sensibiltate, o ținură pe Isidora toată seara şi noaptea aceea într-o stare asemănătoare somnambulismului. Vedea lucrurile, le atingea, punea întrebări şi chiar răspundea de parcă ar fi cedat unei forțe mecanice. Nu era sigură că e trează, nici dacă a fost realitate ceea ce i se întîmplase; umbla aproape orbeşte, ameţită, cu ceva în creier, între durere şi nebunie, fiind surprinsă cînd vedea cum străluceau dintr-o dată, pe densa tristețe a durerii sale, cîteva fulgere de bucurie. Oboseala o înfrînse după miezul nopţii; se culcă îmbrăcată, închise ochii, încercînd să-şi adoarmă durerea de cap, şi atunci retrăi în minte, în vibrația nervilor encefalici, tot ce se întîmplase de cînd reprezentantul ordinii publice se prezentase în casa ei pentru a o aresta. Se vedea în trăsura închiriată care o dusese în strada Quiñones, unde se afla vulgarul şi tristul edificiu numit *Modelo* cu o neruşinată nepotrivire, trăsura se oprise în fața unei porți la care se afla un soldat de pază iar mai la stînga un grup de săraci care se certau pe resturile din tainul prizonierelor.

Isidora și reprezentantul ordinii publice intrară într-un vestibul strîmt; le ieși în întîmpinare un funcționar ce purta un chipiu cu galoane; străbătură un coridor cu geamuri și întorcîndu-se puțin la dreapta dădură de o poartă cu zăvoare grele pe care scria cu litere negre: „Intrare celule“. O femeie între două vîrste deschise ușa. Isidora intră, urcă pe scara mare, albă, și ajungînd sus citi inscripția „Prima sală“, și, privind prin gaura cheii, văzu o galerie mare și luminoasă în a cărei incintă se odihneau, făcînd plajă, cea mai zgomotoasă și mai pitorească turmă feminină ce se poate imagina. Numai ideea că trebuia să trăiască printre acei oameni o oripila pe fiica lui Rufete. Dar ea avea bani; ea va plăti o cameră decentă și va trăi într-un oarecare confort și bună-cuviință puținele zile pe care, după părerea ei, trebuia să le petreacă în acel cumplit azil.

O doamnă în vîrstă, binevoitoare și amabilă, îi însoți, iar după ea venea o supraveghetoare, o șefă sau vreo pușcăriașă cu merite deosebite, cu un aspect gigantesc, de namilă. La stînga se afla camera ce i se destinase Isidorei și care avea o fereastră cu gratii ce da spre stradă, un pat amărît de fier, masă și două scaune... O lăsară singură, puțin după aceea intră supraveghetoarea care, în termeni de adorație vicleană și numind-o domnișoară, se oferi s-o servească și s-o însoțească. Isidora o privi cu repulsie. Cînd se înseră le dădu cina de care nu vru să se atingă și, în sfîrșit, închisă, împovărată de necazuri, de oboseală și de durerea de cap, se întinse pe pat, unde creierul ei îi reproduse o dată, de două ori, de trei și de mai multe ori seria de impresii și întîmplări la care ne-am referit.

Dimineața, o treziră țipetele și înjurăturile nerușinate ale unei femei ce locuia de partea cealaltă a peretelui camerei sale, croncănitul unei păsări domestice, zgomotul străzii, zarva din „Prima sală“ ce se afla în apropiere și bang-bang-ul clopotului de la Montserrat, biserica mănăstirii care azi este închisoare pentru sexul frumos. Și dacă sufletul omenesc în situațiile de mare zbucium se vede mereu scuturat de rafale de inexplicabilă veselie, care mai degrabă pare protest izolat al vreunui nerv rebel împotriva durerii, la Isidora exista un motiv pentru ca acele rafale de veselie să fie ceva mai de durată și mai eficace, căci închisoarea, fiind atît de odioasă, o eliberase de altă sclavie cumplit de respingătoare. „Aproape că mă bucur de asta, zicea, căci dacă n-aș fi fost aici aș fi fost deja moartă de oroare și de scîrbă...“

În plus de asta, detenția nu putea să dureze, căci judecătorul, lucru evident! se va convinge imediat de nevinovăția sărmanei reclamante. Dumnezeu i-a hărăzit, fără îndoială, această situație pentru a o pune la încercare și a-i da, pe neașteptate, cînd va fi mai necăjită, marea bucurie a cîștigării procesului și, împreună cu aceasta, împăcarea cu implacabila bunică. Dar unde ni se dezvăluie cel mai mult firea ei în acel punct în care intervine talentul său de a idealiza lucrurile pentru a obține cele mai dulci recompense. Nu înnobilează martiriul pe oameni? Dacă vinovații, cînd sînt urmăriți, inspiră milă, nevinovății care suferă chinul justiției ce valoare capătă și cît se înalță în concepția sufletelor sensibile! Era nevinovată, suferea persecuții nemaipomenite; apoi avea destul motive pentru a se erija în creatură celestă. Puțin îi mai lipsea în acea dimneață pentru a-și imagina că tot Madridul o compătimea, că era idolul mulțimii, că devenise foarte interesantă, că era un personaj de roman și chiar că ieșeau peste tot bravi cavaleri dispuși să facă orice ticăloșie pentru a o scoate din acel impas.

Dar ce urîtă, ce sărăcăcioasă cameră! Ce pat, ce mobilă, ce pereți goi! Poți să mori de deprimare! Și totuși, cum ea, pentru a face față unei situații, avea mereu pregătită o idee, se sprijini pe una foarte frumoasă care o ajută mult să se consoleze. Cu cine crede cititorul că se compara? Cu Maria Antoaneta la Conciergerie. Era, nici mai mult nici mai puțin, decît o regină jignită de o canalie. Se hotărî deci s-o imite în toate acțiunile și în vorbire, pînă unde realitatea i-ar permite, demnitatea acelei nefericite doamne, cu care creștea în propriii săi ochi și se vedea idealizată de martiriul măreț în umilință, bogată în sărăcie și purificată prin suferință. Ziua și-o petrecu în aceste reflecții, amintindu-și de Delfin, de Joaquín Pez și de alte persoane. Îi trimiseră rochii, iar Juan Bou, căruia îi ceruse o carte ca să-și omoare timpul, îi trimise *Girondini* de Lamartine și un mare buchet de flori. Isidora citi cartea și rupse petalele florilor satisfăcîndu-și plăcerea de a le călca în picioare. Îi aminteau lucruri foarte neplăcute, îndrăzneala și trăncăneala canaliei profanatoare.

Începu instrucția preliminară. Cînd cobora să presteze declarația în cămăruța cu polog roșu, care se afla lîngă biroul paznicului, Isidora răspunse la întrebările judecătorului cu seninătate, cu calm, cu încredere în drepturile ei și, în același timp, cu un aer de superioritate care captiva, trebuie s-o spunem, chiar pe foarte demnul judecător și pe reprezentantul ordinii publice. Pe drumul parcurs de la camera

ei în birou, și la urcare și la coborîre, fiica lui Rufete constituise obiectul curiozității deținutelor care se îmbulziseră la ușă pentru a o vedea trecînd și apoi comentară despre asta trei, patru ore. Una le asigura că era o ducesă persecutată de soțul ei; alta zicea că e o rătăcită de pe căile Domnului; iar alta, care o cunoștea într-adevăr, povestea o parte din viața ei sinuoasă, adăugînd răutăcioase născociri. Și ea, singură, scufundată în adînci rătăciri și tristeți, își repeta în gînd întrebările judecătorului, deplîngea faptul că nu răspunsese așa sau altfel, amesteca ceea ce era sigur cu ceea ce era îndoielnic, acuzația legii cu faptele din memoria sa, martorul conștiinței sale cu anumite prezumții și bănuieli, pentru a încerca să sondeze acea peșteră obscură care, de la acuzația de falsificare, se deschisese în fața ochilor ei. Nega din tot sufletul și negînd conștiința ei se arăta în plenitudinea adevărului. Documentele îi fuseseră înmînate așa cum erau: și ea nu adăugase nimic, nici nu scosese ceva, nici nu știa să fi făcut asta cineva. Nu se putea ca unchiul ei, canonicul, să falsifice actele respective iar, în ceea ce-l privește pe primitivul lor posesor, Tomás Rufete... Ajungînd în acest punct al reflecțiilor sale, Isidora se încruntă și se scufundă, se scufundă în acea marea imensă a îndoielii. Dar de ce să-și martirizeze gîndul? Judecătorul, legea, marchiza de Aransis, tribunalul infam, lumea aleasă, atotputernică, erau adevărații autori ai acelei confuzii, cu scopul nedrept de a deposeda o nobilă orfană, un înger lipsit de apărare. Dar Dumnezeu îi va pedepsi, Dumnezeu se va întoarce spre adevăr și inocență. Nu mai era mult!

În timpul instrucției preliminare, izolarea n-a fost atît de aspră după cum spune legea, căci zăvoarele carcerelor noastre se slăbesc cu ușurință. Isidora, ca o persoană cu aspect decent și cu ceva bani, captă simpatia compasibilelor femei care le păzeau pe tovarășele lor. Așa a putut avea plăcerea să vadă, deși pentru scurtă vreme, pe *Riquín* și pe don José, pe mătușa ei *Vînzătoarea de lipitori* și pe Miquis. Acesta s-a dus s-o vadă chiar în ziua în care a încetat izolarea și a avut cu prietena lui o discuție lungă și substanțială. Simpaticul doctor a fost puternic impresionat cînd a văzut apărînd din spatele gratiilor duble ale vorbitorului acel chip frumos, acea față palidă, cu o expresie de nobilă resemnare.

— Isidora, ești măreață, îi spuse, prefăcîndu-se glumeț, pentru a-și ascunde emoția. Ești frumoasă. Reprezinți coruperea legii și substanța corozivă a codului penal. Continuînd așa, tribunalul în loc să-ți ia declarații ți le va face și vei

călca pe un covor de robe și vei urca pe o scară de barete.

— Lasă prostiile, replică ea, sprijinindu-și coatele de grilajul interior și punîndu-și capul în mîini, poziție de plictiseală pe care o lua întotdeauna cînd stătea mai mult la vorbitor. Ah, Miquis, asta înseamnă moarte!

— Cu voia ta, asta înseamnă viață. Ce credeai?... Toată viața e o închisoare, numai că de o parte sînt gratii iar de cealaltă nu. Unii se află între zăbrele, iar alții între pereții albaștri ai cerului... Dar să trecem la altceva. Azi am venit să-ți dau niște vești care vor fi pentru tine vesele sau triste, după cum le vei lua.

— Spune-mi-le repede.

— Socrul meu mi-a vorbit despre tine, mi-a vorbit, de asemenea, și despre marchiză.

Isidora, fără să spună nimic, arăta un imens interes.

— Marchiza a sosit ieri. E în trecere spre Córdoba. Buna doamnă devine nervoasă și tristă de cîte ori i se pomenește de acest proces și de arestarea ta. „Muñoz y Nones, i-a spus doamna socrului meu, eu vreau ca dumneata să rezolvi asta. Ocupă-te dumneata de asta, vorbește-i acestei nefericite, demonstrează-i cît de inutilă e tenacitatea ei și oferă-i, în numele meu, ce crezi dumneata, în așa fel încît să mă lase în pace."

— Asta i-a spus?...

— Da; știi deja că documentul fals, căci existența acestei falsificări nu permite nici o îndoială, apare întocmit de Andréu, colegul și prietenul socrului meu. Știi ce zice socrul meu? Că falsificarea nu e făcută de tine.

Isidora tăcu. Pînă cînd discuția nu luă altă întorsătură, rămase ca o stană de piatră, cu ochii ațintiți asupra lui Miquis.

— Ascultă, știi că semeni cu o panteră? De ce mă privești așa și nu zici nimic? Socrul meu, care e notarul casei de Aransis, o să vină să-ți vorbească; îți anunț această plăcută vizită. Îți va oferi libertatea, dovada nevinovăției tale și, mai mult, o gratificație, un ajutor. Sărăcuța, ai fost victima unei mari și îngrozitoare înșelătorii. Glumă mai sinistră nu s-a făcut și nici nu se va face. Cine a fost autorul ei, o să afli... Dar ce ai amuțit? Ești de piatră? Unde te uiți? Ai vreo viziune? Ai căzut în extaz?

Tăcu și el și o privi. Băgă mîna prin grilajul exterior și pocni din degete, așa cum se face cînd vrei să atragi atenția unui animal leneș. Degeaba. Isidora nu spunea nimic.

— O să-ți vorbesc despre altceva, continuă Miquis. Ieri am avut o surpriză plăcută. Mergeam pe strada Preciados

cînd am auzit o voce: „Domnișorule Miquis, domnișorule Miquis," M-am întors și am văzut-o pe mătușa ta, inegalabilă *Vînzătoare de lipitori*. „Nu știi, mi-a zis, că am găsit oaia rătăcită?..." Pe cine? *„Pe Pecado"*. Așa, în limbajul ei specific, mi-a povestit că primise vești despre fratele tău de la alți băieți. A trăit o vreme într-o țiglărie, în spatele noii arene. Sărmanul puști! Ne-am dus acolo și două femei pe care le-am întîlnit, și care nu era nevoie să se prezinte, ne-au spus că, pentru că se îmbolnăvise și făcuse febră, îl duseseră la spital.

— La spital! repetă Isidora, ieșind din letargie.

— Am alergat numaidecît la Spitalul General și l-am găsit în convalescență. Boala trebuie să fi fost groaznică fiindcă e aproape idiot și atît de șubrezit cum nici nu-ți închipui. Despre viața lui la țiglărie și despre incursiunile și marile isprăvi făcute înainte de a se îmbolnăvi am aflat cîte ceva și-ți vom povesti cînd vei fi mai liniștită... Și acum, o să-ți vorbesc de o a treia problemă, despre Juan Bou. Spune că-l disprețuiești, că nu-i răspunzi la scrisori, că-i calci în picioare florile pe care ți le trimite... Zice că ești nerecunoștința întruchipată.

— Augusto, murmură Isidora cu gravitate, îndepărtîndu-se de grilaj, trebuie să plec. Iartă-mă că te gonesc. Sînt obosită. Adio. Vino mîine.

Și se îndepărtă ca o regină, după cum remarcă Miquis în sinea lui, văzînd-o intrînd în celulă. Iar el ieși pe stradă repetînd: „Teribilă femeie, teribilă femeie!"

2.

Falsificarea! Profanarea acelui sfînt act din care emana cel mai sfînt dintre drepturi! Dacă era delict, cine era autorul? Canonicul sau Tomás Rufete? Cumplită, blestemată confuzie!... Dar ceea ce puse capăt îndoielii și neliniștii sufletești ale nefericitei prizoniere a fost faptul că avocatul ei i-a spus într-o zi aceste cuvinte:

— Chestiunea s-a schimbat total. Casa de Aransis și domnul Muñoz y Nones încearcă să dovedească falsitatea unui document, care este baza cererii noastre. Dacă o dovedesc sîntem în aer, fetițo. Procesul ia o asemenea întorsătură încît cu greu vom mai putea obține un rezultat satisfăcător. Vom depune toate eforturile și vom vedea. În cazul că falsificarea se dovedește a fi reală, cred că voi demonstra cu ușurință că nu dumneata ai fost autoarea și că în aface-

rea asta ai procedat de bună credință. Pe scurt: certitudinea succesului în cauza pentru care ai fost încriminată, certitudinea eșecului în procesul de filiație. Știi deja că probele noastre au fost destul de slabe, fiindcă dumneata nu ți-ai adus aminte nimic din copilărie care să ne ajute și pentru că mărturiile altor persoane au fost neconcludente.

Acestea fiind spuse, avocatul, rece, onorabil și crud, plecă scoțînd un suspin, ultimul tribut al legii devenindu-i ostil.

— Mi-au corupt pînă și avocatul! exclamă Isidora cînd rămase singură. Bine, voi fi o martiră; să mă omorîți odată, să se termine cu mine, să mă duceți la eșafod!

Trecîndu-i criza de furie, stătu două zile fără să se ridice din pat; de-abia vorbea; n-avea putere; se simțea cu mintea amorțită, ca fratele ei, convalescent după o febră mare. Din cînd în cînd, înjura dreptatea omenească, exaltîndu-se, pentru a cădea apoi brusc în descurajare și a vărsa șuvoaie de lacrimi. Somnul ei era atunci scurt, chinuit de coșmaruri, ca un drum nesigur și întortocheat, plin de obstacole. Cîteodată îi apărea imaginea lui *Riquín*, clătinîndu-și cu grație enormul său cap frumos, cu pușca sa mică la umăr, mergînd în pas soldățesc. Și năzdrăvanul o privea ducîndu-și pușca la ochi cu un umor copilăresc și poc! trăgea un glonț care o omora pe loc; alți copilași, prieteni de-ai lui *Riquín*, alergau și, printre rîsete și țipete, o luau și o tîrau pe stradă. Se isca o zarvă de nedescris și mulțimea striga în bătaie de joc: „Marchiza, marchiza!"

Altădată se făcea că era mare doamnă și se afla în palatul ei cînd, pe neașteptate, îi apărea un schelet de copil cu capul foarte umflat și oasele fine și lustruite de parcă erau de fildeș. Scheletul își ducea mica lui pușcă la umăr și mergea în pas cadențat. Ajungînd la ea își mișca marele cap și rîdea și vorbea. Dar Isidora, fără să poată înțelege cuvintele, tremura de groază auzindu-le. Apoi copilul se ștergea din lumea viselor și-i apărea *Joaquín* în mijlocul unei orgii, beat de fericire și de șampanie. Prin fața mesei se plimba o umbră zdrențuroasă, era ea, Isidora. Toți o priveau și izbucneau în hohote de rîs. Rîdea și ea, dar, lucru ciudat, rîdea de foame. Slăbiciunea îi contracta mușchii făcînd-o să rîdă... Și așa continua din delir în delir pînă cînd se trezea și se întorcea la chinul realității, nu mai puțin crud decît cel din vise.

După trei luni de viață cumplit de tristă, cu care ajunsese să se obișnuiască, fiind lege ca noi să ne obișnuim cu toate, gardienele îi aplicau cu multă largheţe regulamentul

Model-ului, permițîndu-i vizite lungi, fără să coboare la vorbitor. Comportarea Isidorei în închisoare era ireproșabilă: nu făcea scandal, le trata cu politețe și considerație pe supraveghetoare, se făcuse iubită de toate, iar prizonierele, care s-au putut bucura de intimitatea ei, o lăudau pentru mărinimia, finețea și plăcuta ei înfățișare. Generozitatea inculpatei și promptitudinea ei îndatoritoare în a răsplăti serviciile care i se făceau aveau și ele importanța lor. Ce era mai rău era faptul că banii se împuținau cu repeziciune de la o zi la alta mergînd pînă la epuizarea lor. De cîte ori se gîndea la asta, Isidora era cuprinsă de năduşeli și neliniști și-și sonda viitorul pentru a vedea dacă se întrezărea vreo speranță în refacerea capitalului. Mare i-ar fi fost durerea dacă n-ar fi distras-o, din cînd în cînd, prietenii. Juan Bou se dusese la ea de puține ori, căci sinceritatea cu care ingrata își arăta antipatia era un antidot lent pentru veninul pasiunii sale și astfel, sau din demnitate sau din răceală, bunul om se retrăgea și se îndepărta de acel mare pericol al vieții sale.

„Fluture de o zi, își zicea în sinea lui, întoarce-te la coliba ta și nu-ți pierde mințile. Te-ai bucurat destul; ai aflat ce înseamnă viața acestor infame lipitori... Haide pînă cînd această divinitate nu se întoarce în celulă, sărmane Juan Bou, nefericit muncitor!... O să fiu în continuare un om simplu, independent, liberal și cînd o să-mi cadă altă pleașcă o să vedem dacă-mi convine să rămîn simplu sau să o iau razna în lumea burgheziei. Mari ticăloși! Dar aceea înseamnă viață...“

Vînzătoarea de lipitori se ducea aproape în fiecare zi să-și vadă nepoata. Cînd îl aduse pe Mariano, Isidora se mîhni nespus, căci era atît de slab, de extenuat și consumat băiatul încît abia dacă îl mai recunoscu. Febra îl adusese într-un hal fără de hal, numai oase și o piele transparentă. În comportare, în felul de a vorbi, chiar în spiritul lui, boala lăsase poate urme mai adînci, căci vorbea puțin, răspundea cu întîrziere, parcă ar fi avut nevoie de mult timp pentru a-și culege și ordona ideile lui dezlînate și fugitive. O privea pe sora lui cu ochi îngroziți.

— Vezi, spuse Isidora, fără să știe ce termen să folosească pentru a da o explicație situației ei mizerabile. Vezi unde m-au dus vicleniile, infamiile dușmanilor noștri.. Ca să-ți faci o idee despre ce înseamnă lumea asta mizerabilă, unde nu există nici dreptate, nici legi... Și tu, ce ai făcut? Povestește. Ai fost bolnav! Vezi? Dacă nu plecai

de la mătuşa ta, ea te-ar fi îngrijit bine. Ce lecţie îngrozitoare ai primit!

Mariano nu zicea nimic şi cu bărbia înfundată în piept privea cînd în jos, cînd la chipul surorii sale.

— Nu spui nimic? întrebă ea, nerăbdătoare. Ai amuţit? Ce înseamnă privirea asta? Căinţă sau dovezi de şi mai mare sălbăticie? Ah! Mariano, Mariano, singura consolare pe care aş fi putut s-o am acum era să te văd mergînd pe drumul cel bun, băiat serios şi la locul tău. Ridică-ţi capul, deschide-ţi gura, mişcă-ţi limba, vorbeşte, răspunde . . .

Şi, lovindu-l în bărbie, îl făcu să ridice capul.

— Domnia sa foloseşte acum puţine cuvinte, zise Encarnación. O să-l punem într-o colivie, într-o cameră întunecată ca pe papagali ca să-l învăţăm să vorbească . . . Vrei să vezi ce repede se înviorează pasărea? Arată-i [illegible]eiul. Să vezi...

Băgînd mîna în buzunar scoase o pesetă şi i-o arătă băiatului ai cărui ochi somnolenţi se însufleţiră pe loc şi întinse mîna spre monedă zicînd cu un mîrîit:

— E a mea.

— Da, e a ta, zise rîzînd *Vînzătoarea de lipitori*, punînd la loc moneda cu mai mare repeziciune decît un prestidigitator.

Mariano se uită la sora sa care, înduioşată, scoase din buzunar două pesetas şi le dădu puştiului.

— Sînt ale tale . . ., dar cu condiţia să-mi povesteşti ce ai făcut în tot acest timp, cum ai trăit, cum te-ai îmbolnăvit, cine ţi-a dat să mănînci . . .

Cu mare promptitudine *Pecado* luă banii, ridicînd din umeri şi, scoţînd un suspin adînc, pronunţă cu stîngăcie aceste cuvinte:

— Eu . . ., asta e situaţia . . ., cînd m-am văzut singur, şi . . . nu mi s-a întîmplat nimic.

— Am aflat.

— I-a secat înţelegerea, *remarcă Vînzătoarea de lipitori*. Fierbinţeala i-a aprins creierii. Domnişorul Miquis zice să-l scăldăm în rîu. Auzi tu, adăugă, ridicînd vocea, cum se vorbeşte cu un surd, vrei să munceşti, vrei să te întorci în atelierul domnului Bou?

Ca şi cum n-ar fi auzit nimic, Mariano se ridică întinzîndu-se şi zise:

— Stai pe loc amice, replică Encarnación luîndu-se după după el. Tebuie să te leg ca pe un căţel. N-o să pleci fără mine.

Dar Mariano n-o băgă în seamă şi ieşi. Bătrîna se duse după el, strigînd:

— Așteaptă-mă, așteaptă-mă, soi rău. Să nu crezi c-o să-mi scapi. Și eu am picioare bune de alergat.

Rămînînd singură, Isidora se gîndi multă vreme la nefericitul ei frate și zise:

— Imbecil, imbecil! ... Așa n-o să simtă nimic ... Și eu, de fiecare dată mai înclinată spre reflecții, spre comparații ... Ce nenorocită sînt și el, ce fericit!

3.

După trei zile, Mariano veni singur. Părea mai viol, mai ager, mai stăpîn pe gîndurile și pe vorbele sale.

— Ai venit singur? îl întrebă Isidora, speriată că nu-l însoțea mătușa lor.

— Singurel.

— Și mătușa Encarnación?

— Bătrîna? E acasă. Eu sînt bărbat ... prin urmare n-am nevoie să mă ducă și să mă aducă cineva.

— Ai fost la lucru?.

— Da.

— Mincinosule!

— Uite, zise *Pecado*, deschizînd pumnul și arătîndu-i cîteva pesetas.

— Cine ți le-a dat?

— Gaitica.

— Gai ...?

— Tica, tica. Nu-i cunoști? E un domn, un prieten de-al meu.

— Și de ce ți-a dat banii ăștia?

— Că i-am cîștigat.

— Cum?

Mariano ascunse monedele pentru a-și lăsa mîna liberă, o băgă apoi printr-o deschizătură a pantalonilor și:

— Nu ne vede nimeni aici? ... întrebă bănuitor, privind pereții și ușa.

— Nimeni.

— Că dacă mă ginesc ...

Și scoase din buzunar un obiect cilindric, lung de vreo cincisprezece centimetri și cu diametru de trei, patru centimetri. Era un tub legat strîns cu o sfoară.

— Ce e asta?

— O petardă.

— Ah! Din aia care explodează? întrebă Isidora îngrozită. Și o să explodeze aici?

— Proasto ..., nu explodează atîta timp cît nu e aprins

fitilul. Asta e pentru la noapte. Azi-noapte am pus una la ușa casei ducelui și cînd a explodat s-au spart geamurile de la două case.

— Și tu te ocupi cu asta? Sălbaticule!... Nu spun fiindcă mi-ar păsa dacă palatul ducelui ar sări în mii de bucăți. Eu aş fi pus, dacă aş fi putut, o petardă atît de mare încît să ridice pînă la ceruri palatele acestei lumi egoiste care ne ia ce e al nostru.

— O s-o punem, replică Mariano cu o expresie de răutate şi stupizenie.

— Dar ăsta e un joc de copii... E ca și cum ai purta un război cu săgeți în loc de tunuri. Și ce cîștigăm? Face mult zgomot, sperie persoanele care trec pe acolo, se sparg geamurile și nimic mai mult. Prostii!

— O să punem una de mărimea asta, zise *Pecado* întinzîndu-și mîinile lateral, arătînd astfel mărimea planurilor sale de războinic. În Madrid există mulți ticăloși. Ei au toţi banii care trebuiau să fie ai noştri, nu?

— Asta e cel mai puţin important. Mai rău e că ne iau numele nostru, demnitatea noastră socială, ne bagă în închisori murdare, ne chinuie, și în acest timp ei se bucură și se distrează cu ceea ce au furat. Lumea e pierdută. Dacă nu vine cineva care s-o întoarcă pe dos și să-i pună pe cei de sus jos şi pe cei de jos sus...

— Cei de jos sus şi cei de sus jos, repetă Mariano cu bucuria celui care a găsit formularea unui gînd pe care n-a ştiut să-l exprime. Ştii?... Asta e viața! Ieri l-am văzut pe domnișorul Melchor într-o trăsură cu doi cai. Era cu două doamne, două bătrîne şi un domn. Părea un marchiz.

— Nu-i pomeni în fața mea, zise Isidora închizînd ochii

— Cît a furat! exclamă băiatul cu oarecare efuziune. Și noi atît de săraci..., căci sîntem buni, că nu furăm!

— Oh! exclamă Isidora, simțind un nod în gît. Dumnezeu o să ne apere. Persecuțiile, chinurile sînt coroanele noastre deocamdată; dar asta se va schimba. Cine știe ce se va întîmpla într-o bună zi? Eu am citit că cei trufași vor fi umiliți iar umilii vor fi ridicaţi în slăvi. Interpretarea atît de particulară a textului biblic căzu în creierul lui Mariano ca sămînța în pămînt fertil și în curînd se vor naște și vor rodi în el ideile cele mai ciudate.

— Ei ne-au luat ce-i al nostru, nu-i așa, surioară?

Isidora izbucni în plîns

— Da, da, da, spuse printre lacrimi și suspine. Cu multă viclenie ne-au luat dreptul nostru, adică ni l-au refuzat... Cum? Scornind minciuni, cumpărînd legea. Legea se vinde.

băiete. Tu și cu mine avem dreptul la o casă și la o moștenire. Să știi că ni le-au luat. Uite ce au făcut cu mine: m-au băgat în închisoare. Și cu tine vor face la fel, și ne-ar spînzura dacă ar putea.

Mariano asculta absorbit și ea scotea din disperare admirabile mostre de elocvență.

— Un marchizat, o avere de milioane, asta ne aparținea. Păi acum vezi: închisoare, infamie, sărăcie. Tu și cu mine vom fi cerșetori sau Dumnezeu știe ce. Și Dumnezeu permite asta și cerul nu se prăbușește și viața continuă! Și să cerem cu disperare strigînd că nimeni nu ne va auzi. Dimpotrivă, la strigătele noastre ne răspund cu hohotele lor de rîs și ne numesc cerșetori, invidioși și ne disprețuiesc, ne înjură. La nimic nu ne ajută dacă invocăm legea. Legea e a lor, căci, ei avînd bani au și conștiința judecătorilor . . . Să-mi dea mie banii măcar pentru opt zile și ar vedea cine sînt. Dar n-avem arme și vezi acum ne distrug, ne omoară. Ce e legea? O păcăleală, o farsă. Cei ce o reprezintă, ce sînt dacă nu hoți? Autoritatea . . ., ah! ce favoare îmi face mie autoritatea? E comedia comediilor, prost jucată, ca să ne înșele, să ne exploateze.

— Le punem o petardă, ce zici?

— Una? O mie; un milion! . . . Tu ești un nefericit, băiete, tu nu știi cît de rea e lumea asta.

Continuară să vorbească și a doua zi vorbiră despre același lucru, căci Isidora, cînd începea acest subiect, nu-l părăsea cu ușurință. Pe măsură ce i se spulberau iluziile, în sufletul ei avea loc o schimbare de sentimente, simpatiza mai mult cu poporul pe care îl credea oprimat și căpăta o puternică ură pentru lumea aleasă. Ceea ce era mai ciudat e că fără a ceda în vanitatea ei, nici în ceea ce am putea numi cochetăria nenorocirii, continua să îndrăgească frumosul rol al Mariei Antoaneta la Conciergerie. Dar în acel caz, buna regină era martirizată de cruda și egoista aristocrație din care provenea, fiindcă simpatizase la început cu vulgul, cu prostimea, cu amărîții; și spunem în principiu că nici o idee de pe lume unită cu toată disperarea inimii sale n-ar fi făcut-o să suporte grosolănia și murdăria clasei de jos. Gîndindu-se la asta ea da viață, în mintea ei, unei mărețe utopii, adică unei posibile existențe a unui vulg stilat sau a unei plebe elegante și bine îmbrăcate. Dar asta nu era o îndrăzneață incursiune în viitor? Avea ceva genial în ea căci, tulburată și amețită de atîtea gînduri, obișnuia să-și încheie cugetările despre plebea subțire spunînd: „Cît de înzestrată sînt și ce mi se întîmplă!“

Capitolul 32

DESPRE CELE TRECĂTOARE...

1.

După ce Mariano a început să se întremeze mătușa lui, Encarnación, a încercat să scoată ceva din el dar fără rezultat. Dezmierdări și alinări, blîndețe și asprime erau la fel de ineficace. I-ar fi plăcut bunei femei să-l vadă neastîmpărat, mincinos și nesupus ca în copilărie decît să observe acea indolență taciturnă, acel calm melancolic asemănător animalului care stă la pîndă, în care răbdarea e precursoarea ferocității.

— La ce te gîndești, animalule? îi zicea pe neașteptate. O să inventezi praful de pușcă sau ce? Ești ca un bolovan. De ce stai ore întregi privind în jos? Privește măcar cerul înstelat și învață ceva, la dracu! O să alcătuiești Almanahul străzilor? Ce prost ești! Soră-ta, de atita uitat în sus, a ajuns la pierzanie. Tu mergi pe alt drum, dar vei avea același sfîrșit. De ce nu muncești?

— Că n-am chef... d'aia..., răspunse Mariano, ieșind din somnolența lui intelectuală în virtutea unei ciupituri.

— Atunci o să te țin de pomană.

— N-am nevoie să mă ții dumneata. Am cu ce trăi.

— Hai, hai, nerușinatule!... Și cu ce tipi te-ai înhăitat tu ca să faci rost de bani? Ce drăcii faci? Cu ce-ți ocupi nopțile? Ce ai aici sub bluză?

— Un artofor.

— Ii... suse! Ce blasfemie spui! Să știi, tu și cu mine nu vom face casă bună. Dacă o ții așa ia-ți tălpășița băiete, ia-ți tălpășița și pleacă din casa mea. În ziua în care o să te stingă în bătaie, o să vin să te văd.

— Adio!... murmură *Pecado* cu un sunet gutural.

Și plecă încet, cu mîinile în buzunar, cu șapca înfundată pe cap, cu privirea rătăcită și fără fermitate ca și mersul și gîndul lui. Cîteva zile, dînd plimbării teoretice o direcție determinată, se duse la casa lui Juan Bou, nu pentru a cere de lucru, ci pentru a pălăvrăgi puțin cu meșterul pentru

care păstra o anumită afecțiune. Intr-o zi se duse la atelier, era în ianuarie 1877, și îl găsi pe bunul catalan vesel și cufundat în lucru ca în vremurile sale bune.

— Bună, vlăjganule. Ce cauți pe aici? îi zise, atins de acea limbuție, care ar fi fost nesfîrșită dacă n-ar fi fost întreruptă de tuse. Ia loc. Nu te simți prea bine. Băiete, ia să văd dacă te-ai tuns. Ai capul ca de șoarece fătat de curînd ... Stai jos și pune-ți șapca. Aici nu încap politețurile Așa că spune: lucrezi sau nu?

Mariano vru să răspundă că nu va mai lucra niciodată ca zilier; dar Bou avea atîta chef să spună ceva, că îi tăie cuvîntul cu vorbăria lui interminabilă, spunîndu-i astfel:

— Profit de ocazie să-ți spun că sora ta e o nebună, o nerecunoscătoare, o femeie ușoară, o proastă, o risipitoare, o descreierată. Eu am iubit-o cum numai eu știu să iubesc și m-aș fi căsătorit cu ea. Mii de draci, bine că am scăpat de ea! Căci sora ta e o calamitate. Acum iat-o la închisoare de îndărătnică ce e, că i-a intrat în cap că e marchiză. E ca marchiză cum sînt eu popă. În sfîrșit, ea a vrut-o, a găsit ce-a căutat. I-a mers bine cu mine, dar să nu crezi ce se spune pe aici, nu, nu-i adevărat că eu am cheltuit cu ea ce am cîștigat la loterie și ce am moștenit de la unchiul meu În concluzie, nu stau eu în două mii de duros, și cum justiția mi-a luat-o din mînă, cînd mă așteptam mai puțin ... Să se zică orice, băiete, există Providență. Banii mei s-au salvat printr-o hîrtie: mandatul de arestare; cîrpe ici, cîrpe colea, moftul x, fleacul y, cert e că mi s-au evaporat zece sau douăsprezece mii de reali într-o dimineață. Sora ta e o cheltuitoare cum nu s-a mai văzut. În inima ei plină de pofte e scris cu litere de aur: „Jos bogații!“ Bună bucățică da. E un tigru pentru buzunarul bărbatului. Cine îi vede chipul, de unde să bănuiască ce zace în ea? Cine-i vede ochii aceia divini, unde își au îngerii lăcașul, cum să se gîndească oare că acei îngeri sînt o bandă de sechestratori? ... Eu am fost orb, am fost prost. Cînd mi-a trimis prima scrisoare prin nasul ei să-mi ceară ajutor mi s-a părut că mi se deschid porțile raiului. „Asta e a mea, mi-am zis, și cu două, trei scrisori eu făcîndu-i propuneri, ea acceptîndu-le, o să ne înțelegem.“ Am dus-o la un hotel pînă să fac rost de o căsuță: eu eram înnebunit, vroiam să încerc deliciile lumii, cînd justiția ... știi ... Acest animal de Bou a rămas cu buzele umflate ... Acum îmi pare bine Cît de puțin am gustat mi-e de ajuns ca să pot spune: „Cunosc lumea, domnilor, și-i cunosc plăcerile mincinoase, blîndețea și necazurile, știu cît costă bucuriile. De la sobrieta-

tea săracului la risipa imorală a bogatului, cunosc tot, totul e ticăloșie, la cei de sus, ca și la cei de jos. Faci un bine? Nimeni nu-ți mulțumește. Faci un rău? Nimeni nu te pedepsește. Rău și bine totul e la fel. Dacă iubești, te disprețuiesc; dacă ești bogat te proslăvesc, dacă ești sărac te scuipă.“ Sau dacă nu, observă ceea ce a făcut sora ta cu mine. Am scos-o din mizerie, am îmbrăcat-o, am încălțat-o, i-am făcut cadouri, i-am asigurat confortul, după cum a dorit. Ea deschidea gura iar eu deschideam punga. Și tot așa. Iată răsplata. Zice că sînt o brută, că-i repugn, că-i produc greață. Îi trimit un buchet de flori și-l calcă în picioare. Îi scriu scrisori și nu-mi răspunde la ele. Mă duc s-o văd și mă primește cu o mutră... În sfîrșit, am trimis-o la plimbare. Îți spun astea ca să i le transmiți. Du-te, du-te, spune-i tot; nu-mi pasă. O să vedem ce o să facă în ziua în care o să isprăvească banii și n-o să mai aibă cu ce să-și achite camera la pușcărie. O s-o bage în sălile alea mari, unde o să poată să se plimbe și să mănînce și să doarmă cu acele frumoase ducese și baronese care se află acolo pentru furt, vătămare corporală și alte amabilități... Și pe bună dreptate. Ea n-o să te întrebe despre mine. Dacă te întreabă să-i spui că domnul Ipecacuana — așa îmi zice — e mulțumit că a pierdut-o din vedere, că s-a împăcat cu buzunarul lui și cu bunul simț și că-i merge foarte bine. Spune-i că muncesc ca mai înainte, că voi căuta o femeie cumsecade cu care să mă căsătoresc; că, fiind din popor, rîd de aristocrația ei stupidă și că m-aș bucura dacă toți aristocrații și vampirii laolaltă n-ar avea decît un singur gît pentru a-i spînzura pe toți odată.

Ar mai fi continuat dar tusea, fiindcă era homerică, avea oarecare asemănare cu rîsul zeilor, îl invadă brusc și praful s-a ales de tot. După ce i se potoli tusea, ochiul care i se rotea vărsă lacrimi din belșug, în timp ce celălalt, mai închis decît punga zgîrcitului, nu da semne de existență.

Și acum, continuă Bou, bucuros de mutismul lui Mariano, dacă vrei să-ți dau sfaturi ți le voi da. Căci tu, atît de tăcut, tu, atît de sumbru, n-ai venit să-ți dau de lucru, nici bani, ci un sfat bun care valorează milioane. Ascultă-mă bine. Dacă vrei să muncești, muncește; dacă nu vrei, nu munci. Pe lumea asta cel care muncește mai mult are posibilitatea să moară de foame, dacă nu-l ajută loteria sau vreo moștenire. Tu ești priceput, caută o afacere îndrăzneață, întreprinde ceva, speculează naivitatea celorlalți. Am cunoscut mulți oameni și știu că cei mai ticăloși sînt cei care au mai mulți bani. Cînd o să-i ai și tu, cheltuie-i,

că sînt proşti care văzîndu-te că-ţi aunci banii, ţii vor da pe ai lor; aşa e lumea. Fă lucruri îndrăzneţe, fă-te cunoscut fie chiar şi printr-un mare scandal; caută ca numele tău să stîrnească vîlvă fie chiar şi pentru a se spune: „Ce sălbatic e!“ Aici sînt două roluri: cel al victimei şi cel al călăului. Care valorează mai mult? Cel al călăului. Să sugi întruna tot ce se poate. Poporul e sacrificat. Cei mari mănîncă tot ce există în naţiune. Nu sînt decît două căi de urmat: sau să termini dintr-o dată cu cei mari, ceea ce nu e uşor, sau să intri printre ei şi să le înveţi şiretlicurile şi tertipurile. Alege, ia-ţi măsuri de prevedere şi o să-ţi meargă totul ca pe roate.

— Eu, spuse Marino brusc însufleţit, vreau să se vorbească despre mine.

— Să se vorbească despre tine! ... Păi fă zgomot.

— În privinţa zgomotului ... l-am şi făcut, replică Mariano.

— Cum? cu o talangă?

— Cu asta, zise Mariano arătîndu-i un tub.

— Ah, pungaşule! ... exclamă Bou înspăimîntat văzînd instrumentul „muzical“ pe care băiatul i-l arăta. Aşadar cu asta te ocupi ... Uite, de azi înainte nu mai sîntem prieteni, căci cu tipul ăsta de arme nu se apără poporul. Petarda, arma trădătoare a celor ajunşi la pierzanie, a escrocilor, jucătorilor de noroc şi a altor scursori! Auzi, tu, uită-te la mine. Mă vezi bine? Ăsta pe care îl vezi aici, acest nepot al bunicii mele, cînd vrea să-şi arate dispreţul puterii publice, cînd vrea să dea o lovitură oricărui reprezentant al autorităţii uzurpate şi al legii tiranice, o face faţă în faţă, cu pieptul gol, aşezîndu-se între pericol şi nemurire, între călău şi glorie. Dar să arunci petarde din umbră, să sperii femeile şi să-i aduci la disperare pe cei din Ordinea Publică ... gîndeşte-te băiete, adăugă după o pauză, pe un ton emfatic de propagandă evanghelică, pe care ştia să-l adopte în anumite cazuri, gîndeşte-te că dacă vrei să-ţi educi virtuţile civice şi să ajungi la gradul de stimă publică la care au ajuns cei plini de răni, cei care au fost aruncaţi din închisoare în închisoare, cei care au mîncat şoareci ...

Dumnezeu ştie unde ar fi ajuns pe acest drum strălucitor, dacă Mariano nu s-ar fi sculat nerăbdător să plece. În starea sa deosebită în care se afla, vlăguirea-i lugubră se întrerupse brusc printr-o nerăbdare inexplicabilă. Puţin ironic îi mulţumi meşterului pentru sfaturile sale şi plecă mîncînd pămîntul ca un suflet răpit de diavol.

„Băiatul ăsta are ceva“, își zise Bou.

Uitînd apoi de puști, își continuă în tihnă viața sa metodică; se plimbă puțin după-amiază, apoi mîncă, se duse la cafenea, se întoarse acasă și cînd să se culce, vai, Doamne! se auzi o bubuitură atît de puternică de parcă o mină ar fi explodat lîngă casă iar aceasta s-ar fi dărîmat pe loc. Zguduitura și zgomotul îl lăsară pe Bou interzis și fără suflare, geamurile se făcură țăndări, ușa casei sări din balamale iar vecinii, foarte alarmați, ieșiră pe stradă strigînd cuprinși de-o panică îngrozitoare . . .

— Ah, aristocrat ticălos! zise Bou liniștindu-se cînd înțelese despre ce era vorba. Dacă te prind . . .

2.

La cîteva zile după această întîmplare, Mariano se afla la răspîntia care se numește Cele patru străzi, privind nehotărît drumurile ce se întretaie acolo, fără să știe pe care să-l aleagă. Îl auzim:

„Să mă duc acasă la mătușa-mea? Nu, că-i cheamă pe cei de la Ordinea Publică și mă înhață. Să mă duc s-o văd pe soră-mea? Nu, că acolo o fi Gaitica. Unde să mă duc? . . . O s-o iau pe aici, pe Șosea în jos, o să văd lumea care merge la plimbare, o să văd trăsuri, o să urc în Parc și o să stau acolo toată după-amiaza . . . E timp frumos, am doi duros și n-am nici o grijă . . . Începe să treacă șleahta de pungași. Pe acolo trece o trăsură . . . și încă una . . . și încă una. Uite, aia e de ministru. Vampirul, îi știu trăsura? Și dacă i-ar spune: Lasă ce nu e al tău? . . . Uite alta. Cît o fi furat omul ăsta ca să aibă vizitii atît de galonați! . . . Și acolo, uite un vizitiu călare pe calul din dreapta, cu șapcă albastră și epoleți . . . Uite niște tîrfe și cum se mai răstoarnă pe perne! Ia spuneți-mi, de unde ați scos atîtea dantele? Și ce înfofolite sînt în blănurile lor . . . Azi-noapte mie mi-a fost groaznic de frig și umblu cu pantofii rupți. Opriți, opriți trăsura că o să urc și eu o clipă. Sînt obosit. Mari tîrfe! . . . O s-o iau pe 2 Mai. Pe aici merg mulți oameni pe jos. Parcul e frumos; numai că . . . , asta e situația, fiind atîția care îngheață de frig, poporul ar trebui să vină aici să taie lemne . . . O iau pe aleea cu păpuși de piatră, cu mîinile și nasurile rupte. Ce urîte sînt! . . . Iote-te, copilași cu mănuși? Și cîte zorzoane și a pus familia asta! Cu ceea ce poartă numai servitoarea ai îmbrăca patru mii de săraci . . . Tata trebuie să fi furat mult. E gras ca un porc . . . drept care ar trebui în curînd să-l

taie... S-a iau pe aici, la dreapta, ca să mă duc la menajerie... Dar n-o să intru; am obosit de cînd tot le văd. Drace, cîte trăsuri! Acolo se duce don Melchor însoţit de două fete. Da, pentru tine erau, brută. Sînt fetele lui Pez. Şi domnul Pez are burta plină de banii pe care i-a furat... Şi mai multe trăsuri, şi mai multe. Bine zice meşteru că bine ar fi ca toată lumea să aibă un singur gît pentru a o spînzura dintr-o dată... Prin urmare, toţi am trăi după placul fiecăruia... Dar ce e aceea ce se vede venind, acolo? Ah, ştiu. Mai întîi, un servitor călare. Apoi marea trăsură cu şase cai... La dracu! Şi toţi oamenii ăştia cu galoane la ce folosesc? Uite-i, uite-i cum salută pe toată lumea, cu pălăria în mînă iar ea salută clătinîndu-şi capul. Nu-ţi fă iluzii c-o să-ţi rezolve necazurile. Eu ceea ce zic e că odată mort căţelul se termină şi cu turbarea şi că odată omorît capul mor şi mîinile şi picioarele... Uite-i, uite-i, se întorc ca să-i vadă mai bine. Acum o iau pe aici; acum v-am văzut bine. Mari ticăloşi! Dacă aţi fi oameni buni aţi trece în tabăra săracilor. Trăiască săracii! spun eu. Fie ce-o fi! Jos cu hoţii!... La dracu! Mai vin trăsuri, toate cu babe hidoase sau cu fete frumoase şi ţepene Da, da; cu pălărioare ca soarele să nu le ardă faţa! Păi eu, vrăjitoarelor bătrîne, merg pe soare şi pe vînt şi în aer liber, cu pantofii rupţi şi cămaşa ruptă, mort de frig, aşa că... Eh! Cine e ăla care vine călare? Nu e *Gaitica?* Chiar el e, un pungaş deghizat în om cinstit. Şi-i salută pe doi care sînt în trăsură. Totul pentru că zilele astea a cîştigat la joc multe mii. Hoţ, jucător de ruletă, trîntor, ordinar, canalie. Pun pariu că trece pe lîngă mine şi nu mă salută. Pariem? Uite-l; o să mă apropii ca să mă vadă. O să-i vorbesc în flamenco. Bună seara, domnule Zurupa."

Asta îşi spunea Mariano apropiindu-se de un călăreţ ce înainta spre el, pe marginea aleei, pe un cal spaniol pur, cu gîtul arcuit şi mişcări pe cît de graţioase, pe atît de încete. Călăreţul îl văzu pe băiat şi mai în glumă, mai în serios îşi scutură braţul stîng şi cu un bici, poate fără să vrea, îl plesni peste faţă, zicîndu-i:

— *Granujiya*... *

3.

Într-o casă care prin aspectul ei dezordonat, prin mobilierul murdar, prin înfăţişarea ordinară a camerelor, părea aceeaşi în care Joaquín şi Isidora au petrecut tristele ore des-

---

* — Granujiya — diminutiv pentru vagabond

pre care am povestit în altă parte a acestei istorii, se aflau Mariano și „cavalerul“ (se numește astfel pentru că mergea pe cal) desemnat cu numele de *Gaitica*. Mariano intră în camera în care se afla cel mai sus pomenit și, fără să-l salute, îi zise:

— Am venit aici pentru treaba aia.

— Ah, ce deștept ești! Fii mulțumit de asta. Ține, amărîtule.

Scoase trei duros din buzunar și fără să se uite la el îi aruncă pe masă.

— Deunăzi, zise Mariano sălbatic și temător, m-ai plesnit cu biciul.

— N-am vrut, băiete. Păi ce, unui cavaler adevărat ca tine i se dau bice? Puștiule, ce mîndru ești! . . . Prinde musca asta. Deocamdată nu am nevoie de tine. Dacă vreodată o să-ți trebuiască vreo amărîtă de pesetă, să te faci încoa. Dacă vreodată n-o să ai ce să mănînci, aici n-o să lipsească o amărîtă de bucată de pîine pentru tine. Vei mînca resturile de la masă. Ești un amărît de leneș, un amărît de trîntor, un amărît de pungaș și-o să sfîrșești la pușcărie.

— Ca și tine, spuse Mariano cu nerușinare.

— Gura și nu mi te urca în cap că-ți dau un picior undeva de te oprești la Flandes. Eu sînt om cinstit. Leneșii și haimanalele mă țin în spate, puștiule! Pentru că nevoia îi obligă pe unii să joace la ruletă, nu înseamnă că nu sînt oameni cinstiți. Acum sînt om serios și o să cumpăr catîri ca să-i vînd Artileriei; om de afaceri; om care poate sta în fața regelui, da, domnule; căci e un om care plătește contribuția, un om care iubește ordinea, legea, căruia nu-i place să se audă vorbind despre amărîtul ăsta de popor, nici despre amărîta de revoluție; un om, în sfîrșit, mai onorabil decît Dumnezeu, mai darnic decît amărîta de biblie.

Mariano îl asculta înspăimîntat și înciudat. Și *Gaitica*, acea ființă de pe ultima treaptă morală, acel om pe care *Pecado* îl considera inferior, se exalta în virtutea micului său capital obținut prin infame jocuri de noroc și-și dădea ifose de burghez pașnic și demn, de proprietar conservator și se considera printre cetățenii cinstiți care sînt baza, sprijinul ordinii sociale! Era ultimul om pe care Mariano dorea să-l vadă.

— Da, continuă acel individ, al cărui portret nu-a vom face, căci o mînă mai abilă îl va face mai tîrziu, sînt om mărinimos. Știi că am văzut-o pe soră-ta și că am ajutat-o? Am cunoscut-o zilele astea, cînd am fost la *Model*, ca să-mi

văd o verişoară care se afla acolo pentru nişte amărîte de vînătăi ... Soră-ta e foarte frumoasă; am ajutat-o; era foarte mîhnită că i se terminaseră banii şi trebuia să se mute în sala comună. Un bărbat ca mine să vadă asemenea lucruri! ... Am aranjat pe loc cu paznicul şi am plătit camera. Sînt om generos, un cavaler care ştie să cheltuie nişte amărîte de pesete în beneficiul unui sărac, unui nevoiaş ... Soră-ta e foarte bună şi foarte doamnă. O s-o vizitez în fiecare zi şi-o să-i ofer serviciile mele. Oh! Nu e ca tine, care eşti un parazit, o molie a ordinii sociale, un vagabond. Tu şi tovarăşii tăi ar trebui să fiţi exterminaţi, căci amărîta de societate ..., în sfîrşit, ştiu eu ce spun. Pleacă. Roiu. Ce faci aici ca o statuie? Tu n-ai minte, nu înţelegi ce-ţi spun ... Valea.

În creierul lui Mariano se repercutau, ca vibraţiile unui clopot, acele execrabile concepţii care sînt copia fidelă a textelor autentice ale celebrului *Gaitica*. Cunoscut în tot Madridul, acest tip a venit în povestirea noastră chiar prin forţa realităţii. Povestitorul n-a făcut decît să cureţe pe cît se poate limbajul său cînd l-a transcris, ştergînd cu pana atîtea grosolănii şi bestialităţi, pentru a nu lăsa decît miezul de care este absolută nevoie.

Cînd Mariano se retrase în acea noapte la mizerabila sa locuinţă, după ce hoinărise toată seara şi o parte din noapte pe străzi, fără să mănînce nimic, suferi un atac de epilepsie. Părea că se descompune din cauza groaznicelor convulsii şi-şi muşca mîinile şi se lovea peste tot făcîndu-şi numai vînătăi. În sfîrşit, îi trecu, Dumnezeu ştie cum, şi revenindu-şi descoperi o mare noutate în creierul său. Avea o idee: dar o idee măreaţă, limpede, categorică, într-adevăr izvorîtă din inteligenţa lui. Nu dormi toată noaptea, nu mîncă nimic în dimineaţa următoare. Avea momente cînd îl apuca tremuratul şi i se tulbura mintea, iar altele în care o activitate febrilă îl obliga să alerge pe străzi, fără să vadă pe nimeni, fără să se uite la nimic decît la trăsurile care se duceau şi veneau.

Lua cîte un sandviş în vreo cîrciumă oarecare şi se plimba, se plimba. Plimbarea era viaţa lui şi hrana spirituală a ideii sale. Rupse orice fel de relaţii, nu se mai duse la sora lui s-o vadă, nici la mătuşă, nici la Bou, nici la *Gaitica* şi singurul cu care mai schimba o vorbă era Modesto Rico, care locuia cu el şi care era aproape întotdeauna beat. Nopţile următoare şi le petrecu tot fără să doarmă. Un rău inexplicabil care uneori lua forme ca entuziasmul, alteori ca deprimarea mortală, acţiona fără încetare în el, absorbindu-i mintea şi toate puterile. I se repetă atacul de epilepsie iar cînd îi trecu, aiura de parcă şi-ar fi pierdut minţile. Dormi apoi

profund; se sculă vesel, ieşi şi, îndreptîndu-se spre Hala de vechituri, se opri la o prăvălioară pentru a cumpăra ceva. Se tocmi cu discreţie şi tact, iar la întoarcerea acasă ascunse sub saltea obiectul pe care îl cumpărase, spunînd aceste cuvinte:

— Stai liniştită, aici, liniştită.

Capitolul 33

E SAU NU E?

1.

Generos a fost domnul acela care a scăpat-o pe Isidora de tristeţea şi zăduful din sala comună, grăbindu-se să plătească mizerabila cotă de întreţinere! Cine era acea fiinţă binefăcătoare care practica, plină de nobleţe, o filantropie atît de oportună? Favorizata nu-l cunoştea, doar îl văzuse de două, trei ori în camera vecinei sale (o anume Antoñita Surupa, care pentru nişte lovituri calificate drept grave leziuni, se afla acolo ispăşind impetuozitatea naturii sale meridionale) şi tocmai pentru că erau cunoştinţe atît de superficiale, recunoştinţa ei era cu atît mai mare. A doua zi, după acea faptă demnă de cele mai mari laude, autorul ei, Frasquito Surupa, poreclit *Gaitica* în cercuri de care nici nu îndrăznesc să pomenesc, o vizită pe Isidora în mod solemn.

După cum el însuşi a dat de înţeles, era o persoană remarcabilă şi înstărită, om cu mari merite obţinute prin propriile-i puteri, căci, părăsit de nobilii săi părinţi şi dezmoştenit de foarte nobilii săi bunici (mizeriile şi potlogăriile lumii şi ale legii!) a trebuit să-şi creeze o poziţie prin talentul şi munca sa. Isidora simţi pentru noul ei prieten simpatie şi antipatie în proporţii aproape egale, căci deşi acea idee de a fi fiu natural şi abandonat, victimă a egoismului părinţilor săi, îl făcea peste măsură de interesant, în schimb purtările şi limbajul său erau dintre cele mai grosolane şi de prost gust. Figura lui frumoasă, tînără, şi pînă la un anumit punct elegantă, care o amintea pe cea a lui Joaquín Pez, pierdea toate atuurile prin ceea ce îi ieşea din suflet pe buze unei creaturi atît de neobişnuite, eflorescenţă a fiinţei, care se numeşte conversaţie. Uneori, Isidora îl găsea agreabil, alteori,

odios. El, vorbind fără încetare despre nedreptățile umane și povestind chinurile și persecuțiile a căror victimă fusese, captiva mai mult atenția prizonierei.

Singurătatea Isidorei era tot mai mare. Emilia și Castaño n-o mai vizitau; Bou o rupsese cu ea; Miquis venea foarte rar. Rămăseseră statornici don José și *Vînzătoarea de lipitori* care-l aducea pe *Riquin*. Joaquin Pez, a cărui companie în acea singurătate i-ar fi fost binevenită Isidorei, era la Havana, de unde îi scria cîteva scrisori tandre. *Riquin*, Encarnación și Relimpio erau deci singurii care aduceau veselie și speranță în trista celulă, pentru scurt timp, dar care se lungea cît se poate, bazîndu-se pe bunătatea gardienelor.

Miquis se duse într-o zi s-o vadă pentru a-i anunța vizita lui Muñoz y Nones.

— Ascultă, femeie teribilă, îi zise, mîine va veni iubitul meu socru. Să-l primești cum se cuvine. I-am vorbit despre tine și e dispus să te ajute pe cît îi stă în putință. Îți va vorbi pe larg despre procesul tău și despre cauza pentru care te afli aici și punînd lucrurile la punct, te va face să vezi limpede, fără pînze de păianjen. Să nu te sperie francheţea lui E un om dintr-o bucată. Cîteodată spune enormități, dar enormitățile lui valorează mai mult decît aurul, argintul și pietrele prețioase, pentru că sînt adevărul pur. Ce-ți va spune el, să iei drept literă de evanghelie. Dacă încearcă să te îndrume pe calea A sau pe calea B (aici fiind vorba despre Ipecacuana al nostru), mergi înainte cu ochii închiși. Lasă la o parte orgoliul, cum se lasă o coroană de teatru după ce se termină spectacolul. Așa cum se face un examen de conștiință înainte de a te spovedi, trece-ți în revistă toate prostiile făcute pentru a te lepăda de ele. Înarmează-te cu bun simț și analizează toată noaptea ca să apreciezi adevărata dimensiune, numărul și greutatea exactă a lucrurilor omenești. Ori de cîte ori fantezia ta vrea să te ducă la o apreciere falsă a realității, ciupește-te zdravăn... și, în sfîrșit, nu face pe cocheta în fața socrului meu căci, deși foarte bun la suflet, nu-l prea impresionează fetele frumoase și s-ar putea întîmpla...

Prima impresie a Isidorei, cînd îl văzu intrînd pe Muñoz y Nones, a fost foarte plăcută, căci notarul era un om admirabil dotat de la natură la chip, în maniere, cu o grație a expresiei și cu darul de a fi plăcut în societate. Vîrsta lui nu trecea de 50 de ani și era îmbrăcat cu eleganță și corectitudine. Marea sa chelie lucioasă, sub care acționa fără încetare dorința fondării unui Penitenciar pentru tinerii delincvenți, îl caracteriza în primul rînd. Pe lîngă asta,

era un om care privea cu o extraordinară putere de pătrundere persoanele cu care vorbea și care, pentru a aproba sau afirma, spunea mereu: mult, mult, iar pentru a nega folosea irevocabil expresia: nu există așa ceva, nu ești pe drumul cel bun. Nu folosea decît o comparație. Pentru el totul era... ca lumina zilei. Dacă obiceiul de a purta veste albe chiar și iarna, însemna ceva, Muñoz y Nones era un om deosebit în această privință. Dacă dorința de a nu părea vîrtos deosebește pe un om gras de altul, Muñoz y Nones trebuia să intre în categoria celor care sînt hotărîți să moară zvelți. Spunînd că era puțin prezumțios și foarte simpatic îl vom termina de descris pe dinafară pe notar. Franchețea lui îi adusese cîteva neplăceri, dar și mari triumfuri, căci cultul adevărului, proclamînd onoarea, aduce mereu avantaje care nu se limitează la conștiință și la morală, decît că se extind la sfera utilitară a vieții. De aceea, și punînd în relație virtuțile cu succesele sale, marele notar zicea că și cinstea e o afacere.

— Doamna marchiză, zise Muñoz după ce se salutară, se află în cea mai bună dispoziție în ceea ce te privește. Nu știu dacă știi că această doamnă e un înger, o creatură celestă. Dacă nu ști îți spun eu și e suficient. Imaginează-ți ființa cea mai bună, cea mai prudentă, cea mai sensibilă și tandră și ceea ce rezultă din acest efort de imaginație va fi întotdeauna inferior marchizei de Aransis.

— Nu mă îndoiesc, replică Isidora contrariată, căci ar fi dorit să audă vorbindu-se rău despre bunica ei, avînd în vedere cele întîmplate. Doamna marchiză o fi foarte bună, deși în cazul meu...

— Dar, creatură, zise Muñoz fără să se poată abține, încă nu te-ai vindecat de boala acestei idei absurde? Încă mai crezi că aparții casei de Aransis?

— Mi-au dovedit contrariul?

— Dovedit!... E mai clar decît lumina zilei! Nu mai e vorba de procesul de filiație, nu te afli pe drumul cel bun. Cu ăla s-a terminat. Încăpățînează-te să-l continui și-ți vei consuma viața, banii și sănătatea zadarnic.

Isidora asuda.

— Astfel că, spuse, forțîndu-se să-și înfrîngă descurajarea și să-și stimuleze curajul, dumneata crezi în născocirea asta cu falsificarea?

— De ce e o născocire?... Ah, copilă, copilă, tu nu știi ce spui! Falsificarea e clară, e atît de evidentă ca lumina zilei. Tribunalul a declarat-o categoric. Procesul de filiație nu e fondat și se prăbușește ca un castel din cărți de joc.

Isidora simți că amețește, că își pierde vederea, că încăperea se învîrtește cu ea, că Muñoz y Nones se reproducea în infinite imagini sau copii ale aceluiași Muñoz y Nones.

— Explicați-mi..., bîigui cu voce îndurerată, închizînd ochii. Nu pot să înțeleg...

— Păi e foarte simplu... dar ți-e rău? Vrei un pahar cu apă?

— Nu, nu-i nimic. Dumneata care te pricepi la astfel de lucruri...

— Mult, mult. Falsificarea există. Că nu ești tu autoarea ei asta nu încape îndoială, căci s-a perpetuat acest delict, după toate aparențele, de cînd tu aveai trei ani.

— Atunci...

— Tatăl dumitale, Tomás Rufete, era un om ușuratic, cu o viață dezordonată. L-am cunoscut, fiind un copist. De multe ori i-am împrumutat bani pe care nu mi i-a înapoiat; dar nu aceasta e problema și nici acesta nu e drumul...

— Tata!... Dumneata ești sigur că a fost tatăl meu? exclamă Isidora cu o forță la care nu te așteptai. Aceste lucruri nu se pot aprecia așa, domnule.

— Nu s-au putut aprecia, doamnă? Eu mă bucur spunîndu-ți că familia de Aransis n-a avut nici cea mai mică participare la venirea ta pe lume. Doi copii s-au născut dintr-o domnișoară nenorocită.

— Ai cunoscut-o? zise Isidora energic, apelînd la un mijloc de mare efect.

— Da.

— Te-ai uitat bine la mine?

Muñoz y Nones, care o privise bine drept urmare a dulcei pasiuni declarate de Miquis, o privi din nou.

— Într-adevăr, zise surîzînd, ești foarte frumoasă.

— Și n-ați văzut asemănarea?...

— În natură, replică Muñoz foarte serios, se observă fenomene de asemănare... Totuși, tu și cu Virginia vă asemănați ca două femei frumoase. Părul... într-adevăr. La ochi e ceva..., dar nu, nu este atît de mare asemănarea încît să poți ajunge să presupui o legătură de sînge.

Isidora nu-și putu stăpîni durerea și izbucni în plîns.

— Chiar dacă te superi, pentru mine adevărul e cel mai important. Nu există asemănare, nici acesta nu e drumul.

— Oh! Domnule Muñoz, spuse ea cu o extraordinară emfază, dacă dumneata în ceea ce îmi spui, în ceea ce îmi faci, nu procedezi de bună credință, îți declar că ești cel mai rău om, cel mai mare monstru...

— Poți să crezi ce vrei. Am eu faimă de monstru?

— Nu, nu. Să vedeți . . .

Nerăbdătoare, neliniștită pe locul ei, ca și cum ar fi fost năpădită de purici, își mișca brațele vrînd să exprime cu ele convingerea mai energică decît o puteau face vorbele.

— Astfel încît, după dumneata, după dumneata domnule Nonez, eu sînt, sînt . . . o oarecare.

— Depinde ce înțelegi tu prin oarecare. Ceea ce afirm eu că declarîndu-te succesoarea casei de Aransis ai fost victima unei mari înșelătorii. Investigațiile pe care le-am făcut ne-au condus la ideea că autorul acestei execrabile comedii a fost Tomás Rufete, reușind să-l înșele mai întîi pe don Santiago Quijano iar după aceea pe propria sa fiică . . .

— L-ați cunoscut pe unchiul meu, canonicul?

— Și încă foarte bine. Și trebuie să-ți spun că era unul dintre oamenii cei mai simpli, să vorbim limpede, cei mai proști care s-au născut pe suprafața pămîntului. Am avut mult de furcă cu el. Ce om, doamne Dumnezeule! Odată l-am făcut să creadă că miezul de pîine ajută la înnegrirea firelor albe de păr și mergea cu capul plin de pîine de parcă era o brutărie. De asemenea, l-am făcut să creadă că saliva iepurelui e veninoasă și a consultat patru doctori și și-a cauterizat un braț. I se făceau glumele cele mai neobișnuite ce se pot închipui. Nu era curajos, după cum știi, dar era demn. Am simulat o ceartă pentru un motiv oarecare. Unul dintre noi s-a prefăcut jignit. Ceilalți ațîțau cearta. Nu era altceva de făcut decît să se bată în duel. Quijano tremura ca varga. L-am dus pe cîmpul de onoare unde cu multă teamă, dar cu dîrzenie, ținti pieptul rivalului său, dar cum pistoalele erau încărcate cu sare, nu se întîmplă nimic . . . Ciudat e că deși era destul de școlit, credea în influența stelelor, în presimțiri și în farmece. Scria în stil clasic, citea romane, era foarte pasionat de lucrurile aristocratice, și avea la degetul cel mic toate semințiile Spaniei. Judecă tu dacă acest om sărac cu duhul nu era cel mai potrivit pentru a crede în gluma de prost gust pe care Tomás Rufete a vrut să le-o facă copiilor lui.

— Poveștile astea, domnule Nones, spuse Isidora, afișînd, o hotărîre pe care n-o avea, nu-mi dovedesc nimic.

— Bine, bine, dar sînt date certe. Să trecem la altceva. Un colonel de artilerie, al cărui nume trebuie să-l cunoști, s-a prezentat la biroul lui Andréu, vărul și tovarășul meu, acum 15 ani, și i-a vorbit despre o problemă dureroasă și

delicată. A doua zi, Andréu a întocmit un document pe care îl numim act de recunoaștere. În el recunoștea ca fii ai săi pe o fetiță... (răbdare..., lasă-mă să termin), pe o fetiță și pe un băiețel, născuți de știi tu cine, de acea nefericită tînără care, o spunem încă o dată, n-are nici o asemănare la chip cu tine, și nu sîntem pe drumul cel bun. Mai departe. În același document, se constată că a încredințat ambii copilași în grija unui vechi servitor și datornic al său, retras din Garda Civilă, care trăia... știi unde?

— De unde să știu eu? replică Isidora cu dispreț și detestabil umor.

Muñoz y Nones se ridică. Îndreptîndu-se spre grilaj și privind spre stradă arătă o casă din rîndul din fața ce dădea spre piațeta Comendadores.

— Cine locuia în casa aceea?

— Eu.

— Tomás Rufete avea ca vecin, la etajul trei, un fost soldat din Garda Civilă. Îți amintești?

— Eu nu.

— Nici cînd a ars casa nu-ți amintești?

— De asta parcă îmi aduc aminte ceva; eram foarte mică. Fratele meu învăța să meargă pe atunci.

— Bine, bine. Cînd a luat foc casa, Nicolás Font...

— Cel din Garda Civilă?

— Da, era grav bolnav. Ce s-a întîmplat în acea zi nu știu. Font a murit mai tîrziu; fetița de asemenea; văduva s-a mutat în Getafe; băiatul e luat mai tîrziu de marchiza de Aransis. Timpul trece și te prezinți tu cu pretențiile tale, bazate pe mărturia tatălui decedat pe tradiția familiei și pe diferite documente. Certificatele de botez ale celor doi copii ai colonelului nu s-au găsit nicăieri. Trebuie să fi fost sustrase din casa lui Font în ziua incendiului. Dar exista alt document: actul făcut de Andréu. În el apare o noutate și anume că numele lui Nicolás Font e substituit de cel al lui Tomás Rufete. Falsificarea e făcută cu multă abilitate și împrejurările o favorizează. Colonelul pe care dumneata îl iei drept tată a murit în Filipine și ți-e tată așa cum îmi e și mie, au murit și soția lui Font și cei trei martori; dar din fericire, trăiește Andréu. Se caută în registru cotorul actului și se găsește aceeași substituire sau îndreptare. Tomás Rufete a fost prieten bun cu un copist al colegului meu... Ai făcut legătura?...

— Nu fac nici o legătură, nici nu ne aflăm pe drumul cel bun, domnule Nones, spuse Isidora, oferindu-și, în ciuda sa, plăcerea de a drege puțin stilul notarului.

— Acum o să vedem. Se caută complicele lui Tomás Rufete, pe care Andréu l-a concediat de mult timp pentru incorectitudine. Se pricepe la chimie și e foarte abil, dar principala sa îndemînare este să fugă de Justiție. Documentul original este încredințat experților caligrafi și chimiștilor, și pe loc falsificarea iese la iveală. Făcută în grabă, e mult mai grosolană decît cea de pe copie. Tribunalul s-a lămurit și cum dumneata, în procesul de filiație, ai prezentat mărturii atît de neconcludente, cum dovada a fost atît de nesemnificativă, cum nici o amintire nu ți-a rămas din copilăria dumitale, e aproape sigur că vei merge la închisoare pentru delictul de uzurpare a stării civile.

— Eu nu sînt falsificatoare, afirmă Isidora, devenind ca de ceară.

— Ce nostim! Nu ești dumneata falsificatoarea unei hîrtii, dar ești a unui drept și cu mărturii șubrede și documente apocrife încerci să uzurpezi o poziție care nu-ți aparține.

Fata lui Rufete era umilită și abătută. Îi intra foarte greu în cap ideea de a nu fi cine credea ea și din lupta pe care o susținea cu îndoielile ei rezulta o descurajare asemănătoare agoniei morții. Nones o privea în tăcere, așteptînd un cuvînt.

— Spune-mi, murmură ea, în sfîrșit, cu teamă, ce trebuie să fac pentru a evita... să mă duc la pușcărie?

— Să declari că ai fost înșelată; să arunci responsabilitatea pe domnul tătic; să recunoști că n-ai nici un drept.

— Și cine mă asigură că nu-l am?... zise ea din nou, ambalîndu-se.

Instinctul de conservare a greșelii sale era atît de mare încît acesta avea nevoie de multe și foarte puternice lovituri pentru a ceda. Muñoz y Nones își luă pălăria.

— Nu plecați, vă rog, spuse ea temîndu-se să rămînă singură cu chinuitoarele îndoieli. Mai spuneți-mi ceva. Nu sînt convinsă, mă îndoiesc. Oh! Dacă aș muri chiar acum, dacă aș muri înainte de a începe să se distrugă această credință, ce fericită aș fi! Domnule Nones, dumneata ești un om onorabil. Augusto mi-a spus-o. Dumneata nu ești capabil să te prefaci, nici să minți, nici să înșeli. Jură-mi pe Dumnezeu, pe tatăl dumitale, pe copiii dumitale, că nu crezi în dreptul meu; jură-mi dumneata că ce spui e adevărat și atunci, poate, voi începe să mă obișnuiesc cu ideea..

— Să jur! Asta e un procedeu învechit. Ajunge cuvîntul unui om cumsecade... N-ai motive să fii atît de supărată și nu te afli pe drumul cel bun. O existență modestă

și fără tulburări ale ambiției te poate face fericită. Doamna marchiză m-a autorizat să-ți ofer ajutor, imediat ce, consimți să dai acestei supărătoare probleme un final rapid și decisiv. Doamna e foarte dezgustată; urăște scandalul și plînge mult văzînd că numele bietei sale fiice e tîrît și umblă pe buzele care se bucură că dezgroapă dezonoarea trecută. Doamna nu se îndoiește de rezultatul procesului. Dacă mai speri încă, poți consulta toți avocații Madridului și dacă există unul care să-ți încurajeze speranțele îmi tai capul. Dar legile noastre îi favorizează pe pledanții îndărătnici și pe tine, care te încăpățînezi să continui; ei pot prelungi litigiul, fără nici un avantaj pentru dumneata, dar cu un procent de sută la sută că vei fi condamnată la închisoare... Mă retrag și-ți dau un răgaz de gîndire. Ginerele meu mi-a spus că ai un fond bun și o inteligență vie, deși orbită de aiureli și false aprecieri asupra vieții. Dacă ai reuși să vezi fiecare lucru așa cum e în realitate, ai fi de cealaltă parte, prin urmare... curaj. Și pentru a încheia, știu că ai o podoabă de frățior. Îți promit să-i ofer primul loc cînd vom inaugura *Penitenciarul pentru tinerii delincvenți*. Îl vom reforma, și tu încearcă... să te reformezi.

2.

Sînt sau nu sînt? Această întrebare a fost pentru Isidora, de la acea vizită, axul tuturor gîndurilor sale, al întregii sale simțiri și acționări în viață. Uitînd de neplăcerile și umilințele din carceră, nu mai avea creier și nici inimă pentru a se gîndi logic la acea problemă și a se căi pentru ea; căci da, era o problemă asemănătoare unei răni, o problemă care o înnebunea ca un logogrif indescifrabil și o supăra ca un ulcer deschis în cel mai delicat și mai profund colțișor al intestinelor sale. Îndoiala groaznică avea alternative cîmpuri de bătaie. Cînd învingea convingerea, dar făcea pe grozava dintr-un orgoliu pueril; cînd, dimpotrivă, triumfa bănuiala, proclamînd cu gemete amarnice eșecul vanelor sale grandori. Cît de încărcate ar fi fost hotărîrile judecătorești, nu conțineau atîtea idei, atîtea formule de investigație, atît de multe și de variate argumente ca cele pe care ea, cu febrilitate, le acumulase în acea după-amiază, în acea noapte și în orele de lumină și de întuneric din trei zile succesive. Căci diabolice erau cu siguranță claritatea și insistența cu care se iveau în mintea ei toate

argumentele ce erau împotriva dreptului său. Ea vroia să le respingă iar ele se înmulţeau, fortificîndu-se, îmbrăcate în imaculatele veşminte ale evidenţei. Da, unchiul ei, canonicul, era prost. Nu putea să dea ea o mie de dovezi de prosteasca lui credulitate? Chiar ea îi inoculase, de cîteva ori, idei extrem de ciudate.

Ca şi don José, unchiul ei, canonicul, se înflăcăra în sinea lui la ideile cele mai absurde, le aţîţa, se împăuna cu ele. Unchiul ei, înşelat de Rufete, jucase în faţa sa comedia funestă care o făcuse atît de nenorocită. De cîte ori, în nopţile de iarnă, el o fermeca spunîndu-i că va fi marchiză, că va avea un palat, trăsuri, lachei, un lux fără sfîrşit şi bogăţii asemănătoare celor din 1001 de nopţi! El o învăţase să nu muncească, să spere totul de la o moştenire, să viseze grandori nebune, să se îndrăgostească de fantasmagorii. Îi umpluse capul cu frivolităţi, o educase în contemplarea mentală a unui standard de viaţă superior situaţiei ei adevărate. Cînd ea obosea, el îi spunea: „O să ai trăsură." Cînd ea încerca să-şi aranjeze vreo rochie, el îi zicea: „O să ai 20 de croitorese la ordinele tale." Îi spunea: „Ce palat o să ai!" şi alte cuvinte care îi aprindeau tot mai mult vulcanul ambiţiilor ce-i ardeau în piept... Da, unchiul ei fusese un prost, un prost incurabil, un om nefericit, în buna sa credinţă, un om fără creier, un profesor împotriva realităţii, apostolul a tot ce era extravagant, fantezist şi convenţional, a tot ceea ce zămisleşte, în stadiul său morbid, gîndirea umană.

Apoi se gîndea la tatăl ei. Da, da, Tomás Rufete era un om degradat, un om cu nepotolite pofte şi devorat de invidie. Putea foarte bine să fie adevărat ceea ce spunea Nones, şi Tomás să fie autorul acelei dramatice farse pentru a-şi satisface lăcomia sau pur şi simplu pentru a obţine de la marchiză, prin intermediul unui proces neplăcut, orice sumă. Asta era raţional. Ce drac de logică se ascundea în aceste idei dîndu-le formă şi viaţă?... Se gîndea, de asemenea, la mama ei. De ce, ori de cîte ori Tomás Rufete vorbea despre marchiză, despre copiii marchizei şi despre neîndoielnica moştenire şi rangul acestor copii, Francisca Guillén îşi cobora capul, se indispunea şi nu adăuga nimic la vorbele soţului ei? Mama ei, căci, fără îndoială trebuia s-o numească astfel, era o femeie cinstită. Rufete o ameţea şi o domina. El îi impusese comedia lui infamă, iar ea, de frică sau, poate, datorită iluziei că odraslele ei vor fi marchizi, chiar şi prin uzurpare, tăcea. De ce mătuşa ei — căci nu mai încăpea nici o îndoială că era mătuşa ei — îşi bă-

tea joc de marchizat și de ideile ambițioase ale lui Rufete? Iar don José, care la proba cu martori depusese favorabil din dragoste pentru ea, se îndoia, de asemenea, sau poate știa de farsă. Se vedea clar la contabil că n-avea încredere în povestea cu moștenirea, căci vorbea puțin despre asta și întotdeauna în termeni evazivi.

După ce s-a chinuit trei zile cu aceste îndoieli și bănuieli, mîncînd foarte puțin, fără să doarmă, cu febră și pe jumătate amețită, Isidora atinse culmea crizei. Într-o noapte, aflîndu-se singură, alergă furioasă la zăbrele, se agăță de ele vrînd să le rupă în bucățele și, urlînd, tulburînd liniștea străzii, spuse:

— Și totuși sînt nobilă. Judecători, notari, bunico, toată lumea care mă ține aici, sînt nobilă!

Apoi alergă dintr-un colț în altul al camerei, cu mîinile în cap, strigînd:

— Sînt nobilă, sînt nobilă. N-o să-mi luați noblețea fiindcă asta e esența mea și eu nu pot exista fără ea, și nici ăsta nu e drumul cel bun, și nici ăsta nu e drumul cel bun.

Gardiana și două amice intrară și vrură s-o potolească. Îi aduseră ceva de mîncare pentru a nu mai delira, combătînd slăbiciunea; dar ea aruncă mîncarea și goni femeile.

— Mie să nu-mi dați lăturile astea. Astea nu-s pentru mine, exclama. Aduceți-mi baia. Eu nu pot trăi fără baie! Scoteți-mă din cocina asta; să mi se aducă rochiile mele, trăsura mea; să vină Joaquín. . .

Totul a fost în zadar pentru a o calma, dar, în sfîrșit, excesul iritației aduse în dimineața următoare istovirea și, odată cu ea, nepăsarea pentru un rău atît de chinuitor. Totuși, era imposibil s-o facă să mănînce ceva. Își scoase rochia, zicînd că nu poate suporta pe ea zdrențe și-și ceru încă o dată baia ei, draga ei baie. La sfîrșit, i-l aduseră pe *Riquín* și văzîndu-l, și mîngîindu-l coborî încet pe aripile dragostei materne din dogoritoarele înălțimi în care rațiunea ei fusese atît de încețoșată.

Capitolul 34

IDEILE LUI MARIANO. SINTEZA

Vînzătoarea de lipitori veni la nepoata ei în dimineața următoare, cadorisind-o cu o droaie de prețioase sfaturi, care trebuiau adunate și puse la arhivă ca unele dintre cele mai bune exemple ale înțelepciunii omenești.

— Chestia asta cu moștenirea ta e deja apă de ploaie. După atîta scîrbă și grețuri, ai vomitat, în sfîrșit, tot răul. Dacă vrei să fii onorabilă, te duc să stai la mine acasă, îți cedez prăvălia, și n-o să ai altă obligație decît să mă întreții și să mă îngrijești pînă o să mă ia moartea. Cînd am văzut că-ți merge rău, nu ți-am cerut o lescaie și te-am ajutat cît am putut; dacă acuma te îndrepți, tot ce am e pentru tine și pentru acest soare căpos și scump... Vrei să devii cinstită, da sau nu? Uite, ai nenumărate căi: sau te căsătorești cu ștanțatorul din strada Juanelo, sau pleci în căutarea acelui domn Botín de altădată și-i ceri debitul de tutun pe care ți l-a promis. Vom pune debitul și prăvălia mea una lîngă alta, pe o stradă cu vad și n-o să avem treabă cu nimeni... dar în casa mea nu vreau să intre nădragi. Îți convine? Îți propun altceva. Vrei să fii nevastă de popă? Cunosc un duhovnic de călugărițe, un bun creștin destul de bătrîn și care convertește pe oamenii răi, căci are o gură de aur, și mare trecere la Dumnezeu; și preoțelul ăsta mi-a spus mereu să-i caut o nevastă serioasă.. Hotărăște-te. Atelierul lui Bou, debitul de tutun sau închisă la mănăstire?

Isidora nu răspunse nimic, căci nici măcar n-auzea ce-i spunea Encarnación. Apoi îl pomeniră pe Mariano.

— Mariano e pierdut. Parcă a intrat dracu în el. Locuiește cu Modesto și Angustias într-o cameră de pe strada Ministriles ce pare mai degrabă o cocină decît o locuință. Modesto lucrează la un magazin de vinuri, iar *Paloconojos* spală rufe și ar fi trăit bine dacă el n-ar bea atît de mult. E un burduf cu mîini și picioare. Bine e că n-o mai bate căci, cînd ridică brațul s-o lovească, se dezechilibrează și cade grămadă.

Isidora începu să rîdă. În aceeași clipă *Riquín* începu s-o bată.

— Nu-i frumos, nu-i frumos să lovești.

— Hai, atinge-o zdravăn... Lasă-l să te bată. Ăsta o să fie mai deștept ca tine... O să-l facem popă. O să vezi ce predici o să iasă din căpățîna asta. Nu-i așa, puiule? O să-l vezi episcop, poate chiar Papă... Să-i ardă pe eretici și protestanți; dur, hotărît!

Apoi Encarnación luă copilul de mînă și se pregăti să plece.

— Unde te duci?

— Să văd Curtea, care se duce azi la Atocha cu toată pompa. Mor să văd gala de la Curtea Spaniei, care e cea mai frumoasă din lume. Dar acum, fetițo, e o mizerie nu

alta. Îmi amintesc de pe vremea reginei, de acele timpuri, fetițo, în care pîinea costa 12 cuartos și în care era mai multă credință, mai multe principii, în care cei mari erau mari, iar cei mici erau mici, și era mai mult respect pentru toate. Eu îmi aduc aminte de acele vremuri și-mi vine să plîng. Aia însemna majestate, ăla rang de senior și măreție. Pe atunci se striga trăiască regina și-ți plăcea s-o vezi atît de rumenă, atît de doamnă, cu aerul ăla ... Și cu cîtă dragoste privea ea poporul! Părea că spune: „Iat-o pe mama voastră ...“ Dar acum ...! Trece curtea și toată lumea *mutis*. Zic că e Libertate ... O mizerie, fetițo. Săracii sînt mai săraci și binefacerea publică nu-i poate cuprinde pe atîția. Libertatea! ... O ticăloșie, fetițo, o ticăloșie. Pe vremea aia erau mai mulți seniori, crede-mă, și unde sînt seniori sînt și bani, și poate să trăiască și săracul. Așa că, la revedere, cu bine.

Encarnación plecă cu *Riquín* îndreptîndu-se spre centrul Madridului. Era o zi solemnă la Curte din motive pe care nu e nevoie să le precizez. Străzile din centru erau foarte animate. Lumea circula veselă, gălăgioasă, cu frivolitatea și bucuria caracteristică madrilenilor, îngrămădindu-se pe unde putea pentru a face loc regimentelor care ajunseseră să acopere șoseaua. Balcoanele, cu draperii împestrițate etalau frumoase doamne. Muieretul, muzica militară și cerul Madridului, care este cerul perfect pentru sărbătorile populare, se întreceau să dea solemnității expresia lor caracteristică.

Vînzătoarea de lipitori, care văzuse și se bucurase de un număr nesfîrșit de asemenea spectacole, începînd cu instalarea Mariei Cristina pînă la cea a lui don Juan Prim, și de la acesta pînă la festivitățile actualului regat, găsea în acel spectacol plăceri dezinteresate. În ea erau întruchipate curiozitatea, hărmălaia și entuziasmul monarhic ale vechii populații a Madridului. Ea cunoștea, ca pe propriile buzunare, toate trăsurile Palatului: cea cu baga, cea cu sidef, cea cu globuri și chiar cea cu podoabe și harnașamente, și putea să furnizeze despre ele informații amănunțite. Cunoștea ca pe degetele propriei mîini, ceremonialul și originea trăsurilor, rangul diferitelor grupuri de servitori și alte particularități care interesau mai mult pe oamenii din alte vremuri decît pe cei contemporani. De asemenea, n-o întrecea nimeni în ceea ce privește alegerea locurilor celor mai potrivite și comode pentru a vedea totul.

Pe strada Mayor se intîlni cu vecina ei *Paloconojos*. Aceasta împreună cu Encarnación, care îl luă în brațe pe Riquin, se așezară la intrarea în stradela San Ginés, loc unde nu era mare aglomerație și de unde se puteau retrage repede în caz de înghesuială.

— E încă devreme. Mai avem puțin, spuse Angustias, dezlegîndu-și și legîndu-și basmaua sub bărbie cu acea mișcare automată care la oamenii nevoiași înlocuia mișcarea evantaiului.

— Și pungașul meu?

— Azi a plecat cu noaptea în cap. De ieri m-a înnebunit să aibă azi cămașă curată; a ieșit ca scos din cutie, cu cravată negru cu galben pe care și-a cumpărat-o săptămîna trecută.

— Zi înainte.

— Azi și-a pus pantofi și pantaloni. Nu știu de unde a avut bani. Eu i-am spus: „Ai dat cep pe undeva?“ Iar el mi-a zis: „Ia mai lasă-mă în pace“. Și pe-aici ți-e drumul. E..., ce să zic, dacă-l vezi, nu-l mai recunoști. A avut cinci accese și e moale ca o cîrpă. Ochii îi ies din orbite, mîinile îi tremură și limba îi e ca o zdreanță. Cîteodată se pune pe învîrtit și amețește, fetițo, amețește. În sfîrșit, eu nu știu ce se va alege de el. Nu muncește, nu e de nici un folos. Modesto îi dă sfaturi: dă-ți seama... Modesto și sfaturi! El, care e îmbibat cu rachiu din cap pînă-n picioare...

— Cum o vrea Dumnezeu, zise Encarnación și ar mai fi vrut să spună ceva, dar în acel moment răsunară cornuri și trîmbițe, apoi marșul regal și murmurul lumii în așteptare însoțit de strigăte răzlețe „Vin, vin.“ Marea stupefație a lui *Riquín*, care niciodată nu văzuse ceva mai frumos, extazul *Vînzătoarei de lipitori* căreia nu-i mai tăcea pliscul nici o clipă la trecerea alaiului sau procesiunii regale, făcînd comentarii la fiece pas.

— Ce bătrîni sînt acum heralzii!... Vezi? Acum vin caii înșeuați... Urmează trăsura galbenă..., panașe violete... acum vin majordomul și intendentul..., panașe albastre și albe. Uite ce frumoși băieți... Acum vine trăsura de sidef..., panașe verzi. Cine o fi domnul ăsta cu chivără și cruce? Trebuie să fie vreun străin. Trăsura de baga..., panașe albe... Acum vine ce-i mai interesant... Ce superbe sînt!... panașe roșii.

Și continuă așa, spunînd vrute și nevrute după pofta inimii, cu entuziasm crescînd, pînă la trecerea escortei, trena și încheierea procesiunii.

— Rămînem să-i mai vedem o dată cînd se întorc? zise apoi nesătulă încă de bucuria acelui variat și teatral spectacol.

Lumea se îngrămădi; gloata se agită și în mulțimea fremătîndă *Paloconojos* zări un individ ce mergea în direcția Plaza Mayor.

— Se duce încolo, se duce încolo, strigă, arătîndu-l.

— Cine?

— Pungașul.

— Da, el e . . . Mariano, *Pecado!*

Dar Mariano, care le văzuse și auzise strigătele mătușii sale, făcu pe prostul și grăbi pasul, ca cineva care vrea să evite o întîlnire neplăcută. La puțin timp după aceea stătea pe o bancă în Plaza Mayor, lîngă una dintre acele grațioase fîntîni în care apa, curgînd dintr-o falsă stîncă, formează un glob elastic ai cărui pereți se umflă și se dezumflă după cum bate mai mult sau mai puțin vîntul. În mișcătoarea crustă lichidă soarele face capricioase curcubee și reflectă convexe imagini ale grădinii și trecătorilor. Fascinația globușorului de apă era completată de un zgomot jucăuș în care orice poet ar fi putut asculta, cu bunăvoință, hohotele de rîs ale copiilor naiadelor. Mariano își puse coatele pe genunchi, fălcile în palme și rămase cu privirea ațintită la ciudata fîntînă arteziană . . . Dumnezeu știe cît timp.

Așa precum sora lui, care invada cu îndrăznețul zbor sferele viitorului și își reprezenta mereu întîmplările probabile și nepetrecute încă, *Pecado*, cînd se simțea predispus spre melancolie, reînvia întîmplările din trecutul apropiat și se recrea cu o urmă a impresiilor deja primite. Era o muncă de rumegătoare și o plăcere leneșă. Văzu, prin urmare, tot ceea ce făcuse în ziua aceea, aproape la fel de însuflețit ca și cum se mai petrecea încă.

Se sculase foarte devreme, după o noapte de insomnie și chin; își pusese o cămașă curată, pantaloni și pantofi, manifestînd un zel deosebit pentru a-și arăta cea mai decentă înfățișare de care era în stare; plecase și-și băuse cafeaua într-o cafenea de pe strada Avemaria, iar apoi se duse să hoinărească pe străzi. La zece mîncă într-o cîrciumioară șuncă și roșii, foarte gustoase, apoi își cumpără un ziar și citi jumătate din el, indignîndu-se de toate șmecheriile pe care le denunța și participînd la furia nobilă a redactorilor săi împotriva Guvernului.

Mai tîrziu se plimbă pe Șosea pentru a vedea lumea bună și gloata venită de la periferie. Totul era minunat; dar el privea cu dispreț și la impresia primită adăuga un gînd de melancolică batjocură și sarcasm. Într-un balcon îl văzuse pe Melchor Relimpio, foarte îngîmfat, lîngă niște tipe care i se păruseră a fi fetele lui Pez. Nu departe de acolo, unul dintre Pești — el nu-i cunoștea bine, dar trebuie să fi fost Luis Pez — se afla în alt balcon, în tovărășia familiei ducelui de Cutare. Merse mai departe și la colțul unei străzi dădu nas în nas cu nesăbuitul *Gaitica;* acesta venea călare ca un potentat, ca un satrap. Rătăcita imaginație a lui Mariano vedea acest personaj ca pe un rezumat al tuturor claselor suspuse și al preamăririi personale. „Cîtă ticăloșie!“ exclamă în sinea lui.

Toți erau învingători și trăiau regește, ocupînd în fiece zi o poziție și mai elevată, în timp ce el, săracul și neajutoratul *Pecado,* rămînea mereu la același nivel de mizerie, neînsemnat, fără ca nimeni să-l bage în seamă și fără ca nimeni să-i remarce personalitatea în imensa masă a mulțimii. De ce se întîmpla așa, cînd el valora mai mult decît aceste furnici în surtuc? El, după credința fermă a surorii sale, se născuse din sînge nobil. Îi luaseră ceea ce era al lui, îl despuiaseră de toate, aruncîndu-l gol și sărac în mijlocul prostimii, așa cum se aruncă la gunoi resturile nefolositoare. Cine știe dacă multe dintre acele case împodobite cu draperii de diferite culori nu erau ale lui? Cine știe dacă banii cu care erau umplute buzunarele acelor cavaleri și dame nu proveneau din bogățiile care, după lege, îi aparțineau lui? Dar cui să-și reclame drepturile? Nimănui, căci de la primul pînă la ultimul toți erau mari șarlatani.

Națiunea în masă, care națiune? societatea întreagă complota împotriva lui. Deci ce trebuia să facă? Să crească, să crească pînă cînd va ajunge să fie doar prin forța voinței atît de important încît să poată el singur să pedepsească societatea, sau cel puțin să se răzbune pe ea. Cum? În mintea lui de mult se învîrtea o idee care ar rezolva problema. Ideea și hotărîrea de a o pune în aplicare puseseră stăpînire pe el, dominîndu-l și absorbindu-l pe de-a-ntregul. Ideea și hotărîrea erau ca o plagă cei stimula creierul, care îl durea și îi transmitea o vigoare neobișnuită. De nenumărate ori pusese în practică ideea sa, dar cum? în vis și, de asemenea, cîteodată treaz, cedînd parcă unei forțe mecanice și fatale care nu era forța lui proprie. În aceste cazuri de repetiții sau încercări mentale ale faptei obosea și

devenea orgolios de parcă ar fi executat-o în realitate. Sondîndu-se pentru a vedea cînd apăruse în el acea idee și acea hotărîre socotea că le avea de cînd s-a născut. Atît de vechi, tenace și înrădăcinate i se păreau!

Privind întruna globul de apă se gîndea că dacă nu ar fi avut, în acel moment, acea dîrzenie de fier, spaima lui ar fi fost nemărginită. Își vedea teroarea ascunsă sub orgoliu și scoțîndu-și capul; dar orgoliul, sau mai bine-zis încăpățînarea, n-o lăsa să iasă. Nu simțea teamă, ci durere, o durere inexplicabilă în gînd, o senzație rară de a nu dormi niciodată, de a nu se odihni datorită unei alerte veșnice. În spatele punctului negru, pe care îl avea înaintea ochilor și care deja era aproape, vedea sigur și clar un triumf răsunător. În primul rînd, ideea că toată lumea se va ocupa de el în curînd, îl amețea, îl făcea să surîdă într-un anume fel diabolic și îngîmfat. Aberația gîndului său îl ducea la generalizări, ca în alte multe cazuri în care demența pare să aibă drept rudă talentul. Chiar instinctul criminal îl ajuta să personalizeze și, într-adevăr, fiind atît de mare și multiplu dușmanul, cum să aspire să-l pedepsească fără să facă în prealabil din el o singură persoană?

Rumoare, cornuri și muzici anunțau că marele cortegiu se întorcea de la Atocha. Mariano se ridică și prin strada Ciudad Rodrigo ajunse în strada Mayor și în piața Villa. Mulțime, gloată, cai, uniforme, panașe, culori, laude și gălăgie îl amețeau într-așa hal încît nu vedea altceva decît o masă mobilă și ștearsă, asemănătoare cu reflexele schimbătoare și contorsionările globului de apă pe care îl privise cu cîteva clipe înainte. Ochii i se împăienjeniră și sprijinindu-se de un felinar își spuse: „M-apucă, m-apucă". Era atacul de epilepsie care se anunța; dar atît de mare i-a fost excitația încît nu s-a lăsat dominat de boală, și-a ridicat capul, s-a menținut drept . . .

Trecu o clipă. Niciodată nu s-a simțit mai energic, mai hotărît, mai curajos. Zgomotul muzicii îl îmbăta. Văzu trecînd trăsuri. Cînd sosi cea pe care o aștepta, Mariano era cu ochii în patru. Se uită bine . . . Pe loc scoase de sub bluză un pistol vechi și țintind cu mîna tremurîndă glonțul ieși cu un zgomot scurt . . . Agitație și stupoare în mulțime, strigăte, panică, ghionturi. Glonțul se înfipse în zidul din față fără să rănească pe nimeni și autorul mîrșavului atentat căzu într-o capcană, indignarea publică, al cărei angrenaj de brațe îl strîngea ca și cum ar fi vrut să-l pulverizeze.

Capitolul 35

DECĂDEREA

1.

Vestea acestei fapte, dusă de vîntul curiozităţii, pătrunse pînă şi în cele mai îndepărtate colţişoare ale Madridului, în palate şi în cocioabe şi cînd o ştia deja toată lumea, aflară despre eveniment călugăriţele, bolnavii din spitale şi puşcăriaşii. Deţinutele au fost cele din urmă care au aflat întîmplarea. Cît de mult s-au bucurat cele o sută de guri de la *Model* de această gustoasă hrană sufletească nu se poate spune. Au comentat-o în infinite feluri. O ţigancă le-a asigurat că ea visase asta cu o noapte înainte, iar alta făcea caz de un entuziasm monarhic atît de zgomotos încît a fost nevoie s-o închidă ca să-şi vină în fire. Mila dicta să nu i se dezvăluie Isidorei o întîmplare ce ar fi impresionat-o teribil; dar prietenele sale n-au avut timp ca să i-o spună pe ocolite. Ea nu vroia să creadă; zicea că e imposibil, că anumite lucruri nu se pot întîmpla niciodată. Încet, încet se convinse şi, la sfîrşit, judecă astfel întîmplarea:

— Da, e de ajuns să fie ceva absurd şi îngrozitor pentru a fi adevărat. Dumnezeu se întoarce împotriva mea; Dumnezeu mă părăseşte.

Şi spunînd acestea, o cuprinse o durere şi o disperare atît de mari încît dacă în acea clipă nu-şi îndrepta spiritul spre credinţă, ar fi fost în pericol să-şi piardă minţile. Ceru gardienei, stăruitor, cheia de la capelă şi se duse acolo singură hotărîtă să facă un act spiritual care să-i ofere o rezolvare sau un răgaz durerii condensate în pieptul ei. În capelă încercă să se roage în genunchi, cu faţa spre altar. Încăperea liniştită, spaţioasă şi alburie a bisericii oferi tensiunii spiritului său o alinare dulce şi lentă; dar cînd era mai reculeasă simţi că ameţeşte şi neavînd timp să se agaţe de gratii căzu jos fără simţire.

Cînd o duseră în camera ei, revenirea la realitate însemnă întoarcerea la disperare şi la ţipete; dar acum nu-şi mai amintea de credinţă, ci de libertate, spunînd:

— Să mă scoateţi de aici. Domnule Nones, o să semnez ce vrei dumneata, numai să mă scoţi din grajdul ăsta. Vreau aer, spaţiu, baia mea, casa mea, vreau să mă îmbrac aşa cum trebuie şi să fiu onorabilă şi fericită.

Apoi, fără să-și poată îndepărta din minte crima fratelui său, îl dojenea cu asprime pe acesta, cu frazele cele mai dure. Era ceva în străfundul ființei sale care însemna o timidă aprobare a încercării lui Mariano; dar nu în forma în care a fost realizată. Dar nu; crima și violența nu-și vor găsi niciodată în spiritul ei nici bunăvoință, nici simpatie. Fratele său era un bandit incorigibil; ea era o martiră angelică. Ceea ce dorea ea în primul rînd era libertatea, libertatea chiar fără noblețe, căci rolul Mariei Antoaneta la Conciergerie, fiind foarte poetic, începea să-i devină odios. Mirosul urît al murdarului său adăpost, lipsa de confort, mîncarea detestabilă și îmbrăcămintea proastă erau împotriva naturii sale aristocratice și chiar coroana martiriului, cu toată noblețea și strălucirea gloriei sale, îi apăsau tîmplele atît de cumplit încît prefera, da, prefera de o mie de ori o pălărie ultima modă. Dar drepturile sale? Acum se îndoia de ele. Vai de dogma aceea care e contaminată de îndoială! Imediat se deteriorează și moare și devine bătaie de joc pentru cel ce înainte o adora. Și chiar presupunînd că dogma ei era adevărată ce putea obține dacă insista? Nimic, căci toate legile au conspirat împotriva ei și ar condamna-o și ar întemnița-o. Libertate, deci și adio pentru totdeauna iluziei de-o viață, sprijinul și fundamentul ei moral; adio noblețe, marchizat, avere.

Dar de ce să se năcăjească atît dacă Isidora găsea în ea însăși alinări de nedescris? Liberă și acum fără pretenții, va încerca să fie întotdeauna o doamnă. Oare adevărata demnitate nu poate exista fără titluri și mari bogății? Da, da; va fi o doamnă, foarte onorabilă, foarte decentă, se va aranja, va munci — din nou! — va pune ordine în viața sa, își va educa admirabil fiul, se va căsători cu un om modest și cu judecată... Gîndindu-se la asta, un miros de *ipeca* îi contractă buzele. „Hai, hai, spuse; închide ochii și ia doctoria, cum zice Augusto. E absolut necesar să mă adaptez împrejurărilor și să-mi călesc sufletul în nenorociri. Sufletul meu nu se va lăsa învins de disperare. Minunat plan: femeie cumsecade, ordonată, femeie muncitoare, femeie exclusiv practică, asta e, practică“. Oh, ce tîrziu e!

Gîndindu-se la asta, care o ajuta atît de mult să-și înfrîngă descurajarea, îl văzu intrînd pe don José, care venea țanțoș, cu privirea vioaie, cu surîsul pe buze, iar pe chip cu o expresie ciudată, neobișnuită, care o alarmă pe Isidora. Așezîndu-se pe singurul scaun care se afla în celulă, bătrînul o contemplă extaziat. Ce era cu el? Îndobito-

cire sau delir? Isidora îl cercetă atît cu milă, cît și cu uimire, spunîndu-i: „Nașule . . .!“

Relimpio o privi ca pe o apariție celestă, și țintuind-o uluit și ca transportat într-un spațiu ideal prin delirul inspirației poetice, murmură cu un uruit de porumbel aceste cuvinte:

— Hurie, hurie . . . Nimeni nu va îndrăzni să-ţi păteze albeața! Toți dragonii au fost învinși de brațul puternic al cavalerului tău căruia îi aparții și care-ți aparține.

Imediat se congestionă la față, capul îi căzu, închise ochii și începu să sforăie cu nerușinare. Foarte speriată Isidora îl stropi, îl strigă din ce în ce mai tare:

— Nașule, nașule!

Printr-un suspin don José anunță că și-a revenit. Bătrînul deschise ochii, mai suspină o dată și văzînd-o pe Isidora, și dîndu-şi seama de situaţie, se ruşină puţin.

— Mi-a și trecut, spuse, frecîndu-și fruntea cu palma. A durat mult? . . . Am spus multe prostii? . . . Nu mă dojeni, nu mă certa.

— Dar ce înseamnă asta?

— Nimic, nimic. Acum am . . . ameţelile astea . . . Toți avem slăbicunile noastre, fetițo . . . Mizeria omenească! Am căpătat un mic viciu; n-a fost din cauza slăbiciunii; a fost de tristeţe, datorită nenumăratelor mele nenorociri. Cred că mă înţelegi.

De fapt Isidora nu înţelegea nimic.

— Sînt foarte nenorocit; îndur cele mai groaznice chinuri . . . Chinuri morale, ale inimii, spuse Relimpo cu vocea scăzută. Într-o zi, niște prieteni m-au făcut să beau șampanie. Ce crezi? S-a produs în mine o revoltă, mi-a venit ameţeală și odată cu ameţeala am devenit altă ființă, vreau să spun că eram altul, un cavaler, un tînăr, un erou și mai știu eu ce. . . Nu e bine să fii cineva măcar pentru zece minute? Apoi am repetat doza și efectele au fost identice. Totul se sfîrșește cu o toropeală pe cît de scurtă, pe atît de profundă, și imediat revin la ceea ce sînt eu de fapt, vai! la mizeria omenească, la realitatea scîrboasă, la bătrînețea caducă . . .

— Don José! Scumpul meu don José!

— Nu mă certa; te rog nu mă certa. Să fii cineva timp de zece minute! Cei care nu sîntem nimic, cădem în acest pericol. Ți-am mărturisit totul ca să nu mă certi. Mi-am cumpărat o sticlă din aia pe care scrie *Fine Champagne* și cînd văd că mă cuprinde marea tristețe, cînd simt că mi se sfîșie inima și mă strînge sufletul, beau un păhărel . . .

— Nașule!

— Sîntem fragili ... La vîrsta mea ... Nu te supăra. Cînd sînt amețit, te văd, te apăr, te ridic în slăvi, fac pentru tine lucrurile cele mai frumoase, mai riscante și mai sublime ...

— Pentru numele lui Dumnezeu! exclamă ea, punîndu-i mîna pe gură.

— În sfîrșit, și de data asta mi-a trecut ... Am mers pe stradă amețit. Cînd am intrat am crezut că mă aflu într-un palat superb și fermecat; deținutele mi s-au părut unele niște nimfe diafane, altele niște flori însuflețite, fiice ale vîntului, ce zici? Scara, o scară de argint, iar gardiana, un înger ...

— Isuse, ajunge, ajunge! ...

— Da, ajunge; acum mi-a trecut, mi-a trecut. Acum o să vorbesc despre ce vrei tu.

— Eu nu mai am încredere în capul ăsta al meu ... Totuși, ascultă-mă nașule. Sînt înclinată să renunț la drepturile mele pentru a scăpa de necazuri. Ce șarlatani nemernici! Trebuie sau nu trebuie s-o fac? În ceea ce privește drepturile mele, le am? Sînt un vis sau o realitate? Dumneata, care mi-ai cunoscut părinții, care trebuie să fi fost la curent cu ceea ce se petrecea în casa lor, spune-mi, în sfîrșit, odată pentru totdeauna și foarte sincer, ce gîndești; dar adevărul adevărat.

— Fetițo, draga mea fetiță, reluă bătrînul cu o greutate în vorbire și în gînd care demascau o lamentabilă stare cerebrală. Știi ce mi se întîmplă? ...

— Ce?

— Mi-am pierdut complet memoria. Nu-mi amintesc despre nici un fapt anterior perioadei în care ai venit să locuiești în casa mea din strada Hernán Cortés. Ieri am fost toată ziua obsedat de o idee, și anume că am fost un as în contabilitate.

— Da, da.

— Păi ai crede că am încercat să-mi amintesc ceva din această sublimă știință, mamă a tuturor celorlalte științe, și n-am putut? ...

— Sărmanul meu naș, bietul meu naș! ... Ai aflat ce-a făcut Mariano?

— Da, fetițo. Ce rușine!

— Ce rușine! ... Dumnezeu s-a întors împotriva mea, m-a părăsit. Dar eu o să mă fac femeie serioasă, la locul ei ..., muncitoare ..., o să mă căsătoresc ...

— Să te căsătorești! exclamă bătrînul speriat.

— Să mă căsătoresc cu un bărbat onorabil ... Juan Bou

m-a cerut în căsătorie și, deși nu prea-mi place, e un bărbat cu calități...

— Să te căsătorești... cu monstrul, cu dragonul...?

Și supunîndu-se unei forțe superioare, care se năștea nu se știe în ce parte a ființei sale tulburate, bătrînul tremurînd se îndreptă spre ușă. Se ducea în căutarea băuturii miraculoase?... Dintr-o dată se opri, se lovi cu palma peste frunte, izbucni în rîs și privind-o bucuros pe Isidora, zise:

— Blestemata mea de memorie! Nu-mi aduceam aminte...

— Ce?

— Liniștește-te, José. Juan Bou a cerut ieri mîna fetei unui fierar foarte bogat de pe strada Navas de Tolosa; chiar el mi-a spus-o.

Isidora căzu pe gînduri.

2.

Prima întîlnire pe care a avut-o cu *Vînzătoarea de lipitori*, după atentatul lui Mariano, a fost înduioșătoare. Fiica lui Rufete n-o văzuse niciodată plîngînd pe mătușa ei, care, îmbătrînită considerabil în acele zile triste, purta un șal negru pe cap din care cauză înfățișarea ei era destul de lugubră și respingătoare. Nu spunea decît: „Ce cumplit, ce rușine!“ Și de pe buzele ei pergamentoase fugiseră glumele, poate pentru totdeauna. Părea că se dublase, datorită nenorocirii comune, afecțiunea pe care o purta nepoatei sale și care devenea patimă în ceea ce-l privește pe *Riquín*. Zile în șir buna bătrînă nu încetă să-i pună întrebări Isidorei în legătură cu planurile acesteia și insistînd în ideea de a o aranja convenabil, îi spunea mereu:

— Decide-te repede, să fii soție de duhovnic e ceea ce ți-ar conveni, căci așa prinzi doi iepuri dintr-un foc, că te căpătuiești și îți salvezi sufletul, pentru că în tovărășia acelui sfînt bărbat vei deveni, deși nu dorești, o sfîntă de femeie... Vai, ce cumplit, ce rușine!

Fata lui Rufete nu părea prea înclinată să accepte asemenea ofertă în ciuda surîzătorului orizont spiritual pe care mătușa ei i-l înfățișa.

— Onoarea familiei, spuse apoi Encarnoción, se află la ocnă și are de-a face cu domnii judecători. Odată ce nu ne e posibil să salvăm onoarea familiei, la dracu! să ne ascundem unde nu ne vede nimeni, să ne băgăm într-un colț și să trăim liniștite spunîndu-i lui Dumnezeu: „Doamne, noi nu

sîntem vinovate de acea ticăloșie, noi am vrut ca el să fie bun; dar el s-a înhăitat cu derbedeii... și a făcut numai prostii." Așa că, fetițo, vino să locuiești cu mine și uită-ți nebuniile, și dacă cineva vrea proces, apoi să-l facă de unul singur.

Isidora nu era încă decisă să-și cumpere libertatea cu prețul renunțării totale la pretențiile ei. Muñoz y Nones îi făcu altă vizită în care discutară mult; dar argumentele ei erau atît de fragile, încît abilul notar le dărîma fără cel mai mic efort. În ceea ce privește fapta oribilă a lui Mariano, Nones îi dădu puține speranțe și singura consolare pe care a putut să i-o ofere mîhnitei surori a delincventului a fost ca vîrsta fragedă și evidenta dezordine cerebrală a acestuia o să atîrne ceva în balanța justiției.

La o lună de la prima întîlnire cu socrul lui Miquis, Isidora își pierduse deja încrederea în drepturile sale asupra casei de Aransis. Din ele nu mai rămăseseră în sufletul ei decît o imensă ironie. Nu mai avea încredere în ea însăși sau, ceea ce e același lucru, nu mai avea încredere în nimic. Desfrunzită încet, încet de o logică la început timidă dar în final irezistibilă, acea superbă floare a presupusei ei origini aristocratice, care, în lipsă de altă morală, juca în sufletul ei un rol defensiv de prim ordin, rămase complet uscată, moartă, mai potrivită ridicolului sambenito decît împodobirii sufletului și corpului... Într-o zi, Muñoz îi aduse o hîrtie, Isidora o semnă, după ce refuzase cu hotărîre ajutorul pe care il oferea marchiza, iar după două săptămîni judecătorul o achită punînd-o în libertate.

— Unde o să te duci acum? întrebă părintește don José Relimpio.

Isidora avea o hîrtie pe care își notase diferite sume. Era o femeie ordonată. Acele cifre reprezentau datoriile făcute în închisoare.

— Nu-ți face griji din cauza asta, puicuțo, zise o voce, o voce aspră și antipatică a unei ființe omenești după chip, care apăru în clipa în care tînăra își fixase toată atenția pe funesta hîrtie. La ce oră pleci? La trei? Te întreb ca să-ți aduc o trăsură cu care să te duc la mine acasă. Pricepi?

Isidora, așezată și cu tîmpla sprijinită în mînă, părea dusă cu gîndul spre cele mai îndepărtate lumi.

— Dacă nu vrei, mă jignești, continuă ființa umană pe care Relimpio o privea, o spunem în treacăt, cu expresia cea mai ostilă. Casa mea e un palat. Pricepi? N-o să stau cu tine în seara asta ca să iau masa cu *Frascuelo* și cu marchizul de Torbischón... Ai auzit, Isidora, tu comanzi în

căsuța mea, unde n-o să lipsească o bucățică de pîine. Cineva care iese din pușcărie nu poate fi în stare să-și satisfacă nevoile imediate. Astfel încît cînd vei intra pe ușa aceea vei găsi acolo o croitoreasă și un băiat de la magazinul de pălării... pricepi?... Am o baie mare... gîndește-te bine..' Așa că ne vedem la trei. Mă duc la soră-mea, care o să fie foarte tristă, gîndește-te bine, că i-a plecat prietena. Adio... Cu bine, *Pepillo*.

Și la plecare făcu un gest atît de necuviincios în fața bărbii venerabile a lui don José Relimpio, încît acesta, deja furios de cînd i se adresase cu *Pepillo*, nu-și putut stăpîni indignarea și cînd ființa umană nu se mai afla acolo, exclamă:

— Canalia!... Dar e posibil, copila mea, ca tu, tu să accepți?...

— Provizoriu, răspunse Isidora parcă trezindu-se dintr-un vis neplăcut. Sînt într-o situație atît de proastă! .. Am nevoie...

Am nevoie! Cum sună acest verb în creierul bunului bărbat! Îl auzise de atîtea ori în momente groaznice, încît era pentru el un semnal de alarmă care-i zburlea părul în cap și-i oprea sîngele în vîne. Deprimarea sa era mare, încît dacă ar fi avut acolo sticla, cine știe, poate ar fi terminat-o, curajos, dintr-o sorbitură.

Libertate, confort, îmbrăcăminte fină, baie, casă, lux, bani!... Așa cum pe don José îl apuca amețeala, știe cititorul de la ce, pe Isidora o apuca același rău numai la eventulitatea de a deveni realitate ideile exprimate prin acele cuvinte magice. Fiecare ființă are magneții ei.

Oh, cel mai groaznic chin! Cînd don José o văzu că pleacă și se urcă în trăsura acelei ființe care-l numise *Pepillo*, cînd o văzu că pleacă... oh, ce lucruri groaznice luminează nerușinatul soare, acest foc cinic care nu știe să întunece pămîntul cînd se petrec fapte atît de împotriva frumoaselor legi ale binelui! Sărmanul om uitase că greșeala are, de asemenea, legile ei și că în mersul universului fiecare dorință arzătoare aspiră către împlinire și o obține, rezultînd armonia generală și acest clar-obscur în care constă toată grația omenirii și toată sarea și piperul vieții.

Dar bunul bătrîn nu putea să vadă așa ceva. Spiritul său se înflăcăra, sentimentele i se răzvrăteau, vru să se izbească cu capul de pereții bisericii Montserrat pentru a sfîrși acolo prețioasa și obosita lui existență; dar nu avu curaj s-o facă. Trebuia să se amețească, da, să facă o plimbare bună prin ținuturile aurite ale imaginației. Această ne-

voie s-a impus naturii sale într-un mod atît de imperios încît n-a avut răbdarea pentru a parcurge distanța care-l despărțea de casă și intră în prima circiumă pe care o întîlni în drum.

3.

Într-o zi Emilia și Juan José Castaño o văzură intrînd în casa lor pe marea Isidora îmbrăcată elegant în negru, cu un lux, cu o prestanță, cu o asemenea înfățișare, încît amîndoi soții rămaseră perplecși de parcă aveau vedenii și nu reușiră să răspundă la primele ei întrebări. Mama venise să-și vadă copilul, pe nobilul, pe drăgălașul și căpățînosul *Riquin* care, retras și îngrijit în casa lui Castaño, în timpul celor cinci luni de închisoare, o privea pe Emilia ca pe o mamă, iar pe copiii ei ca pe propriii lui frățiori. Emilia se arătă foarte mîhnită aflînd de hotărîrea Isidorei de a-și lua copilul, și nu îndrăzni să opună rezistență; dar Juan José, vorbind cu fermitate, spuse că nu i-l va da pe Juaquinito, căci Isidora, prin comportarea ei imorală, pierdea drepturile de mamă și că el era decis să ajungă cu chestiunea la tribunal, convins că judecătorul îl va autoriza să-l crească pe nefericitul copil.

Isidora, iritată, spuse că nu admite asemenea idei și situația începuse să se agraveze, cînd se deschise o ușă și apăru un episcop... adică *Riquin*, care purta pe cap o mitră înaltă de hîrtie și dînd binecuvîntarea grațios, cu mîna dreaptă, cînta în cea mai scîlcită latinească *Dominus vobiscum*.

Trebuie să spunem că cei doi copii ai lui Castaño aveau o pasiune nebună pentru jocurile de-a biserica, lucru foarte obișnuit la copiii acelor timpuri, în care orice lucru mare are manifestarea sa infantilă. În sufragerie se afla un magnific altar și în fiecare zi puneau pe el un obiect nou, fie un sfeșnic, fie un potir, fie o cruce. Prin diferite colțuri ale casei se vedeau catapetesme în miniatură, tabernacole și chiar anvoane improvizate din scaune. Ultima dată făcuseră feloane din hîrtie și spuneau rugăciuni ca niște canonici, aruncînd cîte un cuvînt latinesc de nerecunoscut și observînd toate regulile acelui ritual cu o punctualitate notorie. Că liturghierul era un roman iar artoforul un păhărel pentru ouă, nu era motiv de scandal, căci inocența le sanctifica pe toate cu caracterul său profund divin. *Riquin* făcea la început pe paracliserul; dar în curînd își arătă anu-

mite înclinații, încît foarte repede ținu și el slujbe și predici nostime. Certurile frecvente și marea larmă, cu care adesea își disputau ierarhiile ecleziastice, cereau din cînd în cînd intervenția Emiliei care accepta de multe ori să fie ministrant pentru a calma spiritele și a-i duce la capitulări cinstite. În acea zi, duminică, *Riquin* fusese ridicat în scaunul arhiepiscopal și oficia ca papă, cînd mama lui și Juan José se certau.

— Vino, îi spuse Isidora, punîndu-l pe genunchi, sărutîndu-l de multe ori, și-ți voi face un felon de aur și un altar de argint.

Micuțul o privea speriat.

— Să hotărască el, zise Juan José, luînd băiatul și ducîndu-l în mijlocul camerei. *Riquin*, vrei să pleci cu mama ta?

Atît de puternic dădu din capul său mare că nu, încît îi căzu mitra. În realitate e o cruzime să-i propui unui om să-și părăsească eparhia pentru a pleca cu o femeie rea...

— Nu, zici că nu?

Băiețelul spuse atunci răspicat.

— Nu *vleau*.

Și o luă la fugă din cameră.

— Nu-i cinstit, nu-i cinstit, asta nu-i cinstit, strigă Isidora cu obidă. Fiul meu va merge cu mine.

Această scenă fu urmată de lacrimi, dar Castaño își luă atunci un ton împăciuitor și-i arătă îngrijoratei mame că dacă micuțului îi mergea la ortopedie mai bine decît oriunde, să-l lase acolo. Poate ea, cu multiplele sale ocupații de importantă doamnă, nu putea să-l îngrijească și să facă față și prea ilustrei ei persoane așa cum merita și astfel, rămînînd el unde se afla, cîștigau cu toții: familia lui, pentru că-l păstrau pe *Riquin*, pe care îl considerau fiul lor, Isidora, pentru că va fi mai în largul ei și va putea să facă pe independenta cît vroia și *Riquin* că nu se despărțea de Cabildo al său. Isidora cedă, dar nu fără a obține permisiunea de a veni să-l vadă cînd dorea.

Și, într-adevăr, venea de două, trei și chiar patru ori pe săptămînă, aducînd dulciuri pentru *Riquin* și prietenii lui și, pe lîngă asta, lumînări, potire de tinichea, efigii, stampe cu subiecte biblice, mitre, stole și, în sfîrșit, un monument de Săptămîna Sfîntă atît de complet și frumos, încît nu-și mai putea dori altceva. Cîteodată se întîlnea acolo cu *Vînzătoarea de lipitori*, care îl vizita și ea adesea pe adoratul ei căpățînos, și amîndouă se certau chiar dacă Encarnación își pierduse umorul ei suculent și era foarte îmbătrînită și

ofta într-una, neputînd șterge din mintea ei o clipă dezonoarea ce căzuse asupra familiei lor. Cînd se vorbea despre asta, plîngeau amîndouă și uitînd toată ranchiuna își confundau sufletele într-un singur sentiment.

Miquis nu mai locuia vizavi de ortopedie, nici nu-i mai vizita atît de des pe bunii săi prieteni; dar de cîte ori se ducea în casa lui Castaño întreba cu mult interes de Isidora. După trei luni de la ieșirea acesteia din închisoare Emilia povestind doctorului despre Isidora îi spuse într-o seară:

— De prima dată cînd a venit în această perioadă și pînă acum s-a schimbat mult... Și se pare că e în declin, că pe zi ce trece mai coboară o treaptă. Prima dată părea o mare doamnă, purta o rochie de stofă neagră, și o pălărie clasa întîi... Puțin după aceea a venit îmbrăcată cu o rochie mai ponosită și cu broboadă și nu arăta prea bine la față. Săptămîna următoare mi s-a părut că îmbrăcămintea ei avea cîteva pete, iar cizmele cîteva găuri. În sfîrșit, lunea trecută era foarte palidă și se plîngea că o doare în piept cu o voce răgușită. Sîmbătă am observat pe fața ei cîteva vînătăi și avea o mînă bandajată. Ieri, domnule doctor, a venit cu o basma pe cap, cu o fustă de percal, în papuci și era foarte răgușită, dar ce-i mai nostim a fost... Că mi-a cerut doi reali... Trebuie să-i meargă rău. Ca de obicei..., ce caracter și ce viață!

Apoi discutară despre cel cu care trăia Isidora și în legătură cu acesta Miquis îi spuse lucruri pe cît de îngrozitoare pe atît de adevărate, de care se scandalizară foarte mult Emilia și soțul ei. Tipul acela conducea un tripou, era jucător de ruletă și impresarul codoșilor, un om de o condiție atît de specială că dacă-l trimiteau la închisoare, dar nu-l vor trimite, asasinii și hoții s-ar crede dezonorați de compania lui.

— Sărmana noastră prietenă, zise Augusto, purtată de mizerabilul ei destin, sau, dacă vreți mai clar, de atît de imperfecta ei condiție morală, a decăzut mult și asta nu-i cel mai rău, ci că o să mai decadă încă. Fratele ei și cu ea au alergat spre pierzanie; el a ajuns, ea va ajunge. Fiecare a folosit alte mijloace: el a mers tropăind ca un animal, ea zburînd ca o pasăre; dar oricum și pe oriunde se poate merge spre pierzanie, la fel pe drumul prăfuit, ca și pe cerul albastru.

După ce înțeleptul Miquis pronunțase aceste sentențioase fraze și altele pe care nu le mai pomenim, trecură multe zile pînă ce Isidora se prezentă din nou în casa Emiliei. Don José eclipsase și el, fapt pentru care familia Castaño era

foarte supărată şi îngrijorată. În sfîrşit, într-o zi, Relimpio intră în casa lui Miquis, tulburat şi cu lacrimi în ochi şi-i spuse:

— Vino, vino, don Augusto s-o salvezi.

— Ce e, ce s-a întîmplat? E bolnavă? întrebă Miquis, punîndu-şi pălăria şi luîndu-şi bastonul.

— Nu, domnule, ... da, domnule... Vreau să spun că nu se simte bine, deşi nu e bolnavă, căci acum se ridică din pat.

— Adică a fost bolnavă.

— Da, domnule.

— Şi de ce nu m-ai anunţat, omul lui Dumnezeu, sau mai bine-zis omul tuturor dracilor?

— Că n-a vrut ea... Azi, fără să ştie, vin să-ţi cer dumitale să-i scoţi din cap...

— Ce să-i scot, omule?

— O idee, zise Relimpio pe cînd mergeau amîndoi grăbiţi pe stradă.

— Şi dumneata crezi că eu sînt chirurg de idei?... Ia să vedem, azi dumneata judeci bine sau ai avut ameţeli?

— Nu don Augusto; demult nu mai ameţesc. Ea nu mă lasă. De cînd locuim împreună...

— Cum?

— Da; acel sălbatic, canalia aceea, acea scîrboasă reptilă, acel mîrşav...., acel mîrşav..., iartă-mă don Augusto, nu găsesc cuvinte potrivite... Ca să nu te obosesc, acel gunoi însufleţit a părăsit-o după ce i-a dat atîtea lovituri încît puţin a lipsit să n-o omoare, după ce i-a crestat faţa..., să nu-ţi vină să crezi, cu un brici. Din fericire, rana n-a fost gravă, deşi i-a lăsat o cicatrice care desfigurează acel chip îngeresc, aceea faţă încîntătoare...

Îşi şterse cu mîna o lacrimă.

— Da... Da; de la acea întîmplare, sărăcuţa, cu puţinii bani pe care i-a putut salva şi cu cîteva lucruşoare..., în sfîrşit, a închiriat o cameră pe strada Pelayo nr. 93, etajul 4, apartamentul 6 şi a stat acolo o lună, izolată, fără să vadă pe nimeni, în fară de mine..., dar onorabil, don Augusto, onorabil. Ţi-o jur pe ce am mai sfînt...

Şi cu mîna dreaptă desfăcută şi pusă pe piept ca o decoraţie, privindu-l fix, depuse mărturie bătrînul de purtarea lui cinstită.

— Te cred, omule, te cred.

— Eu am stat cu ea, eu am îngrijit-o pînă s-a vindecat, eu am ajutat-o. Ce zice, ce nopţi! Eu: „Mă duc să-l chem pe Miquis", dar ea: „Nu-l chema pe Miquis, nu chema pe ni-

meni; nu vreau să mă vadă nimeni; sînt o anonimă, eu nu exist". În sfîrșit, azi dimineață mi-a spus niște lucruri care mi-au sfîșiat inima.

— Ce lucruri? întreabă Miquis, oprindu-se în portalul casei și privindu-l atent pe nefericitul bătrîn.

— Vai! Nu pot să le repet! exclamă Relimpio plîngînd ca un copil.

4.

Augusto urcă și intră în casă. Dacă Isidora rămase uluită și tulburată văzîndu-l, mai mare a fost uimirea și mila tînărului medic dînd cu ochii de ridicola și deplorabila înfățișare a celei pe care a cunoscut-o cu totul altfel. Nu numai că pierduse foarte mult din aspectul general, din aerul ei distins și cuviincios, dar chiar frumusețea ei suferise mult din cauza decăderii și, mai mult încă, datorită cicatricei pe care o avea pe maxilarul inferior, sub urechea stîngă. Ea călca niște bluze și neglijența îmbrăcăminții lăsa să se vadă frumoasele ei forme îmbătrînite înainte de vreme. Făcu o pauză și se așeză pe o mizerabilă sofa de paie. Plînse cîteva minute, apoi vorbi astfel: .

— Aș fi vrut ca nimeni să nu mă vadă în halul ăsta. Cum mă gîndesc să ies din situația asta, căci încă se poate... Ia zi, cum mă găsești?

— Rău, foarte rău.

— Sînt schimbată mult? Nu-mi răspunzi? Am fost foarte bolnavă, ce dracu! ...

Miquis nu zise nimic. Surpriza pe care i-a provocat-o vocea răgușită a Isidorei și, mai mult decît vocea, anumite expresii care îi scăpară de pe buze îl lăsă perplex pentru cîteva momente.

— Te găsesc foarte schimbată, tu nu ești Isidora.

— O să-ți spun... Și eu îmi dau seama că sînt alta, căci cînd am pierdut speranța de a mai ajunge o doamnă din lumea bună m-a cuprins o furie încît mi-am zis: „Acum nu mai am nevoie de demnitate și nici de rușine". Înțelegi? ... Pentru o idee un om devine cinstit, iar pentru altă amărîtă de idee devine canalie. Dar tu să nu crezi asta, încă mai am ceva noblețe, deși nu-i momentul s-o spun acum... Ce vrei, băiețică..., mediul formează omul. Am trăit trei luni printre lupi. Să nu te mire dacă o să mușc într-o bună zi...

— Da, această voce, aceste expresii, accentul ăsta andaluz. Spune-mi, ce ți-a mai rămas din noblețe?

— Nu știu, nu știu..., spuse Isidora zăpăcită, ca și cum și-ar fi cercetat inima și mintea. Mi-a rămas doar visul, generozitatea... Știi? Ieri nu mai aveam decît doi duros; azi dimineață a venit o prietenă să mi se plîngă...; pe scurt, am rămas fără un sfanț.

— Ai nevoie de ceva? o întrebă Augusto, ducîndu-și mîna la buzunar.

Și scoase cîteva monede. Isidora le privi cu lăcomie, își întinse mîna spre mîna lui Augusto. Dar se opri dintr-o dată, spunînd:

— Nu, încă sînt nobilă.

— În ce constă noblețea ta?

— În faptul că nu accept pomană... dar fiind de la tine...

Ezita, privind alternativ la chipul și la mîna lui Miquis. Brusc scoase o exclamație nu foarte delicată și spuse:

— Știi?... M-a părăsit delicatețea. Dă-mi banii.

Și înainte ca Miquis să-i dea, ea îi luă din mîna prietenului ei.

— De ce te sperii, prostule?... De noua mea comportare? Acum așa sînt. O să-ți spun... Pe bărbați să-i jumulești și pe dinafară și pe dinăuntru, dar să nu-i iubești niciodată. Sînt foarte antipatici, îi disprețuiesc pe toți.

— O să te faci călugăriță?...

— Vorbești serios?... Ce chestie! Eu călugăriță?

— Știi că Joaquín Pez a venit de la Havana căsătorit cu o americană foarte bogată. Îți face plăcere să-l vezi cît e de vesel și mulțumit.

Isidora păli. Apoi zise:

— Știam... L-am văzut într-o seară. Eu mergeam pe Red de San Luis și el a trecut într-o trăsură. M-a văzut, dar s-a prefăcut că nu mă vede, ticălosu. Mi-a trecut un cuțit prin inimă; am plîns în noaptea aceea; dar o să mă stăpînesc și voi sfîrșit prin a mă răzbuna. E un pungaș.

— Dar *Gaitica*...

— Ah! Ăsta e unul dintre aceia ce trebuie luați cu o hîrtie ca pe gîndaci și apoi aruncați la gunoi. Ce să mai vorbim că doar privindu-i și ți se murdăresc ochii...

— Și, totuși, l-ai iubit.

— Eu?... Ce, nu-ți e bine? Să-ți iasă asta din cap. Dacă-ți spun că-mi aminteam de Juan Bou și mi se părea un buchețel de trandafir... Săracu *Gaitica!* Cînd ne-am certat, l-am scuipat în ochi...! E un om căruia nu trebuie să i te adresezi prin cuvinte, ci prin șuturi; e o jivină spurcată. Să-l strivești și să-l mături imediat. Dar, ce vrei, destinul,

tristul meu destin... Eu mă încăpăţînam să fiu bună, dar Dumnezeu, Providenţa şi amărîtul meu destin se încăpăţînau să mă facă rea. Am ieşit din închisoare, îi datoram bani, n-aveam după ce să beau apă, m-a dus la el acasă, mi-a dat tot ce am avut nevoie şi încă mult mai mult... Am acest defect de a fi nebună după lux. Am văzut hainele, banii, confortul, dar n-am văzut omul. Încet, încet l-am cunoscut. A început prin a-mi ţine socoteală la cheltuieli. Pe zi ce trecea viaţa mi se părea mai tristă şi el mai oribil. Şi nu zic de chipul lui, care nu e urît, deşi genul ăsta efeminat nu-mi place. Îl cunoşti? Ai văzut ce figură de îngeraş, ce favoriţi de şofran şi ce buze roşietice are? Acei obraji netezi îmi provoacă scîrbă... Dar cine are aur, mă interesează. Ia neruşinarea, trădarea, jaful, cruzimea, amestecă-le, adaugă tot gunoiul pe care poţi să-l strîngi, fă o marionetă, suflă peste ea, dă-i viaţă şi-l vei avea pe cel ce mi-a fost domn şi stăpîn timp de trei luni: mai rău ca Bou, mai rău ca Botín şi ca Joaquín, care era mai rău decît Iuda. În sfîrşit, bărbaţii sînt toţi la fel. Trebuie să ne răzbunăm ducîndu-i pe toţi la pierzanie şi tîrîndu-i în mocirlă. Noi ne răzbunăm prin noi înşene.

— Isidora, Isidora, îi zise Augusto cu milă profundă, era mai bine de o mie de ori dacă ai fi murit.

— Nu mă gîndesc la aşa ceva... O să-ţi spun. Cînd eram la puşcărie, am vrut să mă omor. Viaţa mă apăsa ca o pălărie de plumb. Cînd *Gaitica* mă maltrata şi n-am putut să-l fac bucăţi, nici să-l strivesc cu papucul, ca pe un gîndac, şi atunci am avut un moment de furie şi de disperare în care am vrut să mă sinucid. Dar după aceea mi-am revenit. Chestia cu sinuciderea e lăsată pentru proşti. Cine vrea să moară, n-are decît. Să-ţi trăieşti viaţa asta scurtă că e cel mai sigur. Sufletul înapoi... Îl vrea lumea, deci înainte. Că societatea e sus şi morala jos... Eu îmi ajung şi îmi prisosesc. Nu eram eu nobilă? N-aveam eu înclinaţii frumoase? De ce mi-au închis uşile?

— Sărmană femeie, încă, încă mai e timp...

— Pentru ce?

— Să începi o viaţă ordonată. Eu o să-ţi caut de lucru.

— Nu ştiu să fac nimic.

— O să te înscriu la o pensiune mică...

— Vor spune că sînt iubita ta. Voi sfîrşi prin a fi...

— Caută-ţi un mod de viaţă. Du-te la mătuşa ta...

— Nu există *mătuşa ta*, nu, nu...; lasă-mă. De ce ai venit aici? Nu-ţi duceam lipsa... Valea, valea. N-am nevoie de sfaturi.

— Te-ai certat cu Surupa, și, totuși, cît ai fost de legată de el! Cînd îmi aduc aminte cum erai și cum ești acum, cum vorbeai și cum vorbești, nu știu ce-mi vine...

— Așa e lumea: unii rămîn, alții se duc. Eu m-am dus, pricepi? Eu am murit. Acea Isidora nu mai există decît în imaginația ta. Asta pe care o vezi nu mai păstrează din acea nici măcar numele.

— Păi aceea era buna mea prietenă, spuse Augusto cu fermitate, asta îmi repugnă.

Isidora se emoționă cînd auzi asta; dar se prefăcea, făcînd eforturi, printr-o inexplicabilă modificare a orgoliului său, să pară mai rea decît era.

— Și neavînd ce să fac aici, zise Miquis ridicîndu-se, plec.

Isidora îl privi în așa fel încît i se ghicea în ochi dorința de a nu pleca; dar apoi dădu din umeri.

— Am fost atît de umilită, murmură ca între două suspine, încît nu mă mai impresionează cînd îl văd plecînd pe ultimul meu prieten.

— Iubitul meu don Augusto, zise în aceeași clipă Relimpio, care pînă atunci, martor mut și îndurerat, nu îndrăznise să spună nimic; nu pleca, ci îndeamn-o, dojenește-o și ceart-o ca să-și scoată... asta... din cap.

— Ce?

— Asta.

— Care asta?

— Prostia pe care vrea s-o facă. Uite cum tace și surîde, șireata... Mie mi-a spus, dar dumitale nu vrea să-ți spună.

— Să se sinucidă?

— Cam așa ceva... Nu, nu e sinucidere, exclamă bătrînul cu disperare, smulgîndu-și (sau încercînd să-și smulgă, ceea ce e mai verosimil) o șuviță de păr. Vezi? Rîde... Și să nu spună c-o face pentru că n-are ce mînca. Eu... încă mai pot să muncesc.

Isidora, fără să-și dezlipească buzele, își fixase privirea în jeratecul deasupra căruia se încingea fierul de călcat. Părea că din acea spuză arzătoare și melancolică își lua ideile.

— Eu trebuie să-i scot din cap aceste prostii, spuse doctorul aplecîndu-se spre ea și privind-o de aproape.

— Știi ce? replică Isidora cu tonul insolent pe care îl căpătase de la societatea lui *Gaitica*. Știi ceva? Nu mă duce cu zăhărelu, că nu se prinde. Nu țin seamă de ce spui:

inima mi s-a împietrit iar capul îmi e precum fierul ăsta de călcat.

Se ridică și murmurînd nu se știe ce cuvinte, deși e de presupus că nu erau dintre cele mai alese, luă fierul greu și începu să calce cu o adevărată furie. Miquis plecă fără să mai spună un cuvînt, iar don José îl urmă pînă la scară, cu mîinile încrucișate la piept, cu privirea îndurerată și rugătoare.

— Dragul meu don Augusto, îi spuse, pentru numele lui Dumnezeu, n-o părăsi... Fii atent c-o face, și dacă o face, eu mor...

Capitolul 36

MOARTEA ISIDOREI. SFÎRȘITUL FAMILIEI RUFETE

Deși Augusto nu și-a manifestat hotărîrea, el era decis să n-o abandoneze pe nefericita femeie, care era atît de singură și în pragul ruinei... Reveni a doua zi; dar Dumnezeu a vrut să fie una dintre acele zile triste care anulează perpetua veselie a locuitorilor Madridului, una dintre acele zile, din nenorocire nu foarte rare, în care lumea este neplăcut impresionată de o soluție teribilă a dreptății umane și întîlnește în drumul său, pe anumite străzi, manifestări odioase, care te duc cu gîndul la lucruri și persoane foarte îndepărtate.

În seara zilei anterioare, o femeie îmbrăcată în negru, cu un șal înfășurat pe cap, înaltă, slabă, bătrînă, asemănătoare cu o mumie însuflețită de durere, stătea la pîndă în apropierea palatului Regal urmărind ieșirea unei trăsuri. Neliniștea ei era mare, speranța firavă, deși avea cea mai vie fervoare monarhică ce a existat poate în acest secol. Ideea ei de putere, a misiunii providențiale a regilor, și, mai ales, asemănarea pe care o presupunea între suveranul vizibil și Regele din ceruri, îi da puțin curaj. De aceea, cînd apăru trăsura, țîșni dintr-o dată fără teamă că va fi călcată în picioare de cai, ajunse pînă la ușiță și cu iuțeala asasinului, care își aruncă pumnalul, aruncă o hîrtie făcută sul. Hîrtia căzu în trăsură, iar cele două personaje care se aflau înăuntru se aplecară în același timp ca s-o ridice. Ce fericire! Vor

citi memoriul sau cel puţin îl vor parcurge cu vederea. Cine ştie dacă vor accepta ceea ce se cerea în el în forme atît de respectuoase şi sentimentale? Aşa cum jignirea e caracteristică poporului, caracteristică şi demnă de regi este iertarea. Iertarea! Aici se vede unde se aseamănă şi se înrudeşte cu divinitatea. „La ce ar folosi regii, spuse *Vînzătoarea de lipitori*, concretizîndu-şi ideile sale monarhice, dacă nu pentru a ierta?"

Sărmana femeie, în momentul în care aruncase hîrtia în trăsură, scăpase şi o exclamaţie care sintetiza respectuoasa ei afecţiune faţă de primul personaj al naţiunii şi chinul ei sfîşietor: „Regele meu ... Copil-Dumnezeu al Spaniei, ai milă pentru un nebun nenorocit."

Invocase tinereţea, grandoarea, sentimentul religios pentru a-l îndupleca în cererea ei. Mulţumită de ceea ce realizase şi cu o oarecare încredere în reuşită, se îndreaptă încet spre Saladero. Lungă şi cumplită zi, imensă şi apăsătoare noapte! Sînt ore care par bucăţi smulse din înspăimîntătoarea eternitate a infernului. *Vînzătoarea de lipitori* aştepta, aştepta graţierea care nu mai venea. Nefericita femeie, atît de încrezătoare în puterea autorităţii, nu ştia că suveranul are o soţie, legea, şi că după înţelegerea pe care a făcut-o cu inelul nupţial al acestei căsătorii trebuie să pecetluiască şi pedeapsa şi iertarea.

Am spus că Augusto revenise în casa Isidorei. O găsi într-o stare şi mai deplorabilă, stînd într-un colţ al camerei pe o sofa veche, cu picioarele goale, îmbrăcată neglijent, adusă de spate, cu splendidul ei păr în dezordine. Cu degetele arătătoare îşi astupa urechile iar privirea ei dezvăluia o spaimă de coşmar. Augusto o contempla neştiind de unde să înceapă acţiunea lui caritabilă, cînd don José se apropie şi, precaut, îi spuse:

— Prietene Miquis, azi n-am mîncat. Azi e o zi groaznică ...; poţi presupune de ce e aşa de abătută.

Augusto îi dădu bani lui Relimpio ca să aibă cu ce să cumpere un prînz bun şi vru s-o liniştească pe Isidora şi s-o oblige să se culce. Ea nu spunea decît: „Azi! Azi!"

După ce se întoarse naşul, reuşiră amîndoi, folosindu-se şi de puţină violenţă, s-o convingă să se culce. Relimpio pregăti masa. Augusto o mîngîie pe prietena lui cu cuvintele cele mai alese, cu gîndurile cele mai creştine pe care i le sugera bogata sa imaginaţie; dar toată dialectica sa, împodobită cu forme poetice şi frumoase paradoxuri, nu reuşi

să însenineze tulburatul spirit al sărmanei femei care îi spuse:

— Miine, miine e rîndul meu.

Spunînd acestea, tăcerea ei se prelungi toată ziua. Miquis și don José îi puneau mii de întrebări, dar ea nu răspundea nimic. Noaptea, Augusto, după ce îi prescrise repaos, plecă sigur că a doua zi o va găsi mai bine, dar nu se întîmplă așa căci în dimineața următoare doctorul o găsi pe nefericita bolnavă în aceeași muțenie, în aceeași apatie lugubră și indiferentă ca în ziua precedentă. Totuși, Isidora mîncă relativ cu poftă, iar Miquis nu-i găsi simptome evidente de boală. Don José ofta în fiece clipă; se plimba de colo colo prin cameră, într-o neliniște continuă. După-amiază, cînd Miquis se retrase după a treia vizită, don José îi spuse în șoaptă pe scară:

— Nu ne părăsi, domnule doctor. Trebuie să fim cu ochii în patru ... E în mare pericol ...

— Ce înseamnă asta?

— Deși pare că nu vorbeste, vorbește, domnule; azi pe la 12 a fost aici o femeie care tot vine de cîteva zile ... E o vrăjitoare, mă înțelegi? ... Isidora a stat mult de vorbă cu ea. N-am putut înțelege ce-și spuneau că mi-au zis să ies afară; dar vorbeau cu înflăcărare și femeia aceea, trăzni-o-ar Dumnezeu! îi arăta, vai! niște modele de rochii.

— O să vedem; va trebui să facem ceva hotărîtor, zise Augusto coborînd încet ultimele trepte. Mîine dimineață o să vin cu Emilia, *Riquín* și Encarnación. O să încercăm s-o ducem undeva.

Don José clătină din cap în semn de îndoială profundă și, după ce încuie ușa, puse cheia în buzunar.

Isidora dormea, pe cît se pare liniștită; don José, care de la o vreme se supusese unui meritoriu regim de sobrietate în alimentație și somn, se lungi îmbrăcat pe sofaua de paie, în fața patului finei sale, de unde o supraveghea pentru a nu pierde nici cea mai ușoară mișcare a bolnavei. Toată noaptea ardea o lumînare pusă într-un lighean astfel încît, de cînd Isidora părea neliniștită, don José se scula prompt și se repezea la ea.

Era 10 cînd Relimpio, care reușise să tragă un pui de somn, se sculă speriat, căci auzise vocea Isidorei. Se mai afla cineva în cameră? Nu, nu mai era nimeni. Isidora vorbea cu ea însăși. Don José o privea fără să se miște din chinuitoarea sa sofa; dar atenția lui s-a preschimbat în groază văzînd că tînăra s-a sculat, s-a îmbrăcat, deși superficial, punîndu-și halatul, s-a încălțat și s-a îndreptat spre mica ei măsuță de toaletă, de lîngă pat. O groază apăsătoare

și superstițioasă, care pusese stăpînire pe bunul don José, îl împiedica să se miște și să vorbească. I se părea că asistă la o scenă de somnambulism sau poate că era victima unui fenomen optic, format și destrămat în propria lui minte. „Se poate, își spuse, ca ceea ce văd să fie un vis și că sărăcuța de ea să stea liniștită în pat în timp ce eu o văd scotocind prin sertare."

Isidora, căci era chiar ea în persoană și nu vreo deșartă imagine, se privi multă vreme în oglindă. Deși aceasta era mică și de proastă calitate, ea dorea să-și vadă nu numai chipul, ci și corpul și lua cele mai ciudate și mai violente poziții, încovoindu-se și contorsionîndu-se. Fiind îmbrăcată subțire, îi ieșeau cu ușurință în relief formele ireproșabile ale corpului său. Don José rămase interzis, împietrit, inert, cînd auzi aceste cuvinte pronunțate clar de Isidora:

— Încă sînt frumoasă... Iar cînd mă voi reface, voi fi și mai frumoasă. Valorez mult și voi valora încă și mai mult.

Apoi începu să strîngă în liniște cîteva lucruri de îmbrăcăminte care erau aruncate în diverse colțuri ale camerei și făcu o boccea. Atunci bietul bătrîn făcu un efort pentru a-și învinge inerția înspăimîntătoare, se scutură tot și cu o voce puternică zise:

— Copila mea, unde pleci?

— Vai, exclamă ea, scoțînd un țipăt, m-ai speriat. Credeam că sînt singură.

Singură! După ea, don José era o mobilă. Această idee produse asupra nefericitului o mare mîhnire.

— Dar ce faci acolo? Ai înnebunit? Ești bolnavă și te-ai ridicat din pat?...

— Eu bolnavă? zise Isidora izbucnind în rîs cu nerușinare. Dumneata ești, la cap, la fel ca tontul ăla de Miquis. Eu n-am nimic, sînt zdravănă.

— Dar unde te duci?

— Pe stradă.

— Pe stradă? Și ce-o să faci pe stradă? Ai nevoie de ceva? Mă duc eu.

— Hai, hai! Nu fi pisălog. Culcă-te, dormi dacă ți-e somn și lasă-mă pe mine că eu știu ce trebuie să fac. Nu depind de nimeni, ne-am înțeles? Sînt stăpînă pe voința mea. Ai priceput?

Hotărîrea fermă pe care o dezvăluiau aceste cuvinte îl duse pe naivul don José în culmea uimirii, zăpăcelii, confuziei. Înainte ca el să poată spune ceva, Isidora continuă astfel:

— Mă plictisești cu întrebările. Nu te mai băga în toate și nu-mi mai purta atîta de grijă...

Fiecare cuvînt era ca o lovitură de măciucă pentru inima bună a lui Relimpio care, pe punctul de a izbucni în plîns, se ridică din patul său tare și spuse:

— Fetițo, eu te iubesc mai mult decît lumina ochilor mei. Am grijă de tine pentru binele tău și nu vreau să faci prostii, nici să ți se întîmple vreun rău...

— Și eu te iubesc pe dumneata dar... vreau să fiu liberă și să fac ce-mi place și n-am nevoie să mă răsfeți, ne-am înțeles?

— Îl mînii pe Dumnezeu, zise Relimpio, dîndu-și seama că se ivise ocazia să pună piciorul în prag. Bănuiesc c-o să apuci pe un drum greșit și că te vom pierde pentru totdeauna, și nu te pot părăsi; tu ești tot ce am mai scump, te iubesc mai mult decît pe fiicele mele, căci te iubesc în două feluri, ca tată și ca..., în sfîrșit, știu eu cum. Dacă, acum bănuiesc, vrei s-o iei pe calea pierzaniei, să te afunzi în mocirlă, nu voi fi de acord atîta timp cît mai am viață în mine; dar te voi ruga, te voi implora, chiar dacă va trebui să îngenunchez în fața ta.

Era atît de tulburat încît fraza i se opri în gît și socoti că mai mult decît cuvintele faptele vor fi mai elocvente, îngenunche în fața finei sale și-i luă mîinile să i le sărute, apoi, emoționați amîndoi, Relimpio putu să articuleze aceste cuvinte:

— Copila mea, nu face acest pas, oprește-te...

— Ce nenorocire!... murmură ea, ducîndu-și mîna la ochi pentru a-și ascunde o lacrimă. Și cine o să mă întrețină?

— Eu! exclamă Relimpio, lovindu-se atît de puternic în piept încît acesta răsună a gol ca o cutie.

— Dumneata!... Vai, ce nostim! Dumneata trebuie să fii ajutat și nu invers.

— Voi munci.

— Da, și vom ciuguli mei... Nașule, nașule, lasă-mă în pace; nu te băga în treburile mele... Eu mă gîndesc de mult ce trebuie să fac; am luat o hotărîre și nu mai dau înapoi.

Bătrînul se întoarse pe sofa, fără puteri pentru a continua lupta.

— Uite, îi spuse, cu ochii scăpărînd, eu pot munci...; voi cere o slujbă și mi-o vor da...

— Cîtă naivitate!

— Şi cu ce-o să cîştig eu şi cu ce-o să-ţi mai dea Emilia şi Miquis, o să trăim împărăteşte.

— Da, împărăteşte, replica Isidora cu o teribilă ironie. Mizerie, zdrenţe, murdărie, lipsuri, privaţiuni! Păstrează dumneata toate astea pentru proştii de porumbei care le doresc.

— Dacă-ţi provoacă remuşcări vreuna din faptele tale trecute, nu încerca s-o ştergi cu o ruşine şi mai mare, spuse Relimpio, simţindu-se dotat de Providenţă, în acel moment, cu o luciditate filosofică ce nu-i era caracteristică. Cel mai bine e să ştergi trecutul cu o purtare exemplară. Vrei un nume, o poziţie? Eu ţi le voi da pe amîndouă. Ascultă-mă, adăugă solemn; eu mă voi căsători cu tine; şi ca să nu interpretezi greşit propunerea mea, îţi promit să nu-ţi fiu soţ decît cu numele şi să te privesc ca pe o fiică.

Din milă pentru sărmanul bătrîn nu izbucni Isidora în rîs cu dezinvoltura pe care o căpătase în ultima vreme. Pierzînd atîtea nobile calităţi, mai păstra încă puţin respect.

— Deci nume şi poziţie? Mulţumesc, mulţumesc; dumneata eşti foarte bun. Prin urmare nu-mi ajunge numele meu şi dumneata vrei să-mi mai dai altul pe deasupra? Ce dracu! ... Dacă aş putea să renunţ la nume şi urechile mele să nu mai audă niciodată numele Isidora, aş face-o ... Mă urăsc; vreau să sfîrşesc, să fiu anonimă, să port numele care-mi convine, să nu dau socoteală nimănui de acţiunile mele.

— Isidora! ...

— Nu mai sînt Isidora. Nu mai pronunţa numele acesta.

Să nu-l mai pronunţe, cînd lui i se părea atît de dulce, de armonios, esenţa melodiei infinite! Don José scoase un suspin adînc şi apoi aceste cuvinte:

— A fost o prostie să-ţi ofer mîna şi numele unui bătrîn ofilit. Tu nu poţi trăi fără dragoste. Cum să mă iubeşti pe mine care sînt tînăr doar în inimă?... Ascultă-mă...

De cîte ori zicea „Ascultă-mă“ lua o atitudine sacerdotală şi tonul cel mai solemn.

— ... Ascultă-mă, tu ai iubit un singur bărbat; acest om s-a întors de la Havana. Din toţi iubiţii tăi el era cel mai simpatic, cel mai domn. Înainte de a te vedea mergînd spre ultima treaptă a decăderii, sînt de acord să reînnozi legătura cu el. Nu-mi place, dar decît altceva ..., asta e părerea mea. Vrei să-i duc un mesaj de la tine; vrei să-l caut şi să-i vorbesc despre tine? ... Odioasă misiune, copila mea; dar dacă prin ea te îndepărtez de la dezonorarea finală, voi crede că am realizat o acţiune meritorie.

— Joaquín, ticălosul ăla?... Să vezi... De cîte ori dau cu ochii de el îmi trece un cuțit prin inimă. Un cuțit, l-am iubit și încă cred că-l iubesc... Dar lasă-l acolo unde e. Eu mă simt mai bine așa. E o canalie nerecunoscătoare... Și am vorbit destul, domnule. Eu plec...

— Pentru numele lui Dumnezeu, fetițo...

— Mi-am dat cuvîntul.

— Aceste promisiuni nu se îndeplinesc. Și adică n-o să te mai văd?

— O să mai vin pe aici... Să nu te miști din casa asta. Eu o să-ți dau bani pentru mîncare și chirie...

Pe Relimpio îl trecu o sudoare rece.

— Pentru fiul meu și pentru dumneata consimt să fiu Isidora din cînd în cînd. Deci... cu bine, bătrîne...

Alergă spre ușă și văzînd că era încuiată se întoarse să caute cheia.

— Nu, nu-ți dau cheia. N-o să ieși de aici atîta timp cît mai trăiesc, exclamă don José, întrecîndu-se pe sine și arătînd o forță care uneori decurge din curajul debililor, cum în anumite momente de criză lucruri sublime țîșnesc din creierul proștilor.

Isidora îl privi cu furie și respirînd repede strînse la piept bocceaua cu lucruri.

— Cheia, cheia!

— N-o să ieși de aici decît trecînd peste cadavrul meu, strigă cu voce cavernoasă Relimpio, simțindu-se erou de teatru.

Și spunînd aceste cuvinte își apăsa pe piept cheia pentru a o proteja de vreun atac al dușmanului.

— Haide, haide, că n-am chef de glume, spuse fiica lui Rufete mînioasă. Scoate cheia sau o s-o iau de oriunde ai ascuns-o. Fii atent că nu mai sînt ce-am fost: din mielușică am devenit lupoaică. Acum nu mai sînt nobilă, domnule Relimpio; acum nu mai sînt nobilă.

— Dar chiar dacă nu ești nobilă, n-o să fii în stare să ultragiezi un bătrîn, pe tatăl tău...

Însoțite de lacrimi, aceste cuvinte erau destul de elocvente.

— Hai, moșulică, încep să obosesc, îmi pierd răbdarea și prostiile astea nu le suport. N-am chef de glume...

Și cu o nerăbdare nebună, furioasă, insensibilă la tot ce nu era dorința sau hotărîrea ei, întinse mîinile spre bătrîn, îi strînse brațele ca într-un clește, îl zgudui o clipă... Vai, vai! Relimpio își simți brațele ca de cîrpă. Ca și cum atingerea cu pielea Isidorei ar fi fost un contact mortal, rămase

ca o statuie. Și în timp ce ea îi lua cheia el, inert, fără viață, o privea înspăimîntat și nu se putea apăra, nici nu știa cum s-o oprească, nu era stăpîn pe nici una dintre energiile ființei sale și de parcă n-ar fi vorbit, de-abia putu să articuleze printre dinți:

— Șmechero! . . .

Isidora se îndreptă spre ușă. Pe neașteptate, căindu-se de fapta ei, se întoarse spre sofa unde zăcea statuia lui Relimpio, îl privi impresionată, căci încă mai avea puțină noblețe sufletească, și punîndu-i mîna pe părul alb îi spuse:

— Nășicule, te-am jignit . . ., dar . . . nu pot îndrepta nimic. Ăsta e destinul meu . . . ; poate nu ne vom mai vedea... Adio.

A dat singura dovadă de respect și s-a aplecat peste el să-l sărute repede pe venerabilul păr alb. El n-a avut forță decît ca s-o vadă plecînd. Ieși repede, hotărîtă, cu pas de sinucigaș; și cum acesta cade furios, bezmetic, dement în abisul care l-a atras cu o forță de neînvins, așa căzu ea prăvălindu-se în prăpăstiosul labirint al străzilor. Prada fu devorată și puțin timp după aceea, la suprafața socială, totul era liniștit.

Don José se sculă, merse ca o mașină stricată pînă la o cămăruță unde-și avea lucrurile și, pipăind cu mîini tremurătoare în întuneric, găsi o sticlă. Bău destul de mult din conținutul ei și, încercînd să se întoarcă la sofa, nu-l mai ținură picioarele și căzu amețit în mijlocul camerei.

•

Cum ușa rămăsese deschisă, Miquis, Emilia și *Riquín* intrară fără să mai obosească cristalinul clopoțel la o oră, care după calcule aproximative era 9 din dimineața zilei următoare. Și cum îl văzură pe don José căzut jos, singur, pe loc făcu Miquis legătura că Isidora lipsea. În timp ce Emilia alergă în ajutorul tatălui ei, care părea în pragul morții, Augusto făcu o rapidă recunoaștere a încăperii, căutînd-o pe Isidora. Dar nu era!

— A plecat! A plecat! exclamă, așezîndu-se în genunchi lîngă bietul bătrîn pentru a-i da primul ajutor.

Cu puțin efort, îl transportară pe sofa, *unde îl întinseră* și el atunci întredeschise ochii și buzele aruncînd o privire și scoțînd un suspin spre lumea de care se îndepărta pentru totdeauna. Vizibila schimbare a înfățișării bătrînului îl alarmă pe Miquis care răspundea cu o expresie mută de dezolare nerăbdătoarelor întrebări ale Emiliei.

— Dar asta e beţie sau ce e?... întrebă mîhnită.

Şi auzind-o, don José se însufleţi pe neaşteptate ca flacăra muribundă care îşi revine în întuneric; spiritul lui aruncă o scînteie de viaţă şi mişcîndu-şi limba nu mai uşoară decît limba unui clopot, pronunţă foarte rar aceste cuvinte:

— Huria a coborît în infern şi mă duc şi eu... după ea.

Chiar atunci intrară nişte vecini şi se oferiră să-i ajute. Miquis, fără să înceteze să-l consulte, îşi dădea seama că leacurile vor fi inutile. Aproape de sfîrşit, spiritul lui don José scînteie din nou, spunînd cu o expresie îndrăgostită şi cavalerească:

— Am iubit-o şi am slujit-o... Am fost paladinul ei... Dar aici văd că ingrata părăseşte locuinţa regală şi se aruncă în stradă. Vasali, sclavi, aduceţi-o, respectaţi-i nobilele-i farmece. O atît de celestă creatură e pentru regi, nu pentru voi. A căzut în mocirla voastră datorită îndrăzneţii de a se urca pe înălţimi cu aripi false.

Auzind aceste elucubraţii, Emilia fu scăldată în lacrimi. Miquis o duse într-o încăpere vecină şi o închise acolo împreună cu sărmanul *Riqín*, care plîngea şi el; pentru ca nici unul să nu asiste cînd bunul Relimpio îşi da sfîrşitul ce se produse o jumătate de oră mai tîrziu şi care a fost liniştit şi uşor. Moartea sa îl vindeca de accesele plăcute de beţie care-l transportau, cu ajutorul unei mici doze, din mizeriile realităţii în deliciile unei vieţi apocrife, compusă din stranii simulări de tinereţe, pasiun şi energie. Intra, în sfîrşit într-o ameţeală veşnică? Devenea imediat nobilul, îndrăgostitul şi curajosul cavaler, apărătorul şi sprijinul huriei la orice vîrstă şi în orice loc? José, eşti un înger.

Îmbrăţişîndu-l puternic pe *Riquín* şi acoperindu-i faţa cu sărutări, Emilia îi spuse:

— Eşti la fel de orfan ca şi mine; dar în mine vei avea mama care-ţi lipseşte. Mama ta nu mai există, a plecat pentru totdeauna şi n-o să se mai întoarcă; a căzut la fund, dragul meu, la fund... O să înţelegi mai tîrziu.

Capitolul 37

MORALA

Dacă jinduiți să ajungeți la o înălțime amețitoare, nu vă încredințați în aripi false. Încercați să folosiți aripi reale, iar în cazul că nu reușiți, sînt nenumărate exemple care confirmă contrariul, cel mai bine, credeți-mă, cel mai bine ar fi să vă folosiți de o scară.

CUPRINS

Lector: DANA PRELIPCEANU-POP
Tehnoredactor: GHEORGHE SANDU
Corector: ILEANA BRAŞOVEANU

Apărut: 1990. Bun de tipar: 12.12.1990. Comanda nr. 3138. Coli de tipar: 21,75. Hîrtia: velină 70 g/mp. Format: 54×84/16.

Tiparul executat sub comanda nr. 47
la ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ CLUJ,
Municipiul Cluj, B-dul. 22 Decembrie nr. 146
România